İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HEMŞİN HORONLARINDA ATMA TÜRKÜLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yonca SAATÇİ

Tez Danışmanı: Prof. Adnan KOÇ

ARALIK 2008

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HEMŞİN HORONLARINDA ATMA TÜRKÜLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yonca SAATÇİ

Anabilim Dalı: Türk Müziği

Programı: Türk Müziği

ARALIK 2008

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HEMŞİN HORONLARINDA ATMA TÜRKÜLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yonca SAATÇİ

(415051017)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29 ARALIK 2008

Tezin Savunulduğu Tarih : 21 OCAK 2009

Tez Danışmanı : **Prof. Adnan KOÇ**

Diğer Jüri Üyeleri: **Yrd.Doç Dr. Mehmet Ali ÖZDEMİR (M.Ü.)**

San.Öğr.Gör. Süleyman ŞENEL

ARALIK 2008

ÖNSÖZ

Yapılan bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesinde Cimil Hemşini, Ardeşen, Senoz Hemşini (Çayeli – Kaptanpaşa), Hemşin, Çamlıhemşin, Hala Hemşin, Yukarı Hemşin, Abo Hemşin (Fındıklı), bölgelerinde yaşayan Hemşinlilerin kendilerini ifade edebildikleri ve onları birleştirici özelliğe sahip olan "Hemşin Horonlarını ve Atma Türkülerini" kapsamaktadır. Gün geçtikçe adını daha sık duyduğumuz Hemşinliler sahip oldukları kültürün zenginliği ile sadece Karadeniz Bölgesinde ve Türkiye'de değil, gurbetçiliğin getirmiş olduğu zorunlu haller de olsa Türkiye dışında da bilinen bir topluluktur.

Hopa Hemşin (Doğu Hemşin) bölgesinin gerek horonları gerekse, türküleri bakımından ayrı bir çalışma gerektirdiğini belirtirken yapmış olduğum bu çalışmanın konu ile ilgilenen araştırmacılara yardımcı olmasını temenni ederim.

Çalışma süresince yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Adnan KOÇ'a, vermiş olduğu fikirlerle aydınlanmamı sağlayan sayın Doç. Songül KARAHASANOĞLU'na, hiçbir talebimi geri çevirmeyerek bana her konuda yardımcı olan değerli büyüklerim, Remzi BEKAR'a, Nihat SARIAHMETOĞLU'na, ve bu görüşmelerimiz esnasında bize kapılarını açan Hemşin Dayanışma ve Yardımlaşma Derneğine, alan çalışmama katkıda bulunan, Hemşin Belediye Başkanı Sayın Başar CUMBUR'a, Yaşar ÇORBACIOĞLU'na, Yakup AVHAN'a, Kamil FERAH'a, Havva YÜKSEL'e ve manevi desteklerini esirgemeyen Hemşin halkına, İ.T.Ü. T.M.D.K. Müzikoloji öğrencisi Mustafa Gökay FERAH'a ve İ.T.Ü. T.M.D.K. Temel Bilimler öğrencisi Ferhat KÜTÜKÇÜ'ye, çalışmamda destek olan ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Aralık 2008 Yonca SAATÇİ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR **vi**
ŞEKİL LİSTESİ **vii**
ÖZET **x**
SUMMARY **xi**

1. GİRİŞ **1**
2.HEMŞİN'İN KISA TARİHÇESİ **4**
2.1. Hemşin'in Adı ve Hemşinlilerin Bölgeye Gelişleri 4
2.2. Hemşinde Yerleşim 20

3. HORON KAVRAMI **24**
3.1. Hemşin Bölgesinde Oynanan Horonlar 27
3.1.1. Sosyal Yaşantının Yöre Oyunlarına Etkisi 37
3.2. Hemşin Horonlarında Melodik, Ritmik Yapı ve Çalgı 39
3.3. Hemşin Horonlarında Uyarı ve Komutlar. . 45

4. HEMŞİN HORONLARINDA ATMA TÜRKÜLER **50**
4.1. Atma Türkü Nedir? 50
4.1.1.Karşı-beri Atma Türkü 60
4.1.2. Kesme Türkü 65
4.1.3. Çatma Türkü 69
4.1.4. Atma Türkülerde Mısra, Kafiye ve Dil Özellikleri 71
4.1.5. Atma Türkülerde İşlenen Konular 79
4.2. Hemşin Bölgesinde ve Hemşin Horonlarında Atılmış Olan Türkü Örnekleri 80
4.3. Derlediğimiz Atma Türküler ve Notaları 88
4.3.1. Fora Dışı Türkü 88
4.3.2. Hemşin Horonu 89
4.3.3. Kaçkar Horonu 91
4.3.4. Papilat Horonu 92
4.3.5. Sabah Horonu 93
4.3.6. Yali Horonu 94
4.3.7. Dik Büyük Horonu 95
4.3.8. Hemşin Horonu 96
4.3.9. Papilat Horonu 97
4.3.10. Sık Rize Horonu 98
4.3.11. Fora Dışı Türkü 99
4.3.12. Çinçiva Rizesi Horonu 100
4.3.13. Çinçiva Rizesi Horonu 101
4.3.14. Kaçkar Horonu 103
4.3.15. Kaçkar Horonu 105
4.3.16. Kemer Horonu 106
4.3.17. Mahmudoğlu Horonu 107
4.3.18. Papilat Horonu 109

4.3.19. Ye Hala Horonu 110
4.3.20. Sık Rize Horonu 111
4.3.21. Hemşin Horonu 113
4.3.22. Ğant Horonu 115
4.3.23. Dik Büyük Horonu 116
4.3.24. Apso Zanat Horonu 117
4.3.25. Kaçkar Horonu 118
4.3.26. Rize Horonu 119
4.3.27. Sık Rize Horonu 121
4.3.28. Sık Rize Horonu 122
4.3.29. Yali Horonu 123

5. SONUÇLAR 125

KAYNAKLAR 130
EKLER 135
A) TRT THM Repertuarındaki Hemşin Türkülerinin Notaları. 135
A.1. Güzel Yanlış Gidersin 135
A.2. Dağlara Yağayi Kar 136
A.3. Sırt Üstüne Tencere 137
A.4. Gel Yükünü Vurayım 138
A.5. Duman Dağdan Yukarı 139
A.6. Belindeki Tabanca 141
A.7. Hayde Gidelum Hayde 142
A.8. Duman Dağdan Yukari 144
A.9.Yayladan ki Yürüdüm. 145
A.10.Bilettum Orağumi 146
A.11.Peştemalin Duğumi. 147
A.12.Hemşin'in Yaylaları 149
A.13.Uydum Yarin Sözüne 150
A.14.Gel Çıkalum Konağa 151
B) Yapılan Kişisel Görüşmeler 152
B.1. Başar Cumbur 152
B.2. Kamil Ferah 163
B.3. Nihat Sarıahmetoğlu 166
B.4. Remzi Bekar 174
B.5. Yakup Avhan 179
B.6. Yaşar Çorbacıoğlu 185
C) Resimler 193
D) Hemşin Horonlarında Fora Bölümlerinin Notaları 195
D.1. Abdi Horonu Forası 195
D.2. Abdinin Rizesi Horonu Forası 196
D.3. Alican Horonu Forası 197
D.4. Alika Horonu Forası 198
D.5. Amlakit Kız Horonu Forası 199
D.6. Anço Horonu Forası 200
D.7. Anzer Horonu Forası 201
D.8. Apso Zanat Horonu Forası 202
D.9. Bakoz - Ceymakçor Kız Horonu Forası 203
D.10. Büyük Düz Horonu Forası 204
D.11. Büyükoğlu Horonu Forası 205

D.12. Çano Horonu Forası 206
D.13. Çano İki Horonu Forası 207
D.14. Çarişka Horonu Forası 208
D.15. Çinçiva Horonu Forası 209
D.16. Çinçiva Vişne Horonu Forası 209
D.17. Dik Büyük Horonu Forası 210
D.18. Dumlu Horonu Forası 210
D.19. Eski Hemşin Horonu Forası 211
D.20. Gotina Horonu Forası 212
D.21. Ğant Horonu Forası 213
D.22. Hemşin Horonu Forası 215
D.23. Hodeçur Horonu Forası 216
D.24. Kaçkar Horonu Forası 218
D.25. Kaynaklı Rizesi Horonu Forası 218
D.26. Kemer Horonu Forası 219
D.27. Langa Limanı Horonu Forası 220
D.28. Mahmudoğlu Horonu Forası 221
D.29. Memetina - Samistal Kız Horonu Forası 222
D.30. Ortaköy Kız Horonu Forası 223
D.31. Papilat Horonu Forası 223
D.32. Paraçkur Kız Horonu Forası 224
D.33. Polat Horonu Forası 225
D.34. Rize Horonu Forası 226
D.35. Sabah Horonu Forası 227
D.36. Savuş Horonu Forası 227
D.37. Sırtlının Rizesi Horonu Forası 228
D.38. Yali Horonu Forası 229
D.39. Ye Hala Horonu Forası 230
D.40. Zabitoğlu Horonu Forası 230

ÖZGEÇMİŞ **231**

KISALTMALAR

İST	: İstanbul
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
HAGEM	: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
THM	: Türk Halk Müziği
TMDK	: Türk Müziği Devlet Konservatuarı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

		Sayfa No
Şekil 4.1.	: Havva Yüksel……	59
Şekil 4.2.	: Fora Dışı Türkü……	88
Şekil 4.3.	: Hemşin Horonu……..	90
Şekil 4.4.	: Kaçkar Horonu……	91
Şekil 4.5.	: Papilat Horonu……	92
Şekil 4.6.	: Sabah Horonu……	93
Şekil 4.7.	: Yali Horonu……	94
Şekil 4.8.	: Dik Büyük Horonu...……	95
Şekil 4.9.	: Hemşin Horonu……	96
Şekil 4.10.	: Papilat Horonu……	97
Şekil 4.11.	: Sık Rize Horonu……	98
Şekil 4.12.	: Fora Dışı Türkü……	99
Şekil 4.13.	: Çinçiva Rizesi Horonu……..	100
Şekil 4.14.	: Çinçiva Rizesi Horonu……..	101
Şekil 4.15.	: Kaçkar Horonu……..	104
Şekil 4.16.	: Kaçkar Horonu……	105
Şekil 4.17.	: Kemer Horonu……	106
Şekil 4.18.	: Mahmudoğlu Horonu……	107
Şekil 4.19.	: Papilat Horonu……	109
Şekil 4.20.	: Ye Hala Horonu……	110
Şekil 4.21.	: Sık Rize Horonu……	112
Şekil 4.22.	: Hemşin Horonu……..	113
Şekil 4.23.	: Ğant Horonu……..	115
Şekil 4.24.	: Dik Büyük Horonu……..……..	116
Şekil 4.25.	: Apso Zanat Horonu.....……	117
Şekil 4.26.	: Kaçkar Horonu……..	118
Şekil 4.27.	: Rize Horonu……..	120
Şekil 4.28.	: Sık Rize Horonu……	121
Şekil 4.29.	: Sık Rize Horonu……	122
Şekil 4.30.	: Yali Horonu……	123
Şekil A.1.	: Güzel Yanlış Gidersin Adlı Türkünün Notası……	135
Şekil A.2.	: Dağlara Yağayi Kar Adlı Türkünün Notası ……..	136
Şekil A.3.	: Sırt Üstüne Tencere Adlı Türkünün Notası ……	137
Şekil A.4.	: Gel Yükünü Vurayım Adlı Türkünün Notası ……	138
Şekil A.5.	: Duman Dağdan Yukarı Adlı Türkünün Notası …….	140
Şekil A.6.	: Belindeki Tabanca Adlı Türkünün Notası ……	141
Şekil A.7.	: Hayde Gidelum Hayde Adlı Türkünün Notası ……..	143
Şekil A.8.	: Duman Dağdan Yukarı Adlı Türkünün Notası …….	144
Şekil A.9.	: Yayladan ki Yürüdüm Adlı Türkünün Notası ..……	145
Şekil A.10.	: Bilettum Orağumi Adlı Türkünün Notası …….	146
Şekil A.11.	: Peştemalim Duğumi Adlı Türkünün Notası ……..	148

Şekil A.12. : Hemşinin Yaylaları Adlı Türkünün Notası ……..…. 149
Şekil A.13. : Uydum Yarin Sözüne Adlı Türkünün Notası ……..…..…… 150
Şekil A.14. : Gel Çıkalum Konağa. Adlı Türkünün Notası ……..……. 151
Şekil B.1. : Başar Cumbur …….……... 152
Şekil B.2. : Kamil Ferah…… 163
Şekil B.3. : Nihat Sarıahmetoğlu…….…….. 167
Şekil B.4. : Remzi Bekar…….…….. 175
Şekil B.5. : Yakup Avhan…… 180
Şekil B.6. : Yaşar Çorbacıoğlu……. 186
Şekil C.1. : Hemşin'de Düğün……..…… 193
Şekil C.2. : Hemşin'de Düğün……..…… 193
Şekil C.3. : Hemşin'de Düğün..……..……. 194
Şekil C.4. : Hemşin'de Horon Oynayan Bayanlar…….…… 194
Şekil D.1. : Abdi Horonu Forası…… 195
Şekil D.2. : Abdinin Rizesi Horonu Forası…… 196
Şekil D.3. : Alican Horonu Forası…… 197
Şekil D.4. : Alika Horonu Forası…….. 198
Şekil D.5. Amlakit Kız Horonu Forası……..…….. 199
Şekil D.6. : Anço Horonu Forası……..…… 200
Şekil D.7. : Anzer Horonu Forası…….. 201
Şekil D.8. : Apso Zanat Horonu Forası…….....…….. 202
Şekil D.9. : Bakoz – Ceymakçor Kız Horonu Forası…….…… 203
Şekil D.10. : Büyük Düz Horonu Forası…….…… 204
Şekil D.11. : Büyükoğlu Horonu Forası…… 205
Şekil D.12. : Çano Horonu Forası…….. 206
Şekil D.13. : Çano İki Horonu Forası……...…….. 207
Şekil D.14. : Çarişka Horonu Forası……...…… 208
Şekil D.15. : Çinçiva Horonu Forası……....… 209
Şekil D.16. : Çinçiva Vişne Horonu Forası……. 209
Şekil D.17. : Dik Büyük Horonu Forası…….. 210
Şekil D.18. : Dumlu Horonu Forası……. 210
Şekil D.19. : Eski Hemşin Horonu Forası……... 211
Şekil D.20. : Gotina Horonu Forası……..… 212
Şekil D.21. : Gant Horonu Forası…… 214
Şekil D.22. : Hemşin Horonu Forası…… 215
Şekil D.23. : Hodeçur Horonu Forası…… 217
Şekil D.24. : Kaçkar Horonu Forası……..... 218
Şekil D.25. : Kaynaklı Rizesi Horonu Forası…….. 218
Şekil D.26. : Kemer Horonu Forası……..... 220
Şekil D.27. : Langa Limanı Horonu Forası…… 220
Şekil D.28. : Mahmudoğlu Horonu Forası…….. 222
Şekil D.29. : Memetina – Samistal Kız Horonu Forası……... 222
Şekil D.30. : Ortaköy Kız Horonu Forası…… 223
Şekil D.31. : Papilat Horonu Forası……..…… 223
Şekil D.32. : Paraçkur Kız Horonu Horonu Forası…… 224
Şekil D.33. : Polat Horonu Forası……..……. 225
Şekil D.34. : Rize Horonu Forası……..…… 226
Şekil D.35. : Sabah Horonu Forası…….. 227
Şekil D.36. : Savuş Horonu Forası……..…. 227
Şekil D.37. : Sırtlının Rizesi Horonu Forası…….…….. 228

Şekil D.38. : Yali Horonu Forası…… 229
Şekil D.39. : Ye Hala Horonu Forası…… 230
Şekil D.40. : Zabitoğlu Horonu Forası…… 230

ÖZET

"Hemşin Horonlarında Atma Türküler" adlı bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Hemşin Bölgesinin kısa tarihçesine yer verilmiştir. Hemşinlilerin bölgeye gelişleri ve yerleşimlerinden, daha önce ki yerleşim bölgelerinden ve bu bölgelerde yaşamış olan halklarla bağlantılarından, bahsedilmiştir. Orta Asya, Horasan ve Hamadan bölgelerine değinilerek, Arsaklılar ve Oğuz Türkleri ile ilişkilerinden söz edilmiş ve bunu takiben Ermeni bir topluluk olup olmadıkları konusunda ki görüşlere değinilmiştir. Hemşinlilerin Batı ve Doğu Hemşinliler olarak iki grupta ele alınması neticesinde, bu iki grubun kültürel bağlantılarından dil özelliklerinden, günümüzde yaşadıkları diğer bölge ve şehirlerden söz edilerek çalışmanın bir sonraki bölümüne geçilmiştir.

Üçüncü bölümde Karadeniz Bölgesi'nin horon kültürüne değinilerek bölgede horon tanımlamaları, bölge insanı için horonun ne anlam ifade ettiği, horon çeşitliliği ve halkın yaşayışıyla horonların bağlantısından söz edilmiştir. Yayla şenliklerinin ve yaylacılık geleneğinin bu kültür üzerindeki önemine, zamanla kaybolan toplu eğlencelere, köy düğünlerine kısacası bir tek bu unsurlara bağlı olarak devam edebilecek gelenek ve göreneklere değinilerek, bunların horon ve türkü geleneği üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir.

Hemşin Bölgesinde oynanan horonların isimleri, sayıları, melodik ve ritmik yapıları ile birlikte eşlikçi çalgılara değinilerek dördüncü bölüme geçilmiştir. Bu bölümde Karadeniz folklorunun önemli unsurlarından biri olan, Trabzon, Rize ve çevresinde etkili olan "atma türkü" geleneği incelenmiştir. Atma türkülerin çeşitliliklerine değinilerek bu konuda örnekler gösterilmiştir. Devamında ise Hemşin Bölgesinde ve bölge dışında ki Hemşin horonlarında atılmış olan türkülerden örnekler verilmiştir. Yaptığımız çalışmalar sonucu notaya alarak derlediğimiz sözlü eserler ve bölgenin tulum icracılarından dinleyerek notaya aldığımız horonların türkü bölümleri, (sözsüz) çalışmamızın son bölümünü oluşturmuştur.

SUMMARY

That study called ‘ Atma turku in Hemşin horon’ consists of four sections. A brief history of Hemşin site is mentioned at the first section. It was also explained that the Hemşin people’s coming to this region, then their settling and prior settlements and their relations with communities that had lived at this region. It was referred to Middle Asia, Horasan and Hamadan regions and mentioned about Arsak people, Ghuzz Turks and their relationships then some thoughts about whether they were an Armenian society or not. It was cited that as a result of Hemşin people were examined into two groups as west and east Hemşin, cultural connections of these two groups, language properties, other regions and cities they live were discussed and then comes the next section.

At the third section, there are discussions about horon tradition of Karadeniz region, definitions of horon at that region, its meaning for local community, variety of horon and the connection between horon and these people’s life styles. It was also mentioned about the importance of upland festivals and this transhumans tradition on that culture, common entertainments disappearing with time, wedding parties in villages, briefly traditions that could be exist with just these concepts and their effects on horon and folk song tradition.

There comes the fourth section after discoursing the names, numbers, melodic and rhythmic structures of horon dance of Hemşin site and accompanying instruments. At that section, atma turku tradition which is popular at about Trabzon, Rize cites and is an important feature of Karadeniz folklore was examined. Variety of atma turku were mentioned giving some examples too. After that, there are some examples about atma turku of Hemşin horon performed at Hemşin site and outside. There comes the last part of this study with horon folk songs that we composed after listening to regional bagpipe performers and compiled after some researches at that site.

Üniversitesi : **İstanbul Teknik Üniversitesi**
Enstitüsü : **Sosyal Bilimler**
Anabilim Dalı : **Türk Müziği**
Programı : **Türk Müziği**
Tez Danışmanı : **Prof. Adnan KOÇ**
Tez Türü ve Tarihi : **Yüksek Lisans – Aralık 2008**

ÖZET

HEMŞİN HORONLARINDA ATMA TÜRKÜLER

Yonca SAATÇİ

"Hemşin Horonlarında Atma Türküler" adlı bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Hemşin bölgesinin kısa tarihçesine yer verilmiştir. Diğer bölümde Karadeniz Bölgesi'nin horon kültürüne değinilerek, bölgede horon tanımlamaları, bölge insanı için horonun ne anlam ifade ettiği, horon çeşitliliği ve halkın yaşayışıyla horonların bağlantısından söz edilmiştir. Hemşin bölgesinde oynanan horonların isimleri, melodik ve ritmik yapıları ile birlikte eşlikçi çalgılara değinilerek, dördüncü bölüme geçilmiştir. Bu bölümde Karadeniz folklorunun önemli unsurlarından biri olan, Trabzon, Rize ve çevresinde "atma türkü" geleneği incelenmiştir. Devamında ise Hemşin bölgesinde ve bölge dışında atılmış olan türkülerden örnekler verilmiştir. Notaya alarak derlediğimiz sözlü eserler ve bölgenin tulum icracılarından dinleyerek notaya aldığımız horonların türkü bölümleri, çalışmanın son bölümünü oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Horon, Atma Türkü, Hemşin

University : **Istanbul Technical University**
Institute : **Institute of Social and Technology**
Science Programme : **Turkish Music**
Programme : **Turkish Music**
Supervisor : **Prof. Adnan KOÇ**
Degree Awarded and Date : **Academic Degree _ December 2008**

ABSTRACT

Atma Turku in Hemşin Horon

Yonca SAATÇİ

That study called "Atma turku in Hemşin horon" consists of four sections. A brief history of Hemşin site is mentioned at the first section. At the next section, there are discussions about horon tradition of Karadeniz region, definitions of horon at that region, its meaning for local community, variety of horon and the connection between horon and these people's life styles. There comes the fourth section after discoursing the names, numbers, melodic and rhythmic structures of horon dance of Hemşin site and accompanying instruments. At that section, atma turku tradition which is popular at about Trabzon, Rize cites and is an important feature of Karadeniz folklore was examined. Variety of atma turku were mentioned giving some examples too. After that, there are some examples about atma turku of Hemşin horon performed at Hemşin site and outside. There comes the last part of this study with horon folk songs that we composed after listening to regional bagpipe performers and compiled after some researches at that site.

Keywords: Horon, Atma Türkü, Hemşin

1. GİRİŞ

Günümüzde, Karadeniz Bölgesinde yaşayan halkın bütününe "Laz" tanımlaması yapılmasına rağmen bölgede geçmişten günümüze kadar yaşamış olan birçok etnik topluluk olduğu da gözardı edilmemelidir. Bu etnik topluluklara Çepniler ve Lazlar örnek gösterilebilirken aynı zamanda bölgede gerek yerleşik, gerek göçebe olarak yaşamış olan Türk Beyliklerinin varlığında söz konusudur. Hıristiyan topluluklar da bölge tarihinde mevcut yerlerini edinmişlerdir. Her birinin değişik kültürler ışığındaş farklı dil ve dinlerle yaşamış olduğu düşünüldüğünde, bütün bölgeye "Laz" tanımlamasının yapılması, bu doğrultuda yanlışlıkları ve eksiklikleri de beraberinde getirmektedir.

Karadeniz Bölgesinin doğusunda, sahilden iç kesimlere uzanan, dağlık bölgelerde yerleşik olan ve burada hayatını devam ettiren bir topluluk da Hemşinlilerdir. Hemşinlilerin dağlık arazilerde yerleşimlerini sürdürmeleri, Karadeniz bölgesinin sahil kesiminde yaşayan komşularından farklılık göstermelerindeki önemli unsurlardan biridir. Bu coğrafi özellik, halkın yaşantısını büyük ölçüde etkilemektedir. Günlük işlerini, eğlencelerini, bölgedeki yaşayış biçimleri doğrultusunda oluşturmaktadırlar. Yaşamları içerisinde var olan her olgu, kültürlerinin bir yansıması olmuştur.

Doğu Karadeniz Bölgesinde uzun yıllar Ermeni halkıyla iç içe yaşayan ve bir kısım tarihçilerce Müslüman Ermeni (Ermeni kökenli olup daha sonra Müslümanlığı seçen) olarak tanımlanan, Osmanlı Salnamelerinde Lazlarla aynı statüde tutulan Hemşinlilerin, Türk ya da Ermeni soyundan olup olmadıkları konusu, farklı görüşler neticesinde hala kesinlik kazanmamıştır. Varolan gerçek, Hemşinlilerin uzun yıllar bölgedeki yerleşimlerinin bu süreçte de devam ettiğidir.

Bu uzun zaman sonucunda Hemşin kültürünün bölgeye yansımaması olanaksızdır. Çalışmanın amacı bu toplumun tarihsel uzanışının, kültürlerinde var olan horon ve türkü geleneğinin geçmişten günümüze farklılıklarını belirleyerek, horonlardaki "atma türkülerin" günümüzde işlenişlerini sözlü ve notalı ifade biçimleriyle

sunmaktır. İncelenen horonlar, tulum çalgısı ile icra edilmektedir ve hepsi tulum havasıdır.

Çalışmaya başlarken Hemşin Bölgesinin tarihi ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ki atma türkü geleneği hakkında yazılı kaynak taraması yapılmış, Hemşinlilerin bölge dışında faaliyetlerini sürdürdüğü dernekler ve bu derneklerin çatısı altında düzenlenen kültürel etkinliklere katılarak, çalışmaya devam edilmiştir. İstanbul'dan Ankara'ya gidilerek oradaki faaliyetler gözlemlenmiştir. Önce 2006 – Ağustos-Eylül döneminde daha sonra 2007 – Ağustos – Eylül döneminde Rize - Hemşin Bölgesine gidilmiş ve alanda festivaller, düğünler, kınalar, eğlenceler ve yayla şenliklerinden görüntülü kayıtlar alınmıştır. Aynı zamanda Rize merkez ve Hemşin merkez'de yazılı kaynak taraması yapılmıştır.

2007 Ağustos ayında Çamlıhemşin – Ayder yaylasına gidilmiştir. Yerli ve yabancı turistlerin bölgeye ve horonlara olan yoğun ilgisi dikkat çekmiştir. Turistlerin horon halkalarına girmesi ve çoğunun horonlara uyum sağlamakta zorluk çekmesinden dolayı muhtemel bir aksama oluşmaktadır. Ayder Yaylası Karadeniz bölgesinde horon ve türkü kültürünün önemli merkezlerinden biri olarak bilinmesine rağmen, bu bölgede istenilen horon ve atma türkü kayıtlarına ulaşılamamıştır. Ayder Yaylası'nda rastlanılan bir horon halkasında söylenen türkülerin, doğaçlamadan çok uzak bir yapıda olduğu gözlemlenmiştir. Bütün ezgilerin ve sözlerin günümüzde yayınlanmış olan popüler albümlerden kesitler halinde uyarlanmış olması da doğaçlama yapısında söylenen türkü kayıtlarına ulaşılamamasındaki en önemli sebeplerden biridir.

Sahil kesiminde Ardeşen'e geçilerek yapılan sosyal faaliyetlerin çoğunun kapalı mekanlarda gerçekleştiği görülmüştür ve burada da yeterli düzeyde kaynak teşkil edebilecek kayıtlara ulaşılamamıştır. Hemşinde yapılan çalışmalar süresince, kültürün önemli bir parçası olan köy düğünlerine rastlamak mümkün olmamıştır. Fakat Hemşine bağlı Tepan (Bilen Köy) köyünde evde yapılmış olan bir nişanda, oynanan horonlar ve söylenen türküler görüntülü olarak kayıt edilmiştir. Geçmişte ev düğünlerine verilen önemin günümüzde yeteri kadar ön planda olmadığı dikkat çekmiştir. Hemşindeki sosyal faaliyetlerin bitmesiyle İstanbul'a dönülerek dernekle bağlantıya geçilmiş, buradaki kültürel etkinliklere katılmak suretiyle horon ve türküler görüntüleriyle kayıt altına alınmıştır.

Bölgenin tulum icracılarından dinleyerek noyata alınan horonların fora bölümleri sözsüz olarak sunulmuştur. Karşılaştırma yapmak ve değerlendirmek amacı ile TRT repertuarındaki Hemşin türkülerine de yer verilmiştir.

Çalışmamızın konusu olan "Hemşin Horonlarında Atma Türküler"i inceleyebilmek için Hemşinlilerin geçmişten günümüze nasıl ve ne şekilde geldiklerini de incelemek gerekmektedir. Yaptığımız çalışmada bu önemli unsuru göz önünde bulundurarak, Hemşin kültürünü yansıtmada en önemli etmenlerden biri olan Hemşin horonları ve türküleri incelenmiştir. Çalışmamızın bu alanda ilerlemek isteyen araştırmacılara faydalı olmasını temenni ederiz.

2. HEMŞİN'İN KISA TARİHÇESİ

2.1. Hemşin'in Adı ve Hemşinlilerin Bölgeye Gelişleri

Doğu Karadeniz Bölgesinin sahil kesiminden uzak olan ve iç kesimlere uzanarak dağlık bölgelerde kurulmuş olan Hemşin Bölgesi, yerli ve yabancı yazarların çalışmalarında, Batı Hemşin ve Doğu Hemşin olarak iki grupta toplanmıştır. Bu bölümde, incelenen kaynaklar doğrultusunda Hemşinlilerin atalarından, nereden geldiklerinden ve bölgedeki yerleşimlerinden bahsedilecektir.

"Hemşinlilerin Karadeniz Bölgesine gelişleri daha çok efsanelere ve seyyahların naklettiklerine dayandırılmaktadır.

Hemşinlilerin anlattıkları birinci efsane, ulu ataları Erzurum, Kars bölgelerinden bugünkü Hemşin bölgesine gelmişlerdir. Ham/Hem ve Şem/Şin adındaki iki kardeş Hıristiyanlık dönemlerinde Çoruh ve Kaçkar dağlarının denize yakın bölgelerinde ve dere kenarlarına yerleşiyor. Zamanla bu iki kardeşin soyu sopu artıyor. Daha sonra yurt edindikleri yerlere sığmayarak dört kola ayrılıyorlar. Ekinci ve bağcı olan 1. Pazar (Atina) Hemşinliği 2- Viçe Hemşinliği 3- Abu Hemşinliği (bunlar erken Müslüman olmuşlardır) 4- Çoğu göçebe ve yaylacı olan Hopa Hemşinliği.

İkinci efsane ise; Ulu ataları Hem / Hem ile Şem / Şim adlı iki kardeş Kars'ın doğusundaki eski Ani vilayeti bölgesinden şimdi ki Hemşinlik'e gelip yerleşmişlerdir. O zaman Hıristiyan dininde imişler. Çoğalmışlar İslamlık yayılınca İslamlığı kabul etmişler." (Gündüz, 2002)

"Hemşinliler Dil - Tarih – Kültür" adlı kaynak incelendiğinde M. Fahrettin Kirzioğlu'nun şu açıklamaları görülmektedir.

"Tarih kaynaklarına göre Hemşinlilerin ataları, iri gövdeli, dev yapıları ve güçleri ile ün salan, Horasan'da Arsaklılarla[1] birlikte 2200 yıl önce Amadan (Hemedan) bölgesine gelip yüzlerce yıl bu başkent bölgesinde kalan sonrada Doğu Anadolu'ya geçen ulu – ilbeğleri soyundan Amad- Uni (Amad / Hemedan Hanedanı) uruğundandır(boyundan). Amaduni uruğunun Kars doğusundaki Arpaçayı ile Gökçegöl arasında Arakaz (Elegez) dağı çevresindeki yaylalarda, şimdiki Revan / Erivan kuzeyindeki Araban kesiminde yaşayan kolu 604'te başlayan son Sasanlı – İran işgali üzerine Bizanslılar elindeki Çoruk boyuna oradan da 620 yıllarına doğru şimdiki Karadeniz bakarındaki Hemşenlik bölgesine gelmişlerdir. Amad - Unili İlbeği Hamam Beğ, Çoruk bölgesinden kuzey batıya geçip, yakılıp yıkılarak bozulan Dampur / Tambur kasabasını yeniden şenlendirdiğinden "Hamam-ı Şen Hamam ŞEN" (=Hamam – abad / Hamam'ın şenlendirdiği) diye anılıyor. "Ham – Şen / Hem –Şin" boy ve bölge adı da bundan bozma ve kısaltma olarak kalıyor." (Gündüz, 2002)

Aliye Alt'ın "Tarihin ve Bugünün Aynasında Hemşin Ermenileri" isimli çalışmasında Hemşinlilerin Ermeni halkının bir parçası olduğu şu sözlerle ifade edilmektedir.

"Hemşin Ermenileri tarihte yeni değildir; aksine neredeyse üç bin yıllık bir uygarlığa ve eş zamanlı tarihsel bir erime sahip olan Ermeni halkının bir parçasıdır. Bu nedenle, Hemşin – Ermenilerinin tarihsel olarak yeri tespit edilmeye çalışılırken, buna katkıda bulunan yerel ve geçici koordinatları saptamak hiç de zor bir görev değildir. Aslında tarih, genel ve karşılaştırıcı hikâyelere dayanarak bize bu azınlığın yerini saptamamıza yardımcı olanakların verildiği kendine ait bir dinamiğe sahiptir. Burada esas problematik, birincisi Hemşin – Ermenileri bakımından çok sınırlı literatür kaynakları bulunması ve ikincisi; bilimsel tartışmalar rafında olanlar hakkında çok az tarihsel dokümantasyon sunulabiliyor olmasından ibarettir. Bu bağlamda, bilimsel temelli ve sağlam tarihsel kaynakların yanı sıra, Hemşin – Ermenileri hakkında spekülatif – tarihsel veriler mevcuttur." (Alt, 2005)

---

[1] Arsakes'in kurduğu Parth Hanedanı. Bu hanedandan 38 kral yetişti. Bu krallar, M.Ö. 250'den M.S. aşağı yukarı 227'ye kadar bitmez tükenmez iç savaşlar, saray ihtilalleri ve asıp kesmelere rağmen, pers ülkesinde hüküm sürdü. (*Meydan Larousse*, 1992, Cilt -2; 129)

Aynı kaynakta Fahrettin Kirzioğlu'nun Hemşin ve Hemşinlilerin tarihi ile ilgili açıklamaları şu sözlerle eleştirilmiştir.

"Adı geçen yazar bir yandan Hemşin - Ermenilerine ilişkin muhtelif görüşler sunmakta, öte yandan ise teorilerinin çelişkiliğini göz ardı etmektedir.

Teorilerinden birine göre Hemşin – Ermenilerini, yerleşim bölgeleri Kafkasya'da bulunan ve dilleri Kıpçak – Türkçesi koluna dahil edilen Balkarların bir boyu olarak karakterize eder. Yazar bir başka yerde onları eski bir "Oğuz Boyu" olarak, yani Arsakidlerin halefleri olarak tanımlar, bu ise bir çelişki ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Partlar ve hanedanları (Arsakidler yaklaşık M.Ö. 247'den M.S. 227'ye kadar) Türk Halkı değil, aksine İran kökenliydiler. "Kirzioğlu" atalarının Arsakidler ile birlikte Horosan'dan Amadan'a (Hamadan) geldiklerinden ve orada birkaç yüzyıl kalmış olmaları gerektiğinden hareket ediyor.

"Amaduni" olarak tanımlanmaları, "Hamadan" kenti kaynaklıdır. Bu Amaduniler güya 605 yılında "Çoruh" nehri yöresine ve ardından da 620 dolaylarında bugünkü Hemşin Bölgesine göçmüşlerdir.

Adı geçen yazar Grousset'i [2] izleyerek Amatuniler hakkında onların Asakidlerin sarayına yakın oldukları ve ana yerleşimleri "Osakan" ın (Oshakan) Sevan – Gölü'nün Batı yakasında bulunduğunu kesin olarak belirtir.

Şapuh'un oğlu ve Vashtiyan Bey'in[3] yeğeni Amadunilerin prensi Hamam, halkını M.Ö. 620 dolaylarında Kaçkar – Dağları çevresine götürdüğü ve "Dampur" ya da

---

[2] Fransız Akademisi üyelerinden Rine Grousset'in 1947'de Paris'te basılan "Historie de I'Armenie" kitabında (s.293) belirtildiği gibi Arsaklı hanlarının yakını olan Amed-Unilerin malikâneleri Elegez eteği ve başşehirleri buradaki Osakan Kasabası idi, yaylaları ile ünlü olan Ani doğusundaki bu Elegez (haritalardaki Alagöz) çevresinden 804'te 14 yıllık Bizans hâkimiyeti uzaklaşıp, son Sasani İran işgali yeniden başlarken Amadunilerde kendi ve boyları ile Çoruh boyundaki balkanlık yerlere göçtüler. Sasanlı II. Khusrev Perviz'in Kayser Herakliyius 'u bunalttığı ve kadı-köyüne varıncaya kadar Anadolu ile Suriye ve Kudüs'ü işgale ve yağması sırasında 620 yıllarına kadar Hamam Beğ idaresindeki Amad-Uniler Çoruk yoluna geçerek Kaçkar dağlarının Karadeniz bakarındaki eteklerine yerleştiler. (Gündüz,2002)

[3] Gürcülerin prensi olarak tanımlanmaktadır.

“Tanbur” harabelerini yeniden inşa ettiği söylenen kişidir, buraya onun adına atfen “Hamam-a –şen” denmiştir.

Kiepert’in Küçük Asya Haritası (1844) Tampur’u (Hemşin ya da Hamamaşen ile eşanlamlı) ne Hemşin – Ortaköy ne de Çamlıhemşin yöresinde göstermez, aksine daha güney batı da, Fırtına deresinin yukarı kısmında; yaklaşık olarak Zilkale ve Yazlık/Varoş bölgesinde gösterir” (Alt, 2005)

“Bu haberleri bu çağda yaşayan Muş Ahlat yöresinden yetişme Manikon’lu Ohan’ın Daron (Muş – Ahlat – Bitlis Bölgesi) tarihinden öğreniyoruz. Manikonlu (V.Langlois tercümesi 1381 son bölümü) diyor ki (Bizans Kayzer’i) Harekliyus (623’te gemi ile Trabzon’a çıkıp asker toplayarak) İran Şahı Khusrev üzerine gelmeden (820) yıllarında Çoruk bölgesinde Başbuğ olan Tastyan Beğ’in kardeşi oğlu Hamam Beğ ordusuyla Çoruk ırmağını aştı ve Dampur /Tambur denilen şehri, bozulup yıkılmış olarak geri aldı; burasını şenlendirerek canlandırdı. Bu yüzden buraya Hamam – Kalak (=Hamam şehri) denildiği gibi yeniden yaptıranın adıyla Hamam’a Şen (Hamam – abad / Hamam şenliği) de denildi” (Gündüz, 2002)

Görüldüğü gibi her iki kaynakta da farklılıklar ve çelişkiler söz konusudur. Bir taraftan Amadunilerin soylu bir Ermeni ailesi olduğu savunulmaktadır. Diğer taraftan da Hemşinlilerin atalarının Horasan’dan Arsaklılarla birlikte Amadan (Hemedan) bölgesine gelip yüzlerce yıl kaldıkları savunulmaktadır. Bununla birlikte Arsakidlerin (Arsaklıların) İran kökenli olduğu belirtilmektedir.

P.Minas Bıjışkyan’ın “Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası” adlı çalışmasında ise Hemşinliler’in sonradan Müslüman olduğu ve hala Hıristiyanlık adetlerini muhafaza ettiklerine dair açıklamalar göze çarpmaktadır.

“Hamşen veya Hamamaşen, (Hemşin) bir günlük yol yukarıda, Barkal Dağı’nın yanında muhtelif köylerden ibarettir. Burada mevcut eski bir manastırın içinde harukulade büyük bir kazan ve dağın içinde oyulmuş olup Fırtına deresine ulaşan garip bir yol bulunur. Hamşen’de Elavit ve Haçevan adlı iki çayı çeşitli ağaçlar ve Ermenice adlı muhtelif nebatla dolu muazzam ormanlar vardır.

Hamşenlilerden Müslüman olanlar hristiyanlık adetlerini muhafaza etmiş olup, bilhassa Vartavar yortusu günü hepsi de kiliseye gider, mum yakarlar ve cedlerinin

ruhu için kurban keserler. Halk cümleten Ermenice konuşur. Kurşunlu ve Sürmene'ye gitmiş olan Hamşenlilerden Kurşunludakiler Hıristiyan kalmışlardır." (Bıjışkyan, 1969)

Minas Bıjışkyan Vartavar Yortusu gününden bahsetmektedir. Vartevor – Vartivor [4] - Vartuvur[5] kelime anlamı olarak Yayla Şenliği demektir. Yayla şenlikleri belli zaman dilimi içerisinde yapılan şenliklerdir. Yani tek birgün ile sınırlanmaz. Aynı zamanda, Erzurum – Narman yöresinde Ağustos ayı, Sarıkamış yöresinde Ağustos'ta esen fırtına gibi anlamlara da gelmektedir. (Gündüz, 2002)

Minas Bıjışkyan Zilkale ve Fırtına Deresi'nden bahsederken aynı zamanda Çamlıhemşin bölgesinden yani Batı Hemşin grubundan bahsetmiş oluyor. Günümüzde Hemşin, Çamlıhemşin (Çamlıhemşin'e bağlı olan bazı laz köyleri hariç) ve Çayeli'nin muhtelif yerlerinde Türkçeden başka bir dil konuşulmamaktadır. Konuşulan dil içerisinde mahalli kelimelere de rastlanmaktadır. Tapuş etmek,[6] Pilita[7], Bobol[8] gibi kelimeler dil arasında yerlerini almaktadırlar. Bu mahalli kelimeler bir dil oluşturabilecek kadar yeterli değildir. Fakat gündelik yaşam içerisinde yöre insanı tarafından sıklıkla kullanılmaktadırlar.

Mehmet Bilgin "Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan" isimli çalışmasında Hemşin bölgesinin çeşitli dönemlerde çeşitli yerlerden gelen insanların yerleştiği bir bölge olduğunu belirtmiştir. Bölgedeki bazı yer adlarının Ermenice zannedilmesinden dolayı Hemşin halkının Ermeni asıllı olduğu düşüncesinin öne sürüldüğünü ifade etmiştir. Bölgeye yerleşen insanların çeşitli izler bıraktığını(koç ve koyun heykelli mezar taşları gibi) yer isimlerinin ise Akkoyunlu ve Karakoyunlu boy birliklerini oluşturan boylarla ve eski Türk ulusları ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir. (Bilgin, 2002)

---

[4] Yayla ahalisinin yaptığı bir şenliktir. Temmuz ayının 15'inden 25'ine kadar devam eder. Şenlikte delikanlılarla kızlar karşı karşıya mani söyler. (Caferoğlu, 1994; 352)

[5] Vartuvur: Ağustos (Narman – Erzurum). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, XI; 4092)

[6] Tarlanın, bahçenin ekin ekilecek duruma getirilmesi, düzeltilmesi

[7] Kuzine, soba

[8] Böcek

Hemşinlilerin Orta Asya'dan Kaçkar dolaylarına gelerek yerleşmiş oldukları konusunda diğer bir kaynakta ise şu sözlere yer verilmiştir:

"Orta Asya'nın Altay dolaylarından (Orta Asya'nın büyük bir bölümünün adı olan Horasan'dan), göç eden Türkmen Oğuzlar[9], güney-batıyı takip ederek, uzun zaman ve birçok zorluklar neticesinde, komutanları Hamam Bey önderliğinde Kaçkar dolaylarına gelerek, 620 tarihinde Hemşin Bölgesini kurmuşlardır. Türkmen Oğuzlar, Orta Asya'nın Horosan bölgesinden, kuraklık nüfus yoğunluğu ve arazi kıtlığı gibi nedenlerle, M.Ö. 250 tarihinde göç ederek Hamadan dolaylarına geldiklerinde, o yörede Parth İmparatorluğu yeni kurulmaktadır. (M.Ö. 247) Parth İmparatorluğu Arsaklılar sülalesinden olup, kurucuları da Arsakes'tir. Parsaklılar ülkesinin halkına "Parthlar" denmektedir. Kendilerini Türkmen saymaktadırlar. Dede Korkut Oğuznamelerinde bunlar Eski Oğuz olarak geçmektedirler. Sakalar gibi atlı ve savaşçı bir topluluktur." (Arıcı, 2004)

Kirzioğlu'nun açıklamalarında Hemşinlilerin atalarının Horasandan Arsaklılarla birlikte Amadan (Hamedan) bölgesine geldikleri belirtilirken, "Altaylardan Kaçkarlar'a Hemşin" adlı kaynakta ise Türkmen Oğuzların Hamadan bölgesine geldiklerinde o yörede Parth İmparatorluğunun yeni kurulmakta olduğu ifade edilmektedir.

Remzi Yılmaz'ın "Hemşinin Tarihi Köklerine Doğru" isimli çalışmasında, Hemşin tarihinin çelişkili bir yanı olmadığı, tamamen açık olduğu ve sır olan hiçbir tarafının bulunmadığı ifade edilmektedir.

"Hemşin 1498'de fiilen Akkoyunlu fethi ile tamamen Türk yurdu olmuş ve 500 yıldır aziz vatanımızın güzel bir köşesini oluşturmaktadır. Belli bir tarih devrinde Ermenilerin yurt edindikleri de doğrudur. Ancak, kendilerinden sonra bölgeye intikal edip yurt tutan Türkmen kavimlerinin de Ermeni olmak gibi bir mecburiyetleri

[9] Orta Asya'dan göç edenlerden Güney, Kuzey ve Batı yönüne gidenler, rahatlıkla ilerledikleri halde, güneybatı yolunu takip edenlerin, İran dolaylarında büyük güçlüklerle karşılaştıkları, uzun yıllar yaşam çabası verdikleri anlaşılmaktadır. Bu göç yolunu takip etmiş bulunan, Türkmen Oğuzlar, önceleri Parth daha sonraları da Sasani Devletleri içinde birçok zorluklardan sonra, M.Ö. 250 tarihinde, Orta Asya'dan ayrılmalarına karşın, ancak 620 tarihinde Kaçkar dolaylarına ulaşarak burayı şenlendirebilmişlerdir. (Arıcı, 2004;19)

yoktur. Nitekim biz Homşetzi'ler[10] zamanla Batı Hemşin'e[11] gelerek oraları yurt tutmuşuz, vatan edinmişiz.

Rize Hemşin'e göç yoluyla gelen Homşetziler buraya Hemşinli olarak değil, Homşetzi olarak gelmişlerdir. Hemşin orada zaten vardı. Hemşin bir kavmi, bir halkı tarif etmiyor. Sadece yerel bir coğrafi yerin adıdır. Hemşin ismi zamanla genelleşerek tüm Hemşin'deki kavimlere, boylara verilen ad olmuştur. Hemşin'e pek çok Oğuz Boyları (Türkmenler) bölükler halinde gelmişlerdir. Bunlar Peçenek, Sakalar, Arsak, Partlar, Kumanlar, Çepni, Kıpçak, Akkoyunlu, Karakoyunlu gibi Türk Boylarıdır. Homşetziler'de bunlar gibi bugünkü İran'ın Horosan civarından göç edip gelen, asıl manası "Horasan Göçmeni Müslüman Oğuz Boylarından Bir Bölük" olan Türkmen Boylarıdır." (Yılmaz, 2003)

Aynı çalışmada çeşitli tarihçilerden alıntı yapılarak HEMŞİN / HAM – ŞEN / HOMŞETZİ isimlerinin nereden geldiğine dair şu açıklamalar yapılmıştır.

"Ermeni tarihçisi Horen'li "İlk Partlar hükümdarı Arsaklar çağında (M.Ö. 427 – 211) Horasan'dan Amadan'a gönderilen soyun başı MANUE'ye göre, İranlı'lar onun soyuna MANUAN'lar demekteydi. M.S. 300 yıllarında oradan göç ederek Aras – Arpaçay, Kars-Revan bölgesine gelen göçmenlere, geldikleri bölgenin isminden dolayı AMAD-UNİ = Amad Hanedanı Uruğu (boyu) denmiştir" diyor." (Yılmaz, 2003)

Çalışmada Arsak- Part'ların Türk Boylarından olduğu ifade edilmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi Part [12] hanedanının kurucusu olan Arsakes, "Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi" isimli kaynakta, Pontos Krallarından olan Kral Pharnakes'in oğullarından biri olarak geçmektedir.

---

[10] Hopa, Kemalpaşa, Borçka, Sarp yöresinde yaşayan Hemşin/Homşetzi boyu.

[11] Çayeli, Ardeşen, Çamlıhemşin, Pazar, Hemşin bölgeleri.

[12] İranlılarla akraba halk, M.Ö. 250'ye doğru göçebe parth (part) kabilelerinden birinin (Parni) önderi olan Arsakes (Ersek), Selefkilerden ayrılarak bağımsızlığını ilan etti ve Eşk I ünvanıyla, parth asıllı Arsakidler (Eşkaniyan) hanedanını kurdu. (*Meydan Larousse*, 1992, Cilt – 15; 502)

"Bizans – İran savaşları sonucunda Pers'lerin[13] baskı ve zulmünden göç ederek kurtulan AMADUNİ'ler beği HAMAM Çoruk (h) nehrini takip ederek Karadeniz kıyılarına gelirler. Mamikonlu Ohannes'in yazdığı (M.S.630) Muş – Ahlat Tarihi adlı eserinde "Dampur'a gelen Türkmen Oymakları burayı yurt edindiler. Yıkık ve perişan bu yeri şenlendirdiler. Buraya, bu yüzden Hamam-a şen denildi" diyor" (Yılmaz, 2003)

Şu ana kadar incelenen çalışmaların çoğunda Amadunilerden ve Hamam Beğ'den bahsedildiği görülüyor. Bununla birlikte bazı kaynakların kendi içinde çelişkiye düştüğü de gözlemleniyor. Özellikle Parth – Arsaklılar'ın Hemşinlilerin atası olduğu ve bunlarında Oğuz Türklerine mensup olduğu ile ilgili savunmalar Divan-ı Lügat–it Türk'e dayandırılırken, ansiklopedik kaynakların çoğunda ise Arsaklıların Türk olduğuna dair bilgiye rastlanmamaktadır. Kaynaklar göçebe ve at binen topluluklardan oldukları konusunda hem fikir olsa da, Oğuz Türklerinden olup olmadıkları konusunda fikir ayrımına düşmektedirler.

Orhan Naci Ak Trabzon'un fethinden sonra Hemşin'den şu şekilde bahsetmektedir.

"1530 tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Rum ve Karaman defterine göre Hemşin'in 34 köyü vardı. Hemşin köylerinde hane sayısı az, Müslüman sayısı fazla idi. 1486 tarihinden 1530 tarihi arasında geçen 46 yılda bölgede önemli değişikliklerin olmadığını sanıyoruz." (Ak, 2000)

Aynı çalışmada Kanuni döneminde Hemşin kazasının üç nahiyeden müteşekkil olduğu belirtilmiştir ki bunlar Hemşin, Karahemşin ve Eksanos olarak adlandırılmıştır. Eksanos bugünkü Kaptanpaşa diye isimlendirilen Senoz bölgesini içine almaktaydı. Karahemşin denilen bölge ise Çamlıhemşin'in üst tarafı olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda Hemşin zaimi Mehmet Çelebi, Hemşin seraskeri Ali Koruk adını taşıdığı ifade edilmiştir. Yine 1530 tarihli Rum ve Karaman Vilayetleri Muhasebe defteri kayıtlarına göre Rize, Pazar ve Hemşin kazaları ile bu kazalardaki yerleşim yerlerinin hane sayıları incelendiğinde Hemşin kazası ile ilgili şunlar ifade edilmiştir.

---

[13] İ.Ö. 1300 yıllarına doğru Kafkaslar yoluyla Kuzeybatı İran'a giren Persler, Hint – Avrupalı bir kökene dayanır. Ana yerleşme yeri İran yüksek yaylasının Güneybatısında Parsa adını taşıyan

"Adı geçen defterde Hemşin Müslümanları için nev Müslüman veya kadim Müslüman[14] tabirleri kullanılmıyor. Müslümanlar için sadece "Müslim", Hıristiyanlar içinde "Kebran" deniyor. Biz Hemşin'de ki Müslümanların yeni Müslüman veya kadim Müslüman kavramları içine girmedikleri için, buradaki Müslümanların fetih'ten önce de Hemşin'de oturan Müslümanlar oldukları için farklı bir tabirle isimlendirdiklerini tahmin ediyoruz.

İspirle komşu olan Hemşin, çok daha erken bir dönemde Müslümanlıkla tanışmış olabilir. Trabzon Devletinin Hemşin halkı üzerindeki hakimiyeti çok zayıftı ve mezhep ayrılığı yüzünden de Hemşin Trabzon'a itaatkar değildi." (Ak, 2000)

Çalışmada 16.yy sonu ve 17.yy başlarında Hemşin kazası için sebebi bilinmeyen önemli değişikliklerin göze çarptığı ifade edilmektedir. Bu değişiklikler Batum sancağına ait 122 numaralı mufassal tapu tahrir defteri kayıtlarının incelenmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Özellikle Hıristiyan nüfusunun 16. yy sonlarında artmış olması dikkat çekmiştir. Bu durum şu sözlerle ifade edilmiştir.

"Tapu defterinin bize verdiği malumata istinaden şöyle diyebiliriz: 1530 tarihinden asrın sonuna kadar geçen bir zaman dilimi içinde Hemşin kazasında bulunan bütün Müslümanlar göç etmiş ve bunların yerine dinleri Hıristiyan olanlar gelip yerleşmişlerdi. Hatta bu Hıristiyanlar yeni köyler kurmuşlar ve bazı köylerin isimlerini değiştirmişlerdir. 122 sayılı tapu tahrir defteri eski karyelerden 8'inin ismine yer vermezken 6 karyeyi yeni isimleri ile yazmaktadır. Bu farklılık ya yeni köylerin kurulduğunu ya da köy isimlerinin zamanla değişikliğe uğradığını ifade eder" (Ak, 2000)

Orhan Naci Ak "Rize'nin Yönetim Tarihi" isimli başka bir çalışmasında Trabzon'un fethi ve fetihten sonraki durumundan bahsederek 1486 tarihli tapu tahrir defterinin Hemşin'in kaza olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi vermediğini fakat Hemşin'in bir zaimi olduğunu ifade etmektedir. Çalışmada Defterin 326. sayfasında Hemşin zaiminin Karaca adında biri olduğu ve Trabzon Sancağı Beyinin Kapı Halkından

---

bölgedir. (*Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, 1982, Cilt – 2; 268)

[14] Müslüman-ı nev tabiri, Hıristiyan olup Müslümanlığı seçen yerli halk için kullanılmaktadır. Müslüman-ı Kadim tabirinde ise genellikle fetihten önce de buralarda yaşayan yerli Müslümanlar olduğu kabul edilir. (Ak, 2000;69)

olduğu belirtilmiştir. Hemşin bölgesinin kadı yönetiminde olduğunu belirten bir kayıt olmaması, bu bölgenin kaza olmadığını göstermemekle beraber, değilse bile Laz kazasına bağlı bir zeamaet mıntıkası olabileceği belirtilmiştir.(Ak, 2008)

Haşim Karpuz "Rize" isimli çalışmada Alexios Kommeneos'un Gürcülerden yardım alarak Trabzon-Rum Devletini (1204-1461) kurduğunu, bu dönemde Rize ve çevresinin Trabzon Devletine bağlandığını belirtmiştir. Bununla birlikte bazı kaynakların bu dönemde Hemşin Bölgesinde bir Ermeni cemaatinin varlığından söz ettiklerini ifade ederken Bizans döneminde Rize'nin iç bölgelerine Alan, Kıpçak ve Kuman olan Hıristiyan Türk Kavimlerinin yerleştiğini, Hemşinde yaşayan bu Hıristiyan Türklerin bir Ermeni mezhebine (Gregorian) mensup olabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Akkoyunlu Türk Devleti zamanında (1350-1502) Rize'nin Güney kesimlerine ve Hemşin'e birçok Türk boyunun yerleştiğini belirtmiştir. (Karpuz, 1992)

"Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri" isimli çalışmada Hemşinlilerin Müslüman Ermeni ve etnik bir grup olduğu, günümüz tarihçilerinin ise Türk kökenli olmayan gruplar hakkında objektif davranmadıkları savunuluyor.

"Hemşinliler Çoruh batısında, yüksek yaylalarda, kıyı boyu Lazistan'ına bitişik bölgelerde yaşarlar. İşgal ettikleri topraklar Karadeniz'i iç bölgelere bağlayan önemli geçitlerden biridir. Hemşinliler Türkiye'de önemli derecede kalabalık, ilginç bir etno-inanç grubudur. Gerçek inancını dışa vurmayan kesimi saymazsak, Hemşinliler bugün resmen Sünni – Hanefi mezhebine bağlı Müslüman'dırlar." Siharulidze ve diğ.(2005)

Ermeniler arasında XVII – XVIII. yy. da yoğun biçimde İslamiyet'in tercih edildiği vurgulanırken bununla birlikte XX. Yy. başlarında Hıristiyanlığı ve Ermeni dilini koruyabilen kişilerin var olduğu da belirtilmektedir.

"C. Palgrev'e göre: Hemşin Bucağı Lazistan'ın yüksek dağlık bir bölgesini kapsar. İçinden Ortasu adıyla bir ırmak akar. Ortasu Irmağı Hemşin topraklarını baştan sona katettikten sonra Atina yakınlarından denize ulaşır. Bölgede en önemli yerleşim birimi Hemşin'dir. Hemşin Bucağında kalabalık bir Ermeni kolonisi oturur. Hemşin

Bucağı çevresinde yaşayan yaklaşık 40 köy ve 20.000 nüfustan 17.000'i Müslüman, 3.000'i de Hıristiyan Ermenidir." Siharulidze ve diğ.(2005)

Levon Haçikyan'ın Bağdik Avedisyan tarafından Ermeniceden çevirilen "Hamşen Ermenileri Tarihinden Sayfalar" isimli çalışmasında Ermenilerin rahibi Ğevond'un en güvenilir kaynak olduğunu vurgulayarak, ondan ulaşan veriler doğrultusunda Hemşin tarihi ve Hemşinliler ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir. Yazar, Ğevond'dan ulaşan verilerle Arap diktatörlüğü zamanında Ermeni halkının ekonomik ve hukuksal açıdan içinde bulundukları zor durumu ifade ederek (788-790) bu durum karşısında pek çok Hamşenli'nin binlerce yıllık yurtlarını terkederek başka ülkelere göç ettiklerini belirtmiştir. Bu göçün (Yunan topraklarına kaçanlar) Amatuni soyundan Şapuh onun oğlu Hamam ve diğer bazı Ermeni beyleriyle onların süvarileri öncülüğünde gerçekleştiği, Gürcistan sınırlarındaki Koğ (Kol) bölgesinde Araplarla karşıkarşıya gelerek yapılan savaş sonucunda onları yendikleri ve Pontos'a dökülen Akamsis (Çoruh) nehrini aşarak Konstantin tarafından güzel ve bereketli topraklara yerleştirildikleri Ğevond'un ilettiği veriler arasında yer almıştır.

Yazar, Hamşen adının Hamam Amatuni'nin adından geldiğine dair düşünceler olduğunu belirtirken güvenilmeyen diğer bir söylencenin varlığından da bahseder. Hamam, eski adı Tambur olan kente gelip yerleşmiştir fakat kenti zapteden Vaşdyan (Gürcü Bey) Perslerle (Araplarla) işbirliği yapmıştır, Çorokh (çoruh) Nehrini geçip, Hamam'ın şehrini yakıp yıkarak işgal etmiştir. fakat bu olaylardan sonra Hamam Bey Tambur'un yerine inşaa ettiği kente Hamamaşen ismini vermiştir. Bu ad günümüzde Hamşen ya da Hemşin şeklini almıştır.

Yazar Hemşin'in kurucuları hakkında şu ifadelerde bulunmuştur.

"Ermeni Hamşen'in asıl kurucuları, kuşkusuz Şapuh ve Hamam Amatuni'ler önderliğinde Arap boyunduruğuna karşı silaha sarılarak onları yenen ve kendilerine yeni bir vatan kazanan Ayrarat eyaletinin Aragatsotın ve Kotayk[15] bölgelerinden gelmiş o yiğit insanlardı." (Haçikyan, 1997)

[15] Yazar, yazılı kaynak ve duvar kağıtlarındaki görüşlerin derlenmesi sonucu Amatuni Beyliği'nin öz yurdunun Ayrarat bölgesinin Aragatsotın ve Kotayk Eyaletlerini kapsayan topraklar, idare merkezinin ise Oşakan kenti olduğunu ifade etmiştir.

Sebahattin Arıcı "Dampur Tarihi" isimli çalışmasında önsöz olarak Hemşinlilerin ve Purimlilerin[16] hakkında çok fazla yersiz ve kasıtlı spekülasyon yapıldığını vurgulamak ve yapanları kınamak amacı ile bu çalışmayı yaptığını ifade etmiştir. Son zamanlarda Ermeni ve yerli siyasi tarih yazarlarının Hemşenliler hakkında belirttikleri ana bilginin; Amaduni göçü içinde yer almış ve Amaduniler olarak ilk yurtları olan Horasan'dan kalkarak Hamadan'a (iran), Hamadan Ayrarat bölgesine (Ermenistan), ordanda 600 yıllarında Çoruh boylarına ve Rize'nin yükseğine yerleşmiş olan topluluk olduğunu belirtmiştir.

Yazar Amatunilerin, Ararat Ermeni bölgesine nereden geldikleri konusuna değinirken, Ermeni yazarların Amatuni ve Hemşinlileri aynı kökenden kabul ederek tarihlerinin anlatılmaya çalıştığını vurgulamıştır. Bu şekilde gözükmesini ise Anadolu'ya ve Çoruh vadisine gelen en büyük göçlerin Amaduni göçleri olmasına ve Hemşenlilerin Ayrarat bölgesinde bunların arasında yaşamalarına bağlayarak, aslında Elegez Dağı ile Erivan Vadisi arasında yaşayan değişik etnik kökenli toplulukların Amaduni adı altında anıldıklarını söylemiştir.

Amatunilerin Amadana'a nereden geldikleri konusunda şu ifadeler yer almaktadır.

"Bütün Ermeni yazarlar, Amadunilerin doğudan Arikler ülkesinden Hamadan'a geldikleri ya da getirildikleri söylemektedirler. Sadece N.Adontz, Amatunilerin ilk yaşadıkları yerin Maku bölgesi olduğunu söylemektedir. Amatunilerin Hamadan'dan kuzeye çıkıp İran'ın bu bölgesine de yayılmış olmaları olasıdır." (Arıcı,2008)

Yazar Hemşenlilerin 620 tarihinden evvel Hemşen'e geldiklerini ve Dampuru kurduklarına inandığını belirtirken, Türklerin Hemşen bölgesine gelişleri içinde 577 tarihini baz aldığını söylemiştir. Bunun sebebini ise Jüstinyen'in Sasani saldırısından önce savaşçı Avarlar'ı bu tarihte getirerek Doğu Anadolu ve Karadeniz'de yarleştirmiş olmasına bağlarken, 620 yılında bir şaman'ın başkanlığında (Hammasey ya da Hamma), Emşen – Emşing halkının geldiğini bir görüş olarak ileri sürdüğünü belirtmiştir. Sonuç olarak faydalandığı diğer kaynaklar ve bilgilerden Amadunilerin, Hamadan'a gelmeden önce, (Arikler ülkesindeyken) bu adla anılmadıklarını,

[16] Purim denilen sahil kesimi insanı, deniz kıyılarında yaşayan ama yaylacı olmayan sanatkar ruhlu olan ve daha çok ticaretle uğraşıp bir ya da iki inek besleyen kimselerdi. (Arıcı, 2008)

tarihçilerin onlara saf bir ırk olmadıkları için toptan bir köken adı vermediklerini, toplu olarak Amadandan Ayrarat bölgesine yerleştirildikleri için kendilerine Amadandan gelenler anlamına gelen Amaduni sözcüğüyle adlandırmış olabileceklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte diğer iki seçeneğide vurgulayarak ataları olan Aman'dan dolayı kendilerine Aman-uni (Aman soyundan gelenler) denilmiş olabileceğini ya da Hemşinlilerin Horosandan gelmediklerini, Ermenistanda ki yerli Türklerden olabileceği gibi düşüncelerden bahsetmiştir.

Mehmet Bilgin "Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan" adlı çalışmasında Trabzon'un fethine ve bölgede Osmanlı hakimiyetine değinmiştir. Bununla birlikte Trabzon'un doğusundaki topraklara yerleştirilen ve bölgenin Türkleştirilmesinde kuvvet kazandıran Oğuz Boylarının varlığına dikkat çekmiştir. Hemşin ile ilgili olarak verilen bilgiler arasında, İspir'in eski merkezi olan Numanpaşa köyü'ne günümüzde halk arasında "Hişen" denmesi fakat 17.yüzyıla ait kaynaklarda köyden Hemşin olarak bahsedilmesi, Hemşen köyünün Celali isyanlarından sonra tahrib edilen İspir Sancağı'nın yeni merkezi olarak seçilmesi ve bundan dolayıda Osmanlıca "şenlendiren" manasına gelen Hemşen isminin verilmiş olduğundan bahsedilmiştir. Yazar çalışmasında Hemşen Bölgesinde yaşayan halkın kökeninin Akkoyunluların Purnak Boyuna dayandığını ifade ederken, Purnak Boyunun bölge üzerindeki etkisinin ne derece önem taşıdığından da bahsetmiştir.

"İspir Bölgesinde (Pazaryolu-Erzurum yolunun doğusuna düşen Koçun Boğazı denilen yerlerde) ve Furtuna Deresi vadisinde Ülküköy ve Aşağı Vice'deki koç heykelleri, Çamlıhemşin ve yaylalarında koyun yataklarının Purnek/Pornak/Pornag olarak adlandırılması, 18.yüzyılda Hemşen'den Sürmene'ye göçmüş bazı ailelerin Purnaklıoğlu ismi taşıması ve 17.yüzyılda sakinleri Hemşen Bölgesinden gelerek Karadere Vadisine yerleşen Trabzon'un Araklı ilçesine bağlı Purnak (şimdi Taşgeçit) köyü, Hemşen Bölgesindeki Purnak Boyunun varlığını tartışmasız bir şekilde ortaya koymaktadır." (Bilgin, 2002)

Yazar yapmış olduğu diğer bir tespitte Çayeli ilçesinde bulunan Aşıklar/Arsivos Deresi halkının Hemşinli olarak bilindiğini ifade ederken Çayeli ilçe merkezde oturan halkın Hemşinli olarak bilinen bu köylüleri biraz küçümseyen bir ifadeyle "Burnik" ya da "Purnik" olarak çağırdıklarını belirtmiştir. Yazar bu tespitin Hemşin

halkının önemli bir bölümünün Akkoyunlulara bağlı Pürnek/Purnak/Bürnek/Pornak Boyuna mensup olduğunun tereddütsüz kabul edilmesi gerektiğini ifade etmişitir.

Prof. Karl Koch 1843–44 yıllarında ki Seyahatnamesinin Rize Bölümü'nde, Cimil Köyü'nde Kumbasar Oğlu Süleyman Ağa'nın evinde konakladığından bahseder ve aynı zamanda Hemşin Bölgesi hakkında bilgiler verir.

"Bu Hemşin bugün bir Türk eyaletidir. Yani tımar ve Vali olarak bir voyvodası (Tımar Beyi) vardır. Hemşin Rize dağlarının kuzey tarafındaki Kalapotanos'un kaynak alanından doğuda, Furtuna alanına kadar uzanır." (Arıcı, 1991)

Prof. Karl – Koch aynı zamanda Süleyman Ağa'nın fiziksel özelliklerine dikkat çekerek, Hamam Beg yönetiminde Hemşin toprağına gelenlerden, burayı şenlendirenlerden kalan bir aileden olabileceğini belirtiyor. Cimil Bey'i Süleyman Ağa'dan başka 2 derebeyi daha olduğunu ifade ediyor.

"Cimil Beyi Süleyman'dan başka Zuğa (Hemşin deresi) deresinde oturan bir derebeyi daha vardır. Ortaköyde, Senoz deresi vadisinde oturur. Ortaköy'de oturur. Üçüncü derebeyi denizden 2,5 saat kadar uzakta, Marmanat köyünde oturan, Marmanat Derebeyi'dir." (Arıcı, 1991)

"Rize Tarihi" isimli çalışmada Hemşin'e ilk gelenlerin (626) Horasan'dan Hamedan'a oradan Arsaklı ülkesine, Arsaklı ülkesinden ateşperest Sasanilerin zulmünden kaçanlar olduğu belirtilmektedir.

"Iğdır – Kars ovasına yerleşen Arsaklıların (Küçük Arsaklılar[17]) hükümdarı II. Ardases ahalisini çoğaltmayı dileyerek ve Part'lı hükümdarı Arsak'ın (M.Ö. 250–247) Horasan'dan getirdiği ve Hamedan'a yerleştirdiği "Manua" adlı pehlivan yapılı yiğidin uruğunu ülkesine yerleştirmişti. Bu uruğa Hamad Hanedanı anlamında "Amad-Uni" denildi. Bu Horasanlı Türkmenler, sonradan ateşe tapan Sasanilerin baskısından kaçarak Bizans idaresindeki Rize bölgesine gelip (626), Hamsen – Hemşin'e yerleşerek adlarını bölgeye vermişlerdir. Buraya Hamedanlılar, Hamadan'dan gelenler anlamında Hemşin denmiştir" (Ak, 2000)

[17] Romalılara karşı bir uç beyliği halinde kurulmuştur. (Ak, 2000; 27)

Çalışmada Küçük Arsaklılar'ın kralı III. Tridat kendisini "dönük" adında bir hastalıktan kurtaran Aziz Grigor'un minnettarı olarak Hıristiyanlığı kabul etmesi ve Aziz Grigor'un kurduğu mezhebe Grigoryan veya Düz Ermenilik denmesi sonucunda Hemşinlilerin de bu din ve mezhebin mensubu olarak bölgeye yerleştikleri ifade edilmiştir.

Hemşinlilerin geçmişten günümüze kadar konuştukları diller konusunda elimizdeki çalışmalar incelendiğinde farklı görüşler olduğu ortaya çıkmıştır. Geçmişte dillerinin tamamen Ermenice olduğuna dair savunmalar, bu görüşlerden biridir. Hemşin şivesi bazı kaynaklarda Batı Hemşin şivesi ve Doğu Hemşin şivesi olarak iki grupta incelenmiştir. Bu Gruplar arasında farklı dil özellikleri olduğu belirtilerek, köyden köye bile değişiklik gösterebildiğinden bahsedilmiştir.

"Hemşin Bölgesinde Batı Grubu olarak adlandırdığımız Rize ilinin Fındıklı, Ardeşen, Çamlıhemşin, Pazar, Hemşin, Çayeli ilçelerinin merkez ve Hemşin kökenli köyleri ile aslen buralı olup bu yerlerde, Trabzon'un Sürmene, Samsun ilinin Çarşamba, Ladik, Terme, Düzce'nin Gümüşova, Konuralp, Akçakoca, Sakarya'nın Karasu, Kocaali, Ortaköy ilçeleri ve bu ilçelere bağlı yerlerde ki Hemşin kökenli insanların ikamet ettiği yerlerde konuşulmaktadır. Batı Hemşin grupları komşuları Lazlardan ayrı bir şivede konuşmaktadırlar. Konuştukları dilde sanılanın aksine Türkçe dışı olarak sınıflandırabileceğimiz kelime adedi çok azdır." (Gündüz, 2002)

Kaynakta Alman dilbilimci Uwe Blassing'in batı grubu Hemşin diliyle ilgili bir açıklamasına yer verilmiştir.

"Batı grubu Hemşin dilinde Ermenice ağırlığı hissedilmemektedir. Kökeni bilinmeyen ve yöreye has olan kelimeler Türkçe ile daha ilgilidir." (Gündüz, 2002)

Batı Hemşin grubunda kullanılan ve Ermenice olduğu iddia edilen kelimelerin günümüzde hiçbir Ermeni tarafından bilinmediği ifade ediliriken bazı Ermenilerde bu kelimelerden bir kısmının ölü Ermenice olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Türkçe kelimeler kullanılmadan bu kelimelerle cümle kurmanın mümkün olmadığı söylenmektedir.

Doğu Hemşin Ağzı ise Batı grubundan farklı olarak birçok yabancı kelime içermektedir.

"Doğu Grubu Hemşinlilerin[18] konuştukları dilde Ermenice, Abaza, Çerkez dillerinden toplama bir dil yaratıldığını görüyoruz." (Gündüz, 2002)

"Yöresel Hemşin ağzı'nda bazı Ermenice kelimelerin varlığı inkâr edilemez. Kaldı ki bu durum iki halkın ırkı, soyu hakkında net bilgi vermez "Dil, bir ırkın, bir kavmin kökeni hakkında belirleyici unsurlarından sadece biridir" diyor sosyal bilimciler" (Yılmaz, 2003)

Hemşin Ağzı ile Ermenice arasında ki kelime benzerlikleri yakın komşuluk ilişkilerine ve "Kıpçak Türkçesi'nin bu diller üzerinde ki uzun süreli egemenliğine dayandırılıyor. Aynı zamanda Ermeniceden de Türkçe kelimelerin çıkarılmasıyla, "Ermenice Dil Yapısının" bozulacağı ifade ediliyor.

"Divan-ı Lügat it Türk'te Hemşinlilerin Türklüğünden söz edilmektedir. Çalışmalarımızın bir bölümünde yöresel Hemşin Ağzı'nı, pek çok kelimenin özünü orada bulduk" (Yılmaz, 2003)

"Tarihin ve Bugünün Aynasında Hemşin Ermenileri" isimli çalışma incelendiğinde Hemşin'in dil konusunda da iki grupta ayrıldığı görülmektedir. Bu iki grup "Hopa-Hemşinlileri" ve "Baş – Hemşinlilerdir"[19]

"Doğu Hemşinliler, Türkçenin yanı sıra, Batı Ermenice olan bir lehçe konuşurlar. Oysa Batılı Hemşinliler sadece belirgin bir Türkçe diyalekt konuşurlar. Hemşinliler dillerini Ermenice olarak tanımlamazlar, dillerini bu dilin konuşulduğu Gürcü coğrafyasına dayandırırlar. "Hemşince" veya "Hemşinlice" derler" (Alt, 2005)

"Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri" isimli kaynakta Hemşinlilerin konuştuğu Ermenicenin, Ermenistan Ermenicesinden çok farklı olduğu ve Hemşinlilerin çoğunun Lazca bildiğinden söz edilmektedir. Laz ve Gürcü dilinin ayrıca sayısız Türkçe sözcüğünde bu dil üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır.

---

[18] Hopa Hemşinliği.

[19] Batı Hemşin grubu olarak da isimlendirilmektedir.

"Niko Maar'ın belirttiği gibi: Hemşinliler millet olarak Ermeni, inanç olarak da Sünni Müslümanlardır. Yazı dilleri dini metinlerde ölü bir Arap lehçesi, edebi metinlerde Osmanlı Türkçesi, günlük konuşma dili ise ölü bir Ermenice ile Osmanlı Türkçesidir. Bugün onlar kültürel oryantasyonlarını Türkçe ile yürütüyorlar" Siharulidze ve diğ.(2005)

"Hemşin Bölgesinde Batı Grubu olarak adlandırdığımız Rize ilinin Fındıklı, Ardeşen, Çamlıhemşin, Pazar, Hemşin, Çayeli ilçelerinin merkez ve Hemşin kökenli köyleri ile aslen buralı olup bu yerlerden Trabzon'un Sürmene, Samsun ilinin Çarşamba, Ladik, Terme, Düzce'nin Gümüşova, Konuralp, Bolu'nun Akçakoca, Sakarya'nın Karasu, Kocaeli, Ortaköy ilçeleri ve bu ilçelere bağlı yerlerde ki Hemşin kökenli insanların ikamet ettiği yerlerde Batı Hemşin şivesi konuşulmaktadır." (Gündüz, 2002)

"Rize Tarihi"nde ise Hemşin bölgesinde yaşayanların anadilinin Türkçe olduğu vurgulanırken, Hemşinlilerin İkinci bir dil bilmemelerinin sebebi şöyle açıklanmıştır.

"Hemşin'de yaşayan Hıristiyanlar, Müslümanlığı topluca kabul etmedikleri için buralara Türkçe konuşan Müslümanlar göç ettirilmiş ve Hıristiyan Hemşinliler de Sürmene, Trabzon ve Çarşambaya göçmüşlerdi. Müslümanlığı seçen Hemşinliler köylerinde kalmışlar ve Türklerle iç içe yaşayarak ve hısımlıklar kurarak ana dillerini unutmuşlardı. Zamanla Türkçe bütün bölgeye yerleşmiş ve halkın anadili olmuştur" (Ak, 2000)

Prof. Karl Koch Seyahatnamesinde Cimil köyünde konakladığı zaman Süleyman Ağanın konuşmalarından şu şekilde bahseder.

"Terbiyeli bir lehçe ile konuşuyordu. Başka dil yoktu (Türkçeden başka)" (Arıcı, 1991)

2.2. Hemşin'de Yerleşim

Hemşin Bölgesi (bazı çalışmalarda Hemşenlik, Hemşinlik) birçok çalışmada coğrafi konum bakımından iki gruba ayrılmaktadır. Bu iki grup dil özelliğinde olduğu gibi Batı grubu Hemşinliler ve Doğu grubu Hemşinlilerdir.

“Batı grubu Hemşinliler Çamlıhemşin, Hemşin ve Rize’de; Büyükdere, Fırtına, Piskale ve Abiviçe boyunca, doğu grubu; Hopa ve Kemalpaşa yöresinde yaşamaktadırlar. Osmanlı Devletinin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında batı bölgelerine doğru yoğun bir göç yaşayan Hemşinlilerin Çarşamba, Fatsa, Terme, Ladik, Sürmene, Sakarya Merkezi, Karasu, Kocaali, Bolu’da Akçakoca ve Düzce’de nüfus yoğunluğuna sahip köyler kurmuşlardır.” (Gündüz, 2002)

Hemşinlilerin yerleşim bölgeleri şu şekilde gösterilmiştir.

“Artvin ilinde; Borçka ilçesinin Çaylıköy, Güresen (kısmen), Düzköy (kısmen, Muratlı (kısmen) ve Hopa ilçesinin Kemalpaşa beldesi ile Güneşli, Hendek, Kayaköy, Balık, Pınarlı, Çimenli, Eşmekaya, Yoldere, Koyuncular, Çavuşlu, Başoba, Çamurlu, Dereiçi, Karaosmaniye, Köprücü Osmaniye ve Üçkardeş köyleri.

Rize ilinde; Ardeşen ilçesinin Armağan (Salinköy), Beyazkaya (Seraplı), Yamaçdere (Bakoz), Yeniyol (Öce), Serindere, Akdere (kısmen), Yurtsever.

Çamlıhemşin ilçesinde; Aşağışimşirli (Canotdobra), Çat, Güroluk (Livikçakışlı), Hisarcık (Kale-i bala), Kaplıca (Holco) Meydan, Ortaklar (Hemşinbaş), Ortayayla (Hemşinortaköy), Sıraköy, (Hemşin aşağı köy), Şenköy (Amokta), Şenyuva (Çinçiva), Ülkü (Mollaveys), Yaylaköy (Elevit)

Çayeli ilçesinde; Âşıklar (Asrifos), Çilingir, Erenler, Kestanelik (Miloz), Madenli (Latom-Kısmen) Musadağı (Arpık), Gürgenli (Partal-kısmen), Karaağaç (Raşet-kısmen), Kaptanpaşa beldesi ve bu beldeye bağlı; Buzlupınar (Soğuksu) Çataldere (Harhunç), Çukurluhoca (Babik), incesu (Mağribudan), Ormancık (Cutins), Uzundere (Paristan), Yenice (Palahor), Yeşiltepe (Tolonis), Fındıklı ilçesinde; Beydere (Süpe), Çağlayan (Yukarıabu), Çınarlı (Çurçeva), Gürsu (Yukarıpishala), Ihlamur (Yukarızuğu), Sulak (Aşağızuğu), Hemşin ilçesinde; Akyamaç (Tecina), Bilen (Tepan), Çamlıtepe (Nefsizuğa), Hilal (Sağırlı[20]) Kantarlı, Nurluca (Saneva[21]), Yaltkaya (Gomno), Pazar ilçesinde; Akbucak (Melmenat), Akmescit (Cacivat), Başköy (kısmen), Bucak, (Açaba), Uğrat (Çingit), Ortayol.”(Gündüz, 2002)

[20] Sağırlı - Sağarli

[21] Saneva - Çaneva

İncelenen başka bir çalışmada Çamlıhemşin ve Hemşin ilçelerinin eski ve yeni isimleri olmak üzere köy ve mahalle isimleri şu şekilde verilmiştir.

"Çamlıhemşin ilçesinin Köy ve Mahalleleri; Şenyuva Köyü (Çinçiva), Yolkıyı-Ortan Köyü (Küşüva), Yukarışimşirli köyü (Kısmenmalıver), Kaplıca Köyü-Ayder (Halkö), Aşağışimşirli Köyü (Canottobra), Güroluk Köyü (Liviççakisli), Çayırdüzü Köyü (Guvant), Köprübaşı Köyü (Abiçko), Topluca Köyü (Sano[22]), Murat Köyü (Komilo), Meydan Köyü (Meydan), Çat Köyü (Çat), Zilkale Köyü (Koluna), Ülkü Köyü (Mollaveyis), Kale Köyü (Kaleyibala), Sıraköy (H. Asakıköy), Ortayayla Köyü (H. Ortaköy), Ortaklar Köyü (H. Başköy), Yazlık Köyü (Vapoş), Yaylaköy (Elevit), Dikkaya Köyü (Makaliskirit), Behice Köyü (Makaliskirit), Güllü Köyü (Makaliskirit), Kadıköy (Orenkit), Şenköy (Amokta), Boğaziçi Köyü (Tomaslı) Konaklar Mahallesi (Makrevis), Aşağıçamlıca Mahallesi (Vicei Süfla), Yukarıçamlıca Mahallesi (Vicei Ulya) Sırt Mahallesi (Sırt), Kavak Mahallesi (Mikron Kavak), Merkez Mahalle (Vicealtı)." (Arıcı, 2004)

İncelenen kaynakta Çamlıhemşin İlçesi'nin Pazar, Ardeşen, İspir, İkizdere ve Yusufeli ilçesi köyleri ile sınırlı olduğu belirtilmektedir. Çamlıhemşin'in eski adı Vice Altı olarak geçmektedir. Çamlıhemşin'in denize 20 km Rize'ye de 67 km. uzaklıkta olduğu ifade edilmiştir.

Hemşin ilçesi'nin köyleri ve mahalleleri şu şekilde belirtilmiştir.

"Akyamaç Köyü (Tecina), Bilen Köyü (Tepan), Çamlıtepe Köyü (Nefsi Zuğa), Hilal Köyü (Hubiyarlı), Kantarlı Köyü, Levent köyü (Çoço), Nurluca Köyü (Çanava) Yaltkaya Köyü (Ğunno), Ortaköy Mahallesi, Mutlu Mahallesi (Bodollu), Badara Mahallesi, Yeniköy Mahallesi.[23]" (Arıcı, 2004)

Hemşin ilçesi'nin sahilden 15 km ve Rize'den de 45 km uzaklıkta olduğu ifade edilmiştir.

---

[22] Sano - Çano

[23] Eski adı "Bagenli" olarak bilinmektedir.

İncelenen başka bir çalışmada Hemşinliler, yaşadıkları coğrafi konum bakımından iki ayrı adla anılmaktadır. Bu adlar "Hopa Hemşinlileri" ve "Baş Hemşinliler" olarak geçmektedir. "Hopa Hemşinlileri Hopa yakınlarında, Çoruh vadisindeki küçük düzlüklerde oturmaktadırlar." Siharulidze ve diğ.(2005)

Ayrıca çalışmada Hopa Hemşinlilerin, Baş Hemşin Bölgesin'den göçerek bölgeye yerleştikleri ve Kahaberi Kürtleri ile komşu olarak yaşadıkları belirtilmektedir. Fakat Hopa Hemşinlilerin Kürt kökenli oldukları konusunda ki düşüncelerin yanlış olduğu, onların Pontus sırtlarında yaşayan dağlı Hemşinlilerle aynı soydan oldukları ifade edilmektedir. "Baş Hemşinliler" olarak adlandırılan grubun ise Rize'de Karadere, Furtuna ve Trabzon'da Hamurgiani'de oturdukları belirtilirken, bir kısmının ise Anadolu içlerinde, Tokat, Sivas, Malatya, Adapazarı ve Bolu illerinde oturduklarından bahsedilmektedir.

"Bu ilginç topluluk hakkında yeterli bilgi toplamak ve onların etno-inanç, etno-genetik durumları hakkında daha doyurucu bilgiler toplamak ne yazık ki Türkiye koşullarında mümkün değildir." Siharulidze ve diğ.(2005)

3. HORON KAVRAMI

Karadeniz Bölgesi ile bütünleşmiş olan "Horon" kavramı, gerek halk oyunları gerekse halkın yaşayış biçiminin önemli bir parçası olarak, geleneksellik içinde yerini almıştır. Horon, özellikle Orta ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde hızları, oynama şekilleri ve çalınan çalgıların özellikleri ile daha fazla yer tutmaktadır. Horon kelimesinin genel tanımları incelendiğinde, Karadeniz Bölgesinin yöre özelliklerine göre, farklı kelimelerle ifade edildiği görülmektedir. Bu ifade şekilleri incelenen kaynaklarda değişik tanımlamalarla belirtilmiştir.

"Horon kelimesi üç biçimde karşımıza çıkmaktadır. Hora, horan/horon (foron), horom/horum. "Hora" kelimesinin Türkçe sözlükte, Yunanca "khoreia"dan geldiği, birçok kişi tarafından el ele tutuşarak müzik eşliğinde oynanan bir halk oyunu olduğu bilgisi verilmiştir. "Horan" kelimesi ise horon biçiminde yazılıp hangi kelimeden geldiği gösterilmeden Yunanca kabul edilmiş, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kemençe ile oynanan halk oyunu horon tepmek ise horon oyunu oynamak ifadeleriyle, son derece yetersiz bir biçimde, okuyanlara sunulmuştur." (Demir, 2005)

"Karadeniz kıyı şeridinin özellikle doğusunda Trabzon, Rize, Artvin'e kadar uzanan bölgede çoğunlukla, Karadeniz kemençesi, davul-zurna ve tulum-zurna eşliğinde oynanan, canlı tempoda, genel olarak 5, 7, 9 vuruşlu halk dansları. "Horum", "Horon", "Foron" da denir" (Say, 2002)

Çalışmada belirtilen canlı tempo ifadesinden, bölgede oynanan horonların genelinin hızlı olduğu anlaşılıyor.

"Müzik Ansiklopedisi" isimli çalışmada horon şu şekilde ifade edilmiştir.

"Doğu Karadeniz kıyı kesiminde, dizi halinde ve disiplinli olarak, oynanan halk oyunlarına denir. Denizi simgeleyen ürpertili, çabuk figürleri ve uyanıklığı anlatan hareketleriyle canlılık dolu bir oyundur" (Müzik Ansiklopedisi, 1992)

Tanımlamalarda, horon kelimesinin birkaç biçimde karşımıza çıktığı görülmektedir. Horon, horum, horan, foron, horon gibi ifadelerin en çok kullanılanılanlar olduğu görülmektedir.

“Horon; horom sözcüğünden oluşmuştur. Horom kesilmiş ve tarla üzerinde dik olarak kümelendirilmiş, birkaç bağdan oluşan mısırlara verilen bir addır. Horom’ların bulunduğu tarla uzaktan görünüş olarak kollarını havaya kaldırmış bir şekilde duran insan kalabalığını andırmaktadır.” (Demirkaya, 1990)

”Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Tarihi Alt Yapısı” isimli çalışmada ise “Derleme Sözlüğü’nden” alınan “horum” ve “horom” tanımları şöyledir.

”Derleme Sözlüğü’ne bakıldığında kelimenin horum biçiminin çok yaygın kullanıldığı, “biçildikten sonra balya ya da deste haline konulmuş ot; biçildikten sonra tarlada yapılan küçük burçak ya da mercimek yığınları, yeni olgunlaşan susam bitkisi, topraktan çıkarıldıktan sonra sapları iple boğulup baş tarafları birleştirilerek yapılan yığın” manalarına geldiği görülmektedir. Horom biçimi ise sadece Yomra, Beşikdüzü, Vakfıkebir (Trabzon); Yusufeli ve Şavşat’ta (Artvin) tespit edilmiş; “mısır sapı, ot vb. şeylerden yapılan desteler, yığınlar” manasında kullanıldığı kaydedilmiştir.” (Demir, 2005)

“Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri” isimli çalışmada Doğu Karadeniz’in müzik ve oyun olarak diğer yörelerden farklı olduğu belirtilirken, horon için şu açıklama yapılmıştır.

“Horon, ortada tulum veya kemençeci olduğu halde kızlı erkekli bir halka oluşturularak oynanır. Temelde figürleri çeşitlilik gösterir ama genelde bir hızlılık vardır.” (Karpuz, 1993)

“Yöresel Türk Halk Oyunları” isimli çalışmada horon’a horan-haran-horum gibi ifadeler de verilirken, horonların bölgede ki yer isimlerinin adını taşıyabileceğinden de bahsedilmektedir. Horon kelimesinin nerden geldiğine dair ise şu açıklamalar yapılmaktadır.

“Hor, Kor, Hori kelimeleri Yakutçada nakarat, tekrar etme ve sıra ile vurmak anlamlarına gelmektedir. Hor’un Lapseki, Antep, Urfa dolaylarında Sıra-Dizi anlamına geldiğini, Çağatayca’da düğün ve davetlerde halka şeklinde oturmak anlamını taşıdığı bilinmektedir. Tatar, Türkmen ve Başkırtlarda toplu olarak söylenen bir şarkı çeşidine “Hor” denir. Artvin dolaylarında yonca otunu uzak bir yere taşırken dağılmaması için bükerek topak ve sarma haline getirmeye Horum

denir. O taraflarda halka ve daire halinde oynanan oyuna da Horum denir." (Karahasan, 2003)

Bu çalışmada horonun tanımı diğer kaynaklardan çok farklı olmayarak "Karadeniz Bölgesinde özellikle Doğu Karadeniz'in kıyı kesimlerinde toplu olarak ve daha çok bağlı diziyle oynanan oyun çeşidine verilmiş bir addır" şeklinde yapılmıştır.

Prof. Karl Koch 1843–44 yıllarında ki seyahatnamesinin Rize Bölümünde horon oynayan gençlerle karşılaştığı andan ve horondan şu şekilde bahseder.

"Bir zaman sırttan yolculuğumuza devam ettik ve orda bir grup gence rastladık. Onlardan biri bir tür kaval, diğeri bir tür ney, üçüncüsü de tahta torba (=tulum) çalıyordu ve diğerleri çevrede dans ediyordu. Tüm dans edenler el eleydi. Bize dansın adının "Horon" olduğu söylendi." (Arıcı, 1991)

Bununla birlikte Koch, Horon sözcüğünün Yunanca "Choros" sözcüğünden geldiğini vurgulayarak, Yunanca'nın bu çevrede yaygın olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca Koch, bu gezisi esnasında Rize'nin dağlık kesiminde olduklarını vurgulamaktadır. Bu durumda horonun sadece Karadeniz Bölgesinin sahil kesiminde oynandığı konusundaki düşüncelerin yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Horonun toplu şekilde oynandığı ve halkın yaşayışı ile doğrudan doğruya ilişkili olduğu incelenen çalışmalarda görülmektedir. Erkekler ve kadınlar tarafından ayrı ya da karma olarak oynanan oynama şekilleri de vardır. Şu şekilde ifade edilmiştir.

"Genellikle "Dizi oyunu" özelliğinde olan horon, erkekler ve kadınlar tarafından ya da karma olarak yarım halka ve halka biçiminde de uygulanabilir. Kadınların yer aldığı horonlara bazı yörelerde "Rahat Horon" denir. Erkek horonları daha serttir. Dizi horonlar biçiminde oynandığı zaman, tek sıra erkek, tek sıra kadın, düz dizi, eğri dizi, açık dizi, kapalı dizi, bağlı dizi, bağlı alaca dizi, gibi biçimlerde uygulanır. Halka oyunu dizilişlerinde ise, düz halka, koşut halka, tek halka, kapalı halka, açık halka, bağımlı halka, tek halka erkek, tek halka kadın, alaca halka, tepeli halka biçimleri uygulanır" (Say, 2002)

Horon'un kıyı ve iç kesimlerde diziliş şekillerine ve oynanış biçimlerine göre farklı isimler aldığı görülmektedir. Sahil kesiminde hareketliliğini sürdüren oyun, iç kesimlere gidildikçe yerini daha rahat ve sakin hareketlere bırakmaktadır. Dağlık,

engebeli arazilerin bu duruma etkisi oldukça fazladır. Sahil kesimi ve iç kesimdeki farklılıklar, horonların hareketlerine de yansımıştır.

Alanda yapılan kişisel görüşmelerde "Sizce horon nedir?" sorusuna verilen cevaplardan bazıları şöyledir.

"Karadeniz yöresinde oynanan halk oyunlarına verilen addır. Bireysel değildir. Kitleseldir. Toplu olarak oynanır, gruplar halinde oynanır. Özellikle Giresun ve Trabzon'dan Artvin'e kadar olan toplu oyunlara biz horon diyoruz."(Başar Cumbur, kişisel görüşme)

"Ben şöyle yorumlarım. Cenazede matem olur, ağlaşma olur. Horon da güzel günlerin bir eğlencesidir. İnsanların coşkuyla streslerini atmasıdır. Müzik ve horon insanların bir bağıdır."(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

"Bence horon insanların kendisini hareketlerle ifade etmesi demektir. Daha değişik ifadelerle de anlatanlar olabilir."(Yakup Avhan, kişisel görüşme)

"Benim için horon İslam'dan önceki inanışların içinde olabildiği ve günümüze kadar gelen eğlence biçimidir. Fakat İslam'da horana yer yoktur."(Nihat Sarıahmetoğlu, kişisel görüşme)

3.1. Hemşin Bölgesi'nde Oynanan Horonlar

Hemşin Bölgesinde oynanan Horonların sayısı ve isimleri konusunda yazılı kaynaktan ziyade kulaktan dolma bilgilerin günümüze geldiği görülmektedir. Öyle ki bu sayı ve isimler gerek tulum çalan gerekse horon oynatan ve horon kaidelerini[24] iyi bildiğini iddia eden kişilerce büyük farklılıklar göstermektedir. Aynı bölgeye ait olan, aynı bölgede doğup yaşamış olan bu kişilerin horonları, aynı isim altında farklı kaidelerle icra etmesi, göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Hemşin Horonu[25] adı altında Hemşin'de oynanan, fakat Hemşin Bölgesinin özelliklerini yansıtmayan ve

[24] Kaide: Kayde: Gayde: Türkü, makam, ezgi, hava gibi anlamlarda kullanılmaktadır. "Horon kaidesi" derken, horonun bütün ezgisel yapısı vurgulanmaktadır. Türküler için genellikle "bunun kaidesi nasıl?" ya da "bunun havası nasıl?"gibi ifadeler kullanılmaktadır.

[25] Genel anlamda Hemşin bölgesinde oynanan horonlar.

bölgeye sahil kesiminden geldiği düşünülen horonların da katılması, bu bölgedeki horon sayısının zamanla çoğalmasına sebep olmaktadır.

Hemşinli tulum sanatçısı Remzi Bekar ile yapılan kişisel görüşmede elde edilen horon isimleri şöyledir:

1- Büyük Düz Horonu
2- Memetina Horonu (Laz Horonu)
3- Çinçiva Rizesi Horonu
4- Ança Horonu
5- Samistal Kız Horonu
6- Hemşin Horonu
7- Ceymakçor Kız Horonu (Bakoz Horonu)
8- Bakoz Horonu
9- Anzer Horonu
10- Alican Horonu
11- Büyükoğlu Horonu
12- Papilat Horonu
13- Abdinin Rizesi Horonu
14- Eski Hemşin Horonu
15- İki Ayak Horonu
16- Sabah Horonu
17- Çarişka Horonu
18- Seydioğlu Horonu
19- Kaçkar Horonu
20- Hodeçur Horonu (Avcı Destanı)
21- Abdi Horonu
22- Sırtlının Rizesi Horonu
23- Ye Hala Horonu
24- Çinçiva Vişne Horonu
25- Tumas Horonu
26- Dik Büyük Horonu
27- Kaynaklı Rize Horonu
28- Polatın Rizesi Horonu
29- Çano Horonu

30- Çano 2 Horonu
31- Tapeçi (Langa Limanı) Horonu
32- Yüksek Hemşin Horonu
33- Paraçkur Kız Horonu
34- Polat Horonu
35- Rize Horonu
36- Mahmudoğlu Horonu
37- Ğant Horonu
38- Heveg Horonu
39- Kemer Horonu
40- Amlakit Kız Horonu
41- Sık Rize Horonu
42- Gotina Horonu
43- Yali Horonu
44- Apso Zanat Horonu
45- Alika Horonu (Remzi Bekar, kişisel görüşme)

Hemşinli tulum sanatçısı Yaşar Çorbacıoğlu ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen horonların isimleri ve sayıları şöyledir:

1- Hemşin Horonu
2- Yukarı Havası – Yüksek Hemşin (Eski Hemşin'de denir)
3- Alika Horonu (Lazlar da oynar)
4- Rize Horonu
5- Seydioğlu Rizesi Horonu
6- Avono Rizesi Horonu
7- Sık Rize Horonu
8- Anço Horonu
9- Mahmudoğlu Horonu
10- Alican Horonu
11- Bakoz Horonu
12- Paraçkur Kız Horonu
13- Ortaköy Kız Horonu
14- Çano Horonu
15- Eski Çano Horonu

16- Ğant Horonu
17- Çinçiva Rizesi Horonu
18- Heveg Horonu
19- Papilat Horonu
20- İki Ayak Horonu
21- Amlakit Horonu
22- Dumlu Horonu
23- Hodeçur Horonu
24- Yali Horonu
25- Anzer Horonu
26- Kaçkar Horonu
27- Memetina Horonu
28- Noktalı Anzer Horonu
29- Polatın Rizesi Horunu
30- Samistal Kız Horonu
31- Büyükoğlu Horunu (Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

Hemşinli horon oynatıcısı Kamil Ferah ile yapılan görüşmede ise şu horon isimlerine ulaşılmıştır.

Hemşin Bölgesinde oynanan horonlar;

1- Hemşin Horonu
2- Yüksek Hemşin Horonu
3- Rize Horonu
4- Eski Rize Horonu
5- Papilat Horonu
6- Büyükoğlu Horonu
7- Mahmudoğlu Horonu
8- Kaçkar Horonu
9- Amlakit Horonu
10- Sabah Horonu
11- Memetina Horonu (Amlakit Horonu ile aynı)
12- Savuş ve Kız Horonu aynı
13- Ğant Horonu

14- Çarişka Horonu
15- Çift Ayak Horonu
16- Alican Horonu
17- Abdi Horonu

Hemşin Bölgesi'nde olmayan horonlar;

1- Tapeçi Horonu
2- Musluoğlu Horonu
3- Zabitoğlu Horonu
4- Dikbüyük Horonu
5- Çinçiva Rize'si Horonu
6- Sarhoş Horonu
7- Ortaköy Horonu
8- Yeni Çano Horonu
9- Sık Rize Horonu
10- Bakoz Horonu (Kamil Ferah, Kişisel Görüşme)

Çayeli–Senozlu tulum sanatçısı Nihat Sarıahmetoğlu ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen horonların isimleri ve sayısı şöyledir.

1- Büyük Düz Horonu
2- Anzer Horonu
3- Noktalı Anzer Horonu
4- Papilat Horonu
5- Abdinin Rizesi Horonu
6- Mahmutoğlu Horonu
7- Kemer Kız Horonu
8- Kaçkar Horonu
9- Eski Çano Horonu
10- Çano Horonu
11- Seydioğlu Rizesi Horonu
12- Eski Hemşin Horonu
13- Düz Rize Horonu
14- Ançanın Rizesi Horonu
15- Polatın Rizesi Horonu
16- Sık Rize Horonu

17- Vicenin Rizesi (Sabah Horonu)Horonu

18- Çinçiva Rizesi Horonu

19- Dik Büyük Horonu

20- Gvant Horonu

21- Yali Horonu

22- Sırtlı'nın Rizesi Horonu

23- Langa Limanı Horonu

24- Apsonun Rizesi Horonu

25- Kaynaklı Rize Horonu

26- Abdinin horonu

27- Ye Ğala (Hala) Horonu

28- Zabitoğlu Horonu

29- Tapeçi Horonu

30- Çarişka Horonu

31- Alican Horonu

32- Bakoz Horonu

33- Ceymakçor Kız Horonu

34- Memetina Horonu

35- Hevek Horonu

36- Sabah Horonu (yeni)

37- Yüksek Hemşin Horonu

38- Alika Horonu

39- Polat Horonu

40- Dumlu Horonu

41- Kotuna Horonu

42- Amlakit Kız Horonu

43- Samistal Kız Horonu

44- Paraçkur Kız Horonu

45- Büyükoğlu Horonu

46- Hodeçur Horonu (Avcı Destanı)

47- Çinçiva Vişne Horonu

48- Tumas Horonu

49- Savuş Horonu

50- Hemşin Sallaması

51- Ortaköy Horonu
52- İki Ayak Horonu

Bölgede oynanmayan ve farklı isimle oynanan horonlar;

1- Sarhoş Horonu (Vice'nin Rizesi veya Sabah Rizesi ya da Sabah Horonu olarak oynanır)
2- Müslüoğlu Horonu (Abdinin Rizesi Horonudur)
3- Dereci diye bir horon yoktur. (Nihat Sarıahmetoğlu, kişisel görüşme)

"Rize Folklorunda Tulum – Horon ve Düğünler" isimli çalışmada bazı tulum icracılarının ve horoncuların tulum ile oynanan horonların isimleri ve sayıları hakkında ki görüşlerine yer verilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Ali Çamkerten (Tulumcu), Topluca (Sçano) Köyü, Çamlıhemşin

"Tulum ile oynanan kırküç, kırkdört arası oyun vardır. Tulumla oynanan ağır oyun havaları şunlardır.

1- Rize
2- Gvand (Çayırdüzü – Çamlıhemşin)
3- Anzer
4- Papilat (Sessizdere – Pazar)
5- Büyükdüz
6- Çinçiva (Şenyuva – Çamlıhemşin)
7- Haliloğlu
8- Rize
9- Çarişka (Yücehisar – Pazar)
10- Kemer
11- Yali
12- Anço
13- Seydinin Rizesi
14- Abdinin Rizesi
15- Çano
16- Yeni Çano

Tulumla oynanan sert oyunlar da şunlardır:

1- Hemşin
2- Palaçkur (Çamlıhemşinde yayla ismi)
3- Çaymakçur (diğer adı Bakoz)
4- Hodeçur
5- Ortaköy (Hemşin)
6- Abdi
7- Çipoğlu
8- Haçivanak (Çamlıhemşin'de yayla ismi)
9- Hemşin Misket
10- Amlakit
11- Büyükoğlu (Hala – Çamlıhemşin)
12- Havenk

Abdinin Rizesi, Çano, Yeni Çano Horonları benim çıkardığım horonlardır" (Topaloğlu, 2005)

Aynı kaynakta başka bir tulumcu ile yapılan görüşmede verilen horon isimleri ise şunlardır.

Yusuf Çalık (Çelik) (Tulumcu), Topluca (Sçano) köyü, Çamlıhemşin.

"Rize yöremizde tulumla oynanan horonlar;

1- Yüksek Hava Hemşin
2- Rize
3- Çarişka
4- Kömürcü
5- Abdi
6- Büyükoğlu
7- Memetina
8- Termoşi
9- Mahmutoğlu
10- Anzer
11- Gvand
12- Çano

13- Seydioğlu

14- Tapeci (Hala köyünden çıkmıştır)

15- Havenk (Yusuf Seydioğlu getirmiştir)

16- Hodeçur (Yayla ismidir)"(Topaloğlu, 2005)

Varol Taşer (Tulumcu ve Tulum imalatçısı) Aşağışimşirli (Hala) Köyü-Çamlıhemşin

"Bence Rize yöremizde kırk adet horon vardır.

1- Rize düz horon

2- Rize iki ayak

3- Rize Kaynaklı

4- Rize Sıksaray

5- Poladın Rizesi

6- Yali horonu

7- Anzer

8- Büyükoğlu

9- Kemer

10- Eski Çano

11- Çarişka veya Langaliman

12- Papilat

13- Hevenk

14- Tumas

15- Kotuna

16- Mahmutoğlu

17- Kumli

18- Hamlakit

19- Ceymakçur

20- Palaçkur

21- Samistal

22- Yeni Çano

23- Gvant

24- Çipoğlu

25- Seydioğlu

26- Kömürcü veya Alika

27- Hemşin

28- Yüksek Hemşin

29- Tepeçi

30- Büyükdüz

31- Eyüp Dayı

32- Sarhoş

33- Mutafi[26]

34- Eski Hamlakit

35- Ortaköy

36- Küşeve

37- Vişne

38- Peştemali

39- Abdi

40- Abdinin Rizesi" (Topaloğlu, 2005)

Görüldüğü gibi horonların isimleri ve sayıları kişilere göre farklılık göstermektedir. 52'ye kadar çıkan bu sayı, kimi horoncu ya da tulumcuya göre aslında 6'yı geçmez. Bunun sebebi ise diğer horonların bu 6 horondan türemiş olduğudur. Hemşin horonlarında Rize horonu gibi oynanan horonların figür olarak birbirlerine benzemesi fakat hepsinin farklı ezgi ve farklı isimlerle anılması ise ayrı bir çelişkidir. Günümüzde Rize Horonu gibi oynanan horonlar diye tabir edilen horonlar benzer, hatta aynı hareketlere sahiptir. Bu da gösteriyor ki horonlar geçmişten günümüze gelene kadar bir takım değişikliklere uğramıştır. Özellikle de bölge insanının bunda çok fazla etkisi vardır. Muhakkak bu horonların her birinin kendine has farklılıkları vardır. Kimisinde ayaklar daha sert vurulur, kimisinde daha yumuşak Örneğin Rize Horonunda ayağın yere daha sert vurulması, Kaçkar Horonun da ise ayak hareketlerinin ön planda olması gibi farklılıklar bulunmaktadır. Fakat günümüzde bu horonların hemen hemen hepsi yöre insanı tarafından aynı figürlerle oynanmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgiye sahip olan horoncular, tulumcular ve yaşça büyük olan aynı zamanda da Hemşin horonlarının geçmişini iyi bilen kişiler ise son zamanlarda oynanan horonların bozulduğunu düşünerek, horon halkalarına girmemektedirler. Bu

[26] Ardeşen ilçesinin bir köyüdür. Bu horon "Sık Rize Horonu" olarak da bilinmektedir.

nedenle horonlar çoğu zaman aslına uygun oynanmaktan uzak olurken, hareketlerde ki farklılıklar da gün geçtikçe kaybolmaktadır.

3.1.1. Sosyal Yaşantının Yöre Oyunlarına Etkisi

Hemşin Bölgesi coğrafi yapı itibariyle genel olarak dağlık ve engebeli bir bölgedir. Bölgenin insanları bu özellikler doğrultusunda yaşamlarını sürdürmektedirler. Günün başlangıcından bitimine kadar olan her şey Hemşin insanının bir parçasıdır ve bunları doğrudan doğruya kültürlerine yansıtmaktadırlar.

Hemşin insanı dağlarda odun kesmede, mezrelerde ot biçmede, çay toplamada, bağda, bahçede kısacası yaşamını sürdürebilmek için yapmak zorunda olduğu her işte gününün yarısından fazlasını geçirir. Hayatlarının büyük bir kısmını teşkil eden bu işlerin kültürleriyle harmanlanmaması olanaksızdır. Horonlar ise bölge insanının bir araya gelmesindeki en önemli unsurların başındadır. Düğünlerin, kınaların, yayla şenliklerinin, asker uğurlamalarının en büyük eğlencesi horonlardır. Hemşin insanı horonsuz, türküsüz bir düğünü, bir yayla şenliğini düşünmez. Kültürünün vazgeçilmez bir parçası olan ve bu derece önemsediği horonlarına, muhakkak yaşamından bir şeyler katmıştır. Özellikle yöre insanının çalışma biçiminin, hareketlerinin, yöre oyunlarına etki ettiği birçok çalışmada da ifade edilmektedir.

"Bu benzersiz halk dansı kıyılardan dağlara çıkıldıkça Kafkas danslarını andıran bir özellik sergiler. Ancak, denizi, fırtınaları, dalgaları ve sarp arazide yük taşımayı simgeleyen esas hareketler yerini hep korur" (Say, 2002)

Kaynakta Karadeniz Bölgesinin özelliklerinin horon hareketlerine etki ettiği vurgulanmaktadır. Dağlara çıkıldıkça horonların özelliklerinin değiştiği fakat esas hareketlerin değişmediği de belirtilmektedir. Hemşin Bölgesi sahil kesiminden uzak bir bölgedir. Bölgeye özgü horonlar ise tamamen bu araziye uygun hareketler içermektedir. Fakat son zamanlar da sahil kesiminde ki komşularından (Pazar, Ardeşen gibi bölgelerden) etkilendikleri görülmektedir. Sahil kesimindeki horonlar daha hareketlidir. Hemşin horonları ise belli horonlar dışında genelde rahat oynanan horonlardır. Bu etkilenmeden dolayı Hemşin Bölgesinde, sahil kesimine ait horonların da oynandığı belirtilmelidir.

Alanda yapılan görüşmelerde sosyal yaşantının yöre oyunlarına etkisi şu cümlelerle ifade edilmiştir.

"Yöre insanının çalışma biçimi ile de zannedersem eşdeğer. Kolların havaya kaldırılması, indirilmesi gibi. Mesela kolların ileri geri hareket ettirilmesini yayık sallama hareketine benzetebiliriz. Sahil kesiminde daha farklıdır. Ağın denize atılması, çekilmesi gibi. Ama muhakkak yaşayış biçimi ile ilgisi vardır. Olmaması mümkün değil."(Başar Cumbur, kişisel görüşme)

"Hemşin oyununu poruş etmeye (ekim yapmak için bahçeyi kazmak) benzetiyorum. Bütün oyunlar insanların yapısına göre ve yaşayış şekillerine göre kurulmuştur".(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

"Benim babamdan, atamdan dedemden duyduğum, gördüğüm Hemşin'de oynanan horonların böyle bir özelliği olmadığıdır. Ben öyle biliyorum." (Yakup Avhan, kişisel görüşme)

"Gündelik yaptığımız işler bedensel ve uzvi hareketlerimiz horonların oluşmasında kesin etki etmiştir. Mesela ip ile asılı yayığın sallanması, tahta biçen hızarcıların aşağı yukarı alıp vermeli, dereden ırmaktan suyun üzerinden taştan taşa atlama, bol yağış olması nedeni ile çamurdan korunup çamuru aşmak için yürüyüş biçimleri gibi..."(Nihat Sarıahmetoğlu, kişisel görüşme)

Necati Demir'in çalışmasında horonun coğrafyadan etkilendiğine dair şöyle bir ifade göze çarpmaktadır.

"Karadeniz'in zorlu ve engebeli coğrafyasını, denizin şiddetli ve hırçın dalgalarını, insanın yapısını belki de en güzel biçimde "horan" ortaya koyar" (Demir, 2005)

Yine hareketler doğrultusunda horonun nasıl ortaya çıkmış olabileceği ile ilgili şu ifade görülmektedir.

"İlk kez kimler tarafından ortaya koyulduğu aydınlanacak gibi görünmemektedir. Ortaya çıkışı konusunda çeşitli görüşler vardır. Bunlar arasında balıkların çırpınışı, denizde kürek çekme, eşkıyaya karşı kendini savunma, tarlada çalışma, hasat toplama, öne çıkanlardır" (Demir, 2005)

Sadece Karadeniz Bölgesi için değil, diğer bölgelerin oyunları için de halkın günlük işlerinden, adetlerinden, kısacası yaşantılarının genelinden beslendiğini söylemek yanlış olmaz.

3.2. Hemşin Horonlarında Müzikal Yapı ve Çalgı

Karadeniz Bölgesinde oynanan horonlar incelendiğinde kız horonları, erkek horonları ve bunun beraberinde getirdiği ritmik değişimlerle beraber hareket farklılıkları olduğu görülmektedir. Kız horonları Karadeniz Bölgesinin genelinde daha yumuşak hareketleri olan, kolların çok fazla kalkmadığı, bayanların fiziksel durumlarına uygun olabilecek hareketler ihtiva eden horonlar olarak bilinmektedir. Fakat Hemşin Bölgesindeki kız horonlarına bakıldığında, genelde "savuşlu" (horonun hareketli sayılabilecek şekilde 3 sağa 3 sola gitmesi) horonlar olduğu görülür. Ayrıca kız horonlarında bayanlara özgü "kuşak sallama" diye tabir edilen bölümler olması, bu horonların aslında çok da ağır ve narin hareketlerle oynanmadığını göstermektedir. Savuşlu horonların genelinde hareketlilik mevcuttur. Rize horonu gibi oynanan horonlara kıyasala savuşlu horonlarda tempo daha üst seviyededir. 40 sene öncesine kadar kızların sadece kendi aralarında horon oynadığı ve bundan dolayı kız horonlarının ortaya çıkmış olduğu düşünüldüğünde, bu horonların hızlı olması ve zor hareketler içermesi pekte sıra dışı değildir. Çünkü kızları gören herhangi bir erkek olmadığı için (tulumcu dışında) istedikleri hareketleri geliştirmiş olmaları mümkündür. Kız horonlarına örnek olarak, Samistal Kız Horonu, Amlakit Kız Horonu, Paraçkur Kız Horonu, Ceymakçor Kız Horonu[27] gibi örnekler verilebilir.

Günümüzde Hemşin horonlarını kızlar ve erkekler birlikte oynamaktadır. Bundan dolayı "erkek horonu" ifadesine çok fazla rastlanmamaktadır. Ayrı bir şekilde oynandığı zamanlarda, özellikle düğünlerde, kızlar erkeklerin oynadığı horonu seyredebildiği için gördükleri hareketlerden esinlenerek bunları kendi aralarında zenginleştirmiş ve fiziksel yapılarına uygun bir halde işlemiş olabiliriler. Bu durumda kız horonları da erkeklerin oynadığı horonlarla aynı zorlu hareketlere sahip olabilir.

Hemşin Horonlarını diğer horonlardan ayıran en önemli özelliklerden biri ise "sözlü horonlar (türkülü horonlar)" olmasıdır. Horonlarda türkü söylenen ya da türkü atılan bu bölüme "fora" denmektedir. Fora'nın Hemşin Horonlarındaki anlamı; dinlenmek, yorgunluk atmak, amacı ile rahat bir şekilde sola doğru gidilerek türkü söylemektir. Sadece dinlenme amacı gütmez. Aynı zamanda türkü atmak için önemli bir araçtır. Her horonun kendine ait fora kaidesi vardır. Türküler bu kaideler üzerine atılır. Fora bölümleri aynı zamanda türkü atanın maharetini göstermesi, derdini, sevincini, üzüntüsünü ifade edebilmesi için de önemli yer tutmaktadır. Foralar, Hemşin Horonlarının kendine özgü yapısını oluşturmasındaki çok önemli unsurlardan biridir.

Yapılan görüşmelerde fora'nın tanımı şu sözlerle ifade edilmiştir.

"Forayı horonu çeviren kişi verir. Tulum çalan insan horonu oynatan kişinin[28] komutundan çıkamaz. Fora dediğin zaman tulumcu türkü havasına başlar. Her horonun değişik forası vardır. Türküsü de değişiktir."(Yakup Avhan, kişisel görüşme)

"Fora, dinlenme amaçlıdır. Yorgunluk alınır. Bütün horonlarda ki fora sola gider. Forayı veren kişi "düş soluma" diyor. Sol tarafa gitmek anlamında. Hem türkü söylenilir, hem de dinlenilir."(Kamil Ferah, kişisel görüşme)

"Foralarda hep sola gidilir. Şimdiki gibi bir sağa bir sol değil."(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

Hemşin Bölgesinde horonlar birbirini tekrar eden ezgiler üzerine kuruludur. Horonu çeviren, kişinin verdiği komutlar bu ezgilerin tekrar sayısını arttırır veya azaltır. Horonun yukarda oynanan kısmından (kolların yukarıda olduğu kısım), aşağıda oynanan kısmına geçmek için mutlaka horonu çevirenin komutu gereklidir. Bir ölçü içindeki ezginin 10'dan fazla tekrar edildiği görülebilir.

Hemşin Horonları genellikle "5" zamanlı usul yapısındadır. Bununla birlikte 7, 4 ve 10 zamanlı horonlarda mevcuttur ki bu horonların bazılarının fora bölümünde usulün

---

[27] Samistal, Amlakit, Ceymakçur, Paraçkur (Palakçur – Pağaçkur) bölgede yeralan yayla isimleridir.

[28] Hemşin Horonlarında her zaman horonu oynatan (horonu çeviren) biri vardır. Bu kişi horon halkasının her hangi bir yerinde durabilmektedir.

değiştiği görülür. Örneğin "Hodeçur Horonu (Avcı Destanı)" "7" zamanlıdır fakat fora bölümünde usul "5" zamanlı olarak değişmektedir. "Abdi Horonu" "4" zamanlı olup fora bölümü "5" zamanlı olarak değişmektedir. Bazen tempodaki hareketlilik ve sürekli tekrar eden ezgilerden dolayı "7" zamanlı bir horon "4" zamanlı olarak da duyulabilmektedir. Bundan dolayı 3'lü kalıp ilk duyuşta belirlenemeyebilir.

TRT repertuarındaki Hemşin türküleri incelendiğinde 5, 7 ve 10 zamanlı türkülerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Emin Yağcı'dan alınan "Duman Dağdan Yukarı" adlı Hemşin türküsünün "9" zamanlı usul yapısında olduğu dikkat çekmektedir. Bu usul Hemşin horonları ve ezgilerinde çok fazla karşılaşmadığımız bir yapıdır.

Hemşin Horonları "tulumla" oynanan oyunlardır. Özellikle Batı Hemşin grubu denilen grupta tulumdan başka çalgı ile oynanmaz. " Tarihin ve Bugünün Aynasında Hemşin-Ermenileri" adlı çalışmasında Aliye Alt iki gruba ayırdığı Hemşinlilerin (Hopa – Hemşinliler, Batılı Hemşinliler) horonları konusunda şunu ifade etmiştir.

"Her iki grubun halk müziğinde tulumun özel bir önemi vardır. Bu müzik aleti gerek Lazlar gerekse Gürcüler tarafından az da olsa kullanılır. Tulumun eşlik ettiği halk dansları "Horon-tipi"ndedir. Batılı – Hemşinlilerin dans repertuarı Hopalı adaşlarınınkinden daha zengindir. (Alt, 2005)

Necati Gedikli ise "Karadeniz Bölge Musikisi Çalışmalarına Toplu Bir Bakış" isimli çalışmasında, geleneksel çalgıların ve bu çalgıları icra edenlerin gün geçtikçe azaldığını ifaede ederken, halk oyunlarının bu geleneksel çalgılarla oynandığı takdirde karakterlerini sergileyebilceklerini vurgulamaştır. Karadeniz horonlarında kemençe'yi Artvin Horonları'nda da tulum zurna'yı örnek göstermiştir.[29]

Günümüzde Lazlar da tulumu fazlasıyla kullanmaktadırlar. Hopalı – Hemşinlilerin akordeon kullandıkları da bilinmektedir. Gürcülerin ise çokseslilige dayanan bir sistemleri vardır. Onlar tulum dışında farklı çalgılar da kullanabilmektedir. Tulum dinlendiği zaman çok sesli bir çalgı olarak algılanmaktadır. Fakat Hemşin Halkının

[29] *II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, 1983, Necati Gedikli, "Karadeniz Bölgesi Halk Musikisi Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", Cilt – III; 152

söylediği ezgiler yapı itibariyle tek seslidir. Gürcü müziğinden bu yönüyle farklılık gösterir.

"Karadeniz'in diğer bölgelerinde daha çok saz ve kemençe gibi çalgılar eşliğinde horon oynanmasına karşın, Hemşin Bölgelerinde oynanan horonların öz çalgısı, tulumdur" (Arıcı, 2004)

Kaynakta geçen saz tabiri muhtemelen "bağlama" anlamında kullanılmıştır. Fakat Karadeniz Bölgesinde sadece bu çalgılarla horon oynandığı söylemek yanlış bir ifade olur.

"Horon; kemençe, kaval, bağlama, tulum, davul-zurna, davul, zurna eşliğinde oynanmaktadır. Bununla birlikte tef, darbuka da eşlik etmektedir. " (Demir, 2005)

Türklerin bu çalgıları Orta Asya'dan getirdikleri belirtilmektedir.

"Tulum tabiri bütün Türk lehçelerinde vardır. Adı en eski eseri sayılan Kaçkarlı Mahmud'un "Divanü Lügat-it Türk" adlı eserinde, tulum ismi "tolum" olarak geçmektedir. Tolum, tulluk, toluk gibi kelimeler hep şiş ve kabarık anlamana gelmektedir. Çağatay (Çağatay Türkçesi) sözlüğünde ise, "tulugum" ve "tulum" şekilleri vardır. Bunun da çok eski bir kökenden geldiği açıktır." (Topaloğlu, 2005)

Tulum'un nereden geldiğine dair net bilgiler olmamakla birlikte Orta Asya'dan gelen Türklerin bu çalgıyı beraberinde getirdikleri düşünülmektedir.

"Tulum nefesli çalgılardan olup, Orta Asya'nın Türkistan bölgesinden yayılmış ve Macaristan'dan İskoçya'ya kadar yayılmıştır" (Arıcı, 2004)

Tulumun Türkler aracılığı ile İskoçya'ya gitmesi konusunda şöyle bir ifade yer almaktadır.

"Tulumcu ve Tulum imalatçısı Süleyman Serin'e göre, İskoçyalıların Gayda dedikleri tulumun asıl adı, gayda'dan gitmedir ve onların gayda dedikleri tekli sestir. Bizim ilk icadımız öyle idi. İkili tulumu doğal store, çiftli ses tulumda bulunduğunu ve İskoçlar bunun teklisini çalarak kendilerini bizim gaydayla – tulumla dünyaya tanıttılar. Asıl yurdu Orta Asya Gudadır" (Topaloğlu, 2005)

Doğu – Hemşin grubu olarak isimlendirilen bölgede horonlara eşik eden çalgıların; tulum, kemençe, davul – zurna, kaval olduğu kaynaklarca belirtilmektedir.

"Hemşin oyun – horonlarında daha çok tulum, kemençe, davul – zurna çalgıları çalınır. Kaval da kimi köylerde hem özel hem de düğün – davet yerlerinde çalınır. Saz çalanlar ise pek nadirdir. Özel ilgi ve merak isteyen bir durum dışında halkın çoğunda böyle bir alışkanlık yoktur." (Yılmaz, 2003)

Her iki Hemşin grubunda da tulum, horonlarda en çok kullanılan çalgı olarak görülmektedir. Özellikle Batı – Hemşin Bölgesinde Hemşin Horonlarının sadece tulum eşliğinde oynandığı belirtilmektedir.

"Tulum kelime yapısı itibarı ile arı Türkçe bir kelimedir. Nefesli olan bu saz Türklerin milli çalgılarındandır. Doğu Karadeniz'de bütün Hemşin köylerinde çalınır. Acara Müslümanları da tulum çalarlar. Kafkasya da Nogay Türkleri ve Türkmenlerin baş çalgılarındandır. Asıl adı Avar Gaydasıdır.[30] Kırgız Türkleri de tulum çalmaktadır. Tulum kelimesi Divan - ı Lügat-it Türk'te geçmektedir. Tulum Türkler eli ile İskoçya'ya kadar gitmiştir." (Gündüz, 2002)

Bununla birlikte Sabahattin Arıcı bazı yöresel yazar ve gazetecilerin Divan – ı Lügat- it Türk'te tulumun, "tolum" olarak geçtiğini belirtmelerine karşı, tolum'un silah anlamında kullanıldığını vurgulamıştır. (Arıcı, 2008)

Tulumun İskoçya'ya nasıl gittiği konusunda net bilgiler olmamasına karşın kaynakların çoğu Türklerin aracılığı ile gittiğini vurgulamaktadır. İskoç Gaydasının adını tulumdan aldığına dair ifadeler vardır. Hemşin'de tulum çalmaya kayda – gayda vurmak gibi bir ifade kullanılması ve İskoçların da bu ifadeyi "Gayda" şeklinde aldıkları belirtilmektedir.

---

[30] 1933'te Macaristan-SZOLNIK (Çölnak) ilinde Avar Türklerine ait olan bir mezarda, bir Avar erkek iskeletinin el kemikleri arasında bulunmuş turna kemiğinden yapılmış çift kaval vardır. Dolmabahçe Sarayında bulunan resimler ve buluntu Hemşinde "nav" denilen, çift kaval ve ucundaki ses yükselten huni gibi kısmı ifade etmektedir. Türklerin ilk göçleri sırasında kullandıkları bu çalgı aleti, o devirden kalan önemli bir örnektir. Ural-Altay Çalgısıdır. Avarların bir kolu Türklerin batıya göçleri sırasında Karadeniz kıyılarına indiklerinde tulumu da birlikte getirmişlerdir. (Gündüz, 2002; 100)

Tulum çalan her topluma Hemşin'li denilemeyeceği bilinci söz konusu olsa da, Karadeniz bölgesinde tulum denilince akla Hemşinlilerin geldiği de bir gerçektir. Hemşinlilerin tuluma olan düşkünlükleri türkülerine ve şiirlerine de yansımıştır. Tulum üzerine söylenen pek çok şiir ve türkü mevcuttur. Özellikle gurbette yaşayan ve horona – tuluma hasret kalan Hemşin insanı, bu konular üzerine pek çok şiir yazmıştır.

Ziya Alioğlu'nun tulum üzerine yazmış olduğu şu şiiri örnek gösterilebilir.

TULUM

Aşk ile sevda ile
Sarıldım bir yar gibi
Benim gibi inlersin
Tulum derdin var gibi

Gidemedim yar ile
Engel dolu yollarım
Gel de bir sarılalım
Murad alsın kollarım

Ufak yaşta tanıştım
Ben tulumun sesiyle
İçimde ki yangına
Bil ki sensin vesile

Yol havası başkadır
Hemşin havası başka
Tulumun hazin sesi
Beni düşürdü aşka

Süslü bir gelin gibi
Yat koluma inleme
Vefasız dilber gibi
El sözünü dinleme

Dağlarda yaylalarda

Ninni söylerim sana
Ben sana sevdalıyım
Halimden anlasana

Neşelenir coşarsın
Vartevorda düğünde
Bayılır mest olursun
Bir güzel gördüğünde

Havan bir tane ama
Her dilden konuşursun
Çorbacının bağrında
Aşk ile buluşursun

Benden başka kim anlar
Tulum senin dilinden
Alioğlu yaşların
Süzülür mendilinden.(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

3.3. Hemşin Horonlarında Uyarı ve Komutlar

Karadeniz Bölgesinde oynanan horonların genelinde mutlaka horonu yöneten bir kişi vardır. Bu kişilere "Çavuş" denilmektedir. Bu tabir her yörede aynı olmayabilir. Bazen "horoncu başı" denildiği de görülmektedir. Çalışmalar incelendiğinde Hemşin Bölgesi'nde de "horoncu başı" tabirine rastlanmaktadır fakat son zamanlarda bu tabirin çok sık kullanılmadığı da yapılan alan araştırmasında ortaya çıkmıştır. Genelde bu tabir yerine "horoncu, çeviren, oynatan, vurduran" kelimelerine rastlanmıştır. Biz burada çeviren terimini kullanmayı uygun gördük. Horonu çeviren kişi horonlarda usta olmalıdır. Bölgede oynanan horonların hareketlerine, kaidesine hakim olmalıdır. Aksi takdirde, oynayan kişileri yönetemez ve horon esnasında bir karmaşa oluşmasına sebep olur.

Horonlar çevirenin komutları doğrultusunda oynanır. Çeviren ve tulum çalan kişi arasında her zaman bir iletişim olmak zorundadır. Çevirenin verdiği komut tulumcuyu da doğrudan ilgilendirmektedir. Aynı zamanda tulumcuların horon kaidelerini çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Aksi halde bu horon yanlış kaide üzerine

yanlış hareketlerle oynanan bir horon olur. Son zamanlarda bu duruma çok sık rastlandığını belirtmeliyiz. Bunun sebebi ise horonu çevireni dinlememek ve gözlemlememek, tulumcuların horon kaidelerini karıştırması veya yanlış çalması, gibi durumlardır. Çevirenin komutu ya da uyarısı duyulmadığı takdirde, horonda bozulma olması kaçınılmazdır. Bundan dolayı komutlar ve uyarılar horonu bozulmadan oynayabilmek için kural diyebileceğimiz önemli unsurlardır.

"Farzet ki Hemşin (Hemşin horonu) oynatıyoruz. İlk olarak "dök aşağı" diyoruz. Bu bir komuttur. Daha sonra "işle yürü, dön sola, eller havada" gibi. Altta "işle yürü" diyorsun, yukarıda "alda yürü" diyorsun. Geldim, geliyorum, üçtur, beştur, oyun üçtur... gibi komutlar vardır."(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

"Al oyna, yüksek oyna, geliyorum, aha geldim, hep beraber, bidaha, vur bidaha gibi komutlar vardır."(Yakup Avhan, kişisel görüşme)

"Ezme arkadaşuni, Ha böyle yavrum, nani nani, hayde odune, sallama kolunu, kollar çubuk, ezme gezma, hey çaça, yaka paça in yere in, git da bas geri fora fora, tulum ilen oyna, ayak sesi, aşağda tik tak var,[31] yayukla yavrum yayukla[32], savuş savuş, hayde beraber..."(Nihat Sarıahmetoğlu, kişisel görüşme)

Bu komutlar horonu çevirenin o anki durumuna göre değişebelir. Yani bu komutlar biraz da onun yeteneğine bağlıdır. O esnada anlatmak istediğini ve ya uyarısını irticalen de yapabilir. Bu durumda gelenekselleşmiş komutlar dışında yeni komutlar oluşması da mümkündür. Uyarılar da doğrudan doğruya horonu çeviren kişiye bağlıdır. Eğer horon disiplinini bozacak, herhangi bir durumla karşılaşıyorsa o kişiyi ya da kişileri gerek espirili bir şekilde gerek daha sert bir dille uyarır. Horonu çeviren kişi tulumcuyu da uyarabilir. Çünkü horonda komuta ondadır.

"Gördüm seni derler isim vermeden, ismini söylersem yüzün kızarır, delikanlı dışarı çık (hatalı oynuyorsa, konuşuyorsa). Konuşmaya kesinlikle müsaade edilmezdi. Eskiden tulum sesi, ayak sesi denirdi. Başka ses olmazdı. Şimdi bırak sesi adam

[31] Papilat Horonunda son zamanlarda söylenen bir ifade. Horonun aşağıda oynanan bölümüne geçildiğinde hareketsiz bir şekilde durulur. O arada horoncu tik-tak diyerek o bekleme süresini bu şekilde doldurur.

ağzında sakızla türkü söylüyor. Eskiden mümkün müydü horoncunun yanında sakız çiğnemek. Hemen atarlardı. Bir de rezil olmak var tabi. Hele birde genç delikanlı ise, sevgilisi de oradaysa..."(Başar Cumbur, kişisel görüşme)

"Eskiden bizi horonun içerisine dahi koymazlardı. Bakardık bizi horona alsalar diye. Horonu bi ufak yanlış oynadığın zaman yaşlı insanlar değneği tak diye koyardı sana. Şimdi gençlere diyorsun ki "evladım doğru oyna". Komut veriyorsun "böyle oyna şöyle oyna" diye. Eee.. bu kişi seni dinlemiyor. Bir şey de diyemiyorsun."(Kamil Ferah, kişisel görüşme)

"Delikanlı ayağını düzelt, seni gördüm, elini kaldır, konuşma... Geçmişte bizi horonlardan çıkarırlardı, horonun ahengini bozduğumuzda. Şimdi gençleri bizim horondan çıkarma gibi bir lüksümüz yok. Çıkaramıyoruz. Gençler biraz daha haşarı oynuyorlar. Biz de hoş karşılıyoruz."(Yakup Avhan, kişisel görüşme)

"Bozma horanı, (horonu) yiğilma orasi, çıkar belinden huçkayı. Öyle konuşmak bilmem ne yapmak yoktu. Bir sert bakardık olay biterdi. Horanda konuşma "hekeye (hikaye) dişarda" diye uyarılırdı. Şimdi horanı bozsa da adama bir şey diyemezsin."(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

Günümüzde en çok duyulan uyarı "konuşma!" uyarısıdır. Bu da horona giren kişilerin horan oynama maksadı dışında konuşmak, sohbet etmek için horona girdiğini gösteriyor. Horoncu onları ne kadar uyarırsa uyarsın, sadece bununla sınırlı kalıyor. Horondan atmaya kalkması sonucunda birtakım tartışmalar ya da kavgaya sebebiyet verici davranışlar olabileceğini biliyor. Alanda yapılan çalışmada "atarım" uyarısı dışında atmaya yönelik herhangi bir harekete rastlanmadığını belirtmeliyim.

Hemşin horonlarında yöresel olarak kullanılan uyarı ve komutlar şunlardır:

Al yüru; al oyna gel bana bakeyim; al gene; al oyna yüru boyle; al oyna tel ol tel; al da git; al bi daha yüru; yuksek oyna; al oyna yuksel; al da ha boyle gel bana gel; gel bakeyim ha boyle; kalk yuru; al da yuksel: Bu terimler horonun yukarıda oynandığı bölüme (kolların yukarıda olduğu bölüm) geçilmesi gerektiğini belirten komutlardır.

---

[32] Çarişka horonunda, kolların yayık sallar gibi öne ve arkaya doğru hareket etmesinden doğan bir ifadedir.

Asil ha boyle; kollari sallama, belleri salla: Horonun yukarıda oynandığı bölümde kullanılan terimlerdir.

Al aşaği beraber; eller beraber, kollar beraber, tulum ile beraber; say bi daha beraber; geliyor; eller eller; kara kiz kaçti; hep beraber; yikil dağlar; hayde beraber, duy da ses ver; aha geldim; geliyor geliyor; hayde hayde; geliyor dinle bak, say da beraber; geldi beraber: Horonun aşağıda oynanan bölümüne geçmek için verilen komutlardır.

Bi sağ bi sol: Horona başlarken, fora bölümünden önce ya da sonra, bulunulan yerde sağa-sola dönülmesi gerektiğini ifade eden bir terimdir.

Duyulmadi parti[33]; olmadi bi daha; bir daha vur; olmadi gençlik; doymadum bi daha; üçtur beştur; ha boyle ha ha; say bi daha parti; vur bi daha gelsun: Horonda yapılacak hareketlerin bir veya birden fazla yapılması gerektiğini ifade eden terimlerdir.

İşle sağdan yüru, nani nani: Hemşin horonunda, sağa doğru tempolu bir şekilde gidilmesi gerektiğini vurgulayan komuttur.

Şimdi tek vur sol ilen; tek vur soluma; vur soluma tek: Hemşin horonunda horonun aşağıda oynanan bölümündeyken sol tarafa dönülerek yapılması gereken hareketi belirtmek için verilen komutlardır.

Üç git üç gel[34]: Hemşin horonunda, horonun aşağıda oynanan bölümünde sağa sola 3 adım gidip gelinmesi gerektiğini belirten bir komuttur.

Şimdi çapçap(alkış): Hemşin, Papilat ve Çift Ayak horonunda, sola, sağa ve tekrar sola dönülerek iki elin birbirine vurulacağını belirtmek amacı ile verilen bir komuttur.

Ha bir, ha iki, üçtur beraber; bir, iki üç; vurdi, geldi, şaşti, küt; hop, küt, pat; vur bi daha vur; bir, iki, üçtur vur içeri; işlemeden içeri vur; şaşti uçalum beraber: Hemşin horonunda "içeri vurmak" olarak tabir edilen bölüme geçmek için verilen komutlardır.

---

[33] Parti (partiye): Horon oynayan guruba söylenen bir hitap şekli.

Şimdi düş soluma yüru: Hemşin horonunda aşağıda oynanan bölümde sola dönülerek yürünmesi gerektiğini belirten komuttur.

Orasi… bas geri bas: Hemşin horonunda sola doğru dönüp yürüme komutu verildikten sonra sağa dönmeden, geriye tempolu bir şekilde gelinmesi gerektiğini belirten bir ifadedir. Hemşin Horonunun yapısında bulunmamasına rağmen son zamanlarda uygulandığı görülmektedir.

[34] Bu hareket savuşlu horonlarda temposu daha yüksek şekilde uygulanmaktadır. Fakat bu tarz horonlarda kollardaki hareketlilik de ön plandadır.

4. HEMŞİN HORONLARINDA ATMA TÜRKÜLER

Hemşin horonları ve türküleri, Hemşin kültürünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Horonlar ve türküler, kültür içerisinde var olan diğer unsurlara nazaran yöre insanının yaşamında daha fazla yer tutmaktadır. Bu bölümde, Hemşin folkloru'nun ifade biçimlerinden biri olan "atma türküler" ele alınacaktır.

4.1. Atma Türkü Nedir?

Özellikle Trabzon, Rize ve çevresinde bir gelenek haline gelmiş olan atma türküler, Karadeniz halk edebiyatının önemli bir unsurudur. Karadeniz insanının doğumundan ölümüne kadar olan yaşantısı, bu gelenek için büyük kaynaktır. Türküler, özellikle atma türküler halkın yaşantısının bir özetidir. Atma türkülerin kendine özgü sözel yapısı ve icra özellikleri, tanımlamalarda verilen bilgiler ve örnekler doğrultusunda ifade edilmişitir.

F.Gülay Mirazaoğlu atma türküleri "yapısal ve işlevsel açıdan icra gelenekleri" adı altında inceleyerek, "iki gurubun, ya da iki kişinin karşılıklı olarak irticalen türkü söylemesidir" sözleriyle tanımlamıştır. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinde, bu şekilde söylenen türkülere verilen isimlere; atma türkü, atma, atışma, çatma, çatışma, kesme türkü, karşılıklı türkü, karşı – beri, karşılama, karşılaşma, kovalama şeklinde örnekler vermiştir.

Yapısal özellik bakımından atma türkülerin nazım biriminin dörtlük olanlarının genellikle mani dörtlükleri şeklinde olduğunu, 7'li hece kalıbıyla ve üçüncü dizenin serbest olarak söylendiğini ifade etmiştir. Kafiye şemaları aaba, abab ve abcb şeklinde olup dörtlükler dışında nazım birimi beyit şeklinde ve üç mısralık bentlerden oluşanlarda vardır.[35]

---

[35] *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu*, 2001, F.Gülay Mirzaoğlu, "Yapısal Ve İşlevsel Açıdan Atma Türkü İcra Geleneği", Cilt – II; 103,113.

Çalışmada bu geleneğin icra ortamları ile ilgili olarak belirtilen ifadelerde en yaygın olanının düğünler olduğu dikkat çekmektedir. Kadınlar arasında yapılan kına geceleri gelin kaynana atışması için verimli bir ortamdır. Bu tarz atışmaya verilen örnek şöyledir:

Gelin: Kaynanam kara biber
Kaynatam daha beter
Her ne derse desunler
Uşağu bana yeter

Kaynana: Çirkin duruşun gelin
Yaramaz işe gelin
Akşam oğlum gelince
Kirdurur belin gelin

Gelin: Dalda kuş olmadun mi
Dallara konmadun mi
Kör olası kaynana
Sen gelin olmadun mi..

Çalışmada bahsedilen bir diğer icra ortamı da yayla şenlikleridir. Bu atışmaya yaylada bir gurup kızın ve erkeğin karşılaştıkları andaki atışmaları örnek verilmiştir.

Kızlar: Ahliyim yeminliyim
Daha gelmeyeceğum
Yollarimun üstünde
Evli görmeyeceğum

Erkekler: Gel gidelum ormana
Ormanlar tevli tevli
Yemin ederum kızlar
Evli değilum evli...

Verilen diğer bir örnek ise asker uğurlamalarında atılan türkülerdir. Karadeniz bölgesinde asker uğurlama düğünler gibi coşkulu geçmesine rağmen, söylenen türkülede ayrılık, hasretlik, sevdalık gibi konuların işlendiği açıkça görülmektedir. Çalışmada verilen örnek şöyledir:

Asker ettiler beni

Doğri sürdiler Van'a

Yok midur benum yarum

Ağlasun yana yana

Asker ettiler beni

Bahriyeyim bahriye

Gideyurum sevduğum

Ağla beni Fahriye...[36]

Hemşin bölgesinde ve diğer alanlarda yaptığımız çalışmalarda, asker uğurlaması adı altında olmasa da, askere gitme zamanına denk gelen düğün ya da eğlencelerde, askerlikle ilgili olarak atılan türkü örneklerine rastladık. Bu örnekler derlediğimiz türküler arasında yer almaktadır.

Asiye Mevhibe Coşar, Karadeniz bölgesindeki türkülerin işlenişinin diğer yörelerden biraz daha farklı olduğunu belirterek, atma türkülerin hem tekrar hem de çoğalabilme özelliğini vurgulamıştır. Atma türkülerin öncelikle horon ritmine uygun doğaçlama söylenen türküler olduğunu, bir kişi ya da karşılıklı olarak da söylenebildiğini ifade ederken, mani gibi ve çoğu zaman dörtlüklerden oluşan, 7'li hece ölçüsüyle aaba, aaab, abcd şeklinde kafiyelenen, ezgili sözler olduğunu belirtmiştir.[37]

"Şairin, bir konu seçip, o konuda manası ve sözleri kendisine ait olmak üzere türkü söylemesine "atma türkü" denir. Atma türkü'nün iki şekli vardır:

---

[36] *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu*, 2001, F.Gülay Mirzaoğlu, "Yapısal Ve İşlevsel Açıdan Atma Türkü İcra Geleneği", Cilt – II; 105, 112, 113

1- Her yarım türkü[38] birbiri ile kafiyelidir. Gündoğdu'lu Topal Osman'ın bir düğünde söylediği atma türkülerden bir örnek.

Çok zamandur demeduk, türkiden kalduk kesat
Şimdi her dediğimiz, olacak bir ilanat
Açalım defterleri, bugün kuralım mazat
Katulsun birbirine, seçilsun tazelan kart
Geçelim karşu beri, Karagözlan Hacivat
Açıktan konuşalum, her sözüme bir söz at

2- Atma türküler tam türkü[39] şeklinde de olup, bunlar arasında kafiye aranmaz fakat anlam bütünlüğü aranır. Tam türküye örnek bir atma türkü

Götürün enişteyi — Enişte boyun uzun
Tanımayanlar görsün — Var mi dereye düzün
Enişteye baldızı — Dediler baldızı yok
Nazar boncuğu taksun — Baldızınum Baldızun

Enişte ince uzun
Elli liraluk kalem — Alıyor saçaklara
Doğru oyna enişte — Balduzun kurban olsun
Gülmesun bize alem[40] — Bastuğun topraklara

Enişte diye diye — Sanduk üstüne sanduk
Saat geldi yediye — Diye diye usanduk
Balduzlar enişteye — Ekmeğunuz yok ise
Takacaklar hediye — Bir su verun susanduk

---

[37] *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu*, 2001, Asiye Mevhibe Coşar, "Trabzon Atma Türkülerinde Söz Dizimi Yapısı", Cilt – II; 121

[38] Türkülerin yedili duraklara riayet edilerek iki mısra şeklinde yazılmasına yarım türkü denir. (Ak, 1998; 8)

[39] Yedi heceli dört mısradan oluşan türkülere (isterse iki mısra halinde yazılmış olsun) tam türkü denir. (Ak, 1998; 8)

[40] Hemşin düğünlerinde de enişteye atılan türküler arasında bu dörtlük yer almaktadır.

Enişteye dediler Bu akşam ha buraya
Medine fukarasi Yaprak sallanmayacak
Meğer ise enişte Şaka maka diyoruz
Ha bu köyün ağası[41] Kimse alınmayacak" (Ak, 1998)

Sürmene ve Çevresinde Söylenen Atma Türkü – Maniler" isimli çalışmasında Necip Saraçoğlu atma türküyü, fındık, çay toplarken, mısır hasadı yapılırken, düğünlerde yayla şenliklerinde imece çalışmalarında kız ve erkeklerin karşılıklı türkü yarışına girmesi olarak ifade etmiştir. Özellikle kızlar ve erkeklerin atışmalarından bahsederek çoğunlukla, mısır ırgatlarında, köy evlerinin "aşama" denilen, tahta bir bölmeyle ikiye ayrılmış bölümlerinde gerçekleştiğini ifade etmiştir.

Bölmelerin birinde kızlar diğerinde erkeler mısır koçanlarını ayıklarlarken, türkü atmaya başlarlar. Bu atışmayla ilgili verilen örnekler şu şekildedir:

Erkek: Atma türkü atarum
Yureğunu yakarum
Eski çaruklarumi
Boğazuna takarum

Kız: Ata vurdum yulari
At gitmeyi ileri
İki türkü atmadan
Kuruttum o dilleri

Erkek: Ben türkü diye diye
Yoruldu çenelerum
Birazda siz söyleyun
E benum ninelerum

Kız: Eneceğum çarşiya
Alacağum çarşiluk

[41] Hemşin düğünlerinde de enişteye atılan türküler arasında bu dörtlük yer almaktadır.

Demin türkü söyleyen
Şimdi versin karşiluk

Erkek: Şu karşidan karşiya
Zincir asturacağum
Seslenme e kizcağiz
Seni bastiracağum

Kız: Karadeniz üstine
Yunanli yalilari
Sen bişe bilmeyisun
Gitledin kapilari

Erkek: Oy sanduğum sanduğum
Yeşil boya baoyandun
Demin türki diyiken
Şimdi niye dayandun

Kız: Ha bu evun içini
Gel vuralum karişa
Haçan türkü bilmezsun
Niye çiktun karşuma

Erkek: Aldum ince boncuklar
Dikeceğum astara
Sen bişe bilmeyisun
Niye çiktun yarişa...[42]

Süleyman Kazmaz'ın "Rize Halk Şairleri" isimli çalışması incelendiğinde atma türküleri beyit birimine göre iki gurupta topladığı görülmüştür. Bu iki gruptan bahsetmeden önce yapılan atma türkü tanımının diğer tanımlamalardan farklı olmadığını fakat "kolbaşı" diye bir tabire rastlanıldığını belirtmeliyiz.

---

[42] *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu*, 2001, Necip Saraçoğlu, "Sürmene ve Çevresinde Söylenen Atma Türkü – Maniler", Cilt – II; 136,137.

Süleyman Kazmaz, Rize bölgesine özgü olan ve iki şair arasında karşılıklı olarak söylendiği için bu tür şiirlere "atma türkü – karşılıklı türkü" denildiğini belirtmiştir. Daha çok düğünlerde ve şenliklerde söylendiğini ifade ederken, söyleyen kişilerin kolkola girerek veya kollarını birbirlerinin omuzuna atarak bir halka oluşturduklarını ve iki kol halinde guruplaştıklarını belirtmiştir. Kolbaşı diye adlandırılan kişi her kolun başında bulunan şairdir. Şairin kurduğu türküyü yanındakilere fısıldayarak (kürekçi olarak adlandırılmış) hep birlikte koro halinde söylenmesiyle karşılık verme sırası öteki kola geçer aynı yöntemle devam eder. (Kazmaz, 1976)

Hemşin bölgesinde yaptığımız çalışmada bu tarz bir atışmaya rastlamadık. Düğünlerde veya şenliklerde yapılan atışmaların (çok azı doğaçlama olsa da) genellikle horon eşliğinde olduğunu gördük. Fakat Süleyman Kazmaz'ın da belirttiği gibi türküyü kuran (oluşturan) kişi, türkünün toplu halde söylenmesini istiyorsa, yanında bulunan (sağında ve solunda) kişilere sözleri fısıldayarak halkayı yönlendirebilmektedir. Eğer gurupta türkü kurabilen biri yoksa, daha önceden atılımış olan ve guruptaki kişilerinde önceden duymuş oldukları türküler de söylenebilmektedir. Günümüzde Hemşin horonlarında söylenen türkülerin çoğunluğu bu şekildedir.

Atma türkülerle ilgili olarak icelediğimiz diğer bir çalışma Ali Çelik'in "Doğu Karadeniz Bölgesi Atma Türküler" isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada atma türkülerin Doğu Karadeniz bölgesine has ve diğer bölge türkülerinden farklı özelliklere sahip oldukları vurgulanırken, "iki kişinin veya iki gurubun karşılıklı söylediği türkülere atma türkü veya karşı-beri adı verilir" tanımlaması yapılmıştı

Atma türküler, çalışmada, söyleniş şekillerine göre "iki gurubun karşılıklı söylediği türküler" ve "iki şairin karşılıklı söylediği türküler" olarak ayrılmıştır.

İki gurubun karşılıklı söyleyebilmesi için bu gurupları bir araya getirebilecek bir sebebin olması gerektiğini vurgulayan yazar, bu sebeplere diğer çalışmalarda da rastladığımız düğünleri, şenlikleri, imeceleri, yayla yolculuklarının uzun olmasından dolayı yapılan konaklamaları örnek göstermiştir. Fakat teknolojik yeniliklerin gelmesiyle ve buna bağlı olarak imece usulüyle yapılan çalışmaların ortadan kalmasıyla imecelerde atılan türkü örneklerine günümüzde rastlanmadığını belirtmiştir.

Söyleyiş şekilllerinden bir diğeri ise, iki şairin karşılıklı söylediği türkülerdir. Yazar bu türün bölgede çok yaygın olduğunu ve Karadeniz insanının çoğunda atılan bir dörtlüğe karşı cevap verebilecek yetenek olduğunu vurgulamıştır. Bunun için yer zaman, mekan, kavramlarının çok fazla önemi olmadığını, her ortamda ve her yerde atışma yapabileceklerini ifade etmiştir.[43]

"Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş" isimli çalışmasında Trabzon Bölgesi'nde resmi ve özel saha araştırmalarını ele alarak, Dâr – ü'l – Elhân (İstanbul Konservatuarı), Ankara Devlet Konservatuarı, TRT, HAGEM adına yapılan araştırmalar ve derlemelere, aynı zamanda yerli – yabancı araştırmacıların derleme ve çalışmalarına yer vermiştir.

Trabzon Halk Musikisinin önemli karakteristik örneklerinden biri olan ve Trabzonda derlenmiş olan atma türkülerin, en çok hece vezninde olduğu belirtilirken, ezgilerde 5'li, 7'li, 8'li, 11'li ve 15'li hece vezni kalıpları ve serbest vezinlerin kullanıldığı ifade edilmiştir.

Çalışmada atma türküler, yapı, biçim ve kuruluş yönünden, mani biçim ve tarzına benzetilmektedir fakat bununla birlikte bazı yönlerden farklılıkları olduğu vurgulanmıştır. Genellikle 7 hecenin hakim olduğu türkülerin, karakteristik özelliklere ve kullanıldıkları yörelerin ad verme geleneklerine bağlı olarak kesme türkü, karşı-beri, karşılama, kovalama gibi adlar aldığı iafade edilmiştir. (Şenel, 1994)

Atma türküler her zaman bir kaideye bağlı olarak söylenmez. Aynı zamanda kaidesiz olarak söz yoluyla da atışma olabilmektedir. Bu tarz türküler kişilerin karşılıklı atışmasından meydana gelir ve söz unsuru ön plandadır. Bununla birlikte tarafların doğaçlama ve peşin cevap verme özellikleri de göz önüne serilir. Taraflar karşılaştıkları anda yaşadıkları olay üzerine atışmaya başlarlar.

"Şair Celal Yetimoğlu'nun, Cimil yayla yolunda karşılaştığı ot biçen kızla arasında şu atma türkü geçmiştir.

Celal: Arkası Demirdağı
Cimil üç para köydür

---

[43] *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. yıl armağanı,* 1994, Ali Çelik, "Doğu Karadeniz Bölgesi Atma

Kız: Geyemedun çohanı
Herelde koli dardur

Celal: Sen biçersen seğer[44] yer
Sağa[45] ne kari vardur.

Kız: Hereldeki sağa da
Yurek efkari vardur

Celal: Gel götüreyim seni
İkide evde vardur

Kız: Sen misen kocalari
Yoksa ortağun vardur." (Arıcı, 2004)

"Sefalı köyü eğitmenlerinden olup, yaşı bir hayli ilerleyen Kemal Arıcı, yaya olarak yaylaya giderken, önünden de bir yaşlı nine, sığırlarından geri kalmış, yorgun argın durumda, sendeleyerek gitmektedir. Yol kenarında çimen biçmekte olan bir Hemşin kızı ninenin durumunu görünce, bir türkü atar. Nine başını kaldırıp şöyle bir bakarsa da, yanıt veremeyince, Kemal Arıcı söze katılır.

Kız: Nine gider yaylaya
Önünde sığırı yok

K.A.(Kemal Arıcı) Ninenin sığırı var
Dizinin dermanı yok

Kız: Yaşın gitmiş elliye
Yürüde yoluna bak

K.A. Edeyim seni gelin
Altın küpeleri tak

Türküleri", 184,185,186,187

[44] Seğer: Sığır (inek)

[45] Sağa: Sana

Kız: Kim bilir kaderini
Belki öyle yazmış Hak.” (Arıcı, 2004)

Hemşin-Çamlıtepe Köyünde[46] Havva Yüksel (Oskevertun Heva, 74) ile yapmış olduğum görüşmede elde ettiğim atışma hikayesi, bu atışma şekline bir örnektir.

Havva Yüksel genç kızlık zamanında meciliğe[47] gider ve gittiği evde yatıya kalır. Evin sahibi ile arlarında bir atışma gelişir ki bu ev sahibinin oğlu “Fevzi” ile ilgilidir. E.S.(ev sahibi)

Şekil 4.1: Havva Yüksel

E.S. Evlendi arkadaşun sen evlenmezsen niçun?

Heva: Hep bu akşam gelmişuk senun Fevziyug içun

E.S. Gel bi kalk barişalum bi bardak şerbet içun

Heva: Odada ki millete bi bal gadeli[48] içur

E.S. Seni nehe dariltti bu benum Fevzi picum

Heva: Konuşmağini bilmez heralde onun içun

[46] Çamlıtepe Köyü’nün eski adı “Zuğa” olarak bilinmektedir.

[47] Meci gitmek: İmece usulü yardım.

[48] İçine bal konulan kap.

E.S. Seni gelin ederdum ogügde kaçtur hicun[49]

Heva: Ebedi evlenemez bu senun Fevzi Picung

E.S. Burede oturmuşum lazut pişirmek içun

Heva: İstemez pişirmeğin gidup yatmazsun niçun?

4.1.1. Karşı - Beri Atma Türkü

"Karşı-beri atma türkülerde daima iki taraf bulunur. Bu iki şair birbirini cevaplayarak ve gerekse bir konuyu işleyerek karşılıklı atışırlar. Buna "karşılama yapmak" da denir. Karşı-beri atma türküler de iki şekilde söylenir.

1- Her iki şair yarım türkülerle birbirine cevap verir ve türküler birbiriyle kafiyelidir.

Osman Efendioğlu ile İlyas Kazdal'ın birbirlerini taşlama tarzındaki karşı-beri atışmaları: İ.K.(İlyas Kazdal), O.E.(Osman Efendioğlu).

İ.K. Yaşlısun dayanmasın dayı sen bu yarışa

O.E. Desena ki senunla belayı alduk başa

İ.K. Bugün bakmayacağum gözünden akan yaşa

O.E. Sen gibi şairleri çok getirmişim tuşa

İ.K. En çetinine çattın gayretin gider boşa

O.E. O kadar hızlı gitma ayağun çatar taşa

İ.K. Yetişemezsin beni, sen ha bu dik yokuşa

O.E. Çevireceğim seni kanadı kırık kuşa

İ.K. Senun saçlarun beyaz benzeyisun berduşa

[49]" Senden önce kaç tane bekar var" anlamında söylenmiştir.

O.E. Gördun beyaz hedefi geçtun hemen atışa

İ.K. Ne der belli olur mu laf mı yoktur ayyaşa

O.E. İftira etme bana içki kullanmam haşa

İ.K. Turki öyle geturdi ne luzum var telaşa

O.E. Satsam kimseler almaz türkini beş kuruşa

İ.K. Hangimiz değerlidur bir çıkalum satişa

O.E. Benum müşterim vardur sen başla arayışa

İ.K. İyisi mi bu işi bağlıyalım barışa

O.E. Çok teşekkür ederum sendeki anlayışa" (Ak, 1998)

"1930'lu yıllarda Gündoğdulu Topal Osman ile Güzelköylü Refik Tüylüoğlu'nun karşılaşması

Refik: O Osman gözünü aç ya bu karşında kim var

Osman: Ben Kandemiroğluyum karşımda Tüylüoğlu var

Refik: Tanırmısın onları eskilerden kimler var

Osman: Baban Tüyloğlu Osman deden Sarı Bayraktar

Refik: Onlar için olmadı kapılara anahtar

Osman: Onlar tartardı ama değildi iyi kantar

Refik: Zaten bizim pazara kalmadı eski dostlar.

1991 yılında Osman Efendioğlu ile Şevki Fırtına'nın karşılaşmaları. Evlilik ve bekarlık üzerine bir atışma: Ş.F.(Şevki Fırtına).

O.E. Evliliği bilseler bekarlar evlenmezdi

Ş.F. Evlilik ihtiyarı bir bakın nasıl ezdi

O.E. Zamane bekarları lafını dinlemezdi

Ş.F. Yazık olsun dayıma nasıl halamdan bezdi

O.E. Bu Şevki bekar iken helal lokma yemeydi

Ş.F. Onbeşinde evlendin evliliğin çok tezdi

O.E. Almayacaktum oni ander peşume geldi

Ş.F. Erken evlendun diye o şimdi senden bezdi

O.E. Şevki'nin şansı olsa zaten bana düşmezdi

Ş.F. Dayımın aklı olsa bekarlığı yermezdi

O.E. Korkmasa karısından ceket iliklemezdi. (Ak, 2004)

2- "Şairler tam türkü ile birbirlerine cevap verir. Türküler arasında kafiye birliği aranmaz" (Ak, 1998)

İki eski sevgilinin bir düğünde karşılaşmaları sonucu kurulan horonda karşılıklı atışmaları bu atışma şekline bir örnektir.

"Kız: Dertlerumi bilema
Türkilen[50] diyeceğum
Yemin ettum içumdan
Kimseyi sevmiceğum

Erkek: Kimse kandıramadı
Ananla babanı
Ben eşimden raziyim
Sen kes benden gümanı

Kız: Nasıl edersen ede
Çekme benümçün zahmet

[50] Türkü ile

Gümanı kesmiyeyim
Belki kopar kıyamet

Erkek: Benden sebeb eridun
Kaldun kemiklan deri
Ona hiç güman etma
Yoktur gidecek yeri

Kız: Ettüğüme pişmanım
Hep saçımı kazıyım
Biraz he desen bağa
Kumaya da razıyım

Erkek: Hiç eyi gitmeyecek
Ha bu işlerun soni
Öyle bir şey olamaz
Aklundan çıkar oni

1991 yılında Bayram Ali Kardeşler ile oğlu Emin Ali Kardeşlerin serbest konuda karşılaşmaları şu şekildedir. E.A.(Emin Ali Kardeşler), B.A.(Bayram Ali Kardeşler).

E.A. Bizim eskilerimiz Rize'ye derdi çarşı
En sonunda biz kalduk baba oğula karşı

B.A. Gel inelum dereye tutalum alabaluk
Ben ha buğa öğrettim nasıl olur sevdaluk

E.A. Suyun altına testi damla damla dolacak
Ey bakın bu cemaat baba böyle olacak

B.A. Baba oğulla bile nasıl gelduk yanyana
Nasıl sevdaluk ettük anana sor anana

E.A. Bütün Rize biliyor benim babam delidür
Ettuğunuz sevdaluk kırk sene evvelidur

B.A. Ne kadar iyi gelur turkilerumun sonu
Biraz naz etti diye aldım kaçurdum onu

E.A Ne edelum uşaklar o işi bilmeseydi
Hala daha bekardun peşune gelmeseydi

B.A. Baba oğulla bile daldum derine daldum
O ırmağun içine iki üç saat kaldum

E.A. Belki de o ırmağun yukarısı kar idi
Daha ne isteyisun suyunuz da var idi

B.A İyidere köyine ağa deyiler bağa
Silahumuz yok idi öyle düştük ırmağa

E.A. Ben severum babamı belinin kuşağıyım
İyi tanıyın beni ben ırmak uşağıyım

B.A. Söyle nasıl edeyim dardur yüreğum dardur
Yalan da söyleyisun senden büyüğü vardur

E.A. Babam bana söyledi nereyesun nereye
Başka ırmak yok midur bizim İyidere'ye

B.A. Söylediğim türkünün soni gelmeyi soni
Kırk seneyi geçeyi hatirlamadun oni

E.A. Mecbur ortak olcağım babamın defterine
Belki de yazdın oni hatıra defterine

B.A. Kalmadı bize daha işe sarılacağum
Ben ha bu hayıfları anandan alacağum

E.A. Nasıl tutaruk nasıl gemilere dümeni
Belki beğenmeyisun evlendireyim seni

B.A. Biz nasıl kuracağız bu işin sırasını
Kurtulacağım ondan satayım anasını

E.A. Doğru doğru söylerim bu işler nasıl olur
Sakın sövme buraya vallahi ayıp olur

B.A. Turki öyle geturdi söz buna inanmayın
Yaşım altmışı geçti kusuruma bakmayın

E.A. Babalar evladının bilir geleceğini
Akşam eve gidersin yaparsın gerçeğini" (Ak, 2004)

"Karşı-beri atma türkü" şeklinde nişanlı bir genç kız ile bir delikanlının atışması şu şekildedir:

"Kız: Kardaş seğerim açtur
Biraz çimen vereyim

Delikanlı: Hemşerim tanimadum
Söyle kimsen bileyim

Kız: Üç aylık nişanliyim
Doğrusunu söyleyim

Delikanlı: Nişan mişan tanımam
Gel ağzını yiyeyim" (Gündüz, 2002)

4.1.2. Kesme Türkü

"Kesme Türkü'de makam[51] yedi heceli bir mısrada tamamlanır. Bir hava[52] ile yüzlerce mısra söylenebilir. Hemşin yöresi havalarından bazıları böyledir. Kesme türkü tabiri ise türkünün söyleniş biçiminden kaynaklanmaktadır. Kesme türkü havasıyla türkü tek söylenmez. Karşılıklı ve iki grupça söylenir. Birinci grup bir mısralık makamla bir mısra söyleyince, ikinci grup birinci grubun söylediğini aynı makamda tekrar eder. Bu hava aynı zamanda horon havasıdır. İki grupta horon oynamaktadır. Türkü böylece birinci tarafın yönetiminde devam ederken, ikinci taraf tekrar etmeyi durdurur (bu gidişi keser) ve inisiyatifi eline alır. Bu sefer ikinci taraf söyler birinci tekrar eder" (Ak, 1998)

[51] Makam ifadesi burada, sözlerin söylendiği müzik cümlesinin bütünü anlamında kullanılmıştır.

[52] Hava (ezgi): Aynı ezgi üzerine birçok söz söylenebildiği ifade edilmektedir.

Orhan Naci Ak'ın "Rize Karşıberi Atma Türkü Yarışmaları" adlı çalışmasına baktığımızda ise "kesme türkü" tanımı şu sözlerle ifade edilmiştir.

"Kesme türkü, karşı-beri atışma şeklinin üçüncü türüdür. Bu tarz yarışma, iki kişi arasında değil iki grup arasında yapılır. Taraf olan gruplardan biri, birbiri ardına ikili mısralardan kurulu ve aralarında kafiyeli, peş peşe sıralanan türküler söyler. Bu ikili mısralar karşı tarafça aynen tekrarlanır. Bu tekrar birinci gruba türkü düzme zamanı kazandırır ve bir müddet böyle devam eder. Beş on türküden sonra karşı taraf türküyü keser, inisiyatifi ele alır ve karşı tarafın türkülerine cevap vermeye başlar. Bu cevaplar da karşı grupça nakarat halinde tekrarlanır" (Ak, 2003)

Bu iki çalışma incelendiğinde, kesme türkü tanımlamalarında çelişki ortaya çıktığı görülüyor. Birinci tanımda "makam yedi heceli bir mısralarda tamamlanır" denilmekte, ikinci tanımda ise, "birbiri adına ikili mısralarda kurulu" denilmektedir.

Hemşin yöresinde horonlarda söylenen türküler, horonun kaidesiyle doğru orantılıdır. Türkü söylenirken türküyü atan ve alan kişi ya da kişiler olmalıdır. Oynanan horona göre de türkü kaidesi değişmektedir. Türküyü atan kişi ya da kişiler, söylenen sözü kaideye uygun olarak iki kere tekrar ederler. Türküyü alan kişiler de aynı şekilde aynı sözü iki kere tekrar ederler. Çalışmada verilmiş olan örnek şu şekildedir:

"1.Grup Bana Osoğlu derler

2. Grup Bana Osoğlu derler

1. Grup Ben bi yüzi karayim

2. Grup Ben bi yüzi karayim

1. Grup Verun bağa bir güzel

2. Grup Verun bağa bir güzel

1. Grup Ben yardan fukarayim

2. Grup Ben yardan fukarayim" (Ak, 1998)

Bu örnek, bir mısra üzerine verilmiş bir örnektir. Bu durumda her sözün birinci ve ikinci grup dahilinde dört sefer söyleniyor olması gerekmektedir.

Aynı kişi tarafından yazılmış olan diğer çalışmadaki örnek ise şöyledir:

	"1. Grup	2. Grup
1.	Bir dert var yüreğimde Bilmem anlatsam nasi	Bir dert var yüreğimde Bilmem anlatsam nasi
2.	Pirik Ali sevdanın Gitmez yurekten pasi	Pirik Ali sevdanın Gitmez yurekten pasi
3.	Yazar Çalığ'a sorsan Sevdaluk olur nasi	Yazar Çalığ'a sorsan Sevdaluk olur nasi
4.	Boş sevdaya konanın İnan ağlar anasi	Boş sevdaya konanın İnan ağlar anasi

İkinci grup burada türküyü keserek karşı tarafa aynı usulle cevap verir.

	"2. Grup	1. Grup
1.	Derler ki samanlıktır Sevenin sermayesi	Derlerki samanlıktır Sevenin sermayesi
2.	İnan ki harap olur Eğer yoksa parasi	İnan ki harap olur Eğer yoksa parasi
3.	Verip te alacağım Nedir başlık parasi	Verip te alacağım Nedir başlık parasi
4.	Çok dolaştın peşine Havanı aldın nasi	Çok dolaştın peşine Havani aldın nasi" (Ak, 2004)

Verilen örnek türküde sözler ikili mısra şeklinde olduğundan, her bir söz iki sefer tekrar edilmiş oluyor.

Hemşin Bölgesinde atılmış olan ve hala horonlarda söylenmekte olan bir türkü örneği ise şu şekildedir.

“1. Grup	2. Grup
Omuzumda orağum	Omuzumda orağum
Omuzumda orağum	Omuzumda orağum
Budur benum merağum	Budur benum merağum
Budur benum merağum	Budur benum merağum

“1. Grup	2. Grup
Daha bakmam dağlara	Daha bakmam dağlara
Daha bakmam dağlara	Daha bakmam dağlara
Geliyor ağlamağum	Geliyor ağlamağum
Geliyor ağlamağum	Geliyor ağlamağum

Türkünün dörtlük mısra halinde yazılımı şöyledir:

Omuzumda Orağum
Budur benum merağum
Daha bakmam dağlara
Geliyor ağlamağum

Hemşin horonlarında atılan türkülerde, horonun türkü atılan ya da söylenen bölümündeki kaideyle bağlantılı olarak, mısralar tek ya da ikili tekrarlanabilmektedir.

Yine Hemşin horonlarında atılmış ve hala söylenmekte olan başka bir türkü örneği de şöyledir:

1. Grup Sevduğum uşudun mi
Sevduğum uşudun mi

2. Grup Sevduğum uşudun mi
Sevduğum uşudun mi

1. Grup Kapi kaldi araluk
Kapi kaldi araluk

2. Grup Kapi kaldi araluk
Kapi kaldi araluk

1. Grup Boyle ikbal mi olur
Boyle ikbal mi olur

2. Grup Boyle ikbal mi olur
Boyle ikbal mi olur

1. Grup Yarum kaldi sevdaluk
Yarum kaldi sevdaluk

2. Grup Yarum kaldi sevdaluk
Yarum kaldi sevdaluk[53]

4.1.3. Çatma Türkü

"Daha çok mecilerde[54], kadıbağı[55] kurularak, yani birkaç kişi bir tarafta, birkaç kişi de diğer tarafta olmak üzere, gelin ve damat tarafları, ya da iddialı taraflar olarak, kaidesiyle söylenen türkülere çatma türkü denilmektedir. Bu tip türküler (7+7) hece vezni ile söylenmektedir. Arif Beşli'nin bir düğünde damat tarafına karşı, gelin tarafını desteklemesi sonucu şu türkü meydana gelmiştir:

---

[53] Bu türkü 10.02.2008 tarihinde Hemşin Dayanışma ve Yardımlaşma Derneğinde (İstanbul) Yali Horonu türkü kaidesiyle söylenmiştir.

[54] Meci: İmece

[55] Kadıbağı: Kol kola girip halka oluşturulur. Bu topluluk sallanarak ağır ağır dönerler. Burada çalgı olmaz. Özellikle Rize Merkez, Çayeli, Güneysu ilçelerinde kadıbağı çok olur (Topaloğlu, 2006; 180)

Damat tarafı Yaptırmıştır evini,
Sanki bir kışla kadar

Arif Beşli İçinde oturulur,
Hava yağana kadar.” (Arıcı, 2004)

Hemşin Bölgesinde “çatma türkü” terimi de kullanılmaktadır. Özellikle yaşlı kişiler arasında bu terim daha yaygındır. “türkü çatmak” olarak da ifade edilmektedir.

Kadıbağı şeklindeki atışmaya örnek bir türkü:

“Baldız, kaçtığı kişi ile evlenir. Bir düğünde bacanaklar karşılaşırlar. Kadıbağında iki taraf atışır. Türküde kaçan kızın kocasının tarafı “A”, enistenin, yani kaçan kızın ablasının kocasının tarafı “B” harfiyle gösterilmiştir.

A: Balduzun öyle gitti
Duymadi onu pardi[56]

B: Aferun daha gitsun,
Onun da geldi ardi

A: Biz yeduk yomurtayi
Oğa[57] kaldi kabuği

Bu türkü Çayeli, Yenipazar Mahallesi’nden Fatma Yelkenci’den alınmıştır. O da türküyü babaannesi Hatice’den dinlemiştir. Türkü Hatice’nin zamanında yapılan bir düğünde söylenmiştir.” (Kazmaz, 1993)

Atma türküler, icra özellikleri, çalgı ya da horon eşliğinde söylenmesi veya eşliksiz söylenmesi bakımından kendine özgü yapısıyla Karadeniz folklorunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle söz unsuru bakımından ustalık gerektiren atma türküler, bölge insanının yaşanılan olaylar üzerine çabuk düşünebilme, gerek kafiye, gerekse anlam

[56] Pardi: Bir çeşit çakal (Güneyce, Gündoğdu – Rize), *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, IX; 3395

[57] Oğa: Ona

bütünlüğü içerisinde duygu ve düşüncelerini ortaya koyabilme becerilerini barındıran bir gelenektir.

Atma türkü denildiği zaman genellilkle karşılıklı yarış halinde söylenen türküler akla gelmektedir. Bu yarış iki kişi arasında olabildiği gibi, iki gurup arasında da gerçekleşebilmektedir. Belli bir çalgı eşliğinde olabildiği gibi sadece sözel yapının ön planda olduğu çalgı eşliği olmayan atışmalarda mevcuttur. Bu sözel yapı belli bir kaide üzerine de söylenebilir. Bununla birlikte horon oynanırken atılan türküler geleneğin işleniş biçimleri arasında yer almaktadır. Özellikle Hemşin bölgesinde, horonların vazgeçilmezi olarak ifade edilirken, yöre insanının horon oynarken türkü atabilme özelliğine de dikkat çekilmelidir.

Hemşin bölgesinde atma türkü ifadesi değişik terimlerle kullanılmaktadır. Türkü atmak, türkü çatmak, çatışmak, atışmak, çatma türkü demek (demak), türkü demek (demak) gibi...Yaşlı kişilerce çatma türkü ifadesi kullanılırken, genç ve orta yaştaki kesim tarafından genellikle türkü demek (türkü deyelum) şeklinde ifadelendirilmektedir. Son zamanlarda Hemşin horonlarında sıklıkla duyulan bir türkü, bu ifade şekline verilebilecek bir örnektir.

İki turki deyelum

Seslerumuz uyar mi

Deduğumuz turkiyi

Nazli yar da duyar mi...

4.1.4. Atma Türkülerde Mısra, Kafiye ve Dil Özellikleri

Karadeniz Bölgesinde türküler genellikle “7” heceli “4” mısra ya da “14” heceli iki mısra şeklinde karşımıza çıkar. Özellikle “atma türkü” yapısında olanlar bu şekildedir.

Ali Çelik atma türküleri kullanılan nazım birimine ve bentlerdeki mısra sayılarına göre üç gurupta toplamıştır.

1 – İki mısralı bentlerden meydana gelenler (veya nazım birimi beyit olanlar)

2 – Üç mısralı bentlerden meydana gelenler (veya nazım birimi mısra olanlar)

3 – Dört mısralı bentlerden meydana gelenler (veya nazım birimi dörtlük olanlar)

Ali Çelik bu üç şekil içinde örnek göstermiştir. Birinci şekil için verilen örnekte, Kahya Salih ve Tapucu Süleyman'ın atışması sunulmuştur.

Kahya Salih: Ah Süleyman benimle
Nedir bu uğraşmağun
Arkandan ne diyeyim
Tatlıdır konuşmağun
Bir gün ola yok midur
Benlen helallaşmağun
Sülaleden kalmadur
Ayakta işemeğun

Tapucu Süleyman: Ben bir büyük dereyim
Taşıyorum taştıkça
Salih senin işine
Şaşıyorum şatıkça
İkibin baş beklerim
Sen yandan dolaştıkça...

İkinci şekle örnek olarak 1949 yılında Çaykara'nın kurtuluş bayramı töreninde lakabı "urum" olan Dursun ile Mustafa Durgunun atışmaları sunulmuştur.

Urum Dursun: Ona yakışur makam
Yaşasun genç kaymakam
Şenledi Çaykara'yı

Mustafa Durgun: Hep işler size ait
Hem muhtar hem mütahit
Yedunuz fukarayi

Dursun: Bilmem ki ne hallisun
Sen yari holalisun

	Açmayalum arayi
Mustafa:	Bütün dünya yıkulsa
	Holaya Mimilosa
	Yapamam Mudarayi

Üçüncü şekle örnek türkü, oğlanlar ve kızlar arasında geçen bir atışmayla verilmiştir.

Oğlan:	Gavurun gızcağizi
	Sana deyirim sana
	Koynundaki memenin
	Birini versen bana
Kız:	Duman dere yukari
	Kılağuzdur kılağuzdur
	Birini versem sana
	Biri kalur yalağuz
Oğlan:	Ayağumdaki çaruk
	Kiliserdir kiliser
	Haçan ayıramazsun
	İkisini bile ver
Kız:	Sevdaluk eden adam
	Acaba yorulur mi
	İkisini de versam
	Memesuz durulur mi...[58]

Atma türkülerde en çok hece vezninin kullanıldığını ifade etmiştik. "Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş" isimli çalışmada atma türkü yapıları iklik, üçlük, dörtlük, altılık gibi yapılarla ifade edilmiştir. Dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle süren ve altılıklardan kurulu atma türkü yapılarına örnekler verilmiştir.

---

[58] *Prof.Dr.Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı*, 1994, Ali Çelik, "Doğu Karadeniz Bölgesi Atma Türküleri", 187, 188, 189

Dörtlüklerle başlayıp ikiliklerle süren atma türküler, ikiliklere döndüğünde sürekli bir kafiye düzenine girmektedir. Bu tarz atma türküler kesme türkü olarak ifade edilir.

Erkek: Oy kırmızı çeşanli
Nişanlisun nişanli
Kırmızı çeşanuna
Yandi bu delikanli

Kız: O uşak nerelisun
Sevda olmişum sana
Sevişmeklan olmayi
İste beni anama

Erkek: Kesileyim sevduğum
Anani kandurayim
Anan razi olmazsa
Babani mi vurayim

Kız: Sevduğum söyle bana
Seni nere bulayim

Erkek: Kız seni alacağum
Askerluği yapayim

Kız: Askerluk iki sene
Yollara mi bakayim.(Şenel, 1994)

Verilen diğer bir atma türkü örneği, altılıklardan kurulu atma türkü'dür. Bu yapıdaki türküler ikiliklerden kurulu atma türkü yapısına benzetilmektedir fakat ifade bakımından farklıdır ve bir bütünlük sergiler. a b c b d b... şeklindedir.

Kurban olurum kurban
Ayilan güneşine
Pulim kargalar konsun

O kocanın leşine

Canim çıkana kadar

Geleceğim peşine

Parabenli tabancam

Bellerdedir bellerde

Kız murat almayasın

O gittiğin yerlerde

Benim göğnüm sendedir

Seninki da ellerde. (Şenel, 1994)

"Atma türküde esas olan mısra iki kesin yedili duraktan ibaret olup, kafiye ikinci yedili durağın sonundadır. Birinci durağın sonunda kafiye aranmaz. Birinci yedili durakta kelimenin tamamının bitmiş olması gerekmektedir. Atma türkülerde birinci durağın bitişiyle ikinci durağın başlangıcı ve kafiyeye inişi çok uyumlu olmak mecburiyetindedir." (Aksu, 2007)

İkili ve dörtlü mısralar halinde söylenen türkülere şu örnekler verilebilir.

İkili mısralar halinde söylenen türkü örneği:

"Ben ki kendimi bildim
Sene bin üç yüz idi

Sene bin üç yüz iken
Dünya hep dümdüz idi

Sanırdım ki yaşamak
Seksen doksan yüz idi

Geldi girdi koynuma
Ehkarlık[59] bumbuz idi." (Ak, 2004)

[59] Ehkarlık: İhtiyarlık

Türkünün kafiye biçimi incelendiğinde (a – b) (c – b) (d – b) (e – b) şeklinde olduğu görülüyor. Ayrıca sözler arasında da anlam bütünlüğü dikkat çekiyor. İkili mısralar halinde söylenen türkülerde kafiye ve anlam bütünlüğü olma koşulu aranıyor

Dörtlü mısralar halinde söylenen türkü örneği:

"Uşaklar buraların
Suyu havası iyi
Ben size tanıtayım
Bizim İkizdere'yi

Adını ondan almış
Var orda iki dere
Hep beraber uşaklar
Gel çikalum Anzer'e

Her tarafa dağılmış
Yok orda pek ahali
Dünyada meşhur olmuş
Bizim Anzer'in bali" (Ak, 2004)

Türkünün kafiye biçimi değişmektedir. Fakat dörtlükler arasındaki konu bütünlüğü aynı şeklini korumaktadır. Birinci dörtlükteki kafiye biçimi (a – b) (c – b) şeklindedir.

İkili mısralar halinde söylenen türküde ikinci mısranın kafiye biçiminin aynı olduğu görülürken, dörtlü mısra halinde söylenen türküde ikinci mısranın değiştiği görülmektedir.

Bu tarz türkülerde anlam bütünlüğünün olması gerektiği, fakat kafiye biçiminin değişebileceği görülüyor.

Süleyman Kazmaz, atma türkülerin beyit şeklinde söylendiğini belirtirken bu türküleri;

1 – beyit birimiyle söylenen atma türküler,

2 – birden çok beyitten oluşan kümelerden meydana gelen atma türküler olarak iki guruba ayırmıştır. Birinci guruptaki türkülerde birim beyittir ve şairler birer beyit

söyleyerek birbirlerine karşılık verirler. İkinci guruptaki türküler ise, şairlerin birden çok beyitten oluşan türkülerle birbirlerine karşılık vermeleriyle meydana gelmektedir. (Kazmaz, 1976)

Atma türküler beyit, dörtlük, üç mısralı bentler, beyit kümelerinden oluşanlar, iki mısralı bentler şeklinde oluşmaktadır. Bu şekillerin Karadeniz bölgesi içinde yöreden yöreye değişik icra edildiği örneklerde de görülmüştür. Bu özellikler; üç mısralı bentlerin genellikle şairlerin ustalıklarını sergileme amaçlı kullanılmaları ve Trabzon bölgesinde yaygın olması, dörtlüklerin mani yapısına benzer şekilde genellikle 7'li kalıbın kullanılmasıyla oluşturulması fakat anlam bütünlüğünü muhafaza etmesi gibi özelliklerdir. Beyit şeklinde bir atışmada, şairlerin isteğiyle beyitler çoğalabilmektedir. Bununla birlikte tek bir şair, atışma olmadan beyit şeklinde türkü söyleyebilmektedir.

Atma türkülerde konuların önemi kadar şairlerin kafiye tutturması da çok önemlidir. Kafiyelerin aranmadığı atışmalar olsa bile mısralar arasında mutlaka bir anlam bütünlüğü vardır.

Ayak[60] seçimini türküye ilk başlayan şair yapar. Diğeri ona uygun ayakla cevap vermek zorundadır. Şairlerden biri cevap vermez hale gelinceye kadar türküye devam edilir. "Tutuldi, artık söyleyemiyor, mat oldu, tuttur, mat etti gibi tabirler kullanılır.[61]

Sürekli kafiyeli dörtlüklerle kurulu atma türkülere daha çok Trabzon yöresinde rastlandığı belirtiliyor.

Kalduroğlu Esat Ağa: Esselamün aleyküm,
Olsun lenavenneküm,
Bu heyet versun hüküm
Türkü desun kocalar

[60] Ayak: Kafiye anlamında kullanılmıştır.

[61] *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri*, 1997, Turgut Günay, "Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği", Cilt - I; 172

Asafoliza'lı İslam: Beyidun oldun deve
Gövdeni vurdi güve,
Ya var yıkıl git eve
Yüzinde karincalar[62]

Türkünün kafiye düzeni (a a a b – c c c b) şeklindedir.

Her bölgede rastlanmasa da üçlüklerden kurulu atma türküler de mevcuttur. (Trabzon'un Of ilçesinin bazı köylerinde)

Gelin: Süpürmeden toz eder,
İkide bir söz eder,
Kaynana kuri kazuk.

Kaynana: Öyle[63] olmadan kalkmaz,
El alemden utanmaz,
Biz böyle uyamazuk

Gelin: Ya diluni tutarsun,
Yahut beni parkarsun,
Bir yere duramayuk

Kaynana: Pişman olursun gene,
Anla kendi kendine,
Başuna Vuramayuk[64]

Atma türkülerde bölgenin kendine has dil özelliği kullanılmaktadır. Yöre dili diye tabir edebileceğimiz ve içinde mahalli kelimelerin de sıklıkla kullanıldığı bu özellikler, şüphesiz ki atma türkülerin belirgin hale gelmesinde çok önemli katkı sağlamaktadır. Dinlenildiği zaman kulağa yabancıymış gibi gelen bu kelimeler, aslında yörede kullanılan mahalli kelimelerdir.

---

[62] *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,* Halk Edebiyatı, 1976, Turgut Günay, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği", Cilt – II; 77, 80

[63] Öyle: Öğle vakti

[64] *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Halk Edebiyatı, 1976, Turgut Günay, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği", Cilt – II; 77, 80

Hemşin Bölgesine ait bir türkü örnek gösterilebilir.

Bahçe başi ferahti
Yarum beni berakti
Beraktiyse berakti
Sözleri beni yakti[65]

Bu türkü deki ferahti kelimesi yörede "çit" anlamına gelirken Hemşin'in bazı köylerinde "ferahti" yerine "mertek" kelimesi de kullanılmaktadır.

Bölgedeki yerleşim yerleride türkülere konu olmuştur. Özellikle yaylalar bunların başında gelir. Bu yaylalardan "Elevit Yaylası" çoğu türküde geçmektedir.

Elevitun duzina
Kar yağiyor inceden
Ben buldum sevduğumi
Kurtuldum duşunceden[66]

4.1.5. Atma Türkülerde İşlenen Konular

Hemşin Bölgesinde halkın gündelik yaşamının içerisinde ki her olay türkülerine konu olmaktadır. Mizahi yapıları, hüzünleri, sevinçleri, çalışma koşulları, sevdaları, birer türkü konusudur.

Hemşinli tulum icracısı Yaşar Çorbacıoğlu yapılan görüşmede türkü konuları ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir.

"Genellikle sevdalık, yayla, keder ve gurbet üzerine türküler atılır. Bizim türkülerimiz genellikle sevda türküleridir. Askerlik, yayla, dağlarda çimen biçme türküleri söylenir. Sığırlara türküler söylenir. Dağlara söylenir, anne – babaya söylenir. Gurbetteki evlada, eşe söylenir"(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

"Gurbet, hasret ayrılık, sevdalık, askerlik, ölüm gibi… Mesela, sığırlara da türkü atılır.

---

[65] Türkü 06.01.2008 tarihinde Hemşin Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği (İstanbul) Apso Zanat Horonu fora kaidesi ile söylenmiştir.

İki sığır senin var
İki sığır da benim
Katalım sığırları
Ben de olayım senin"(Başar Cumbur, kişisel görüşme)

Bu türkü aslında sevdalık üzerinedir. Türküyü atan kişi sığırları misal vererek karşı tarafa olan sevgisini dile getirmektedir.

Karadeniz Bölgesinde karşı-beri atışmalarda belli bir zamandan sonra şairler arasında müstehcen konular da işlenmektedir. Bu tarz atışmalara Hemşin Bölgesinde de rastlamaktayız. Fakat günümüzde irticalen atışma şekline çok fazla rastlanmadığından ve önceden atılmış olan müstehcen türkülerin herhangi bir kayıt altına alınmamasından dolayı, yapılan alan çalışmasında bu tarz örneklere rastlanılmamıştır. Yaşlı kesimin çoğunda bu atışma şeklindee örneklerin mevcut olduğunu düşünerek, bunun ayrı bir çalışma konusu olduğunu belirtebiliriz.

Hemşinli tulum icracısı Remzi Bekar ile yaptığımız görüşmede bu tarz türkülerin bu kültürde olmaması gerektiğini, olsa bile günümüzde o derece ağır sözleri insanların kaldıramayabileceğini belirtirken, mizah anlayışının geçmişteki gibi olmadığını vurgulamıştır.(Remzi Bekar, kişisel görüşme)

Hemşin bölgesinde yaylacılık ve yayla hayatı atma türkü konularını besleyen önemli unsurlardandır. Geçmişte yayla zamanında, toplu olarak yaylaya çıkılması, yolun uzun sürmesinden dolayı konaklayarak gidilmesi, gerek yol boyunca gerek konaklamalarda yol havalarının söylenmesi, türküler atılması, horonlar oynanması, Hemşin halkının horon ve türkü geleneği için önemli kaynak teşkil etmiştir. Fakat günümüzde birçok yaylaya araba yolunun ulaşması bundan dolayıda yaylacılığın bireyselleşmesi toplu yayla göçlerini ortadan kaldırmıştır. Bu bireyselleşme yapılan eğlencelerinde bireysel bir hal almasına sebep olmuştur.

4.2. Hemşin Bölgesinde ve Hemşin Horonlarında Atılmış Olan Türkü Örnekleri

Verilen örnek türkülerin hepsi daha önceden atılmış (söylenmiş) olup, günümüzde hala söylenmektedir.

---

[66] Türkü 14.08.2007 tarihinde Hemşin'de Rize Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir.

Yayladan dönen iki delikanlının Üsküt Dağından geçerken yol konarında alaf[67] eden kızlarla atışması:

Erkekler:	Baci yükün oldu mu
	Dağlari aldi irak[68]
Kızlar:	Daha iki bağum var
	Aldi beni bir merak
Erkekler:	Kız ateşin var ise
	Gelda sigarami yak
Kızlar:	Uşak beni dinlersen
	Gel bu tütünü bırak
Erkekler:	Tütünü birakamem
	Bende de vardur merak
Kızlar:	İnelum bizum köye
	Yeriz dalbasti kiraz
Erkekler:	Birakun ki gideyim
	Yolum iraktur biraz

Güz zamanı yayladan ayrılırken sevdalıların birbirine attığı bir türkü:

Erkekler:	Gidiyorum aşağı
	Güz geldi onun içun
Kızlar:	Her puğardan[69] su içtum
	Sevduğum senun içun

[67] Alaf: Hayvan yemi

[68] İrak: Uzak

[69] Puğar: Pınar

Erkekler: Yayladan ayrilurken
Yayla güneşli idi

Kızlar: Bakamadum geriye
Gözlerum yaşli idi

Yaylada horon sırasında karşılıklı söylenen bir türkü:

Yaylanın vanağında[70] Yaylanun Yollarına
Gezersin nani nani Oluk olayım oluk
Ne ettiğun var idi Gelen geçen yolcular
Kimse almadi seni İçsunler soğuk soğuk

Gönül gönuldur derler Hey gidi delikanli
Bir gün sever şaşiyi Doğru benzersin koca
İran'dan mı geturdun Ahir da seğerin yok
Başunda ki puşiyi Ne diye geldun göçe[71]

Yaşar Çorbacıoğlu'nun kişisel arşivinden edinilen türkü örnekleri:

Gel gidelum oduna
Kurusuna yaşina
Kaybana sevdalukta
Nerden geldi başuma

Ah gidi nazlı yarum
Nereyesun nereye
Turki söylerum sana
Çiksana pencereye

Gurbet benum durağum
Kesmez oldu orağum
Sen orada ben burada
Taş mi benum yureğum

[70] Vanak: Yaylanın Meydanı

[71] I. Hemşin Bal, Kültür ve Turizm Şenlikleri, Hemşin Hizmet Vakfı, 1998, 38; 39; 40

.....

İndum dere duzine
Bastum suyun gözune
Bırakin uzanayim
Nazli yarun dizine

.....

Güzel gitti alafa
Bak islandi islandi
Soralum ağaçlara
Hangisine yaslandi

.....

Ettum alaf yukümü
Gel bağla bağlarini
Terkettum gidiyorum
Hemşinun Dağlarini

.....

Kestane tahtasıyım
Vurun beni yapiya
Hastamisin nazli yar
Çikmiyorsun kapiya

.....

Al eline eline
İp ile orağuni
Gel çikalum dağlara
Def eyle merağuni

Hayde gidelum hayde
Çiçekli yaylalara

İkimiz de bi boyda
Bakalum aynalara

Şu Pazar'dan Rize'ye
Saydum oniki kere
Fidan boyli sevduğum
Nere gidersin nere

Döndum yokuş yukari
Oy dizlerum dizlerum
Çık kapiye çimene
Seni görsun gözlerum

Mintanım iki yaka
Usandım baka baka
Geldi geçti yanumdan
Canumi yaka yaka

Yaylanun çimenine
Oturdum kalkamadum
Benim hayirsiz sevdam
Seni unutamadum

Duşurdu beni eller
Duşurdi tuzaklara
Götürdiler sevdami
Benden çok uzaklara

Şimşek çakar yay gibi
Her günüm bir ay gibi
Birakup gidiyorsun
Her şey bitti der gibi

.....

Çiktum dağun başina
Durdum denize karşi

Anne ben gidiyorum
Aksun gözunun yaşi

Çiktum yuksek dağlara
Kardan yurudum kardan
Elumde ipek mendil
Hediye geldi yardan

Duman gene yurudi
Dağı karalamağa
Dumanda benum gibi
Meraktur ağlamağa

Gel çıkalum dağlara
Dağlar olsun evumuz
Her kumardan bir yaprak
Olsun kiremidumuz

.....

Biraz turki söyleyim
Olmaz artuk neşemuz
Nasil ağlamayalum
Kayboldi güneşumuz

Misir ektum tarlaya
Yağmur aldi sel aldi
Ne hayallar kurmuştum
Elum yuzum da kaldi

Dağlarda ki bülbüller
Daldan dala konuyor
Ben nasil ağlamayim
Bu yureğum yaniyor

Sabah namazi ile
İmam okur ezani
Allah cennema koysun
Aramuzi bozani

.....

Dere ile çay ile
Yol yürudum ay ile
İki günum var ise
Biri gitsun yar ile

Boyun benzer fidana
Hatırın dağlar kadar
Çok seven tez ayrilur
Sevmeyelum o kadar

.....

Yaz gelende şenlenir
Katırların çılnağı
Bu sene aşamadum
Virane Üskürt Dağı

.....

Pembe al giyinmişsin
Pembe güle dönmüşsün
Senun burda işin ne
Sanki gökten inmişsin

.....

Akşam güneşi vurmuş
Sevduğumun yuzine
Hangi zalim bağladi
Suyu horon duzine

.....

Döndum dağı bu yüze
Daha dönmem o yüze
Benum bülbül dillerum
Hatira kalsun size

Duman ile beraber
Çize ne güzel yağar
Nerededur sevduğum
Herhalde sığır sağar.(Yaşar Çorbacıoğlu, kişisel görüşme)

.....

Yaylanun duzlerine
Bir görünup bir yitma
Bile edelum göçi
Birakup beni gitma

.....

Yağarsa yağmur yağar
Ben zaten islanmişum
Gelurse yarum gelur
Zaten göreslanmişum

.....

Kurdum odun yukini
Eyildum kalkamadum
Sevdam geçti yanumdan
Utandum bakamadum[72]

[72] Kişisel Arşiv

4.3. Derlediğimiz Atma Türküler ve Notaları

4.3.1.
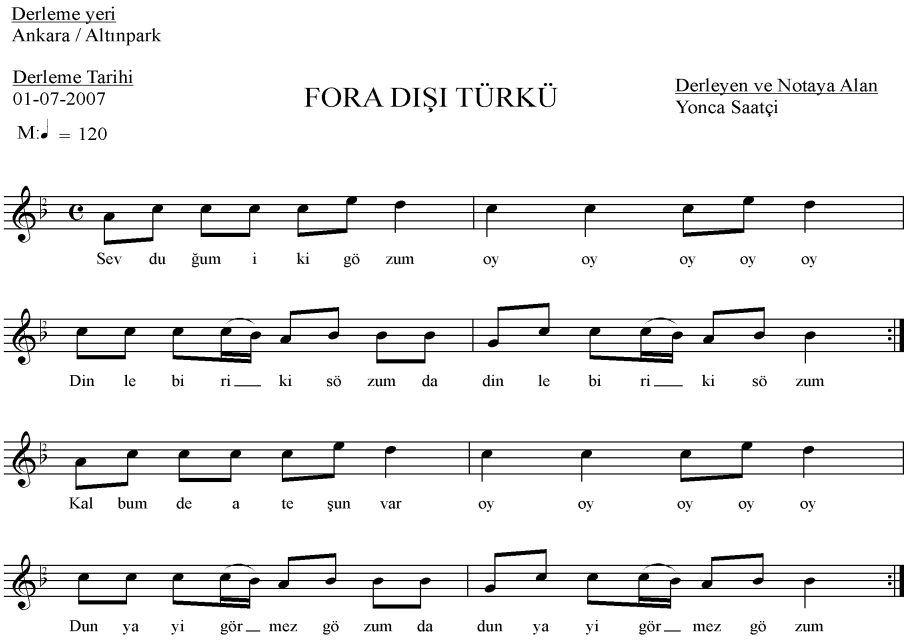
Çay toplaya toplaya
Oy oy güzelum
Belum oldi kokari da
Belum oldi kokari

Boyle oldukten sonra
Oy oy oy oy oy
Alur mi bizi kari da
Alur mi bizi kari

Almezse bizi kari
Oy oy güzelum
Alurum kocakari da
Alurum kocakari

Şekil 4.2: Fora Dışı Türkü

Türkünün "oy oy oy" ve "oy oy güzelum" şeklinde tekrar eden kısımları çıkarıldığında kafiye düzeninin;

……a

……a

……b

……a

yapısında olduğu görülmektedir. İkinci dörtlükte ise; c – b – c – b olarak değişmektedir fakat anlamda bir bozulma oluşmamıştır.

4.3.2.

Derleme yeri
Ankara / Altınpark

Derleme Tarihi
01-07-2007

HEMŞİN HORONU
(FORA DIŞI TÜRKÜ)

Derleyen ve Notaya Alan
Yonca Saatçi

M: ♩ ♩ ♩. = 60

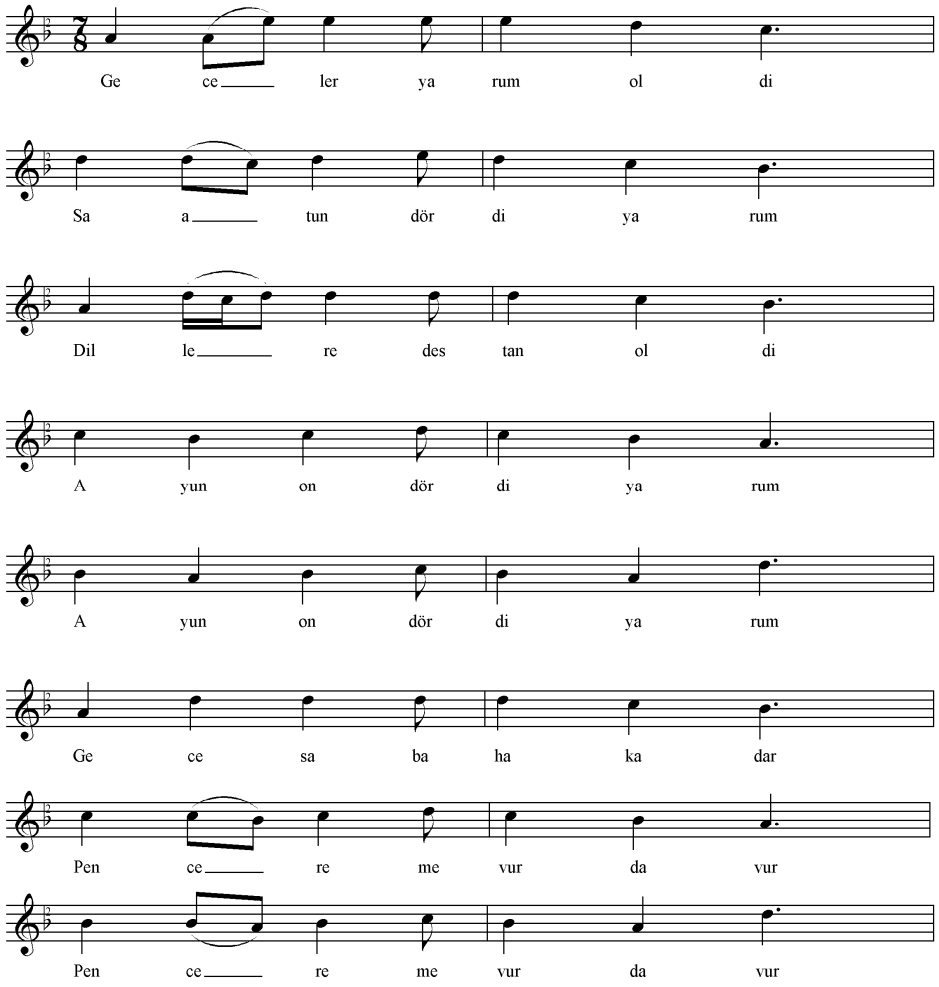

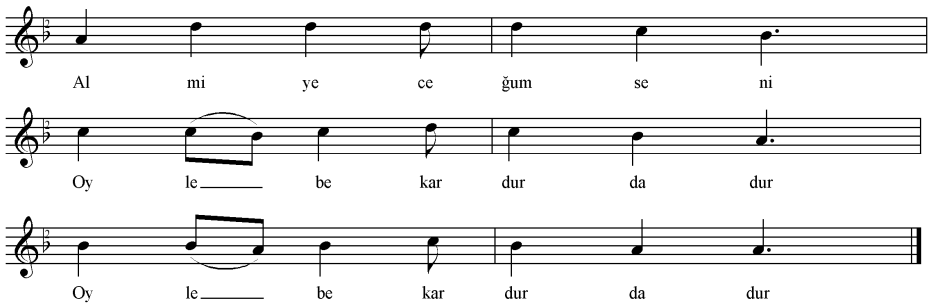

Şekil 4.3: Hemşin Horonu

Oynanan horon Hemşin Horonu olmasına rağmen fora bölümünde bu horonun kaidesi dışında bir türkü söylenmiştir. Gerek söz gerek ezgisi ile de bölgede bilinen ve bu bölgedeki çeşitli sanatçılar tarafından söylenen bir kaidedir.

4.3.3.
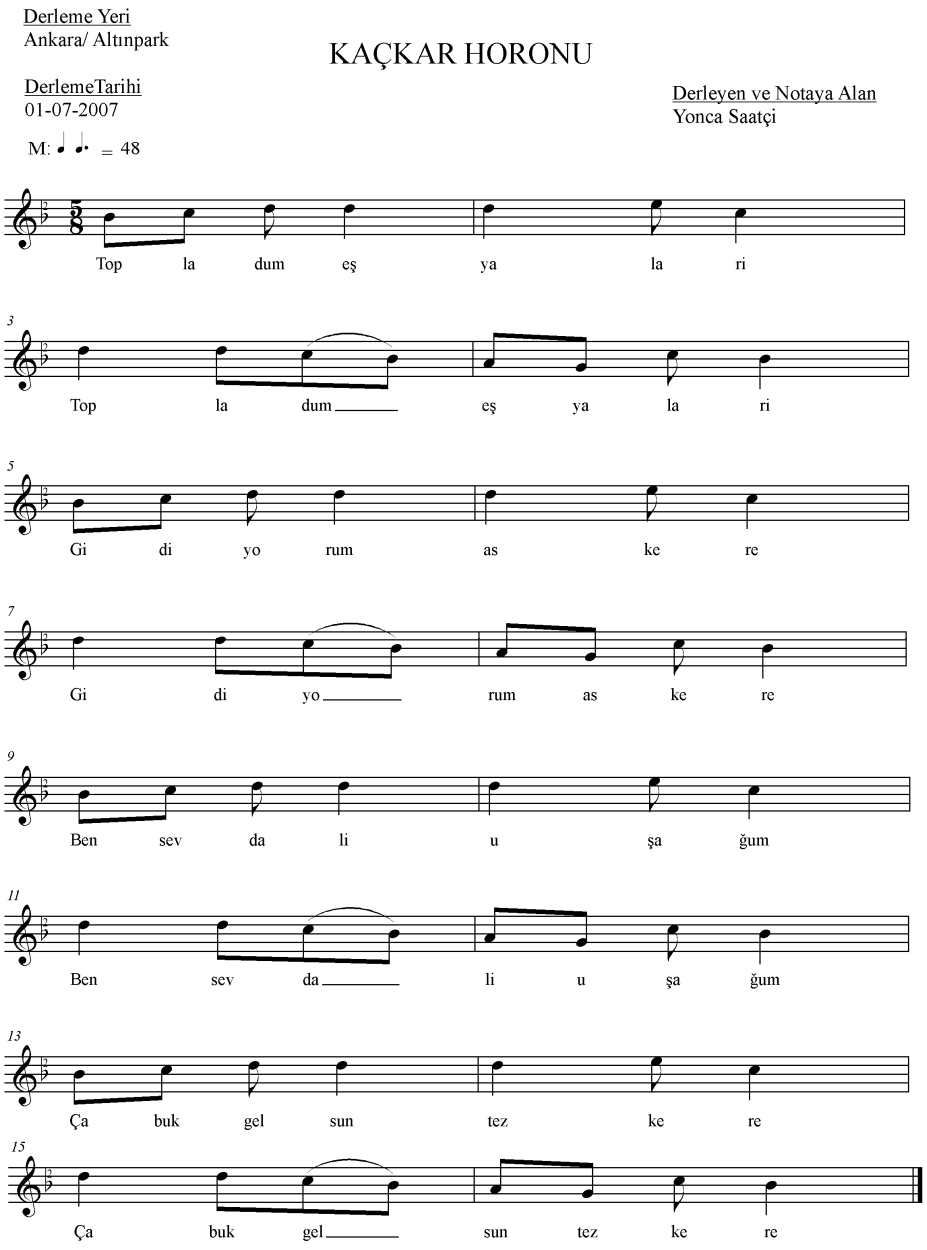
Bu dere böyuk dere
Bu dere böyuk dere
Köprü olsa geçerum
Köprü olsa geçerum
Okadar derdum var ki
Okadar derdum var ki
Bi yetmişlik içerum
Bi yetmişlik içerum

Şekil 4.4: Kaçkar Horonu

Türkü, Kaçkar Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiştir. Birinci dörtlüğün kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. Bu türkü askere gitmek üzere olan gençler tarafından söz unsuru bakımından irticalen söylenmiştir.

4.3.4.
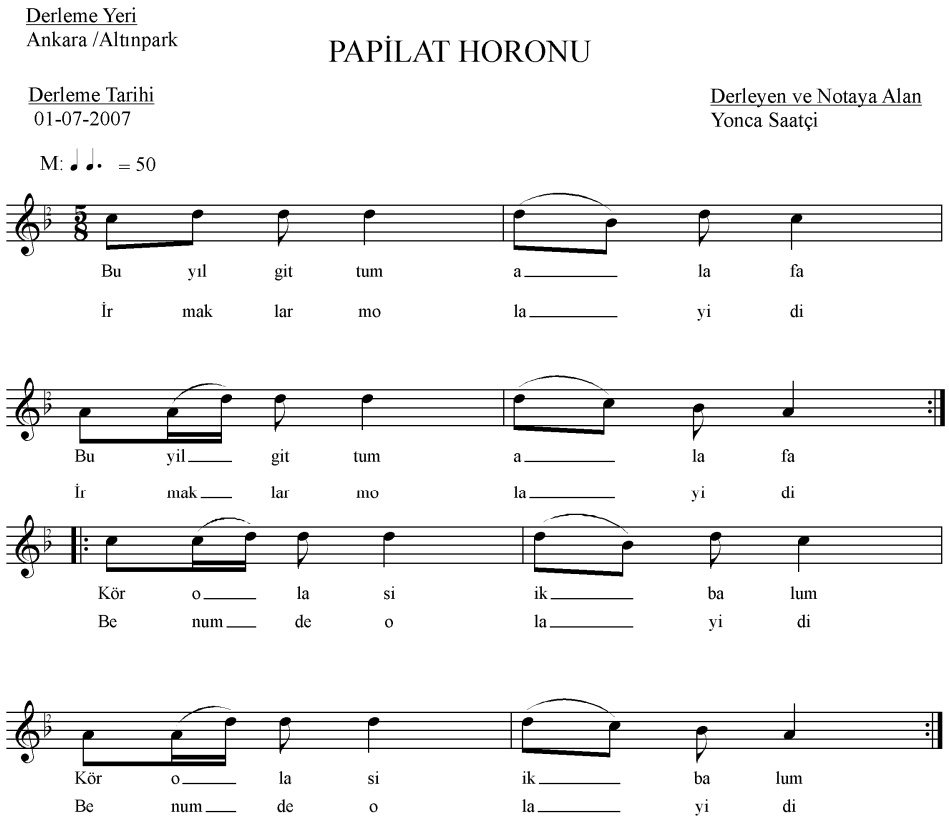
Şekil 4.5: Papilat Horonu

Türkü, Papilat Horonu fora kaidesi üzerine dörtlü mısra halinde söylenmiştir ve kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. Türküde geçen “alaf” sözcüğü karayemiş, sarmaşık cinsinden olan ve hayvanlara yem olarak verilen bitkinin genel adı olarak kullanılmıştır.

4.3.5.
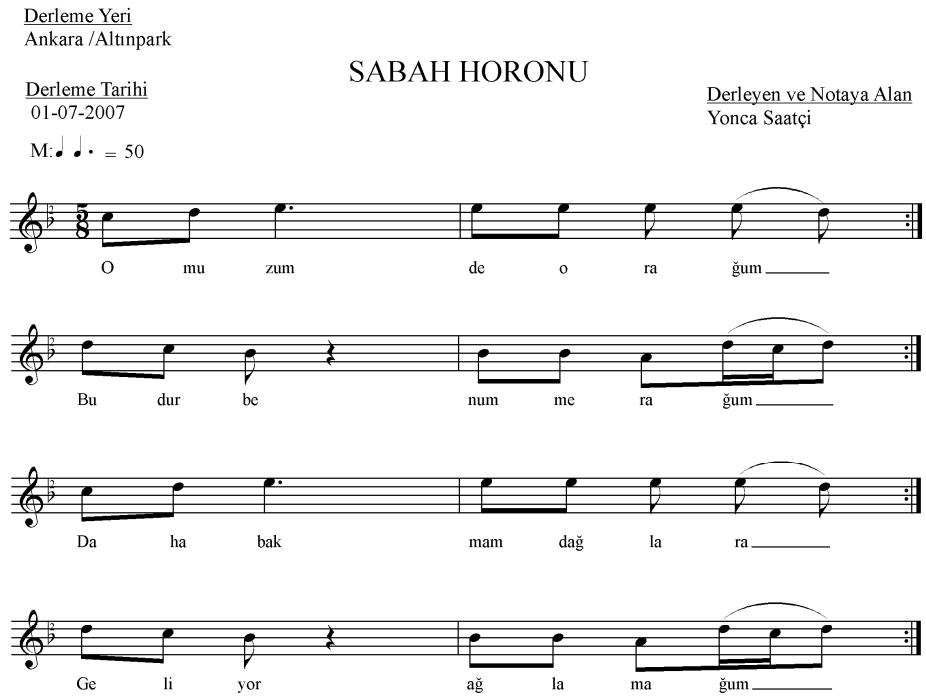
Dağlarun arasinden
Bazen da eser kalaş
Sevda çiçek gibidur
Kök salar yavaş yavaş

Ay gibi yari olan
Yılduzlara bakar mi
Ay gibi yarum olsa
Yılduzlara bakmazdum
Sevduğum beni sevsa
Ha bu kadar yanmazdum

Şekil 4.6: Sabah Horonu

Türkü, Sabah Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Birinci dörtlüğün kafiye düzeni;

…….a

…….a

…….b

…….a

ikinci dörtlük ise;

…….c

…….d

…….e

…….d

şeklindedir. Üçüncü söz bölümünde ilk iki söz, ikili mısra yapısındadır. Daha sonra tekrar dörtlü mısraya geçilmiştir. Birinci dörtlükteki "orak" sözcüğü ot biçme amacı ile kullanılan bir gereç anlamına gelmektedir. İkinci dörtlükte geçen "kalaş" sözcüğü ise hafif, ılık esen rüzgar anlamındadır.

4.3.6.
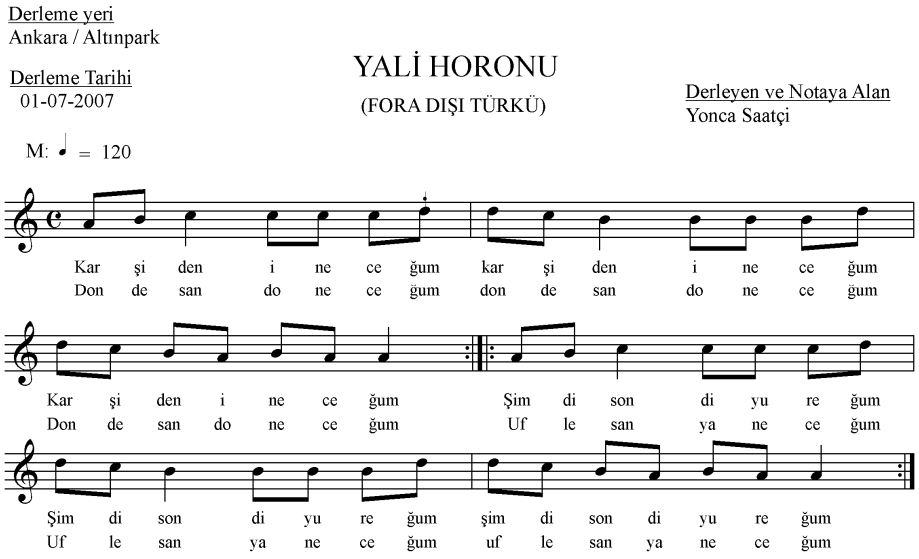
Şekil 4.7: Yali Horonu

Türkü, Yali Horonu fora kaidesi dışında bir ezgi üzerine söylenmiştir. Kafiye düzeni

……a

……a

……b

……a

şeklindedir. "Şimdi sondi yureğum, uflesan yaneceğum" sözleri yerine "kibrit oldi yureğum, uflesan yaneceğum" sözleri de kullanılmaktadır. "Yali" sözcüğü ise kıyı şeridi olarak bilinmektedir.

4.3.7.
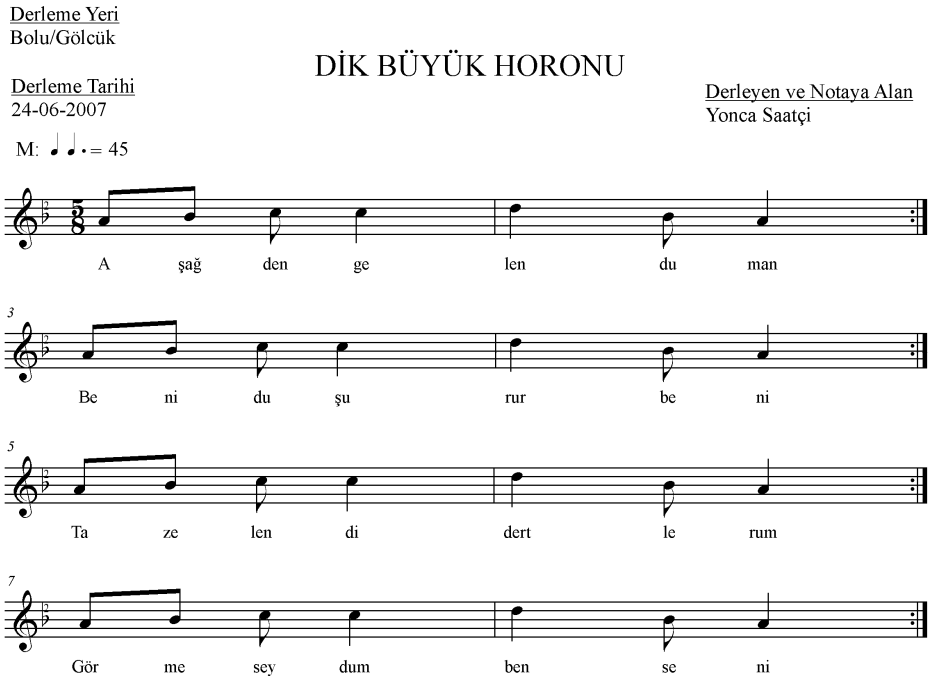
Sevdaluk ince şeydur
Bir kere yapacaksun
İyice duşunupta
Sonuca varacaksun

Şekil 4.8: Dik Büyük Horonu

Türkü, Dik Büyük Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Kafiye düzeni;

……a

……b

…….c

…….b

şeklindedir. Bu türkü Bolu / Gölcük Hemşin pikniğinde, gençler tarafından atılmış olup her iki dörtlükte de sevdalık konusu işlenmiştir.

4.3.8.

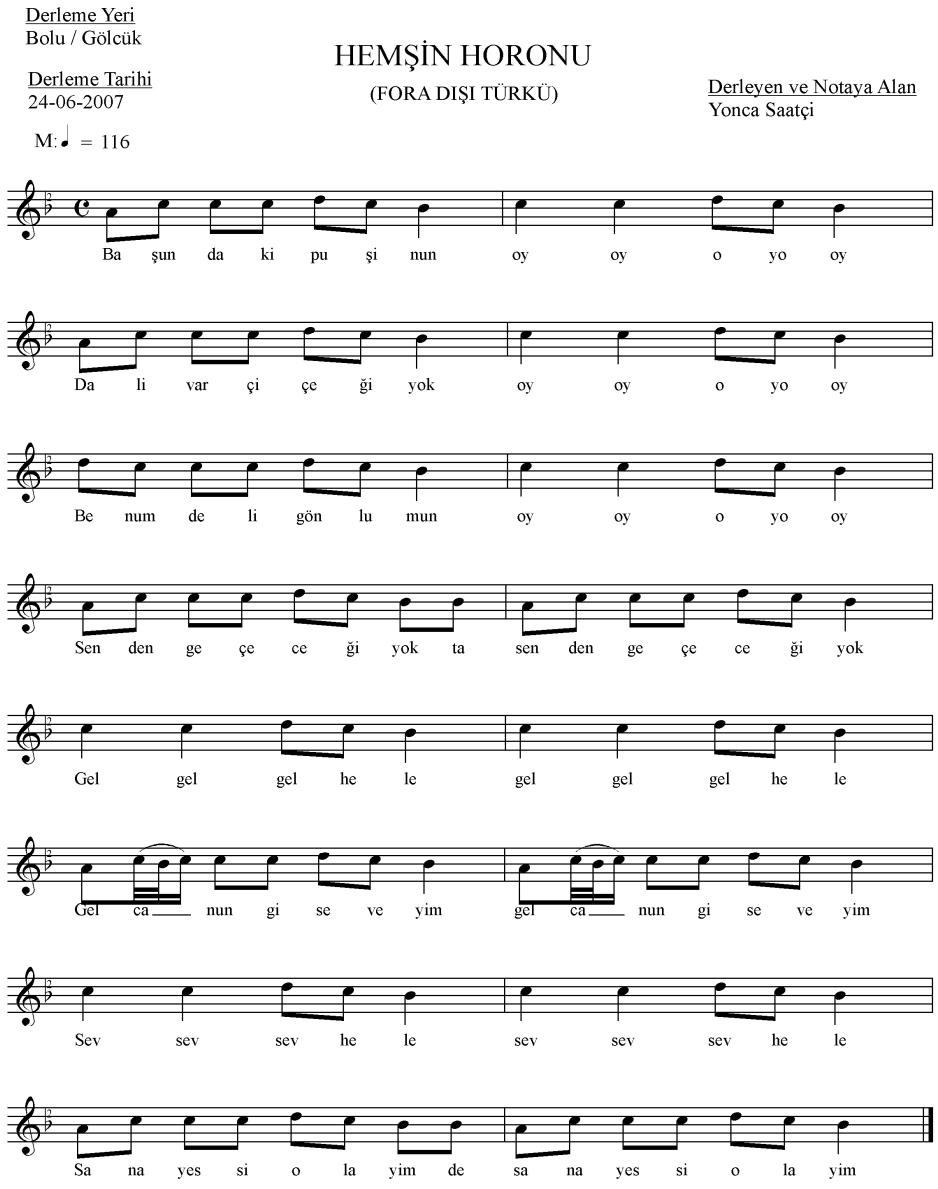

Şekil 4.9: Hemşin Horonu

Hemşin Horonu fora kaidesi dışında bir ezgi üzerine söylenmiştir. Bölgede bilinen bir ezgidir. İkinci dörtlük olarak ifade edilebilecek bölümde “oy oy” terennümü

yerine ikinci dörtlükteki ilk sözün tekrarlandığı görülmektedir. Türküde geçen "puşi" sözcüğü Hemşinli kızların ve kadınların başlarına sardıkları geleneksel bir başörtüsü anlamına gelmektedir. "Yessir olmak" ifadesi ise sevgiyi belirtme amacı ile kullanılan bir ifadedir.

4.3.9.
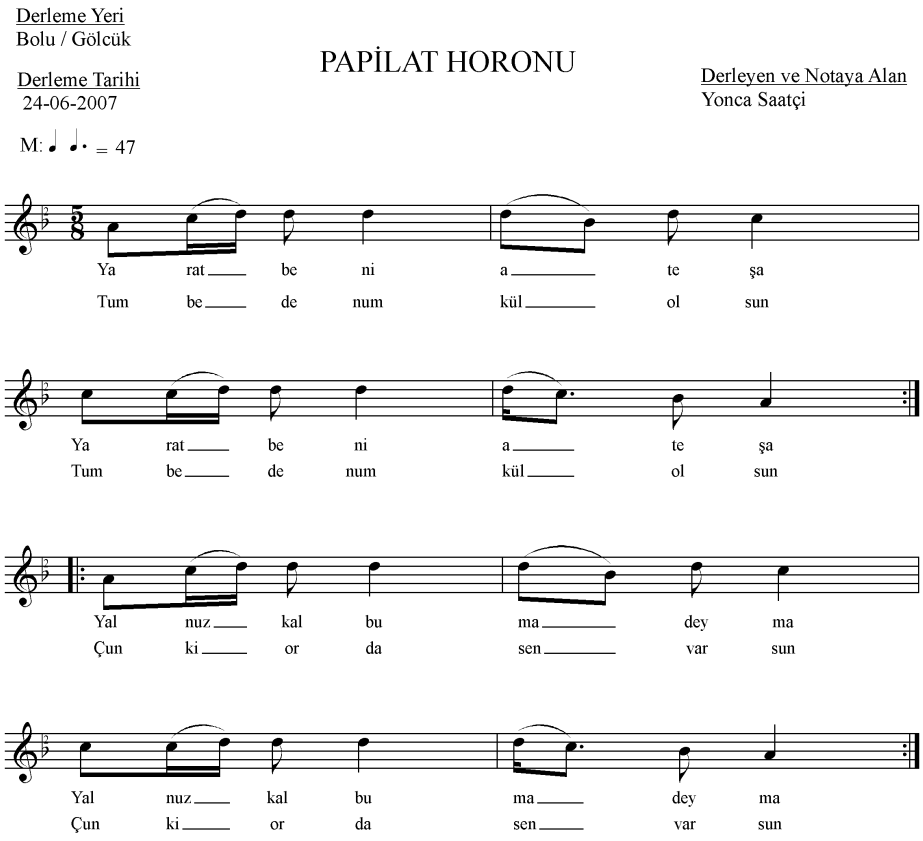
Şekil 4.10: Papilat Horonu

Türkü, Papilat Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiş olup kafiye düzeni

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. "Papilat" Pazar ilçesine bağlı bir köyün adıdır.

4.3.10.
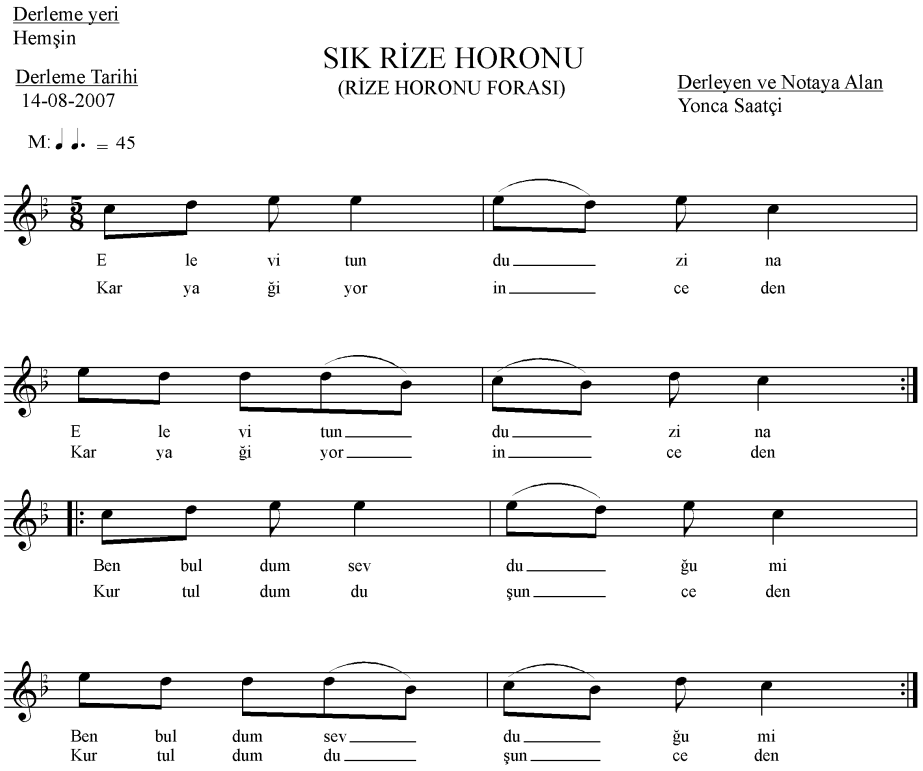
Şekil 4.11: Sık Rize Horonu

Sık Rize Horonunun yapısında fora bölümü yoktur. Türkü Rize Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Sık Rize Horonu, Rize Horonu gibi oynanır fakat daha hareketli bir yapıdadır. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. Türküde geçen "Elevit" kelimesi bölgedeki bir yayla adı olup, birçok türküye konu olmuştur.

4.3.11.
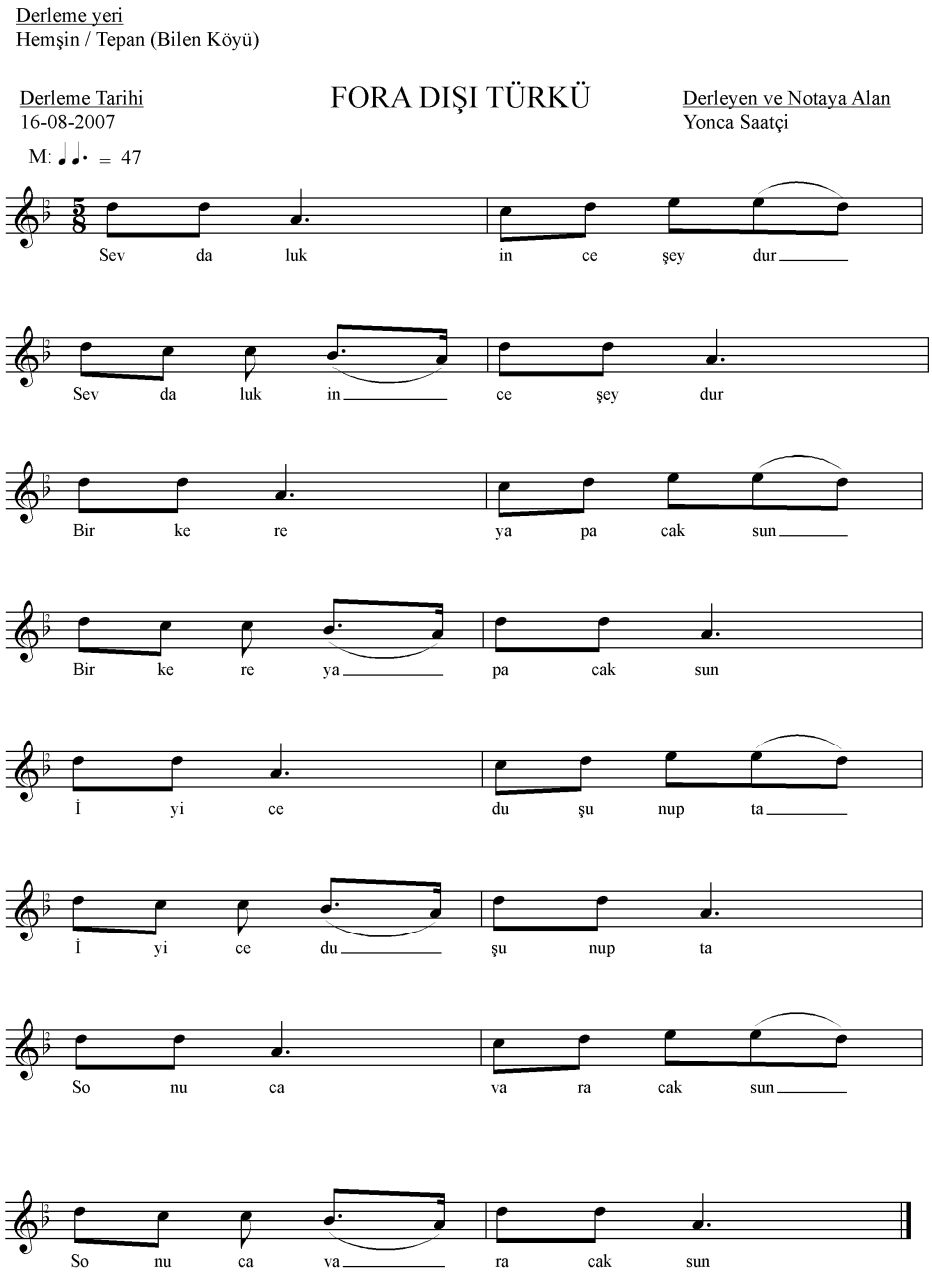
Şekil 4.12: Fora Dışı Türkü

Türkü, Hemşin'e bağlı Tepan (Bilen Köy) Köyünde bir ev nişanında söylenmiştir. Dörtlük, bölgede bilinen sözlerden oluşmaktadır. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. “Kırgızca’da “dep” tepmek, yürümek, oynamak, çalışmak anlamındadır. “Tepeneğ” sözcüğüne de benziyor. Tepan köyündeki söyleniş biçimiyle “Tepon”un, “peynir ezilen yer” anlamında kullanılan bir sözcük olup olmadığı bilinmiyor. Çalışkanlar Köyü, Şen İnsanlar Köyü, Peynir Köyü, Tepilerek Çıkılan Köy. Tepan’ın kök yapısının diğer yer adları gibi öz Türkçe’ye dayandığını anlıyoruz ancak kesin olarak hangi anlamda söylendiğini anlamıyoruz.”(Arıcı, 2008)

4.3.12.
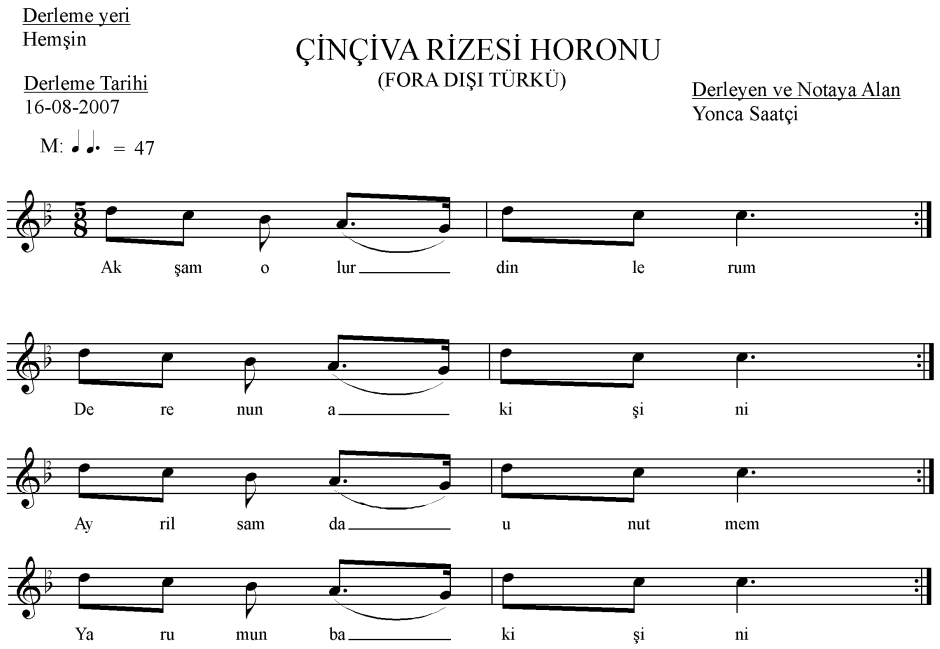
Şekil 4.13: Çinçiva Rizesi Horonu

Türkü, Çinçiva (Şenyuva – Çamlıhemşin’e bağlı bir köy) Horonunun forası dışında fakat horonun kendi içinde varolan bir kaide üzerine söylenmiştir. Son zamanlarda Çinçiva Rizesi Horonunun fora bölümü yerine bu kaide üzerine türkü söylendiği dikkat çekmektedir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b şeklindedir.

"Çinçi" Kırgızcada "inci" demektir. "Va" köy ,yer anlamına gelmektedir. Çinçiva'ya bir anlam biçersek güzel köy, inci gibi yer veya inci köyü dememiz mümkündür.(Arıcı, 2008)

4.3.13.

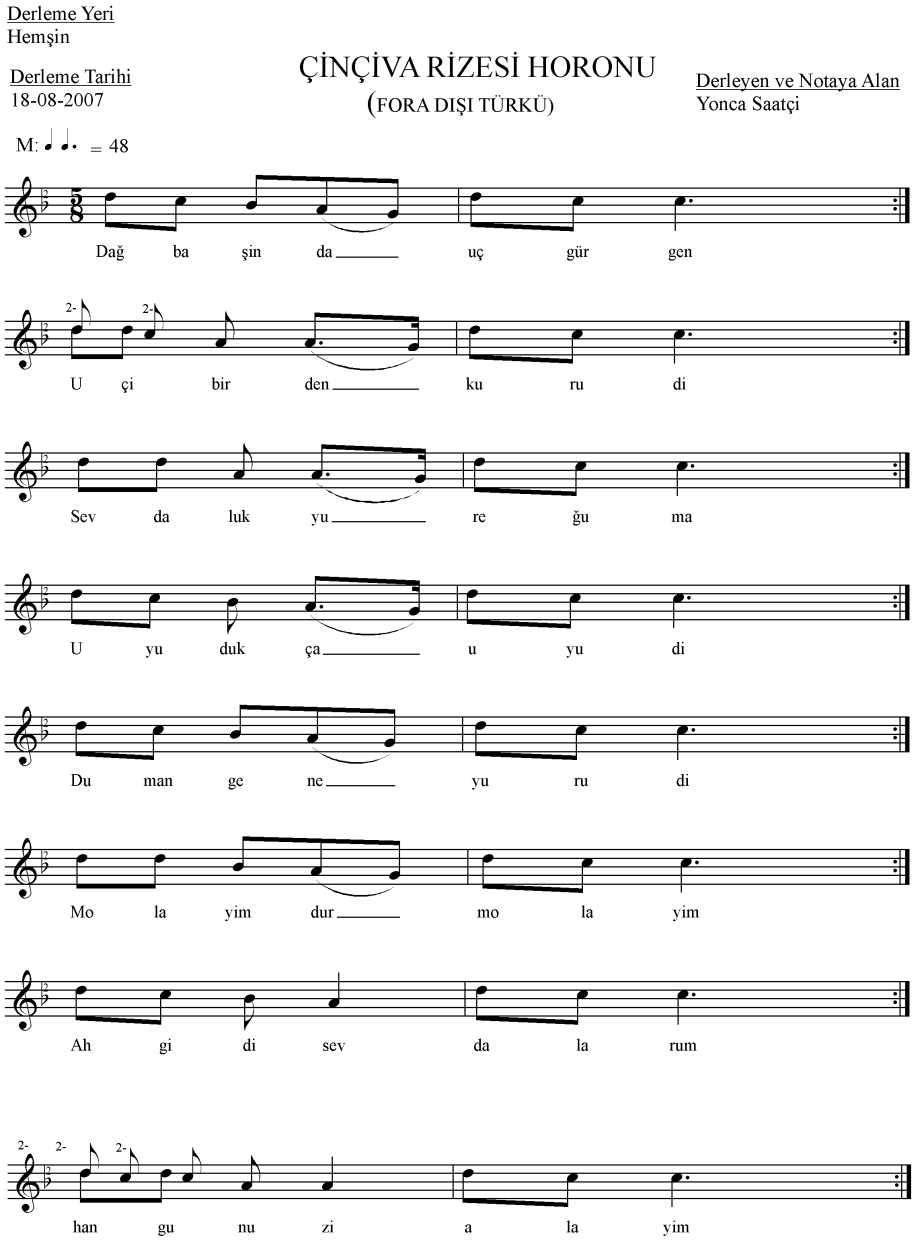

Şekil 4.14: Çinçiva Rizesi Horonu

Türkü, Çinçiva Rizesi Horonu fora dahilinde değildir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

……d

……e

……f

……e

şeklindedir. Türküde geçen “mola” kelimesinin “ılık, az sıcak” gibi anlamları mevcuttur.

4.3.14.

Derleme Yeri
Hemşin

Derleme Tarihi
14-08-2007

KAÇKAR HORONU

(FORA DIŞI TÜRKÜ)

Derleyen ve Notaya Alan
Yonca Saatçi

M: ♩♩. = 44
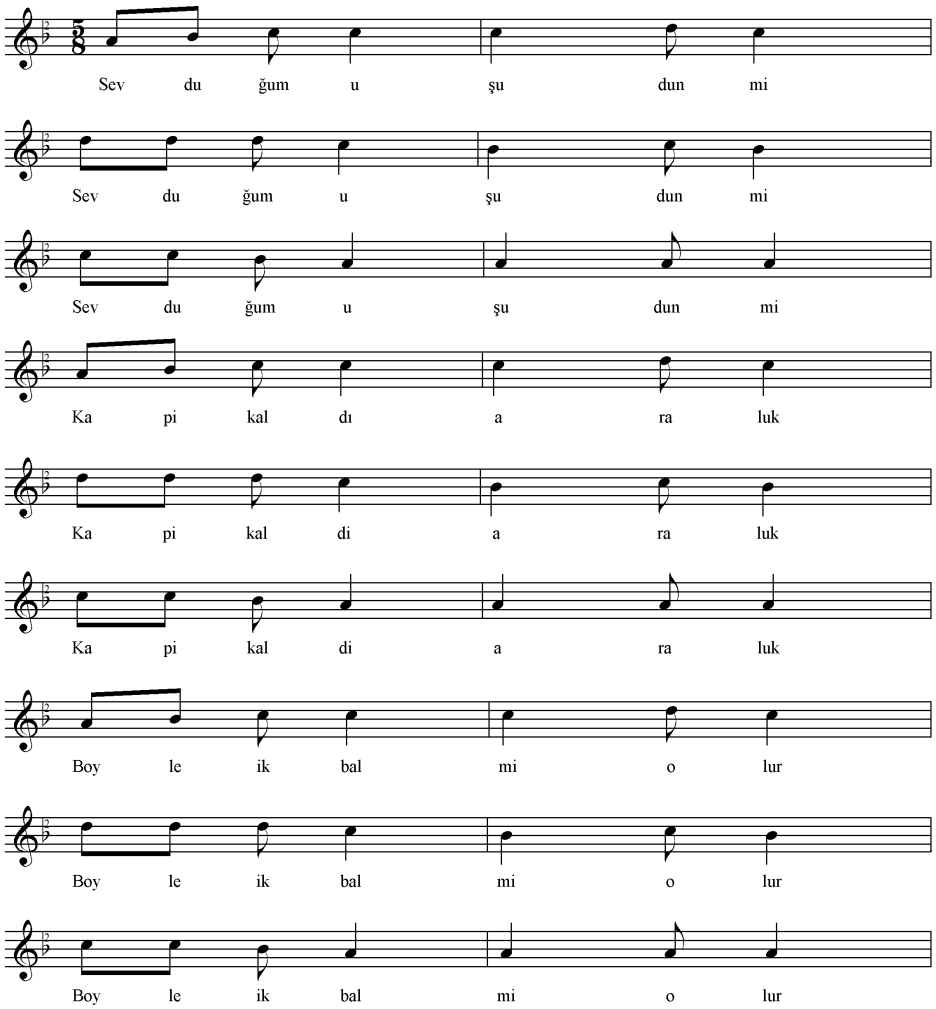
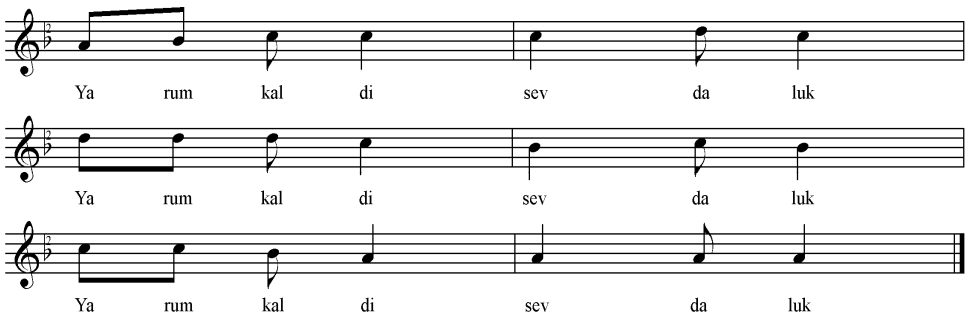

Şekil 4.15: Kaçkar Horonu

Türkü, Kaçkar Horonu forası dışında söylenmiştir. Bölgede bilinen bir kaidedir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. Bu dörtlük günümüzde horonların fora kaidelerinde ve foralar dışında söylenen Hemşin kaidelerinde sıklıkla duyulan bir dörtlüktür.

4.3.15.
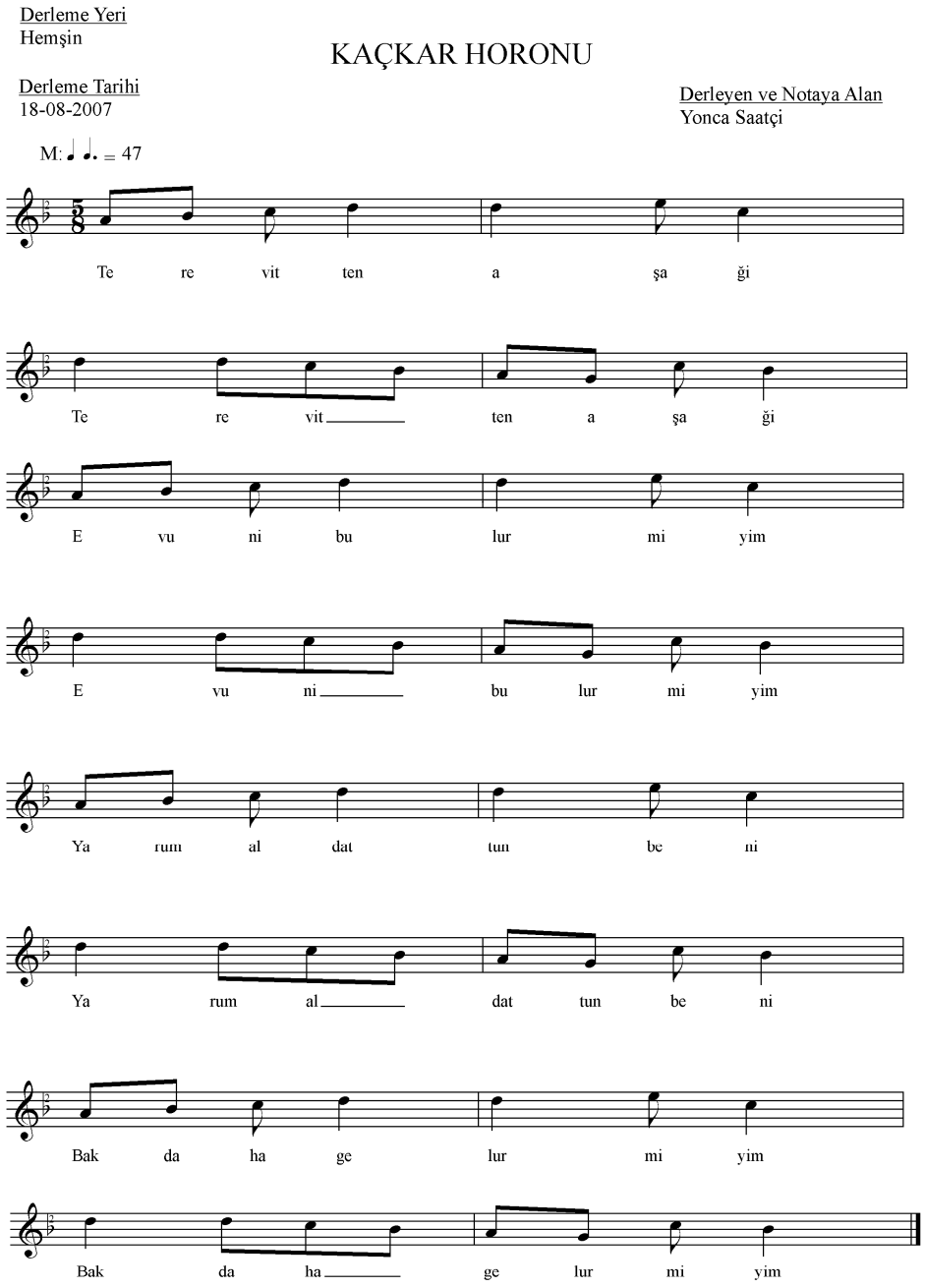
Şekil 4.16: Kaçkar Horonu

Türkü, Kaçkar Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiştir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. “Terevit (Tirovit) yaylası, Kırgız sözlüğündeki “tire” ile “ovid” in birleştirilmesiyle anlamlaştırılan bir yayladır. Tire – ovid göğe tırmanan “yüksek yayla” anlamında kullanılmıştır.(Arıcı, 2008)

4.3.16.
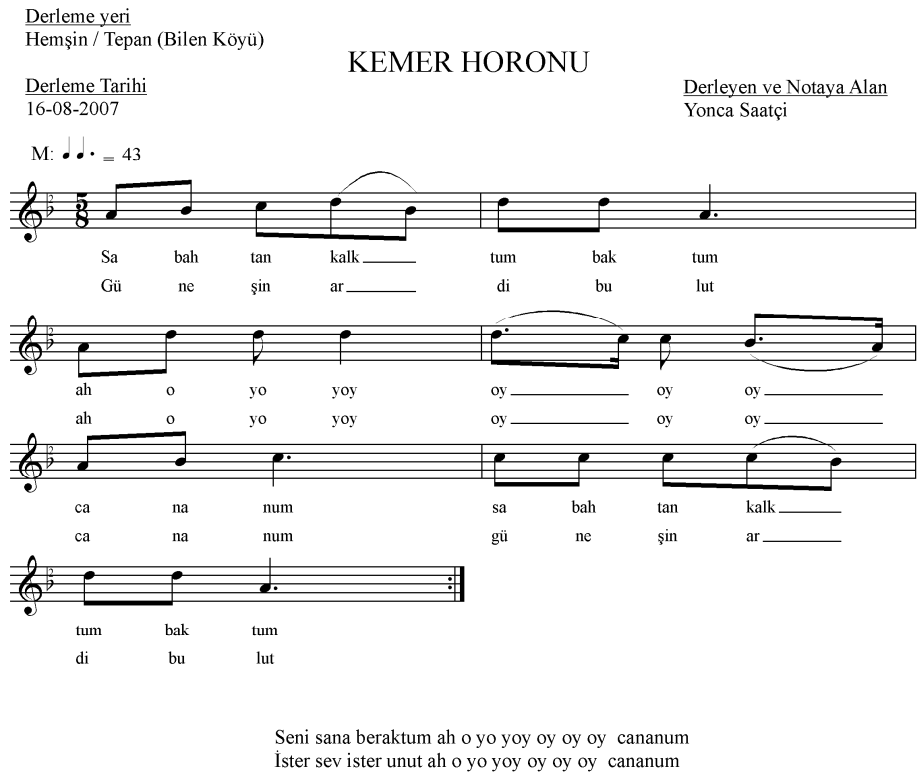
Şekil 4.17: Kemer Horonu

Türkü, Kemer Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiştir. Türkünün tekrar eden “ah oy oy” bölümleri çıkarıldığında kafiye düzeninin;

……a

……b

……c

……b

şeklinde olduğu görülmektedir. Bu horon son zamanlarda, özellikle genç kesim tarafından "Liligum Horonu" olarakta ifade edilmektedir. Bunun sebebi türküdeki "cananum" kelimesi yerine "liligum" ifadesinin de kullanılıyor olmasındandır. Yörede "liligum" sözcüğü "cananum" gibi sevgi ifadesini göstermek için kullanılan bir sözcüktür.

4.3.17.
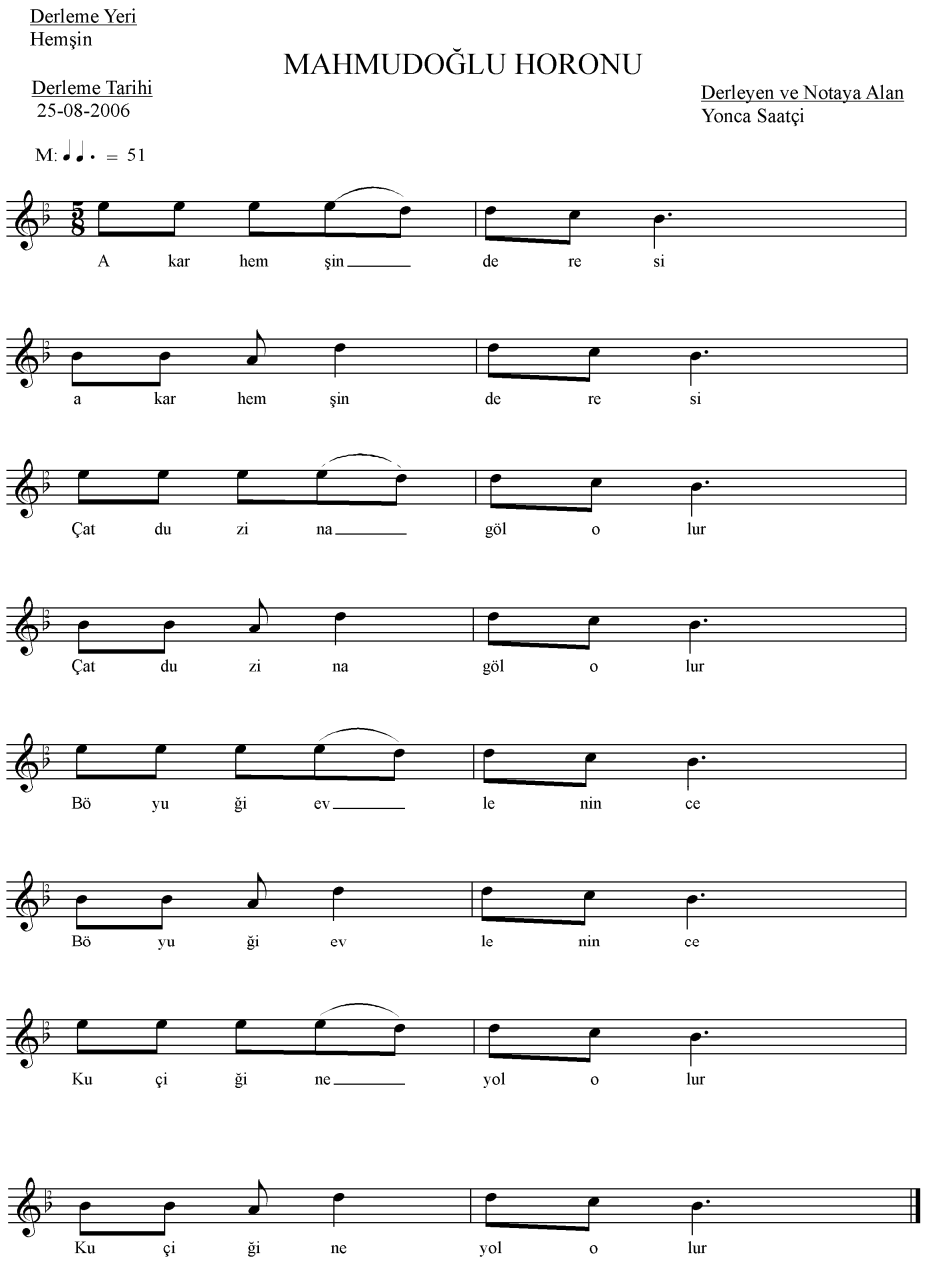
Şekil 4.18: Mahmudoğlu Horonu

Türkü, Mahmudoğlu Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. “ Çat’ın Karaçay-Malkar sözlüğündeki bir anlamı dağların üzerindeki çukurluklar (düzlükler), diğer anlamı ise; hayvanların bacaklarının ortasıdır. Kırgızlar ayağa da çat diyorlar. Çat köyü, daha yüksek düz bir tepe üzerinde kuruludur. Elevit deresi ve Hemşin deresi köyün dibindeki düzlükte çatveçat olmaktadırlar yani karşılaşıp birleşmektedirler.bu nedenle bölgeye ve köye Çat adı verilmiş olabilir. Oğuzlar kuyuya çat demektedirler. Çat, Çukur yer anlamına da gelse, en iyi anlamda, iki suyun birleştiği yer olarak düşünmek yerine Karaçay-Malkar sözlüğündeki düzlük ve çukurluklara verilen ad anlatımının daha mantıklı olduğu düşüncesindeyim.”(Arıcı, 2008)

4.3.18.
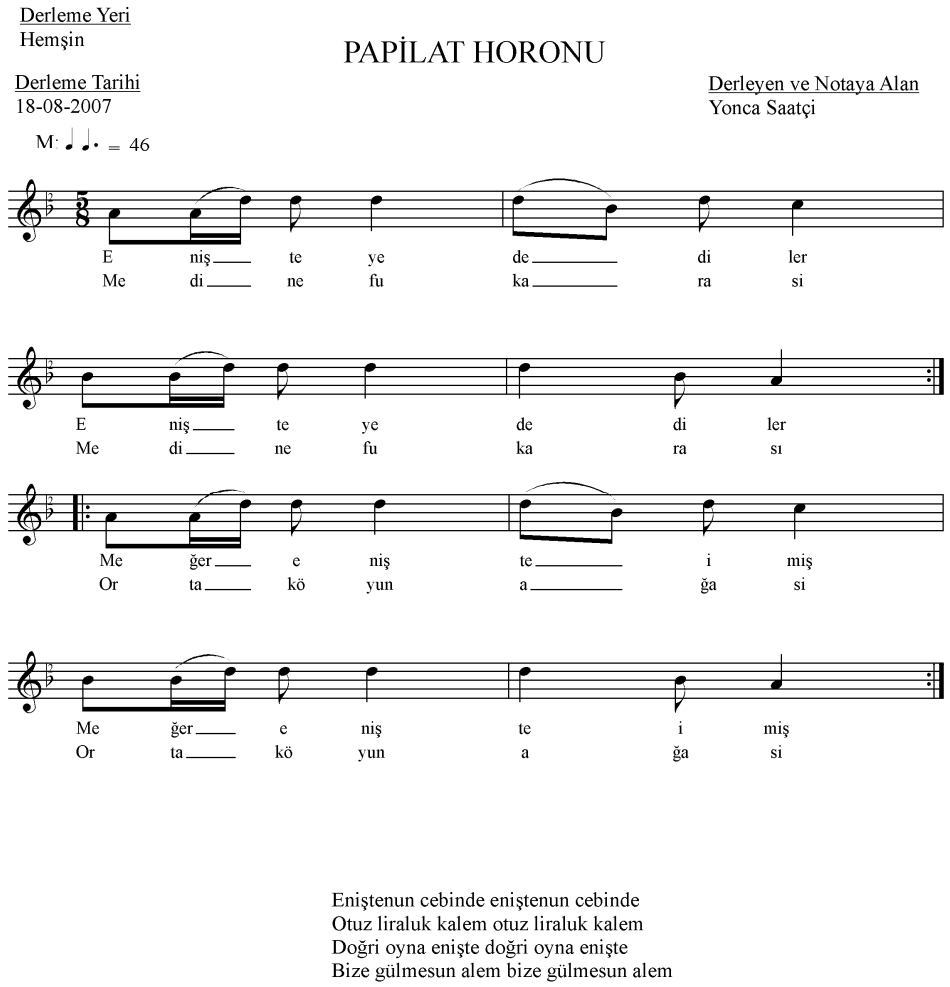
Şekil 4.19: Papilat Horonu

Türkü, Papilat Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiştir. Kafiye düzeni

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. Bu türkü Hemşinde bir düğünde enişteye (damat) söylenen bir türküdür fakat doğaçlama olmayıp daha önceden atılmış olan sözlerden oluşmaktadır. Birinci

dörtlükteki “Ortaköy” kelimesi Hemşin’e bağlı olan bir köy adıdır. Burada enişte nin Ortaköylü olduğuna dikkat çekilmiştir.

4.3.19.

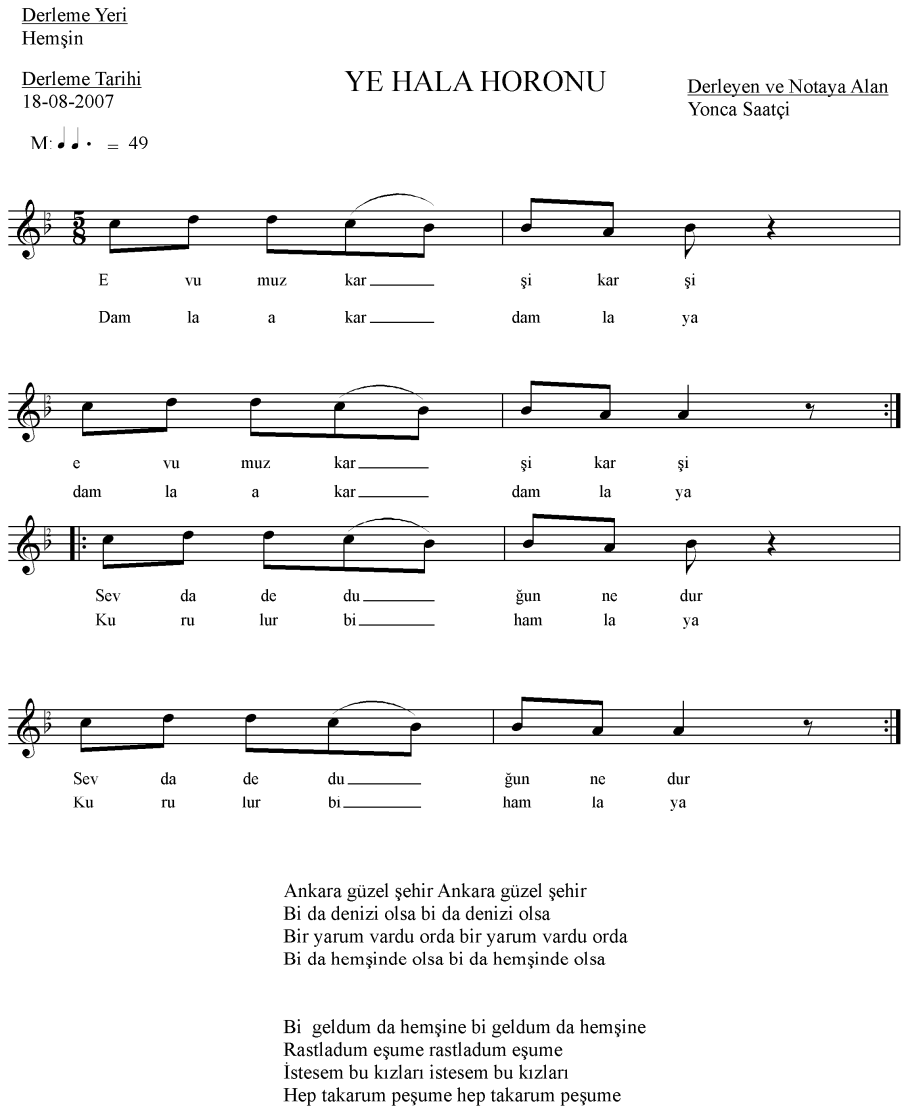

Şekil 4.20: Ye Hala Horonu

Türkü, Ye Hala Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiştir. “Ye hala” ifadesi yöredeki orta yaş üzeri kadınlara seslenme ya da hitab şekli olarak kullanılmaktadır. Birinci dörtlükteki “bi hamlaya (homlaya)” ifadesi “hemen, hemencecik, kısa zamanda olan” anlamında kullanılmaktadır. Dörtlükler bir Hemşin düğününde, Ankarada yaşayan Hemşinli gençler tarafından söylenmiştir. Birinci dörtlüğün kafiye yapısı;

……a

……b

……c

……b

şeklinde olup diğer dörtlüklerde de bu yapı değişmemektedir.

4.3.20.
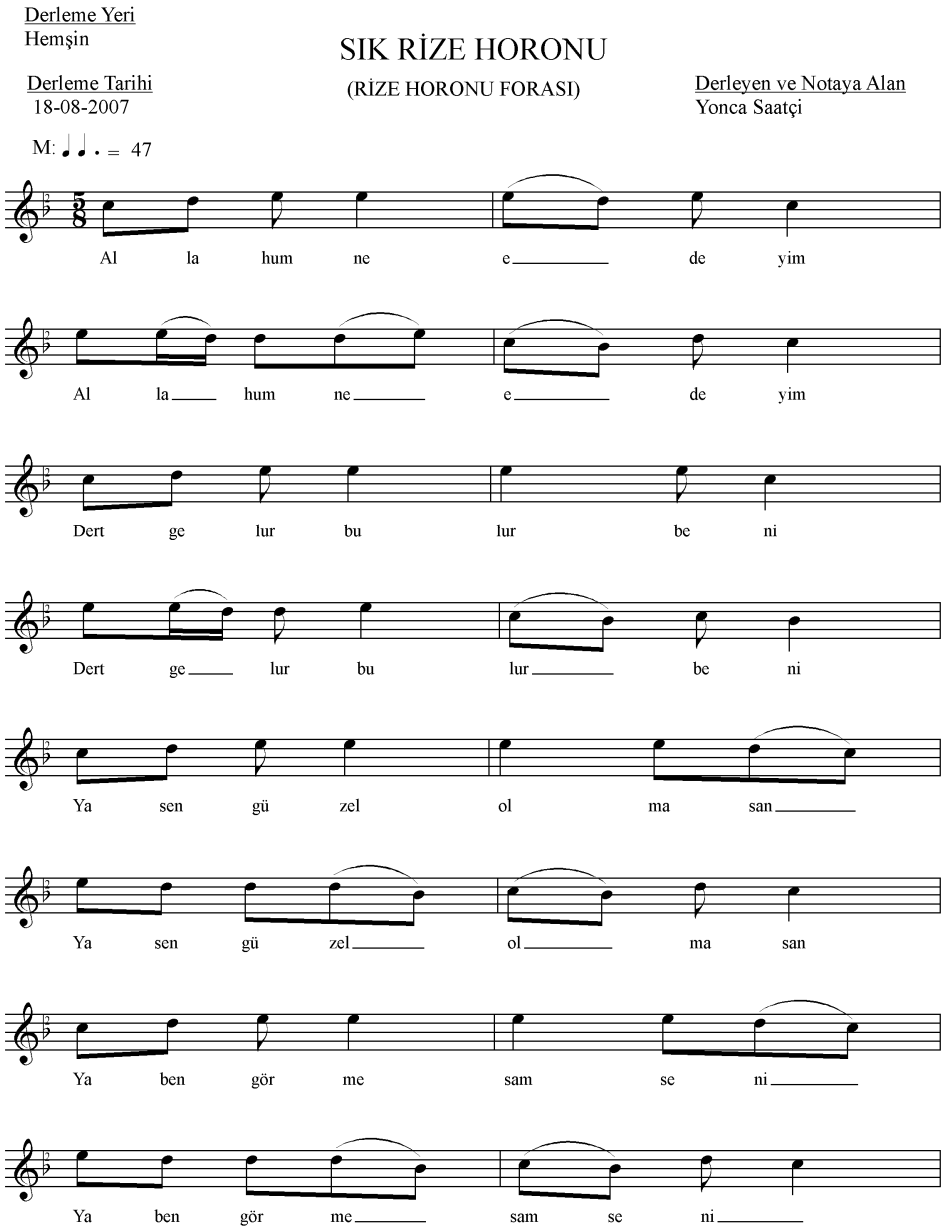
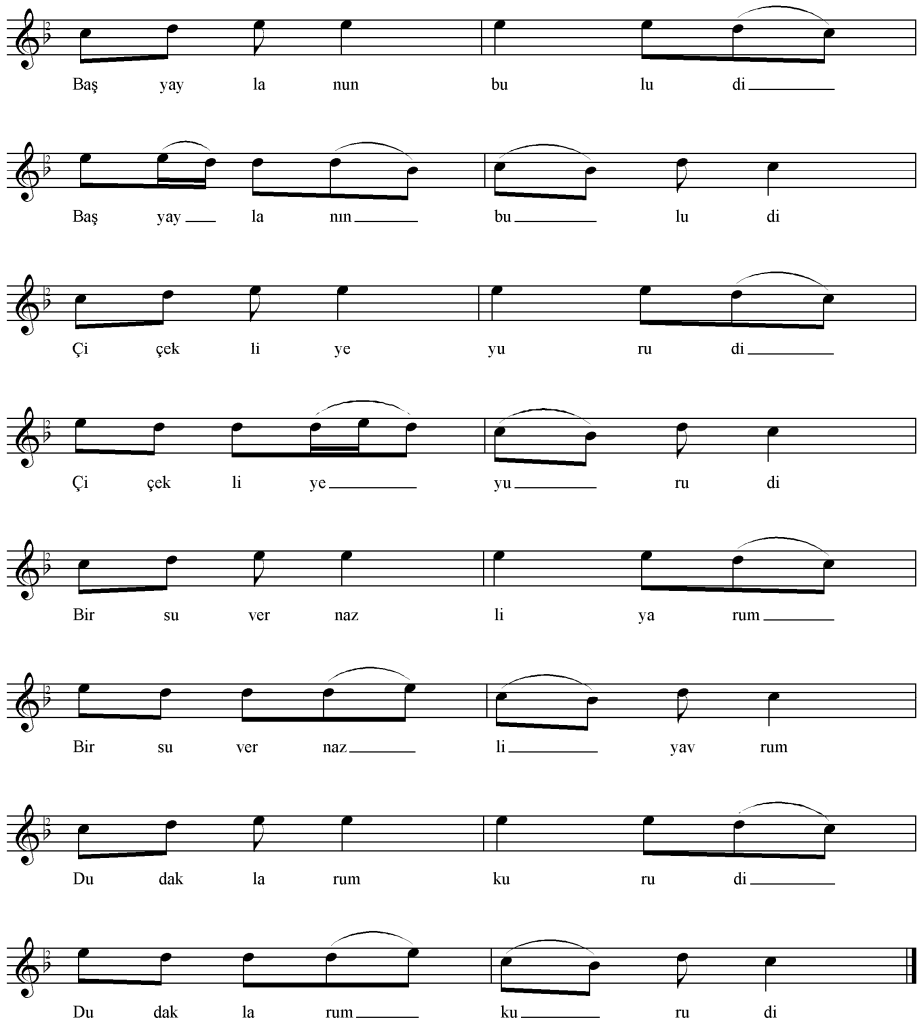

Şekil 4.21: Sık Rize Horonu

Türkü, Rize horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Dörtlükler;

……a

……b

……c

……b

……d

……e

……f

……e

kafiye yapısındadır. Türküde geçen “Çiçekli” kelimesi bölgedeki bir yayla adıdır.

4.3.21.
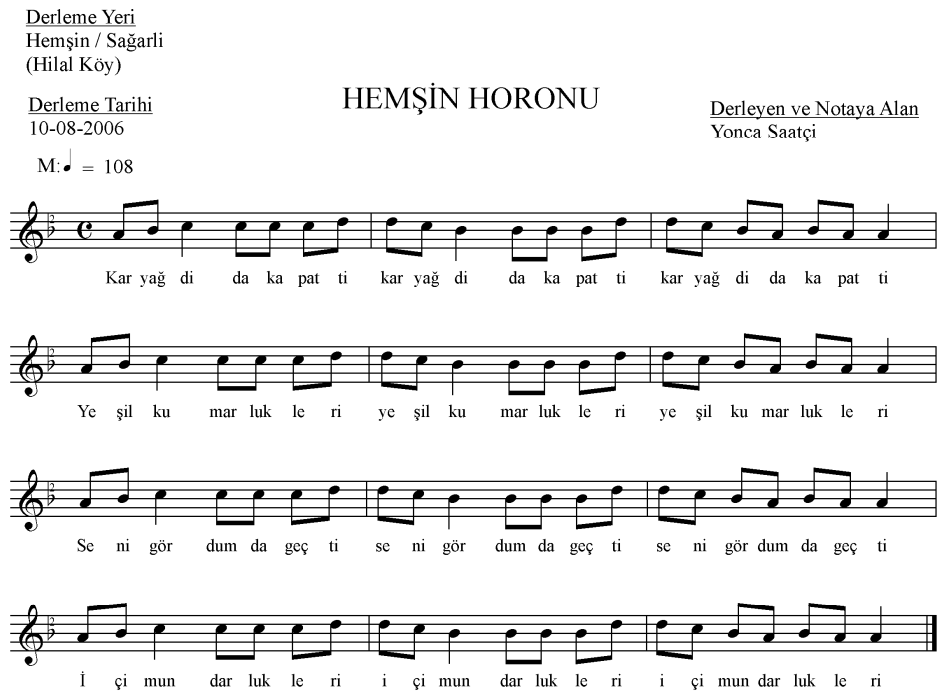
Karşiden ineceğum
Don desen doneceğum
Kibrit oldi yureğum
Uflesan yaneceğum

Şekil 4.22: Hemşin Horonu

Türkü, Hemşin Horonunun forası dışında söylenmiştir. Bölgede bilinen bir ezgidir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

……d

……e

……f

……e

şeklindedir. Birinci dörtlükteki “kumar” kelimesi yöredeki bir bitkinin adıdır. Her iki dörtlük gerek horonlarda gerek Hemşin kaidelerinde sıklıkla duyulan sözlerden oluşmaktadır.

4.3.22.
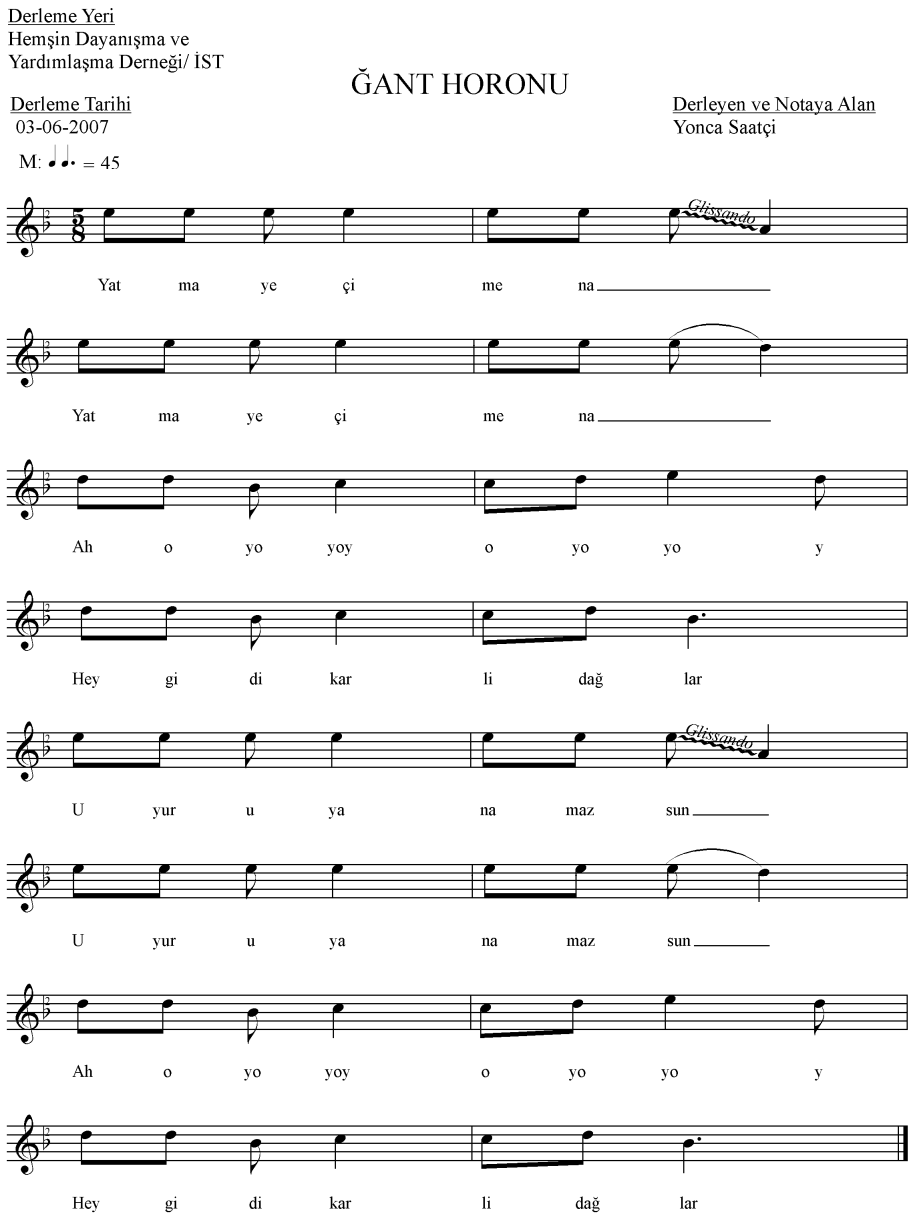
3
Verma beni ellera
Verma beni ellera
Ah oy oy oy oy oy oy
Hey gidi karli dağlar

4
Görur dayanamazsun
Görur dayanamazsun
Ah oy oy oy oy oy oy
Hey gidi karli dağlar

5
Kuşun yuvasi olsam
Kuşun yuvasi olsam
Ah oy oy oy oy oy oy
Hey gidi karli dağlar

6
Her şeye darlanurum
Her şeye darlanurum
Ah oy oy oy oy oy oy
Hey gidi karli dağlar

7
Olur olmaz sebepten
Olur olmaz sebepten
Ah oy oy oy oy oy oy
Hey gidi karli dağlar

Şekil 4.23: Ğant Horonu

Türkü, Ğant Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Tekrar eden “ah oy oy” bölümleri çıkarıldığında kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. Türküde geçen “darlanmak” kelimesi “sıkılmak, üzülmek” anlamında kullanılmıştır. “Ğvant”(Çayır düzü) Çamlıhemşin’e bağlı bir yer olarak bilinmektedir. Horonun ismi halk arasında Ğant olarak yerleşmesine rağmen, yazılış ve okunuş itibariyle farklıdır.

4.3.23.

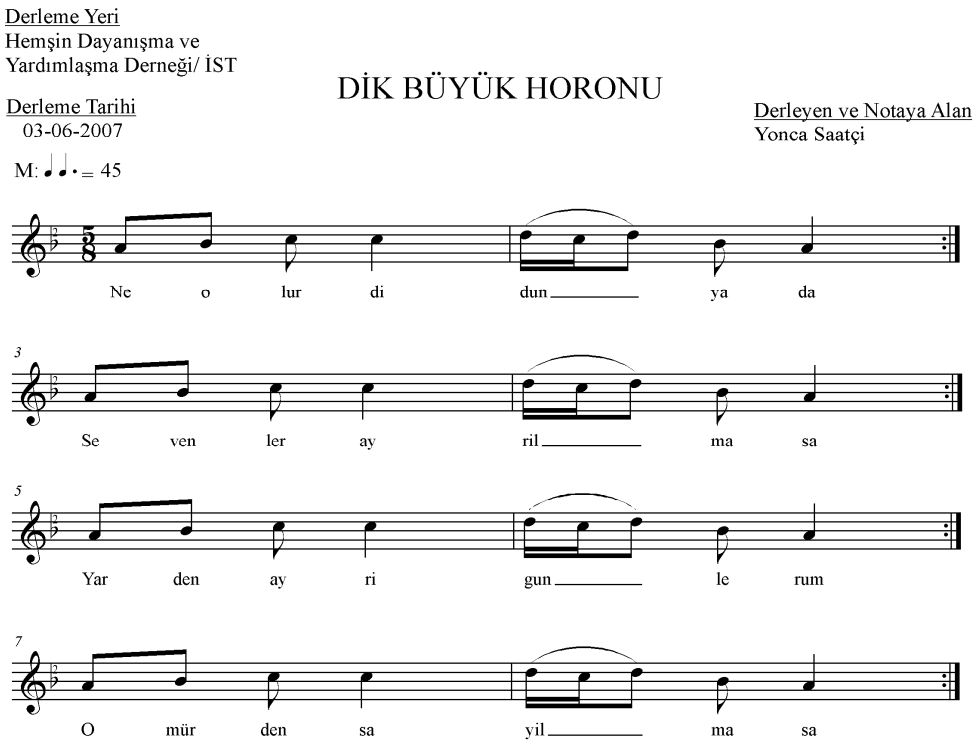

Şekil 4. 24: Dik Büyük Horonu

Oynanan horon Abdinin Rizesi Horonu olmasına rağmen türkü Dik Büyük Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiştir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir.

4.3.24.
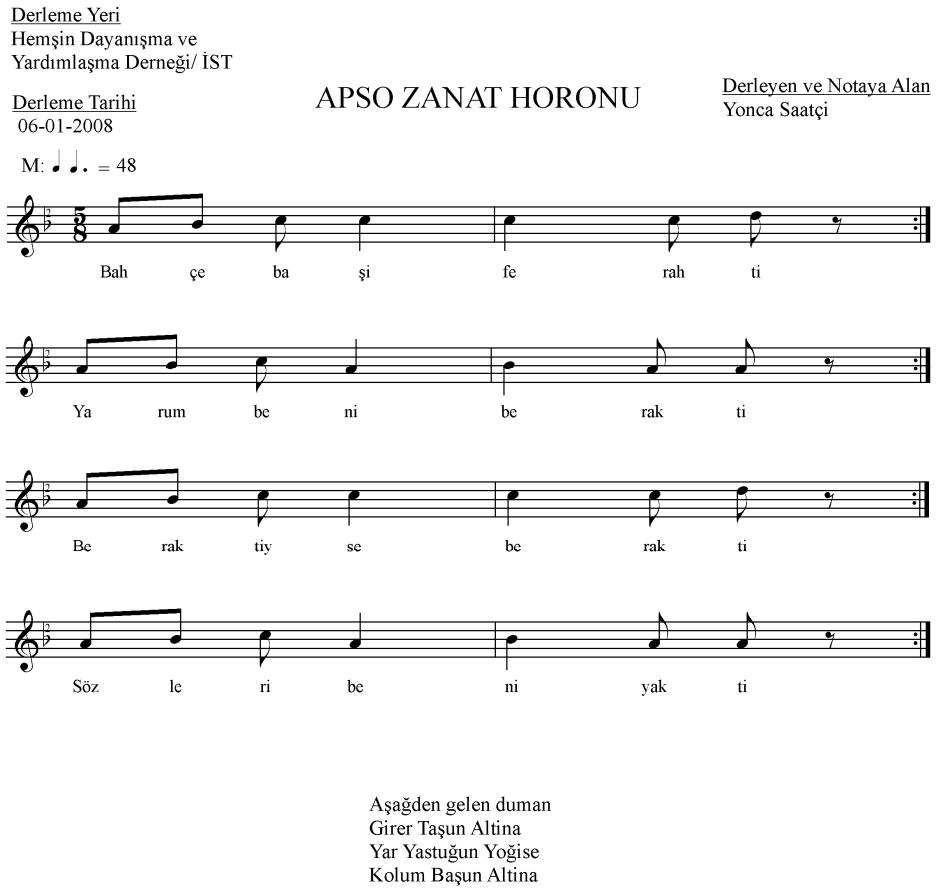
Şekil 4.25: Apso Zanat Horonu

Türkü, Apso Zanat Horonu fora kaidesi üzerine söylenmiştir. Türküde geçen "ferahti" kelimesi "çit" anlamında kullanılmıştır. Birinci dörtlükte sözlerde kafiye uyumu sağlanmaya çalışılmıştır. Buna uygun olarak kafiye düzeninin;

…….a

…….a

…….a

…….b

şeklinde olduğu söylenebilir. İkinci dörtlükte ise kafiye düzeni a – b – c – b şeklini almıştır. Apso (Suçatı) ve Zanat (Derinsu) Pazar ilçesine bağlı köylerdir.

4.3.25.
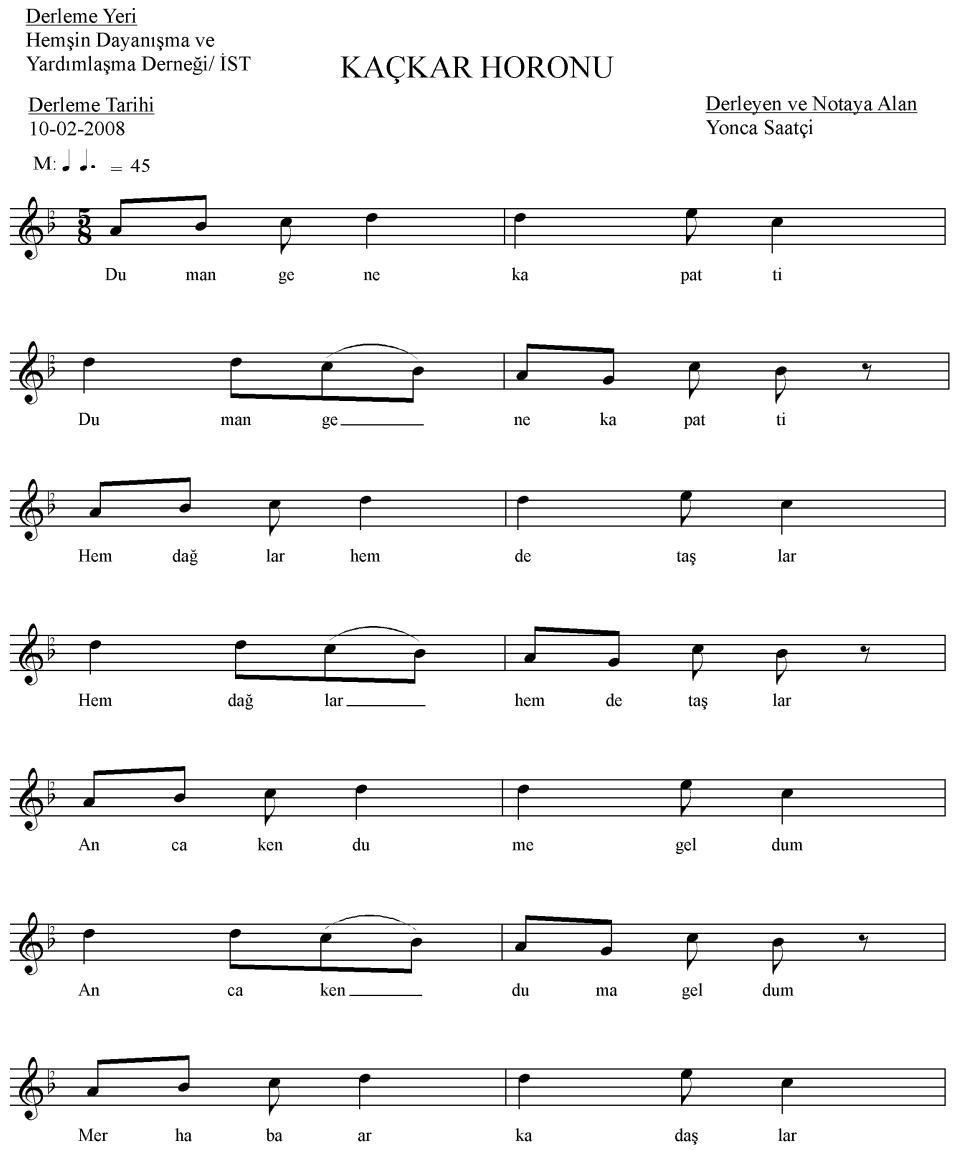
Şekil 4.26: Kaçkar Horonu

Türkü, Kaçkar Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir.

4.3.26.
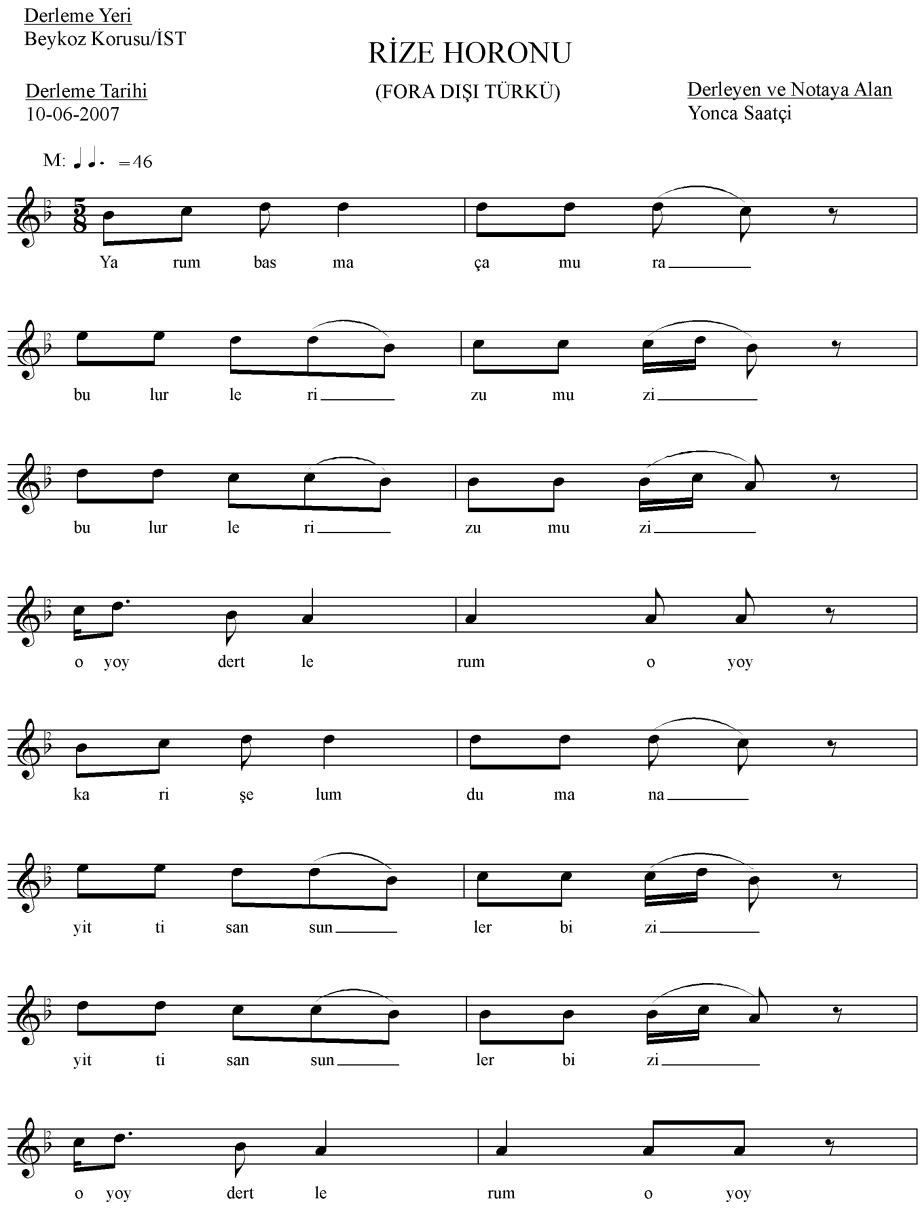
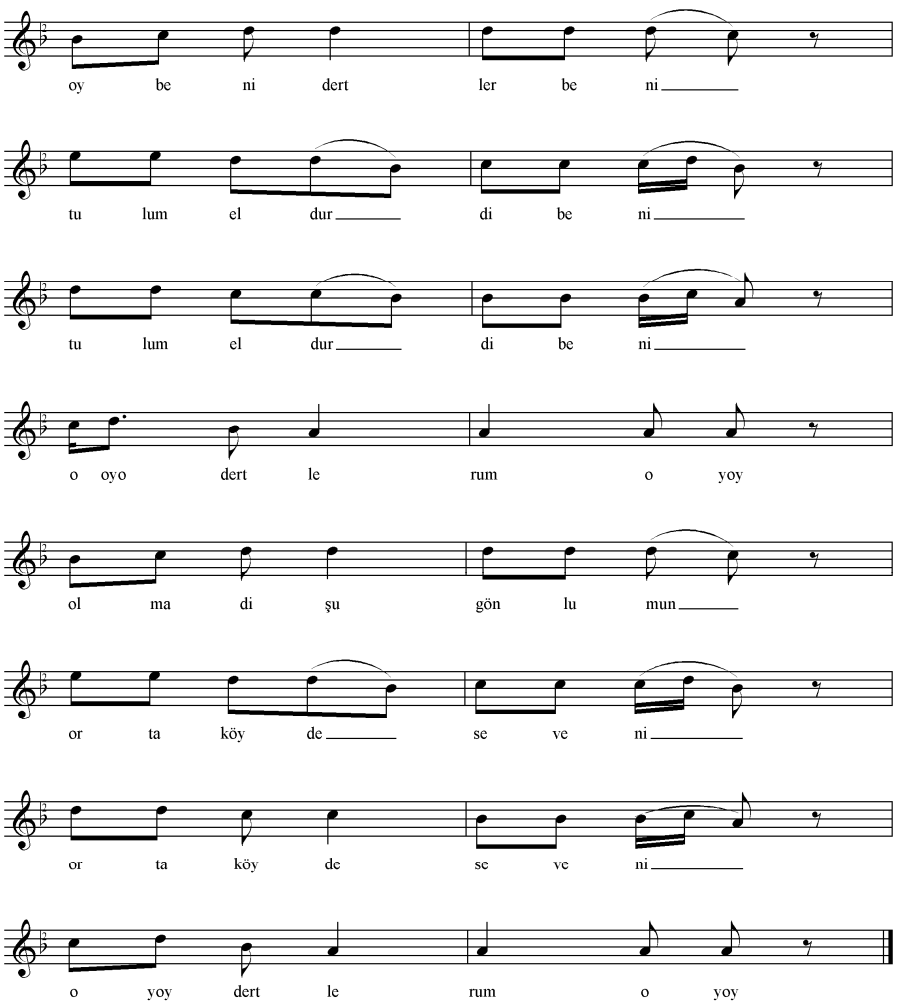

Şekil 4.27: Rize Horonu

Türkü, Rize Horonu fora kaidesi dışında bir kaide üzerine söylenmiştir. Bu kaide bölgede bilinen bir kaidedir. Son zamanlarda horonların foraları yerine bu kaide ile türkü söylendiği dikkat çekmektedir. Türküde geçen “yitti” kelimesi kaybolmak anlamında kullanılmıştır. Ortaköy ifadesi yerine birçok köy ya da şehir isimleri de kullanılmaktadır.

4.3.27.
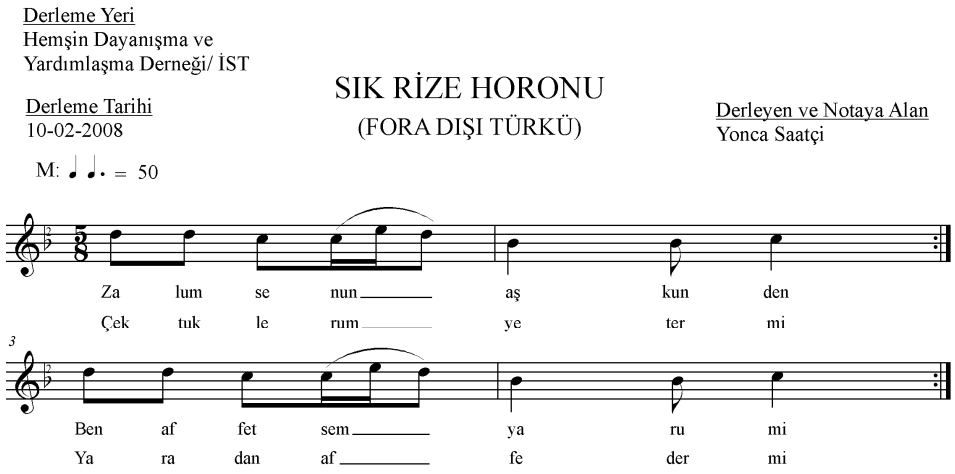
Şekil 4.28: Sık Rize Horonu

Türkü, Seydioğlu Horonununa ait bir bölüm üzerine söylenmiştir. Türkünün kafiye yapısındaki uyumsuzluk dikkat çekmektedir. İkinci mısradaki sözün üçüncü mısrada da söylenmesi doğaçlama yapılmak istendiğini fakat bu yapıya uygun sözler oluşturulamadığını göstermektedir.

4.3.28.
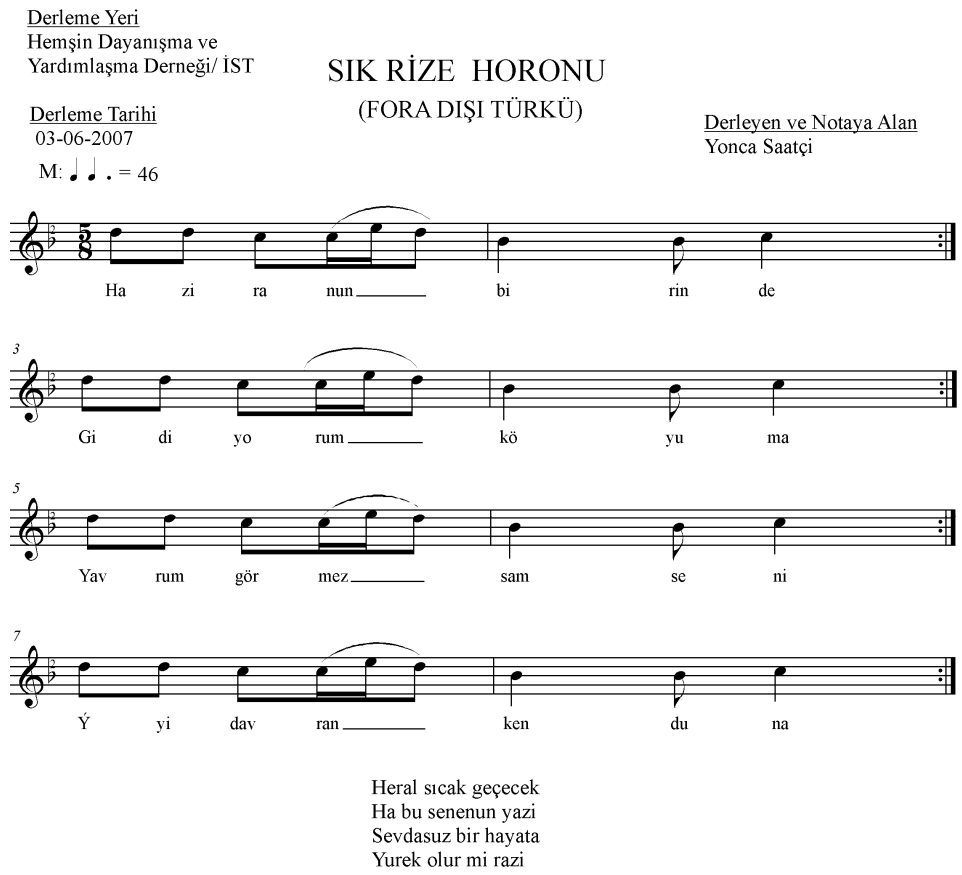
Şekil 4. 29: Sık Rize Horonu

Türkü, Seydioğlu Horonuna ait bir bölüm üzerine söylenmiştir. Kafiye düzeni;

……a

……b

……c

……b

şeklindedir.

4.3.29.

Derleme Yeri
Hemşin Dayanışma ve
Yardımlaşma Derneği/ İST

YALİ HORONU

Derleme Tarihi
10-02-2008

Derleyen ve Notaya Alan
Yonca Saatçi

M: ♩ ♩. = 43
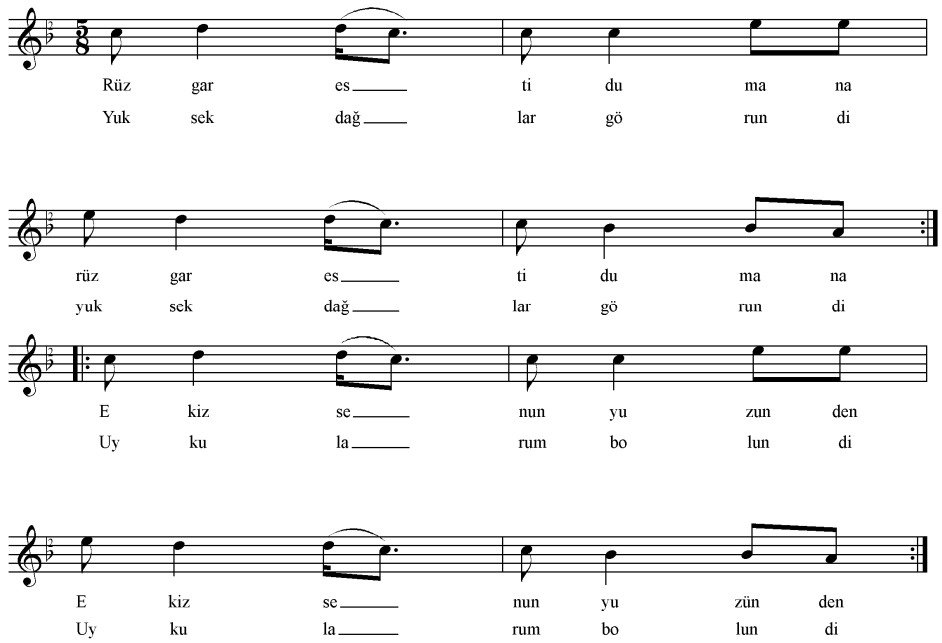
Bizum dağun başini
Otlar koyunla kuzi
Beni berakti gitti
Ander kalsun o yuzi

Bu yolin soni uzun
Gönlümde var bir huzun
Hiç aklumden çikmiyor
Senun kaybana yuzun

Aydur kapilar aydur
Kapidan bakan yardur
Doya doya bak guzel
Belki sevduğum vardur

Bu dünya bir pencere
Her gelen bakar geçer
Kimisini güldurur
Felekte adam seçer

Bizum köyun başina
Bir taş var oturekli
Akşamdan bir ay doğar
O da benden merakli

Sevduğum senun içun
Yanupta eleyim mi
Yoksa ha bu sevdayi
Kalbumdan sileyim mi

Sevduğum uşudun mi
Kapi kaldi araluk
Böyle ikbal mi olur
Yarum kaldi sevdaluk

Yar at beni ateşe
Tum bedenum kül olsun
Yalnuz kalbuma deyma
Çunki orda sen varsun

Oy puşili sevduğum
Şimdi bana ne dersun
Beni birakup gittun
Bela başunga versun

Bu yil yaylalar kardur
Çoban, çadiri kaldur
Durmadan akar yaşum
Beni ağlatan yardur

Şekil 4. 30: Yali Horonu

Türkü, Yali Horonu fora kaidesiyle söylenmiştir. Birinci dörtlükte kafiye düzeni

……a

……b

……c

……b

şeklindedir. Diğer dörtlüklerle arasında anlam bütünlüğü yoktur. Dörtlükler birbirinden bağımsızdır fakat genellikle sevdalık üzerine söylenmiş sözlerden oluşmaktadır.

5. SONUÇLAR

"Hemşin Horonlarında Atma Türküler" isimli bu çalışmada horon ve türkü kavramları esas alınmıştır. Bu kavramlara değinilmeden önce Hemşin bölge tarihinden, bölgedeki yerleşimden, konuşulan diller ve yöresel ağızdan bahsedilerek çalışmaya zemin oluşturulmuştur.

Hemşin bölge tarihi ve diğer özellikler incelendiğinde farklı görüşlerin ortaya konulduğu dikkat çekmiştir. Bu görüşler neticesinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir.

Hemşin bölge tarihi daha çok varsayımlara ve rivayetlere dayandırılmıştır.

Mevcut görüşler doğrultusunda Hemşinlilerin Ermeni ya da Türk olup olmadıkları konusunda kesin bir sonuç elde edilememiştir.

Hemşinlilerin ataları olarak belirtilen Arsaklaıların, hem Oğuz Türklerine mensup oldukları hem de İran kökenli olduklarına dair ifadelere rastlanmıştır. Bununla birlikte Arsakidlerin kurucusu olan Arsakesin Pontos Kralının oğlu olması da Arsaklıların kökeni konusunda ki değerlendirmeleri çelişkide bırakmıştır.

Hemşinlilerin atalarının Horosandan Hamadan Bölgesine geldikleri (Arsaklılarla) ve oradanda Hemşin Bölgesine gelerek buraya kendi isimlerini verdikleri belirtilmiştir.

Bazı çalışmalarda Hemşinlilerin (Batı Hemşin Gurubu) tamamiyle Ermenice konuşuyor oldukları savunulurken, bazılarında ise Türkçeden başka bir dil bilmedikleri ifade edilmiştir.

Türkler ve Ermeniler uzun süre iç içe yaşamışlardır. Bu uzun zaman sonucunda iki topluluğun birbiri ile etkileşim kurmaması olanaksızdır. Bundan dolayı bölgede Ermenice kelimelere ve yer isimlerine rastlanabilmektedir.

Hemşin halkı horonlarını tulumla oynamaktadırlar. Bölgeye geldiklerinde tulumuda beraberinde getirdikleri belirtilse de, tulum isminin çeşitli şekillerde ifade edilmesi ve Hemşin Bölgesi dışında başka bölgelerde de çalınıyor olması, tulumun tarihi gelişimi ile ilgili kesin sonuçlara varabilmeyi engellemiştir.

Tulumun ve horonların Çamlıhemşin'de gelişip yayılması, hatta Hemşin'e oradan aktarılması bölgeye ilk gelişlerinin Çamlıhemşin olabileceği konusundaki düşünceleri akla getirmektedir. "Eğer Hemşinliler tulumla birlikte bölgeye geldilerse neden horon kaideleri ve hareketleri, Çamlıhemşin'de daha fazla ve de gelişmiş biçimdeydi?" sorusu Hemşin halkı arasında, tulum çalmanın günah olduğuna dair düşüncelerini akla getirmektedir. Bununla birlikte köy ağalarının tulum çalmaya müsaade etmemeleri, Hemşin'de tulumun gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. Yapılan görüşmelerde, Çamlıhemşinlilerin horonlar konusunda geçmişten bu zamana kadar olan süreçte, hep daha ileride olduğu vurgulanmıştır.

Horon kavramı Hemşin Bölgesinin tamamını kapsamaktadır. Genellikle tulumla oynanan bu horonlar sahil kesiminde de oynanmaktadır. Hemşinlilerin komşusu olan Lazlar da son zamanlarda horon kaideleri geliştirmişlerdir. Hemşinlilerin ve Lazların birlikte oynadığı horonlar çok fazladır. Her ne kadar birbirlerine benzemedikleri konusunda düşünceler olsa da, bu kültürün en önemli parçalarından biri olan horonlarla paylaşım içerisine girmişlerdir. Bu etkileşimden dolayı, Hemşin'de oynanan horon isimleri arasında, Lazlardan Hemşinlilere gelen horonlar mevcuttur.

Horon isimleri ve sayıları konusunda çeşitli görüşler olması, tulumcuların ve horoncuların farklı sayılar ve isimler vermesi, kesin sonucu engellemiştir. Aynı horonu farklı isimlerle icra eden tulumculara rastlanmaktadır. Bir horonun kendi adı dışında, oynatan kişinin adıyla anılması da karışıklıklara yol açmaktadır. Bununla birlikte horonların türkü bölümlerinde geçen sözler, bazı horon kaidelerinin isminin yanlış bilinmesine yol açmıştır.

"Kemer Horonu" fora bölümünde geçen "liligum" sözünden dolayı "Liligum Horonu" olarak bilinmektedir. Bu da aynı kaidelerin farklı isimlerle icra edilmesine yol açmaktadır.

"Anzer Horonu" olarak bilinen horonun aynı zamanda Noktalı Anzer" olarak çalınması ve oynanmasından dolayı farklı iki horon olduğu sanılmaktadır.

Remzi Bekar'ın çalmış olduğu "Çeymakçor Kız Horonu", bir çok tulumcu ve horoncu tarafından "Bakoz Horonu" olarak bilinmektedir ve bu şekilde icra edilmektedir. Bununla birlikte Remzi Bekar "Bakoz Horonu" olarak farklı bir kaide çalmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda, gerek bölgede, gerekse bölge dışında katılmış olduğumuz sosyal faaliyetler de, Bakoz Horonu adı altında Çeymakçor Kız Horonu kaidesinin çalındığını söyleyebiliriz.

Atma türkülerin belli kurallar dahilinde ve genellikle mani yapısında olduğu görülmüştür. İkiliklerden, üçlüklerden, dörtlüklerden, beşliklerden, altılıklardan kurulu atma türkü örnekleri mevcuttur fakat yaygın olarak kullanılan yapı, manilerin özelliklerini gösteren ve dörtlüklerden kurulu olan atma türkü yapısıdır. Derlediğimiz horon kaideleri çoğunlukla 7'li duraklarla ve 4'lü mısralarla kurulmuştur. Bu kaidelerin bir çoğunun, atma türkülerin en önemli unsuru olan doğaçlama yapısına uygun olmadığı görülmüştür. Anlam bütünlüğü ve kafiye uyumu olmasına rağmen söylenen türkülerin geneli doğaçlamadan uzak bir yapıdadır.

"Kadıbağı" ve "mektupla atışma" söz unsurunun ön planda olduğu atışma şekillerindendir. Kadıbağı tarzındaki atışmalarda, herhangi bir çalgı olmadan kolkola girilerek türkü söylenmektedir. Alanda yapılan çalışmada bu iki atışma biçimine rastlanmamıştır.

Bölgede yaşlı kesim tarafından "atma türkü" ifadesinden ziyade "türkü çatmak" ya da "çatma türkü" ifadelerinin kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Horonlarda fora bölümü, türkü söyleme ve dinlenme amaçlı, horonun ritmine uygun bir biçimde sola doğru gitmek olarak ifade edilmektedir. İncelenen çalışmalarda forada söylenen türkülerin yapısı "Kesme Türkü" olarak belirtilmektedir. Atılan türküyü karşı tarafın alması ve daha sonra inisiyatifi eline alarak cevap vermesi şeklindedir. Fakat son zamanlarda bölgede doğaçlama özelliği görülmediğinden, bu tarz atışmalara rastlanmamaktadır. Geçmişte atılmış olan kalıplaşmış sözler kullanılmaktadır. Notaya alarak derlediğimiz türkü kaideleri ve sözleri incelendiğinde çoğunlukla bilinen sözler olduğu, hatta aynı sözlerin farklı kaidelerle birçok defa söylendiği görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde, geçmişte, yaşanılan her olay üzerine türkü atıldığı vurgulanmaktadır. Genç kesimin bu konuda yetersiz olduğu belirtilirken, geçmişteki

koşullarla günümüz koşullarının çok farklı olması, günlük yaşamın içerisine ister istemez teknolojik yeniliklerin girmesi, kısacası yaşanılan her olayın bu yenilikler doğrultusunda yaşanılıyor olması, kültürün doğrudan doğruya etkilenmesine yol açmaktadır. Bu şartlar altında yaşayan genç nesilin aynı koşullar dahilinde türkü atma becerisine sahip olamayacağı ifade edilmektedir.

Sık Rize, Heveg, Polatın Rizesi, Yüksek Hemşin, İki Ayak, Tumas, Hemşin Sallaması veSeydioğlu Horonlarının orijinallerinde fora bölümleri bulunmamaktadır. Fakat bu horonlardan bazıları oynanırken, herhangi bir Hemşin kaidesi ya da başka bir horonun fora bölümü bu horonlara eklenerek türkü söylenmektedir. Yaptığımız çalışmalarda Sık Rize Horonunun fora bölümü olmamasına karşın, Seydioğlu Horonundan bir bölümünün ya da Rize Horonunun fora bölümünün bu horona eklenmesiyle türkü söylendiği gözlemlenmiştir.

Hemşin Horonlarında türkü söylenen bölümlerde, oyunun ritmi dahilinde sola doğru gidilmektedir. Fakat günümüzde bu özelliğin çok fazla dikkate alınmadığı ifade edilmelidir. Türkü söylerken horoncuların sola doğru değil sağa ve sola gidip gelerek türkü söylediği dikkat çekmektedir. Horon esnasında çeviren kişi uyarsa dahi, foraların bu özelliğine riayet edilmemektedir.

Günümüzde birçok tulum icracısı, horon kaidelerini ve fora bölümlerini eksik veya yanlış icra etmektedirler. Bir horonun horon ve fora kaidesinin farklı çalınması, bu horonun akıllarda yanlış yer etmesine sebebiyet vermektedir. Bu tarz değişiklikler horonların geleneksel yapısını bozarken, gelecek nesillere de yanlış bir yapıda aktarılmasına yol açmaktadır.

Hemşin bölgesinde var olan yaşantının geçmişte ve günümüzde horonları ve türküleri etkilediği açıktır. Fakat günümüzde ki etkinin olumlu yönde olmadığı dikkat çekmektedir. Çevre koşulları, teknolojik gelişimler bunların başında gelmektedir. Yaylalara toplu göçlerin olmayışı, yaylaya çıkarken atılan türkülerin, oynanan horonların kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Bundan dolayı geçmişte yaşanan göç hikayeleri, horonlar ve türküler, yol havaları, yayla havaları gibi Hemşin kültürünün temelinde varolan önemli yapıtaşlarına, günümüzde rastlamak pek mümkün olmamaktadır.

Derneklerde yapılan çalışmalarda, Hemşin horonlarına ve türkülerine verilen önem dikkat çekmektedir. Horon kaidelerinin yanlış çalınıp oyunların yanlış oynanması, Hemşin horonlarına ait olmayan ve yöreye çevre bölgelerden geldiği ifade edilen kaidelerin, horonlarda kullanılmamasına gayret gösterilmektedir. Son zamanlarda Hemşin horonlarında duyulan (sahil kesiminden geldiği söylenen) bazı ifadelerin (aho, aha… vb.) sakıncalı bulunması sebebiyle horonlardan imtina edilmesine özen gösterilmektedir.

Ortak çalışmalar ile bu geleneği devam ettirmek için gayret gösterilmesi ve henüz bütünüyle kaybedilmemiş olan bu unsurların yaşatılmaya çalışılması gerektiğine inanarak, bu önemli kültür ürünlerinin gelecek nesillere ulaşabilmesi için gerekli önemin gösterileceği inancındayız.

KAYNAKLAR

A) Kitaplar

Ak, Orhan Naci, 1998, Rize Halk Şiiri Derlemeleri, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları – 6, Rize.

Ak, Orhan Naci, 2000, Rize Tarihi, Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları – 8, Rize.

Ak, Orhan Naci, 2004, Rize Karşıberi Atma Türkü Yarışmaları, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları - 1, Trabzon.

Ak, Orhan Naci, 2008, Rize'nin Yönetim Tarihi, Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları No:3, Rize.

Alt, Aliye, 2005, Tarihin ve Bugünün Aynasında Hemşin – Ermenileri, Belge Uluslarası Yayımcılık, İstanbul.

Arıcı, Muzaffer, 1991, Prof. Karl Koch'un 1843–44 Yıllarındaki Seyahatnamesinin Rize Bölümü, Eyalet Endüstri Basım ve Yayım Kurumu.

Arıcı, Nazmı, 2004, Altaylar'dan Kaçkarlar'a Hemşin, Elif Yayınları, İstanbul.

Arıcı, Sebahattin, 2008, Dampur Tarihi Hemşin – Purim Etimolojik Sözlüğü, Kızkulesi Yayıncılık, İstanbul.

Bıjışkyan, P. Minas, 1969, Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1411, İstanbul.

Bilgin, Mehmet, 2002, Doğu Karadeniz Tarih – Kültür – İnsan, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Caferoğlu, Ahmet, 1994, Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar Ordu,Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağıtları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 116, Ankara.

Demir, Necati, 2005, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Altyapısı (Tarih – Etnik Yapı – Dil – Kültür), Genelkurmay Ateşe ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Gündüz, Ali, 2002, Hemşinliler Dil – Tarih – Kültür, Ardanuç Kültür Yardımlaşma Derneği yayın No: 2, Ankara.

Haçikyan, Levon, 1996, Hamşen Ermenileri Tarihinden Sayfalar, Çev. Bağdik Avedisyan, Belge Yayınları, İstanbul.

Işık, Adem, 2001, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Karaca, İbrahim, 2006, Hemşin Tarih Dil Gelenek ve Göreneklerle, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

Karahasan, T. Hakkı, 2003, Yöresel Türk Halk Oyunları, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Karpuz, Haşim, 1993, Kültür Bakanlığı / 1406 Tanıtma Eserleri / 48 Rize Kültür Bakanlığı, Acar Matbaacılık, İstanbul.

Kazmaz, Süleyman, 1976, Rize Halk Şairleri Halk Edebiyatı Alanında Bir Araştırma, Gül Yayınevi, Ankara.

Kazmaz, Süleyman, 1993, Çayeli Halk Şairleri Halk Kültürü Alanında Bir Araştırma, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları No:2, Ankara.

Siharulidze, Yuri – Manvelişvili, A. – Gogebaşvili, J..., ..., 2005, Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri, çev.Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul.

Şenel, Süleyman, 1994, Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş, Anadolu Sanat Yayınları:28, Karadeniz Folkloru Dizisi:2, İstanbul.

Topaloğlu, İhsan, 2005, Yöresel Folklor Araştırması, Rize Folklorunda Tulum – Horon ve Düğünler, Eser Ofset Matbaacılık, Rize.

Topaloğlu, İhsan, 2006, Rize'de Eski Köy Düğünleri, Eser Ofset Matbaacılık, Rize.

Yılmaz, Remzi, 2003, Hemşinin Tarihi Köklerine Doğru, 1, Kumsaati Yayıncılık.

B) Ansiklopediler ve Sözlükler

Bucaklişi, İsmail – Uzunhasanoğlu, H. – Aleksiva, İ..., 2007, Büyük Lazca Sözlük, Didi Lazuri Nenapuna, Chiviyazıları Yayınevi; 985.

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, Arsakidler, 1992, C.2, 129.

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, Parthlar, 1992, C.15, 502.

Müzik Ansiklopedisi, 1992, Sanem Matbaası, Ankara, C. 2.

Say, Ahmet, 2002, Müzik Sözlüğü, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1977, Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, IX, 3063, 3395.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 1979, Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, XI, 4092.

C) Bildiriler ve Süreli Yayınlar

Coşar, Asiye Mevhibe, *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu Bildirileri,* Dil – Edebiyat, 2001, Trabzon Atma Türkülerinde Söz Dizimi Yapısı, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları:13; 121.

Çelik, Ali, *Prof. Dr Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı,* 1994, Doğu Karadeniz Bölgesi Atma Türküleri, Bizim Gençlik Yayınevi, Kayseri, 184, 185, 186, 187.

Gedikli, Necati, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,* Halk Müziği, Oyun, Eğlence, Tiyatro, Halk Dansları, Çocuk Oyunları, 1983, Karadeniz Bölgesi Halk Musikisi Çalışmalarına Toplu Bir Bakış, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:42, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi:18, Ankara, 152.

Günay, Turgut, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,* 1976, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 19 Seminer, Kongre, Bildirileri Dizisi:4, Ankara C.2, 77, 78, 80.

Günay, Turgut, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri I*, 1997, Karadeniz Bölgesinde Atma Türkü Geleneği, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1866 Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 244 Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 53, Ankara, 172.

Mirzaoğlu, F.Gülay, *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu Bildirileri,* Dil – Edebiyat, 2001, Yapısal ve İşlevsel Açıdan Atma Türkü İcra Geleneği, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları:13; 103, 105, 112, 113.

Saraçoğlu, Necip, *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu Bildirileri,* Dil – Edebiyat, 2001, Sürmene ve Çevresinde Söylenen Atma Türkü - Maniler, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları:13; 136, 137.

I. Hemşin Bal, Kültür ve Turizm Şenlikleri, 1998, Odak Ofset Matbaacılık, Ankara, 38, 39, 40.

D) Bitirme Çalışmaları ve Tezler

Aksu, Reyhan, 2007, Rize'de Atma Türkü Geleneği, *Bitirme Çalışması*, İ.T.Ü. T.M.D.K. Temel Bilimler Bölümü, İstanbul.

Demirkaya, Mustafa, 1990, Horonlar, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Sosyal Bililimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Anasanat Dalı Musiki Sanat Dalı Türk Halk Müziği Alanı, İstanbul.

E) Kişisel Görüşmeler

Avhan, Yakup, 2007, Kişisel Görüşme, Rize / Hemşin.

Bekar, Remzi, 2008, Kişisel Görüşme, İstanbul.

Cumbur, Başar, 2007, Kişisel Görüşme, Rize / Hemşin.

Çorbacıoğlu, Yaşar, 2007, Kişisel Görüşme, Rize / Hemşin.

Ferah, Kamil, 2007, Kişisel Görüşme, Rize / Hemşin.

Sarıahmetoğlu, Nihat, 2008, Kişisel Görüşme, İstanbul.

Yüksel, Havva, 2007, Kişisel Görüşme, Rize / Hemşin.

EKLER

A) TRT THM Repertuarındaki Hemşin Türkülerinin Notaları

A.1.
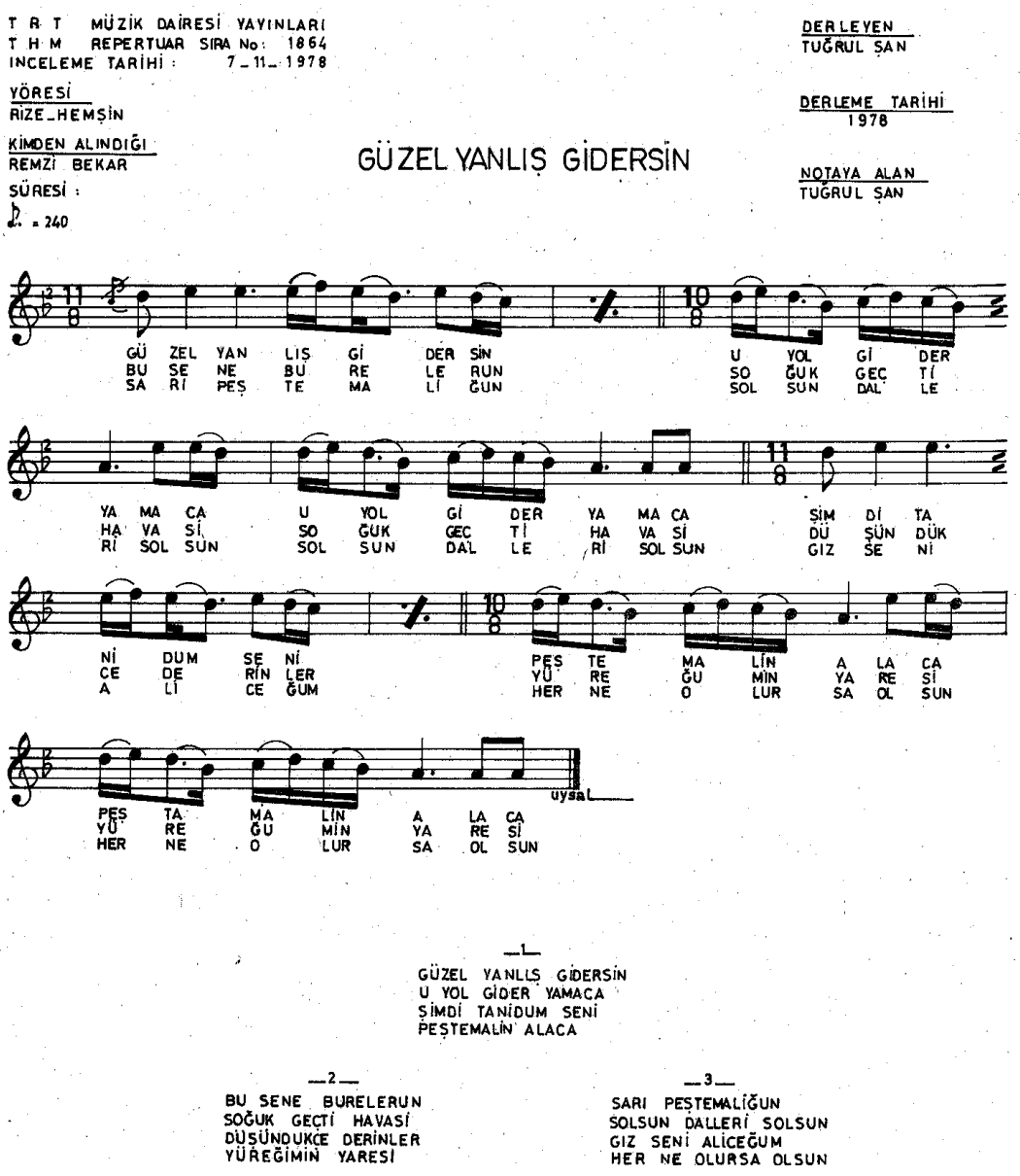
Şekil A.1: "Güzel Yanlış Gidersin"adlı türkünün notası

A. 2.

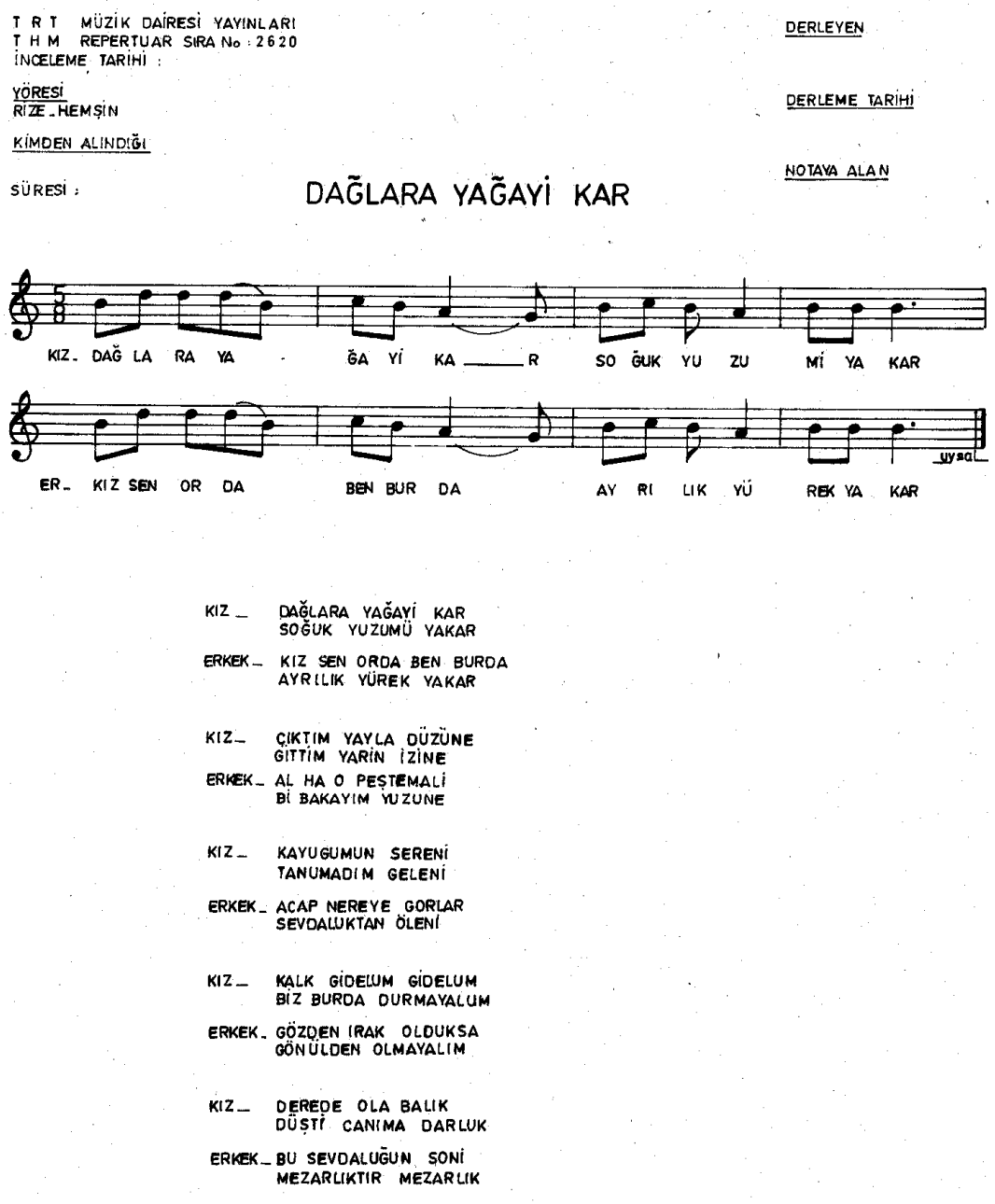

Şekil A. 2: "Dağlara Yağayi Kar" adlı türkünün notası

A. 3.

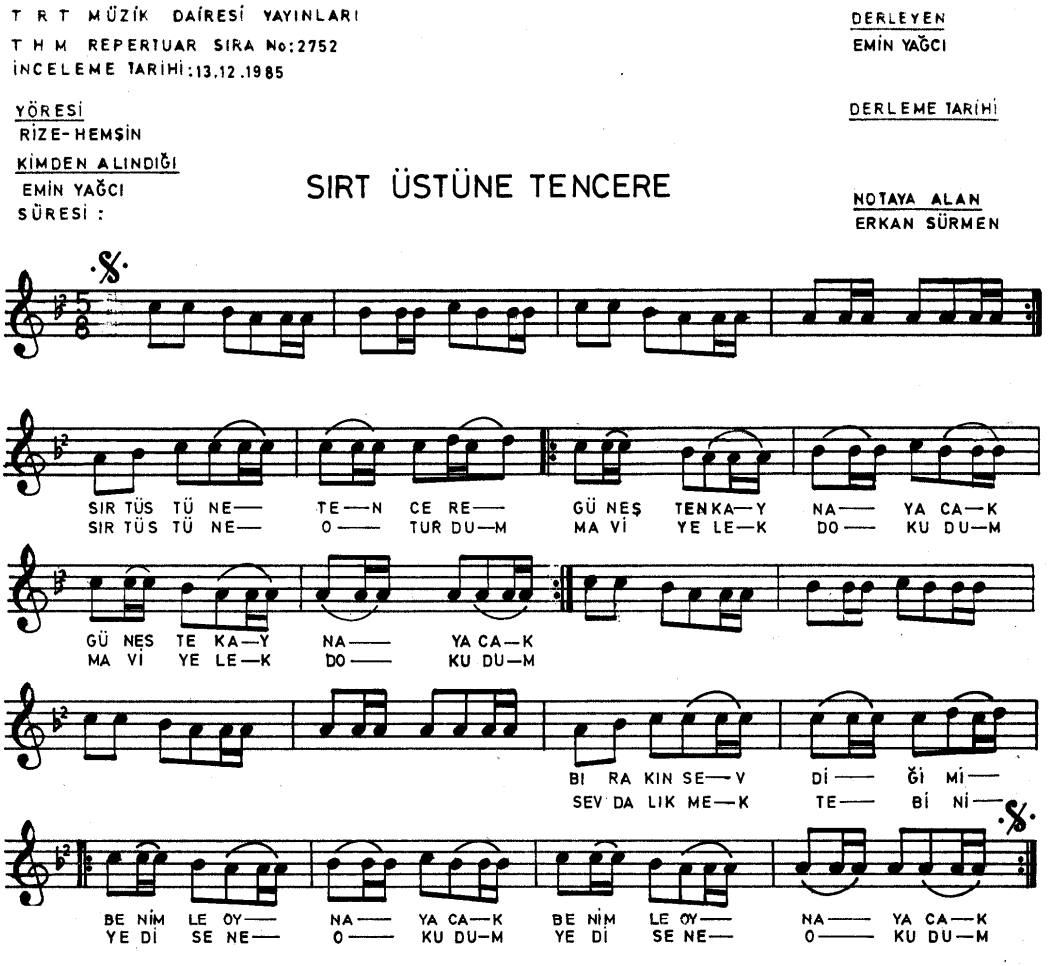

SIRT ÜSTÜNE TENCERE
GÜNEŞTEN KAYNAYACAK
BIRAKIN SEVDİĞİMİ
BENİMLEN OYNAYACAK

SIRT ÜSTÜNE OTURDUM
MAVİ YELEK DOKUDUM
SEVDALIK MEKTEBİNİ
YEDİ SENE OKUDUM

DERE İÇERİ SERİN
DAHA GÜNES DOĞMAMIŞ
SEVDALIĞIN ATEŞİ
YÜREĞİMDE SÖNMEMİŞ

KAPIDA ÇİFTE ÇAMLAR
KAR YAĞAR DA TUTTURUR
VAY BANA BU SEVDALIK
ÖLÜMÜ UNUTTURUR

Şekil A.3: "Sırt Üstüne Tencere" adlı türkünün notası

A. 4.

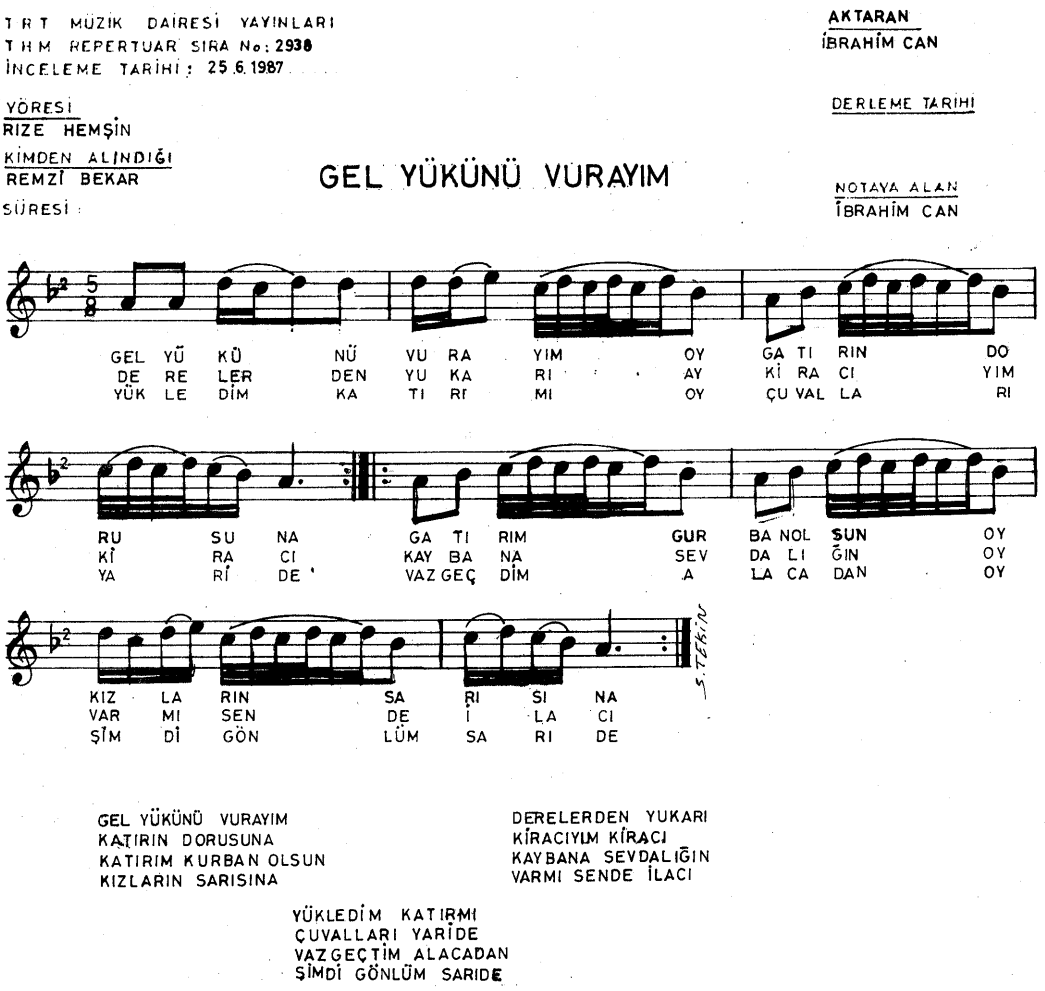

Şekil A. 4: “Gel Yükünü Vurayım” adlı türkünün notası

A. 5.
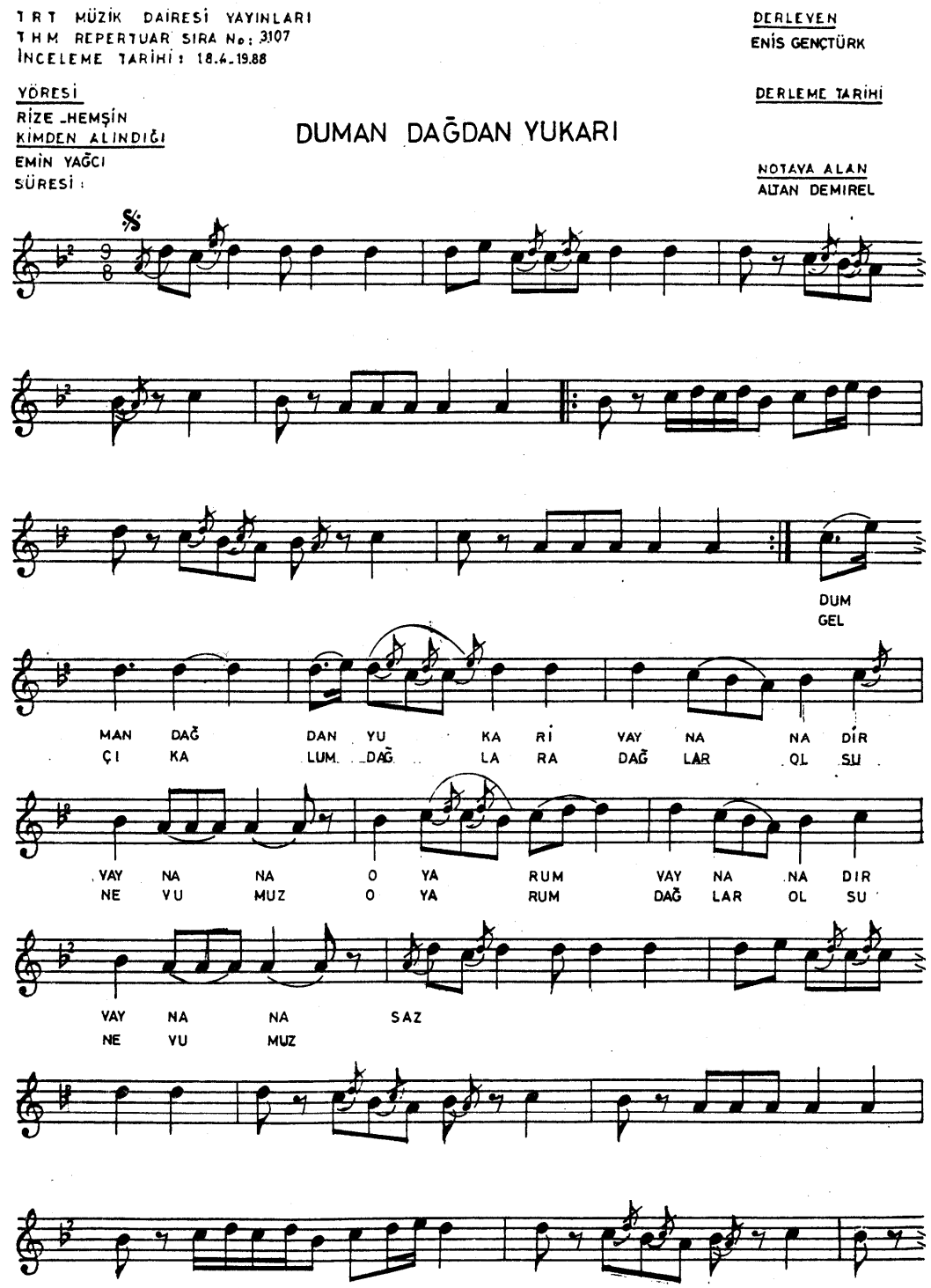
TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 3107
İNCELEME TARİHİ: 18.4.1988
DERLEYEN
ENİS GENÇTÜRK
YÖRESİ
RİZE-HEMŞİN
KİMDEN ALINDIĞI
EMİN YAĞCI
SÜRESİ:
DERLEME TARİHİ
DUMAN DAĞDAN YUKARI
NOTAYA ALAN
ALTAN DEMİREL
DUM
GEL
MAN DAĞ DAN YU KA Rİ VAY NA NA DİR
ÇI KA LUM DAĞ LA RA DAĞ LAR OL SU
VAY NA NA O YA RUM VAY NA NA DIR
NE VU MUZ O YA RUM DAĞ LAR OL SU
VAY NA NA SAZ
NE VU MUZ
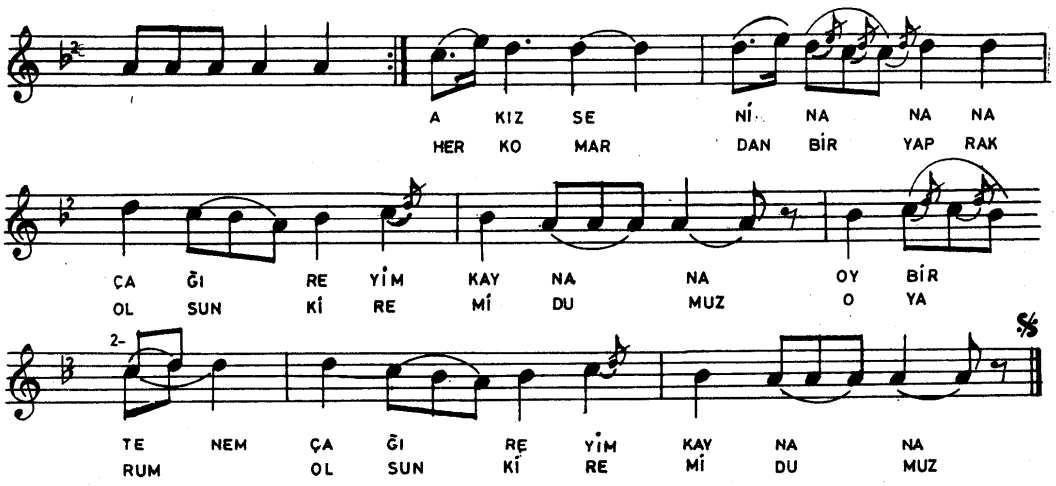
DUMAN DAĞDAN YUKARİ
VAY NANADİR VAY NANA
A KIZ SENİN ANANA
ÇAĞIREYIM KAYNANA

GEL ÇIKALIM DAĞLARA
DAĞLAR OLSUN EVUMUZ
HER KOMARDAN BİR YAPRAK
OLSUN KİREMİDUMUZ

KOMAR: KARADENİZ BÖLGESİNDE YETİŞEN VE YAPRAKLARINDAN KİREMİT OLARAK İSTİFADE EDİLEN BİR AĞAÇ

Şekil A. 5: “Duman Dağdan Yukarı” adlı türkünün notası

A. 6.
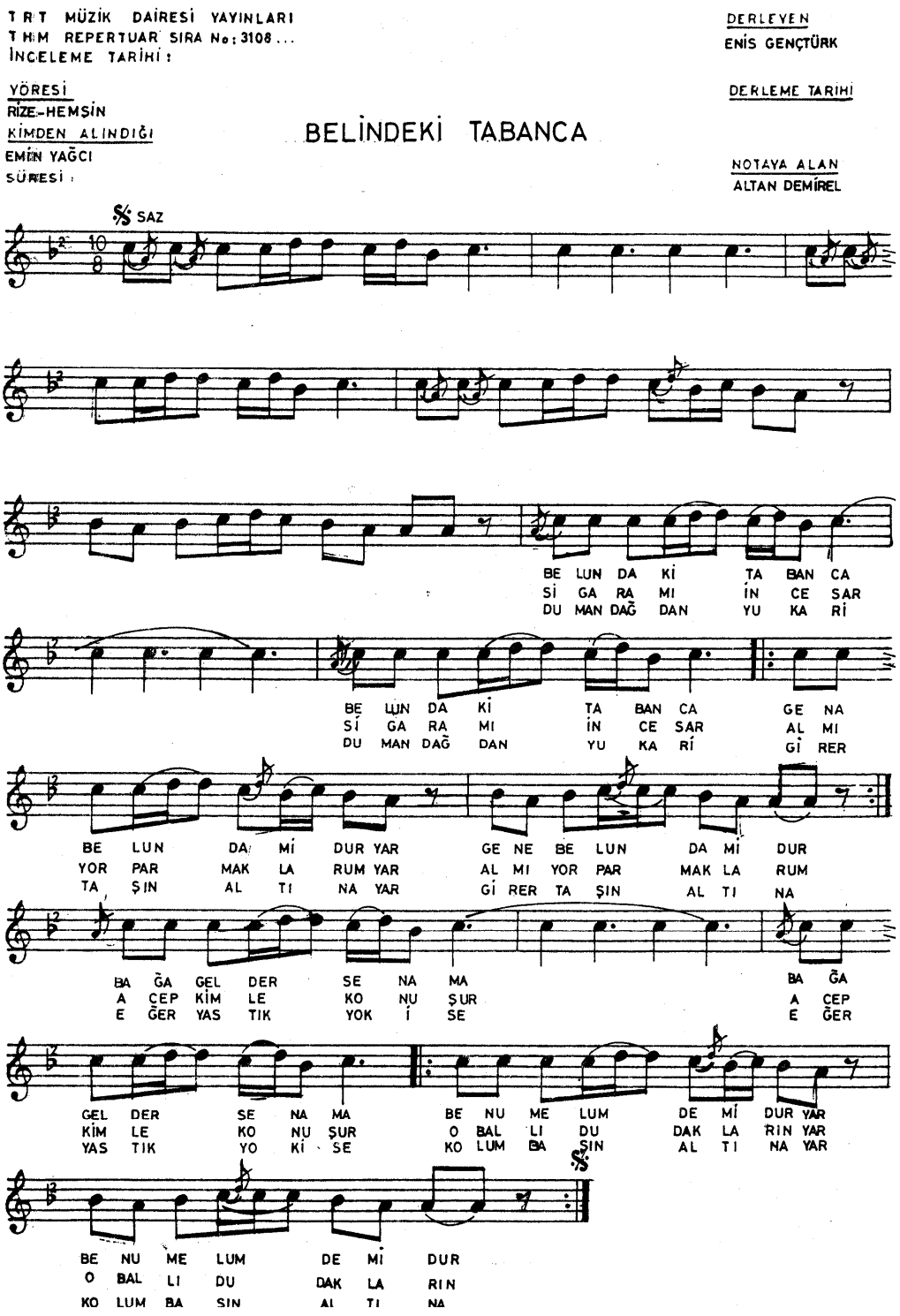
Şekil A. 6: “Belindeki Tabanca” adlı türkünün notası

A. 7.
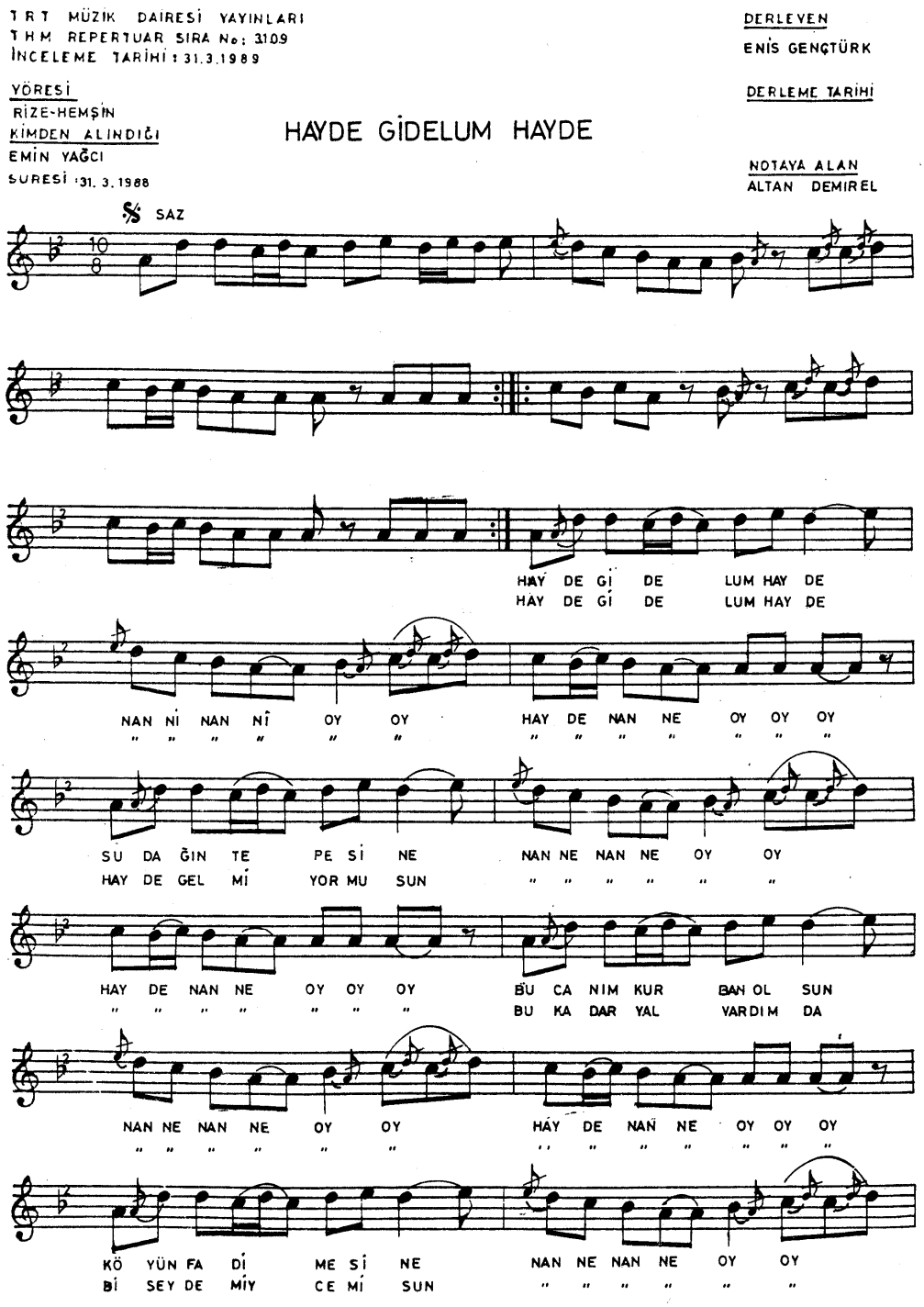
TRT MÜZIK DAIRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 3109
İNCELEME TARİHİ: 31.3.1989
YÖRESİ
RİZE-HEMŞİN
KİMDEN ALINDIĞI
EMİN YAĞCI
SURESİ: 31. 3. 1988
HAYDE GİDELUM HAYDE
DERLEYEN
ENİS GENÇTÜRK
DERLEME TARİHİ
NOTAYA ALAN
ALTAN DEMİREL
SAZ
HAY DE Gİ DE LUM HAY DE
HAY DE Gİ DE LUM HAY DE
NAN Nİ NAN Nİ OY OY HAY DE NAN NE OY OY OY
SU DA ĞIN TE PE Sİ NE NAN NE NAN NE OY OY
HAY DE GEL Mİ YOR MU SUN
HAY DE NAN NE OY OY OY BU CA NIM KUR BAN OL SUN
BU KA DAR YAL VARDIM DA
NAN NE NAN NE OY OY HAY DE NAN NE OY OY OY
KÖ YÜN FA DI ME Sİ NE NAN NE NAN NE OY OY
Bİ SEY DE MİY CE Mİ SUN
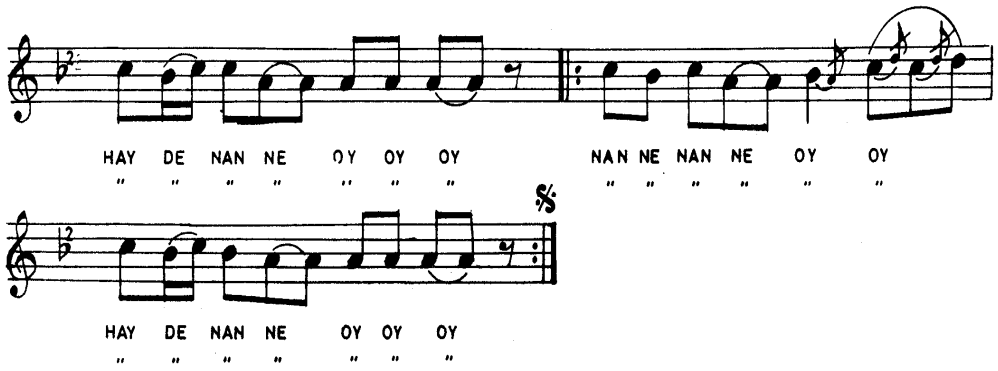
HAYDE GİDELUM HAYDE NANİ NANİ OY OY HAYDE NANİ OY OY OY
ŞU DAGIN TEPESINE
BU CANIM KURBAN OLSUN
KÖYÜN FADİMESİNE

BAĞLANTI
NAN NE NAN NE OY OY
HAYDE NAN NE OY OY OY

HAYDE GİDELİM HAYDE
HAYDE GELMİYORMUSUN
BU KADAR YALVARDIMDA
BİR ŞEY DEMİYECEMİSUN

BAĞLANTI

Şekil A. 7: “Hayde Gidelum Hayde” adlı türkünün notası

A. 8.
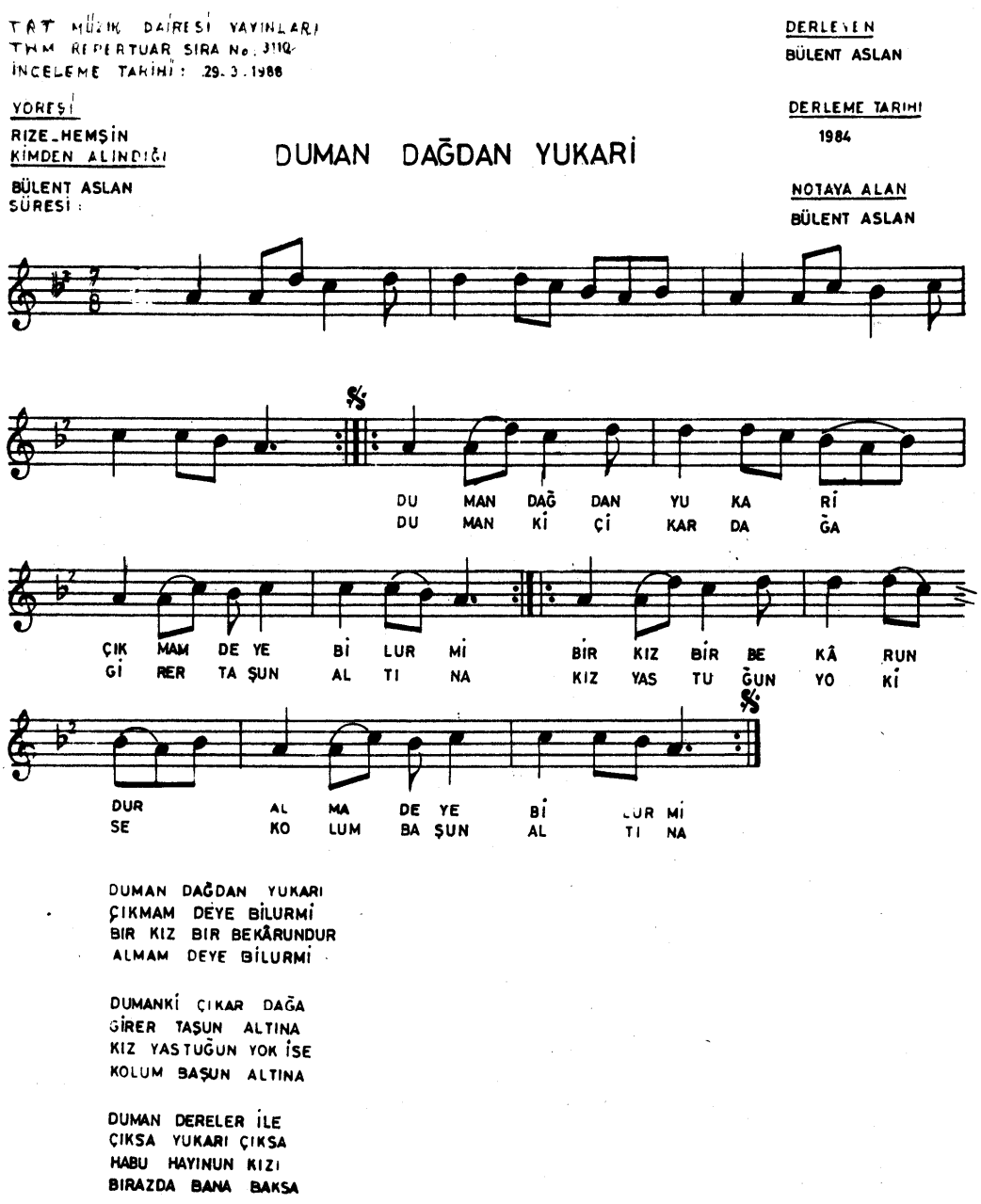
DUMAN DAĞDAN YUKARI
ÇIKMAM DEYE BİLURMİ
BIR KIZ BIR BEKÂRUNDUR
ALMAM DEYE BİLURMİ

DUMANKİ ÇIKAR DAĞA
GİRER TAŞUN ALTINA
KIZ YASTUĞUN YOK İSE
KOLUM BAŞUN ALTINA

DUMAN DERELER İLE
ÇIKSA YUKARI ÇIKSA
HABU HAYINUN KIZI
BIRAZDA BANA BAKSA

Şekil A. 8: "Duman Dağdan Yukarı" adlı türkünün notası

A. 9.
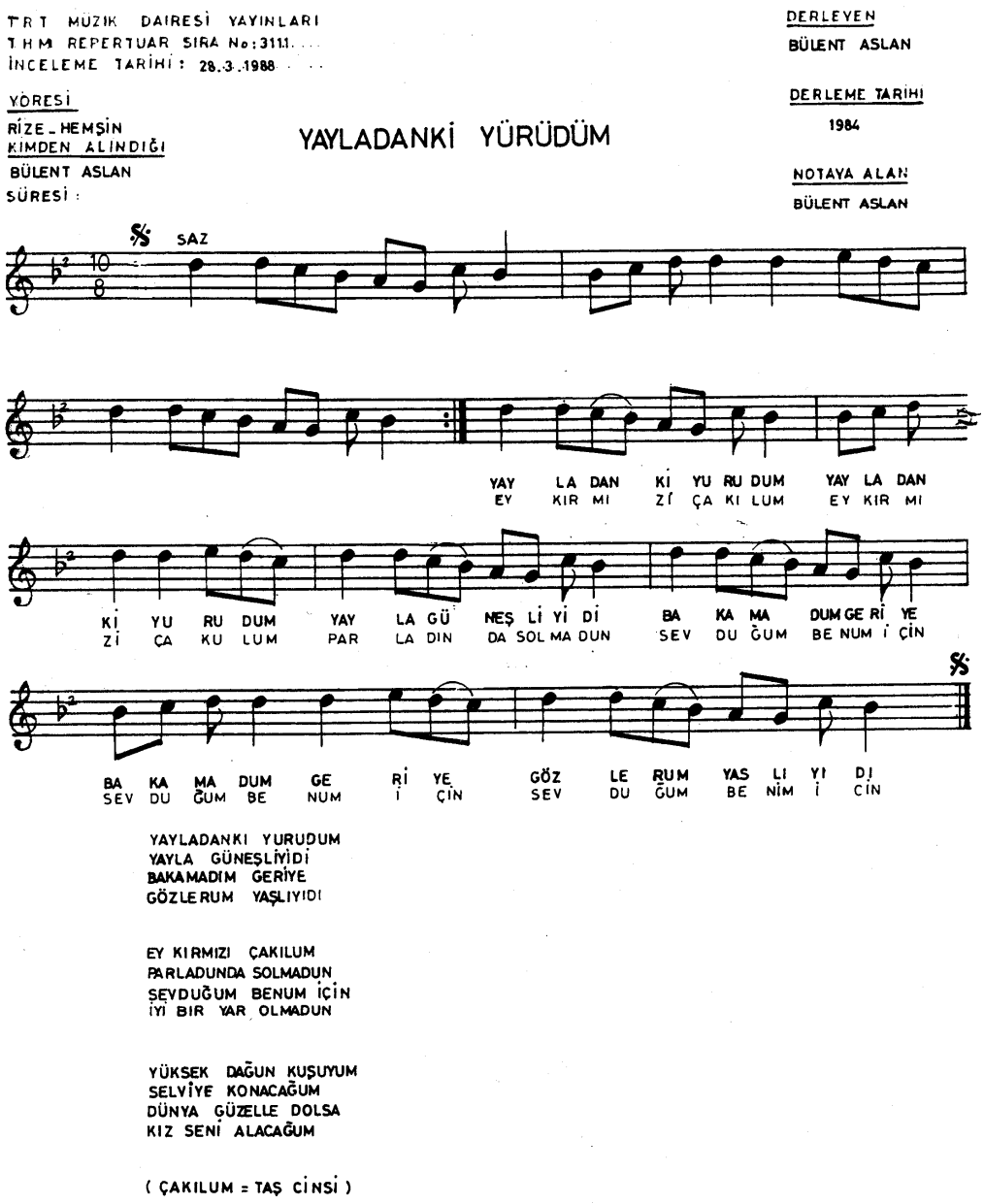
YAYLADANKI YURUDUM
YAYLA GÜNEŞLİYİDİ
BAKAMADIM GERİYE
GÖZLERUM YAŞLIYIDI

EY KIRMIZI ÇAKILUM
PARLADUNDA SOLMADUN
SEVDUĞUM BENUM İÇİN
İYİ BIR YAR OLMADUN

YÜKSEK DAĞUN KUŞUYUM
SELVİYE KONACAĞUM
DÜNYA GÜZELLE DOLSA
KIZ SENİ ALACAĞUM

(ÇAKILUM = TAŞ CİNSİ)

Şekil A. 9: "Yayladanki Yürüdüm" adlı türkünün notası

A. 10.

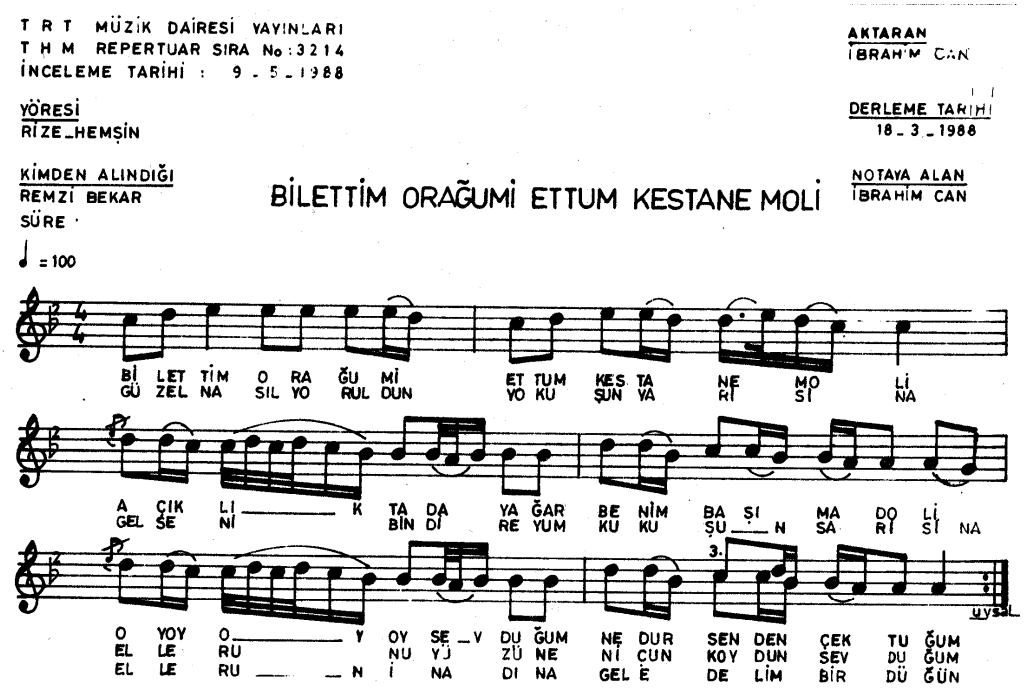

-1-
BİLETTİM ORAĞUMİ ETTUM KESTANE MOLİ,
AÇIKLIKTA DA YAĞAR BENİM BAŞIMA DOLİ.
Nakarat :
OY,OY, OY SEVDUĞUM, NEDUR SENDEN ÇEKTUĞUM,
ELLERİNİ YÜZÜNE NİÇUN KOYDUN SEVDUĞUM.
ELLERİN İNADINA GEL EDELİM BİR DÜĞÜN.

-2-
GÜZEL NASIL YORULDUN YOKUŞUN YARISINA,
GEL SENİ BİNDİREYİM KUKUŞUN SARİSİNA.
Nakarat.

-3-
BİZİM YAYLA YOLLARI HEM GENİŞTİR HEM DARDUR,
BANA BAKMAYIN KIZLAR BENİM SEVDUĞUM VARDIR.
Nakarat.

-4-
ARMUDU BUDAKLADIM ELMANIN DALİ GİBİ,
SENİ BENUM BİLİRDUM BABAMIN MALİ GİBİ.
Nakarat.

MOLİ : TAZE AĞAÇ YAPRAKLARI.
KUKUŞ : AT'LARA YÖREDE VERİLEN AD.

Şekil A. 10: "Bilettim Orağumi Ettum Kestane Moli" adlı türkünün notası

A. 11.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA NO:3494
İNCELEME TARİHİ : 19.7.1990

YÖRESİ
RİZE-HEMŞİN

KİMDEN ALINDIĞI
EMİN YAĞCI

PEŞTEMALİN DUĞUMİ

DERLEYEN
EMİN YAĞCI

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
ALTAN DEMİREL
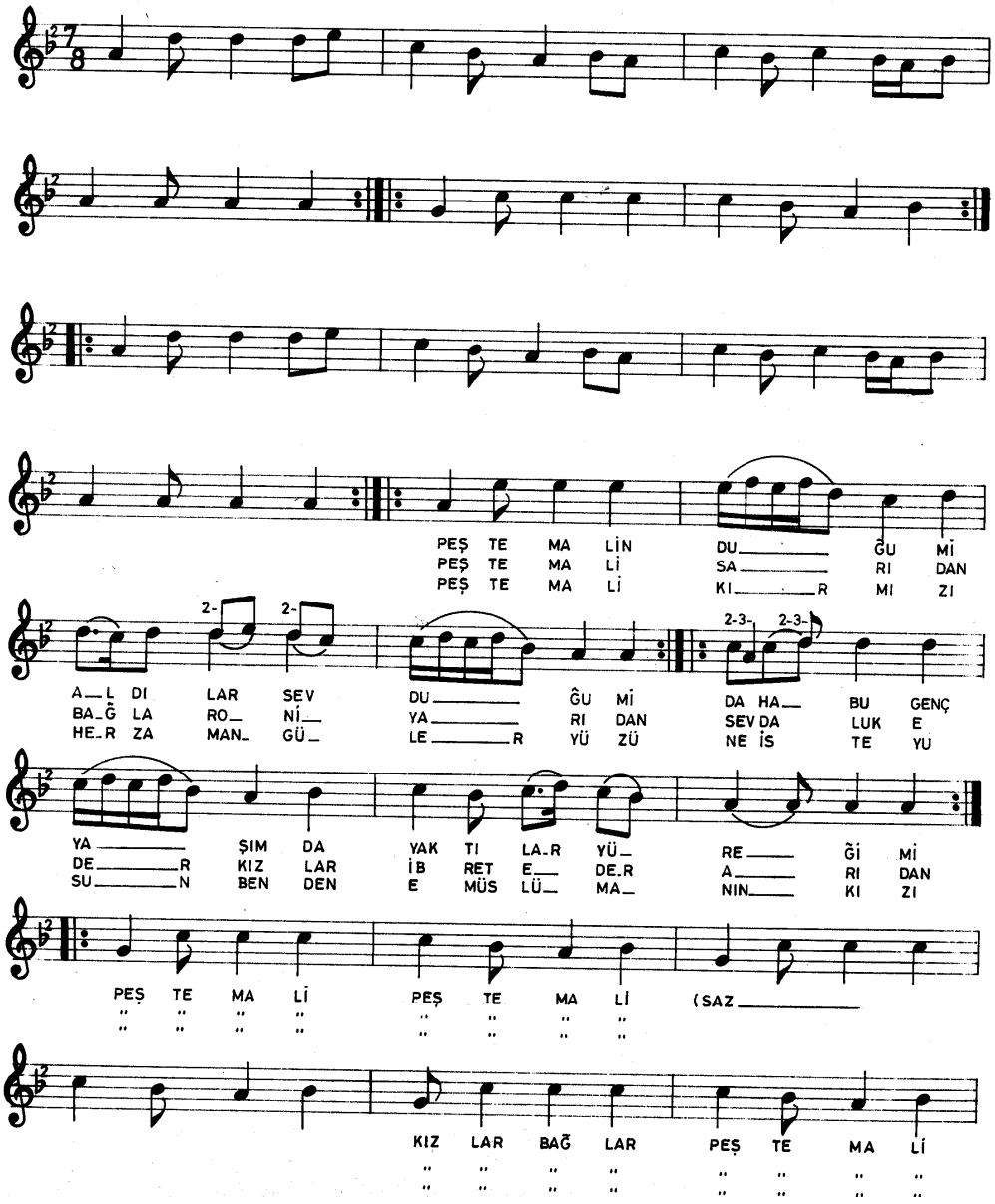
PEŞTEMALİN DUĞUMİ
(SAYFA_2)

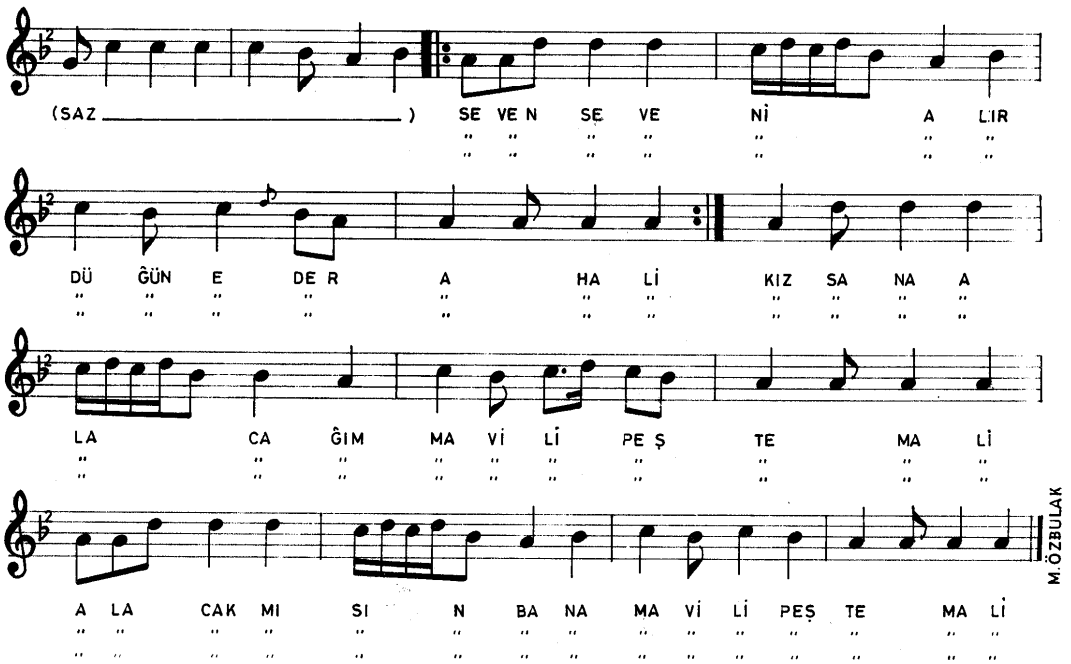

—1—
PEŞTEMALİN DUĞUMİ
ALDILAR SEVDUĞUMİ
DAHA BU GENÇ YAŞIMDA
YAKTILAR YÜREĞİMİ
—BAĞLANTI—

—2—
PEŞTEMALİ SARIDAN
BAĞLAR ONİ YARIDAN
SEVDALUK EDER KIZLAR
İBRET EDER ARIDAN
—BAĞLANTI—

—3—
PEŞTEMALI KIRMIZI
HER ZAMAN GÜLER YÜZÜ
NE İSTEYUSUN BENDEN
E MÜSLÜMANIN KIZI
—BAĞLANTI—

—BAĞLANTI—
PEŞTEMALİ PEŞTEMALİ
KIZLAR BAĞLAR PEŞTEMALİ
SEVEN SEVENİ ALİR
DÜĞÜN EDER AHALİ
KIZ SANA ALACAĞUM MAVİLİ PEŞTEMALİ
ALACAKMISIN BANA " "

Şekil A. 11: “Peştemalin Duğumi” adlı türkünün notası

A. 12.
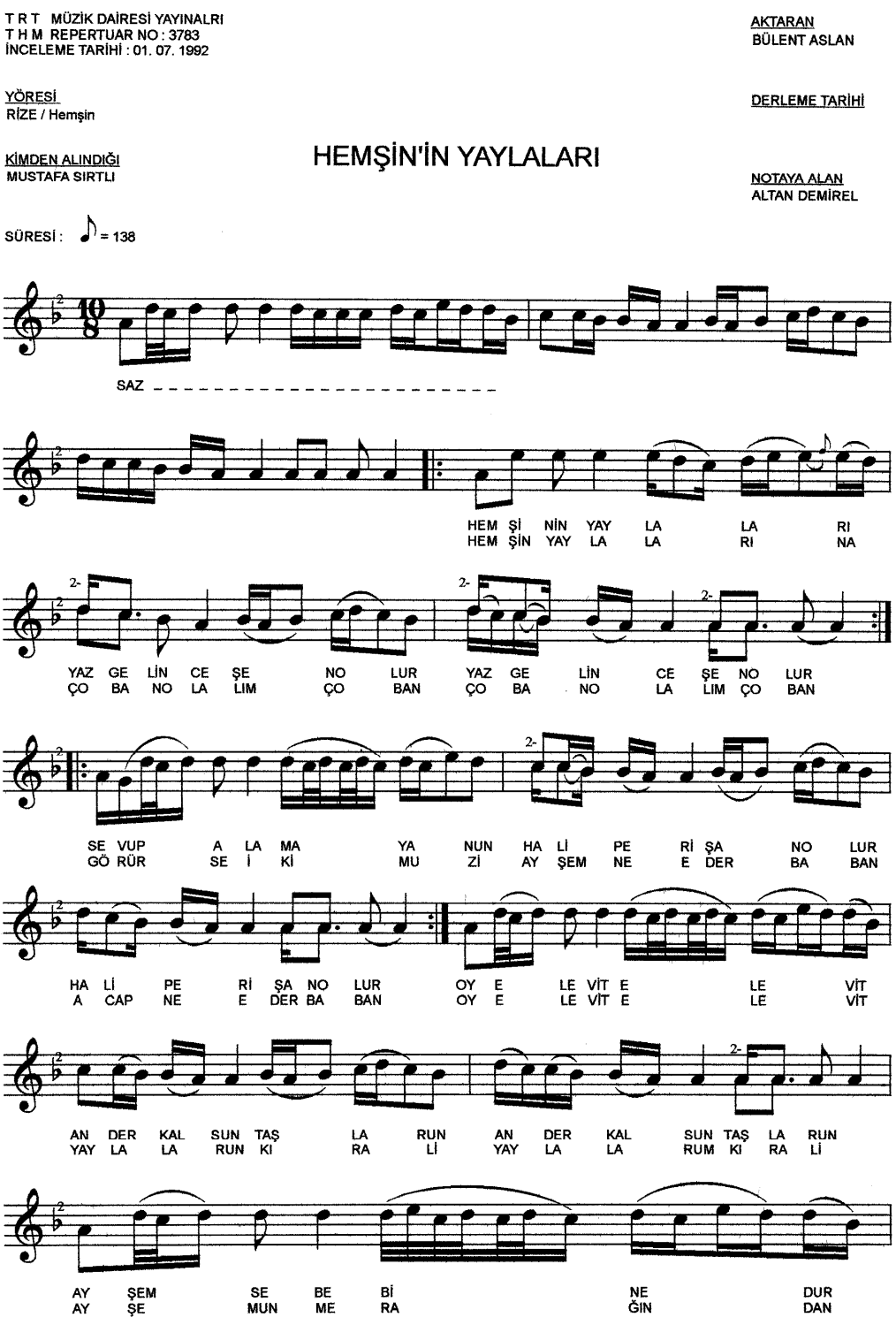
Şekil A. 12: "Hemşin'in Yaylaları" adlı türkünün notası

A. 13.
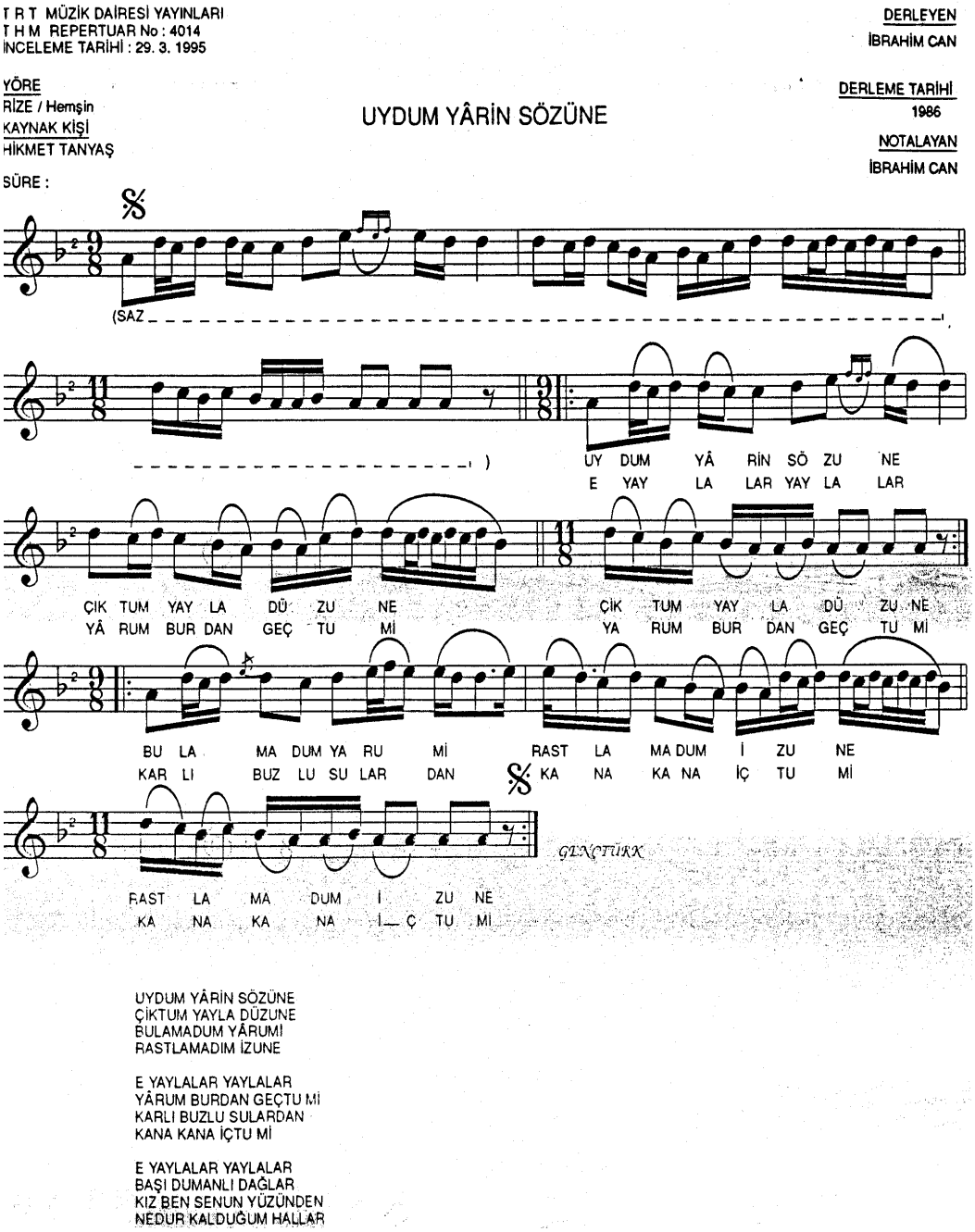
UYDUM YÂRİN SÖZÜNE
ÇİKTUM YAYLA DÜZUNE
BULAMADUM YÂRUM!
RASTLAMADIM İZUNE

E YAYLALAR YAYLALAR
YÂRUM BURDAN GEÇTU Mİ
KARLI BUZLU SULARDAN
KANA KANA İÇTU Mİ

E YAYLALAR YAYLALAR
BAŞI DUMANLI DAĞLAR
KIZ BEN SENUN YÜZÜNDEN
NEDUR KALDUĞUM HALLAR

Şekil A. 13: "Uydum Yarin Sözüne" adlı türkünün notası

A. 14.
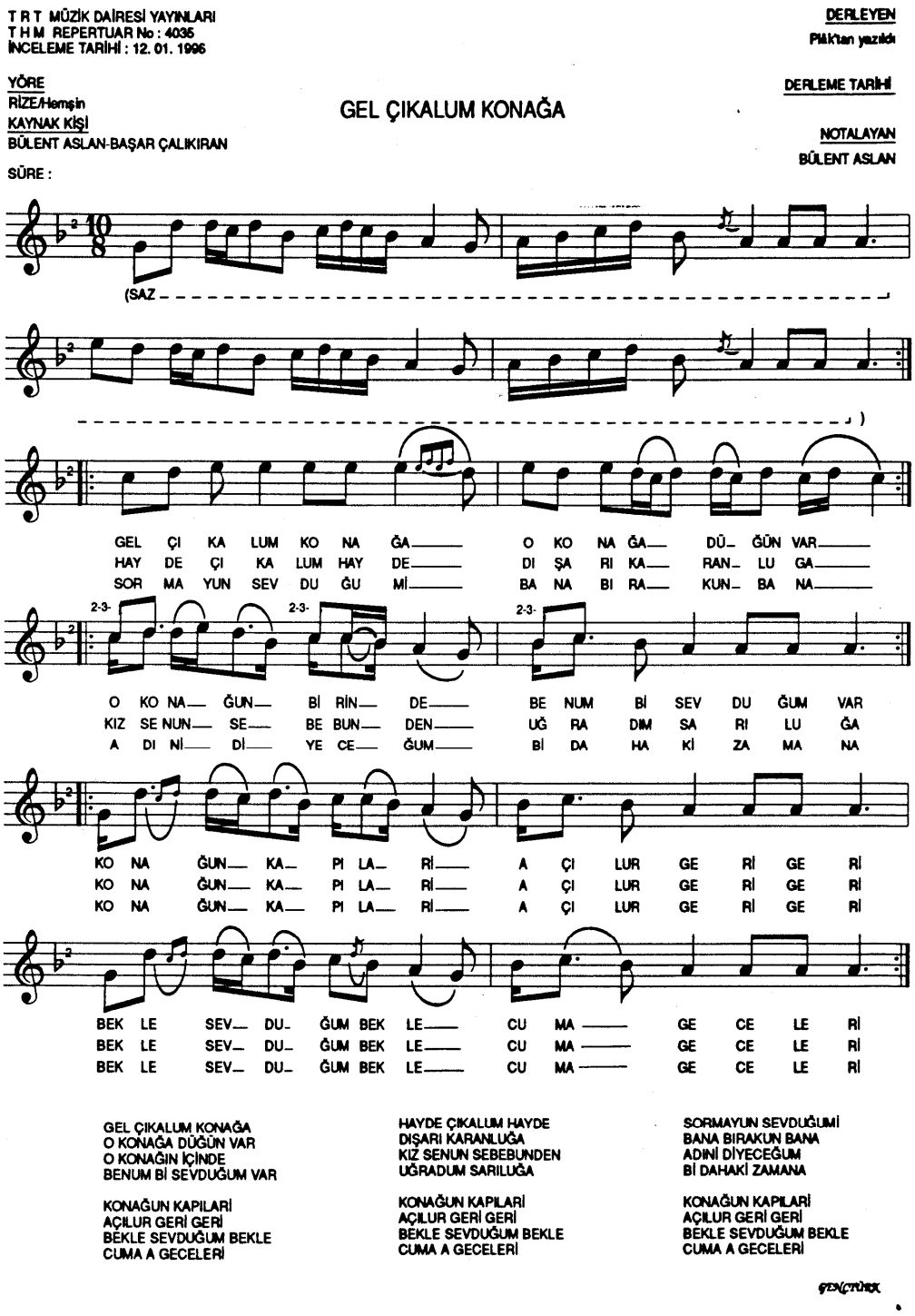
Şekil A. 14: "Gel Çıkalum Konağa" adlı türkünün notası

B) Yapılan Kişisel Görüşmeler

B.1. Başar Cumbur

Adınız Soyadınız?

Başar CUMBUR

Doğum Tarihiniz?

25.03.1957

Mesleğiniz?

Hemşin Belediye Başkanı. Tarih Öğretmeni.

Köyünüz?

Akyamaç (Tecina) Köyü

Şekil B1: Başar Cumbur

Hemşin'in tarihi hakkında bilgi verir misiniz?

Bizim ulaşabildiğimiz kaynaklara göre M.Ö. 30'lu yıllara dayanan bir geçmişi var. Buraya ilk yerleşen koloniler döneminde oluşmuş. Hemşin Bölgesi bizim Hemşin, Çamlıhemşin Çayeli'nin iç kesimlerini kapsayan bir havza yani, sahilden 10-15 km içerideki havza Hemşin diye adlandırılıyor ve o yörede yaşayan insanlara da Hemşinliler deniyor. M.Ö. 30'lu yıllarda Hemşin'in o günkü anlamda bir ilçe bazında olduğu bilinmektedir. Tabi bugünkü yönetim yapısında değil. Daha sonra 1850'li yıllarda tekrar ilçe oluyor. İlçeliği alınıyor ve 1870'li yıllarda tekrar ilçe

oluyor. İspire bağlanıyor, kimi zaman Trabzon'a bağlanıyor, kimi zaman Rize'ye. Ve en son 1877'de tekrar ilçe oluyor. Bir sene kadar sürüyor ilçeliği. Ondan sonra nahiye merkez olarak geçiyor. 1990 yılında da yeniden ilçe oluyor. 1990'a kadar Pazar'a bağlı kalıyor.

Buraya yerleşik halkın çok çeşitli yörelerden geldiği söylenir. İlk doğudan gelen, Asya'dan gelen Türk Boyları'nın yerleştiği söylenir ki bunlar genellikle göçebe topluluklardır. Yaylacılık yapıyorlar. Tabi yörede yaşayan halklarda var. Böyle karışık bir ortamda yaşanıyor. Ama bugün ki ortama gelindiği zaman farklı bir kültürün ve ya farklı bir kültür kaynaşmasının oluştuğunu görüyoruz. Çevrede ki bizim Laz tabir ettiğimiz kesimle bu yörede yaşayan insanların ilişkileri de çok farklı, yaşam tarzları da farklı, yaşam biçimleri açısından söylüyorum dünyaya bakış açıları da farklı. Böyle bir yapıları var. Sahil kesimi ile iç kesim coğrafi konum olarak da farklı. İç kesim daha sarp daha dağlık. Yaylalar, Kaçkar ve onun eteklerine kurulu. Orada ki dağınık yerleşimde farklı bir yaşam biçimi oluşturmuş insanlar. Yayla kültürü ortaya çıkmış, köy kültürü ortaya çıkmış. Bunu başka yerlerde göremezsiniz. Yani o kültürü, o dayanışmayı, o kaynaşmayı. Ama bunlar hep geçmişte kalmış. Günümüzde artık bu şekilde yaylacılık kültürü yok. Yaylaya gidiş gelişlerde göç olayları yok. Teknolojinin varlığı, yolların yapılması, insanların ulaşımı mevcut araçlarla sağlaması o kültürü ortadan kaldırmış. Sosyolojik olarak insanlar biraz bireyselleştiler. Toplu olarak yaylaya gitmeler ve gelmeler vardı. Yaylaya gitmelerin belli tarihleri vardı. Ondan önce gidemezdiniz. Ne hayvanlarınızı götürebilirdiniz ne de siz gidebilirdiniz. Yaylanın orta zamanı dediğimiz Temmuz – Ağustos aylarında ki şenliklere de belli tarihler konulurdu. O tarihlerde hep beraber çıkılırdı. Şimdi o kültür kalktı. Artık insanlar Mayıs ayından Ekim ayına kadar yaylanın iklim koşullarına göre gidip gelebiliyorlar. İnsanlar artık bireysel eğlenmeye başladı. Eskisi gibi çok büyük horon halkaları kurulmuyor. Dayanışma da pek yok. Bazı yaylalarda belki var ama %90'ında yok.

Çamlıhemşin, Hemşin'den mi ayrılmıştır?

Tabi. Burası Hemşin. Çamlıhemşin altına Vice altı derler. Vice diye bir köy var ondan dolayı bu şekilde isimlendiriliyor. Önceden Çamlıhemşin diye bir şey yoktu. Yanılmıyorsam 1963'te ilçe oldu. Ondan önce de Ardeşen'e bağlı idi. Sonra tamamen ilçe oldu. Çamlıhemşin ve Hemşin ortak kültür'e sahiptir. Yaylaları %99

ortaktır. Yaylaların büyük bir bölümü Çamlıhemşin vadisindedir. Buradaki köylerin büyük bir bölümü de o yaylalara gidiyor. Yani orda ki köyle burada ki bir köyün orda ortak bir yaylası var. Buda geçmişte bu insanların beraber olduklarının bir işareti olsa gerek.

Hemşin mimari özelliğini nereden alıyor?

Hemşin'de mimari özelliğe sahip konaklar var. Her coğrafya kendine has mimari özellik ortaya çıkarır. Diyelim ki kalelerin etrafında su sarnıçları var. Hemşin için demiyorum, genel olarak. Bakıyorsunuz ki ondan 300 sene sonra yapılmış olan bir yapıda kalenin etrafında su sarnıcı yok. Bu şunu gösteriyor, o dönemde dışarıdan gelen bir saldırı olmadığını. Yani ek önlem almamışlar. Bunlar bilimsel yaklaşımlar. Bizim burada mimari özellik konusunda Rusya'dan gelen bir anlayış var. Çünkü 1850'li yıllardan sonra bu yörenin insanın büyük bir bölümü Rusya'ya gurbete gider. Ve Rusya'daki doğal yapıdan etkilenir. Kazandıkları paralar ile büyük konaklar yaparlar. Çamlıhemşin ve Hemşin'deki konak sahiplerinin büyük bir bölümünün muhakkak Rusya'da bir işleri vardır. Mesela burada 1870'li yıllarda 80'li yıllarda yapılan yapılarla, 1900'lü yıllarda yapılan yapılar arasında müthiş farklılıklar vardır. Güvenlik açısından o binalar daha korunaklıdır. Önceki yapılara baktığımızda pencereler kale fazgalı gibidir. Daha sonra daha büyük pencerelere rastlarsınız. İtalya'daki büyük katedrallere bakın, karanlık insanı ürperten ve de güvenliği sağlayan yapılardır. Ama ondan sonra gotik mimarisi ile yapılan Köln Katedraline bakın, çok estetiktir. Sizi daha fazla etkileyen yapılardır.

Buradaki tahta yapılar bizim boğaz dediğimiz yapı şeklindedir. Karla ilgilidir. Rusya'da aynıdır. Kanada'da aynıdır. Karın çok yağdığı yerlerde bu tarz yapılar yapılır. Çünkü o yapıların çökmesi ve yamulması zordur. Birde ailenin kalabalık durumuna göre yapılar vardır. Eskiden feodal yapıda anne, baba, çocuklar amca çocukları, dayı çocukları hepsi bir evdeydi. Evlere gidildiğinde mutfak ve yan oda (misafir odası) denilen kısımlar olur. O oda özellikle dışarıdan gelen konukların evle irtibatını kesmek içindir. Yani evde ne olduğunu bilmeden orda konuk edilirler. Mutfak ile o oda arasında bir dönen dolap vardır. Mutfaktan yemekler konulur, döndürülür, arka taraftan konuklar veya onlara hizmet eden insanlar alır. Gelen konuklar çok yabancı ise bu şeklide ağırlanırdı. Bazı konaklarda da köşe başlarında baca dediğimiz şömineler olur.

Hemşinde ne kadar zamandır horon oynanmaktadır?

Horonlar resmi olarak şu tarihte başlar diye bir şey söyleyemeyiz. Halk oyunları halkla birlikte var olmuştur. Halk sevincini, üzüntüsünü aktarmıştır. Yani falanca horon şu tarihte çıkmış ondan önce yoktu diye bir şey söyleyemem.

Köy ağaları kendi adlarına kaide yaptırmışlar mıdır?

Bunlar ağalıkla ilgili şeyler değil. Horonlar, halk değişleri duygularla alakalıdır. Bu Osmanlıda ki ısmarlama şiir yazmaya benzer. Belki bize de şunu yaz gibi durumlar olmuştur. Ama ben öyle olduğunu sanmıyorum.

Köyler adına horonlar vardır değil mi?

O yörede ki birisi çıkarmış olabilir horonu ya da ilk orda oynanmış olabilir. Daha çok yörede horonu oynama biçimi önemlidir. Bar'da birçok yerde oynanır ama Erzurum Bar'ı ile Sivas Bar'ı farklıdır.

Sizce horon nedir?

Karadeniz yöresinde oynanan halk oyunlarına verilen addır. Bireysel değildir. Kitleseldir. Toplu olarak oynanır, gruplar halinde oynanır. Özellikle Giresun ve Trabzon'dan Artvin'e kadar olan toplu oyunlara biz horon diyoruz.

Gündelik yaşamın horonla bağlantısı nasıldır? Gündelik yaşam içerisinde yapılan işler (çay toplamak, yük taşımak vb.) horonlardaki hareketlere etki etmiş midir?

O konuda bir bilimsel çalışma yapılıp yapılmadığını bilmiyorum. Yöre insanının çalışma biçimi ile de zannedersem eşdeğer. Kolların havaya kaldırılması, indirilmesi gibi. Mesela ileri geri hareket ettirilmesini yayık sallama hareketine benzetebiliriz. Sahil kesiminde daha farklı söylenir. Ağın denize atılması, çekilmesi gibi. Ama muhakkak yaşayış biçimi ile ilgili vardır. Olmaması mümkün değil.

Hemşin Bölgesinde oynanan kaç horon vardır, isimleri nelerdir?

Benim aklıma gelen ve bildiğim kadarıyla; Hemşin, Yüksek Hemşin, Çano, Yeni Çano, Eski Çano, Bakoz, Papilat, Alican, Rize, Çarişka, Memedina, Heveg, Kaçkar,

Büyükoğlu, Mahmudoğlu, Çinçiva, Sarmistal, Amlakit, bunlar Amlakit Kız Horonu, Sarmistal Kız Horonu diye de geçer.

Hemşin Horonları içerisinde hareket olarak birbirinin aynısı olup (ya da benzerlik gösteren) isim olarak farklı horonlar var mıdır? Hemşin'de geçmişte oynanıp günümüzde oynanmayan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir?

Bundan 30–40 sene önce Heveg oynardık. Şimdi yok. Kimse de bilmez. Bakoz binde bir. Çarişka yok. Hem oynatan olmadığı için, hem de bazı şeyler dejenere olduğu için. Genellikle yayla göçlerinde ve düğünlerde oynandığı için bu horonlar 200–300 kişinin katıldığı bir halkada olmazdı. Sadece o evde, o evin hayat dediğimiz bölümüne sığacak kadar insan oynardı. Buda en fazla 30 – 40 – 50 kişi demekti. İnsanlar oynatan kişiye uymak zorundadır, oynatan da oynayacakları horonları söyler. Şimdi düğünlerde günümüzün mevcut müzikleri de bu işe karıştığı için tamamen dejenere oldu. Üzülerek söylüyorum tepinme gibi, horon falan da değil. Hep aynı horonlar oynanıyor. Hiçbir anlamı yok.

Kaçkar ve Rize birbirine benzeyen horonlar mıdır?

Muhakkak ki benziyorlar. Kaideleri değişik. Ortak özellikleri var. Rize Akçaabat'a daha yakın. Kaçkar daha yumuşak. Ama hareketler farklı. Rize'nin forasındaki türkü kaidesi ile Hemşin'in forasındaki türkü kaidesi farklıdır. Hepsinin ortak özelliği var tabi.

Mesela Rize'de ayaklar nasıl vurulur? Daha mı serttir? Yani nedir farklılıkları?

Rize'de daha sert vurursun ayağı, daha dik durursun. Bizdeki horonlar Akçaabat horonları kadar hareketli değil. Tabi bu yöredeki insan yapısıyla da ilgili olabilir. Mesela Trabzon'un sahil kesimiyle iç kesiminde oynanan horonlar da farklıdır.

Siz hiç horon oynattınız mı?

Hiç oynatmadım ama oynarım. Horon oynatmak için tulumdan da anlamak lazım. Tulumcu, horoncuya göre tulum çalar. Horoncu tulumcuyu uyarır bile. Hat kaçırdın der. Diyelim ki örgü örüyorsun, örgüde şişin düştü, çözüldü. Horonda da diyelim ellerin yukarı kalkması gerekiyor, onun komutu verilmiş. Ama tulumcu aşağıdaki kaideyi çalıyor. O zaman hat kaçırdın denir.

Horonlardaki uyarı ve komutlar nelerdir, bu uyarı ve komutlar günümüze gelene kadar değişikliğe uğramış mıdır?

Gördüm seni derler isim vermeden, ismini söylersem yüzün kızarır, delikanlı dışarı çık (hatalı oynuyorsa, konuşuyorsa). Konuşmaya kesinlikle müsaade edilmez. Eskiden tulum sesi ayak sesi denirdi. Başka ses olmazdı. Şimdi bırak sesi adam ağzında sakızla türkü söylüyor. Kendi kültürüne hakaret ediyor. Eskiden mümkün müydü horoncunun yanında sakız çiğnemek. Hemen atarlardı. Birde rezil olmak var tabi. Hele birde genç delikanlı ise, sevgilisi de ordaysa…

Horonlarda en çok rastlanan nara'lar hangileridir?

Nara horonlarda da atılır. Haberleşme de olabilir bence. Karşıdan karşıya ses verirsin. Yaylaya giderken çok nara çekilirdi. Ve çekenin sesinden kim olduğu anlaşılıyordu. Aynı zamanda yabani hayvanlardan korunmak için de yapılıyor.

Horonlarda ne amaçla çekiliyor?

Kendini kanıtlama, coşku.

Son zamanlarda genç kesim tarafından atılan naraların (aho…vb)

Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardır? Bu tarz naralar sizce horonları yozlaştırıyor mu?

Burada kesinlikle yoktur. Son 10 senedir görülüyor. Çok kötü maalesef. Devam eder mi bilemem ama ben Hemşin Horonlarının da devam edeceğini düşünmüyorum.

Neden böyle düşünüyorsunuz? Geleneksel olarak mı devam etmeyeceğini düşünüyorsunuz?

Modernizme karşı değilim. Bir şeyin modernize edilerek devam etmesi de gerekir. Ama yeni şeyler gelmiyor. Geriye gidiyor ve üstelik eskilerde ortadan kalkıyor. Yani eklenen yeni bir şey yok. Aho gibi olanlar çok argo. Dikkat edin, bunu söyleyen kişiler oynarken tepinirler. Horonda kişi kendi oynamayacak. Gurup olarak oynanması lazım. Bireysel şeyler yapılmaması lazım. Gençlerin kanının kaynadığı zamanlar kendi aralarında olabilir. Ama devamlı kendini öne çıkarmamak lazım.

Şimdiki horon oynatanlara bakıyorum, onlar horon oynatmıyorlar, kendileri oynuyorlar.

Hemşin Horonlarında türkülerin yeri nedir?

Türküler olmadan Hemşin Horonları olmaz. Muhakkak oynadıktan belli bir süre sonra fora verilir. Genelde türküler o anki durumu anlatır. Geleneksel anonim türkülerde söylenir ama yeniden yaratılmalıdır.

Söylenen türkülerde genellikle kalıplaşmış sözler ve kaideler mi kullanılır? Doğaçlama yani o anda oluşan sözler ve kaidelerin ne derece yeri vardır?

Hemşin türkülerinin en önemli özelliği doğaçlamadır.

Artık doğaçlamanın olmadığı söyleniyor.

Evet, hiç yok. Hala 20 sene önceki türküleri söylüyorlar. Mesela bizim zamanımızda bir genç kız görüldüğünde onun puşisine bir türkü atılırdı. Veya enişteye türkü atılırdı.

Hâlâ düğünlerde söylenen bir türkü var.

Enişte boyun uzun
Deyiyor saçaklara
Baldızın kurban olsun
Bastığı topraklara

Bu bir sefer söylenmiş zamanında. Diyelim ki başka bir düğündeki enişstenin boyu kısa. Ona bu türküyü söyleyemezsin. Boyunun kısa olduğunu anlatacak bir şey demek zorundasın. Ya da bir kusuru vardır. Kravatı yanlanmıştır. Ona bir şey söyleyebilirsin.

Gençlerin rolü nedir sizce?

Gençlerin bu kültürle ilgili olmadığını düşünüyorum. Çünkü o ortamı yaşamamışlar. Şimdi nedir? Bilgisayar, cep telefonu. Bazen ben de giriyorum Hemşin sitelerine Mesela bir tanesi yazmış; lidulu lidudulu lidulu… Yani bunlar çok yoz. Ben çok üzülüyorum. Farklı bir şey söylemek zorundalar ama söyleyemiyorlar. Çünkü o duyguyu yaşamamışlar. Mevcut sistem de zaten öyle bir duygu yüklemiyor insana.

Şöyle söyleyeyim, onun sevgilisine türkü atmasına gerek yok. Niye? Zaten devamlı beraberler. Gurbete türkü atmasına gerek yok. Zaten kısa zamanda gidip gelebiliyor. Ben bunları yaşadığım için söylüyorum. Eskiden insanlar yaylaya gittiği zaman kalabalık gidilirdi. Göçe gelenlerin genellikle genç kızlarda olurdu. Onlar da sığırları bırakır geri dönerdi. Onlar döndüğünde de yaylada kimse kalmazdı. Bir tane yaylacı kocakarı, bir tane de çoban. Çoban yetim kalırdı, kimsesi yok.

Koyun çıktı yaylaya
Kuzusunun adı yok
Kızlar gitti aşağa
Yaylaların tadı yok

Bunu yaylada kalan insan yaşamış. Belki giden kızların arasında sevdası da vardı. Yani gençler yaşayamadıkları için üretemiyorlar. Sadece Hemşin'de değil Anadolu'da da yok türküler. En azından eskileri korumak lazım. 77 yılında 8–10 kişi bir düğüne gittik. Bize de sıra verdiler bizde oynuyoruz. Saat 12 sıralarıydı. Bir tane kız köşede durmuş uyuyordu. Arada bir gözlerini açıyor bakıyordu. Bizde ona türkü attık.

Köşede duran güzel
Ne uyurda uyursun
Uyku gene bulunur
Bizi nerde bulursun

Bu türkü hala söyleniyor.

Söyleniyor işte o türkünün mucidi benim Hâlâ söyleniyor ama onu orda ki insanlar yaşamış. Birde bu türküleri söyleyen kişiler var. Yani o söyleyince sende bir tane söylüyorsun. Zaten o söylerken sende hazırlıyorsun. Kafiyesi hemen hazır oluyor. Maalesef o zamanlar bu türküler hiç kayda geçmedi. Kimse de önemsemedi. Gerçi o zamanda kameralar vardı. Nedense yapılmadı. Belki de bu işin bu şekilde devam edeceğini düşündüler.

Genellikle hangi konular üzerine türkü atılır? Geçmişte atılan türkülerle günümüzde atılan türküler arasında farklılıklar var mıdır? Genç ve yaşlı kesimin attığı türküler konu bakımından farklılık göstermekte midir?

Gurbet, hasret, ayrılık, sevdalık, askerlik, ölüm. Yani burada yaşayabileceğiniz her şey konu olabiliyor. Mesela, sığırlara da türkü atılır.

İki sığır senin var
İki sığır da benim
Katalım sığırları
Bende olayım senin.

Bunu söyleyemezseniz artık burada. Şimdi kimsede sığır falan da yok. Düşünsen de çıkaramazsın böyle bir şeyi.

Eskiden yaylada kalanlar katırcıların gelmesini beklerdi dört gözle. Gelirken bir tane elma, armut getirsin diye. Çok kıymetliydi onlar için. Devamlı dağda yaşadıkları için peynir, ekmek, yağ yiyorlar. Sebze de yok. Ona örnek bir türkü var.

Aşağıdan gelmedin mi
Armut getirmedin mi
Benim için bir tane
Cebine koymadın mı

Bunu söyleyen belli ki bir kız. Burada iki durum anlatılıyor. Hem ihtiyaç, hem de hatır sevgi. Yani getirmediysen bile hatır için bir tane getirseydin. Benim hiç mi hatırım yok anlamında da söylenmiş.

Hemşin Horonlarında kadın – erkek ayrı oynanan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir? Bu horonlar günümüzde de kadın – erkek ayrı mı oynanmaktadır?

Şimdi yok. Önceden kızlar ayrı oynardı, erkekler ayrı.

Ne kadar zamandır yok?

20–30 senedir yok.

Kız horonları bundan dolayı mı çıktı?

Tabi. Onlar her çeşit horonu oynamıyorlar. Hareketler daha narin ve daha basittir.

Kadın – erkek beraber oynamıyorsa bu türküler nasıl atılıyordu?

Şimdi şöyle; erkek oynarken kadın seyrederdi. Erkekler gizli oynamıyordu. Kadınlar oturur seyrederdi. Ama kadınlar ayrı bir yerde oynuyordu. Erkekler olmazdı. Tabi bu da değişti. Çok hızlı bir değişim oldu. Artık beraber oynanıyor. Bir sorun da yok.

Fora nedir?

Rahatlama ve dinlenme amacı ile türkü söylenen bölüm.

Sadece fora diye adlandırılan bölümde mi türkü söylenmektedir? Horon oynanırken de fora dışında türkü söylenebilir mi?

Genelde forada söylenir. Öteki türlü horona uymaz.

Horon oynarken türkü söylenmiyor mu yani?

Hayır, söylenmez.

Türkü söylerken nefes önemli. Nefes alıp vermede sesin kesilememesi lazım. Hızlı bir şekilde Hemşin oynarken türkü söyleyemezsin. Hareketler de önemli. Mesela Çarişka da söylenebilir. Çünkü orda ki hareketlerde rahatsındır.

Savuşurken söylenir mi?

Savuşurken söylenmez.

Her horonun forası var mıdır?

Çift ayakta fora yok. Çift ayakta türkü söylenmez. Biraz Rize tarzı o horon.

Hemşin Horonlarında fora yerine geçmeyen fakat fora yapısında türkü söylenen bölümler var mıdır? (Nazar Boncuğu Gibi, Başında ki Puşi'nin vb. kaideler fora dâhilinde mi söylenmektedir yoksa horondan bağımsız olması gereken bir yapıda mıdır? Bu gibi kaidelerin Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardır?)

Bir parça yazılmış, türkü olarak söyleniyor. Ama burada insanlar onla horon oynuyor. Yani, ayağını oraya buraya çeviriyor. O zaman farklı bir müzikle de horon gibi bir şey oynanabilir.

Bunlar olduğu zaman horonların yozlaştığını düşünüyor musunuz?

Tabi. Zaten bunlarla başladı. O zaman o türküye de horon adı vermek lazım. Nazar boncuğu horonu! Normalde bir müzik parçası olarak yapılmış. Hemşin ile ilgili yok. Ama Hemşin ezgileriyle benzerlikler var. Zaten satabilmesi için bu özelliği kullanmak zorundalar. Mesela, Davut Güloğlu yazmış; Çarşamba dereleri… Niye? Çarşambalılara satayım diye. İsmail Türüt Artvin'i yazmış. Artvinlilere satayım diye. Artvin'i bildiğinden değil. Ben Kars üzerinden ne kadar şiir türkü yazabilirim ki? Niye; o dokuyu bilmiyorsun, insanlarıyla yaşamıyorsun. Orda o dokuyla yaşayacaksın bir kere. Bu çok önemli.

93 harbinde yayla üzerinden Erzurum'a gidiyorlar savaş için. 40–50 kişi. Diyorlar en sonunda bir horon oynayalım. Hepsi genç, kimisi evli. Yaşlılarda seyrediyorlar.

Horonda şunu atıyorlar;

Giydim yün çorabımı
Giydim de çektim dize
Sevinin ihtiyarlar
Gelinler kaldı size.

Biz gidiyoruz belki şehit olacağız. Hem gelinleri koruyun anlamında hem de gelinler size kaldı anlamında bir dokundurma var. Hemşin'in argosu da çoktur. Argo türküler. Ama çok mükemmeldirler. Tam yerindedir. Orda o söylenmesi lazımdır. Mesela; babamlar zamanında bir düğüne gitmişler. O zamanlar davetli olmayanlar düğünlere gidemezdi. Babama laf atmışlar.

Buraya nerden geldin
Cumbur'un Mustafa'sı
Babamlar da cevap vermiş
Burada uşak olmuş
Yokmuş onun babası

O arada da gayri meşru bir çocuk doğmuş o köyde. Ortalık karışmış tabi. Duruma göre atılıyor böyle laflar. İnsanı öyle mahcup ederler ki, aklınız durur.

B.2 Kamil Ferah

Adınız Soyadınız?

Kamil Ferah

Doğum Tarihiniz?

Esas doğum tarihim 1962 ama 1969 yazılmış

Mesleğiniz?

Marangozum

Köyünüz?

Nurluca Köyü (Çaneva)

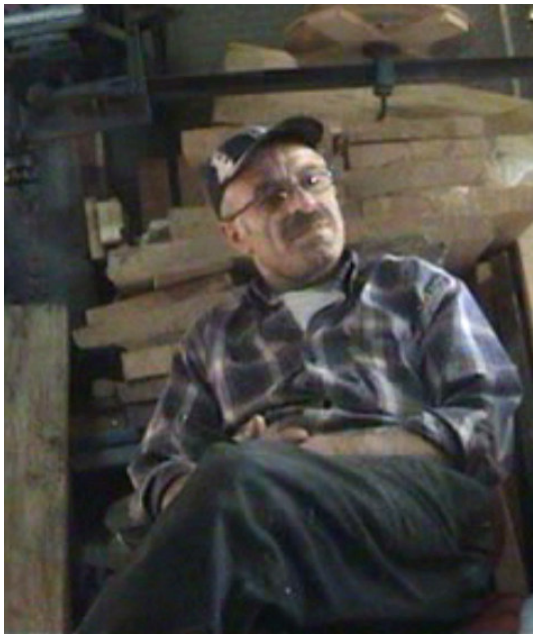

Şekil B.2: Kamil Ferah

Sizce horon nedir? Hemşin'de horon nasıl oynanır? Eskiden nasıldı?

Eski horonların tadı yok şimdiki horonlarda. Eskiden horon oynardı insanlar, horoncular biz çocuğuduk. Bizi horonun içerisine dahi koymazdılar. Bakardık bizi horona alsalar diye. Horonu bi ufak yanlış oynadığın zaman yaşlı insanlar değneği tak diye koyardı sana. Şimdi bakıyorum bugün bir Hemşin horonu oynayacaklar, elli çeşit. Kişiye de bir şey diyemiyorsun horon oynatırken. Gençlere diyorsun ki evladım doğru oyna. Komut veriyorsun böyle oyna, şöyle oyna diye E bu kişi seni dinlemiyor. Bir şeyde diyemiyorsun. Asıl Hemşin Horonu şuan bitmiştir. Oynanmıyor.

Horonu bilmeyen çocuklar, gençler nasıl öğreniyorlardı?

Ben şahsıma ait söylüyorum. Benim ömrüm yaylalarda geçti. Başka yaylalarda marangozlukta yapıyordum. O yaylalarda meşhur horon oynatan insanlar vardı. Bakıyorduk dışardan bu adam nasıl oynuyor diye İnsan önce izliyor. Tabii izlemekle oynamak arasında çok büyük fark var. Ufak tefek o oynatan insanların eline girdiğin zaman, kolunu ona bırakacaksın. Der ki yanlış oynuyorsun, kolunu bırak bana. Ne yaparsın, uyarsın ona. O zaman istediğin havayı oynayabilirsin. Biz böyle yetiştik.

Hemşin bölgesinde oynanan kaç horon vardır, isimleri nelerdir?

Hemşin oynarız, birde Yüksek Hemşin var Rize var, Eski Rize var. Papilat, Amlakit aynı, Savuş ve Kız Horonu aynı, Ğant, Çano, Çarişka, Çift Ayak, Alican, Abdi Horonu, Sabah Horonu.

Bence Hemşin'de olmayan horonlar; Tapeçi, Musluoğlu, Zabitoğlu, Dikbüyük, Çinçiva Rize'si, Şarhoş, Ortaköy, Yeni Çano, Sık Rize Bakoz diye bir horon yoktu yeni çıktı. En rahat horon da Sabah horonudur. Eskiden horonlar böyle değildi. Akşamdan oynamaya başlardık sabaha kadar. Şimdi 12'ye kadar oynuyorlar. 12 deyince yallah eve. Benim babam tulumcu idi. Düğünler sabaha kadar sürerdi. Bir keresinde Senoz Köyüne gittim. Kaptan Paşa diyorlar. Çayeli'nde 3 gün 3 gece düğün oldu. Şimdi eski horonlar bitti.

Bir düğünde sizin oynattığınız Papilat horonuna denk geldik. Orada tik-tak diye bir tabir kullandınız. Nedir özelliği?

Papilat horonunda aşağıya indiğin zaman durulur. Kıpırdamak yok. Gayet rahat bir şekilde. Ben de bir gençten duydum aslında. O anda benim kafama takıldı. Baktım ki bu horonda güzel gidiyor. Horonda durduğumuz zaman sadece ben tik-tak diyorum. Aslında iyide bir eğlence oluyor horonda.

Horonda en çok rastlanan naralar hangileridir?

İnsan coşunca nara atıyor. Mesela; bugün çıksan Üsküt Dağına, orda insanlar horon oynamakta çok coşuyor.

Bir zaman ben Palovit Yaylası'ndayken yerli bir turist geldi. Bizde tepeyi dönüyoruz, zirveyi aşıyoruz. "Kusura bakmayın ama ben bağırabilir miyim? Coşabilir miyim?" dedi. Bizden müsaade aldı. Bu demek oluyor ki, insanın içinden geliyor.

Son zamanlarda genç kesim tarafından atılan bazı naraların (aho... vb.) Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardır? Bu tarz naralar sizce horonları yozlaştırıyor mu?

Öyle şeyler yok, kesinlikle. Geldik beraber deriz mesela. Bu ne demek? Hazır olun demek. Horonu rahat oynamak lazım. Aslını oynamak lazım. Aslını oyna ki oynadı desinler. Yeni bir şeyler çıkarmışlar. Hemşin Horonunu da rezil ettiler. Rize Horonunda "habuçiçi" diye bir şeyler söylüyorlar. Bu tarz şeyler olamaz. Bunların hepsi horonlara ters. Böyle bir şey olabilir mi! Horon oynadığın zaman seyreden insan diyecek ki "helal olsun bak oynuyor". Sohbet için horon oynanmaz. Sohbet etmeyeceksin. Oynatanı dinlemek, izlemek zorundasın. Ben oynatırken ter içerisinde kalıyorum sen beni dinlemiyorsun, istediğin havayı çalıyorsun. Öyle bir şey olamaz.

Hemşin Horonlarında türkülerin yeri nedir?

Horonu oynatan insanın, komut veren insanın birazda şair olması lazım, türkü atabilmesi için. Sevdalılar da atar tabi. Ama asıl atıldığı zamanlarda kimse alınmıyordu, çünkü karşılığını verebiliyordu. Şimdi bir kıza ben bir türkü atmam. Benim yaşım başım geçmiş. Ama benim yaşımdaki birine atabilirim. O da benim karşılığımı veriyorsa tamamdır. Sonunda yenilmekte var.

Gençler türkü atabiliyor mu sizce?

Ben o kadar horona giriyorum, oynuyorum, oynatıyorum ama hiç görmedim. Bir ikincisi birine türkü attığın zaman yanlış anlıyor şimdi. Öyle türküler var ki atılmış olan türküde utanma olmaz. Öyle bir kelime söylersin ki şaşırır. Çünkü beynine ne gelirse onu söylüyorsun. Eski insanlar ne güzel türkü atarlardı, söylerlerdi. Şimdi öyle mi…

Hemşin Horonlarında kadın – erkek ayrı oynanan horonlar var mıdır? Varsa isimler nelerdir? Bu horonlar günümüzde de kadın – erkek ayrı mı oynanmaktadır?

Ayrı ayrı oynanırdı. Kadınlar – kızlar ayrı oynardı, erkekler ayrı. Doğru değil. Bu benim şu anki görüş şeklim. Hepsi bir oynasaydı. Ne olacaktı? Şimdi oynuyorlar da ne oldu? O zaman insanlık vardı da şimdi yok mu? İnsanlık gene insanlıktır. İnsanlar daha kültürleşti.

Kadınlara ne kadar yer verilirdi horonlarda?

Kadınlara az yer verilirdi. Kadınlar hayatlarda oynardılar. Çok iyi kadın horoncular vardı. Sonra sonra baktık ki bu iş böyle olmayacak. Kadınlar da, erkekler de beraber oynamaya başladılar. Doğrusu da budur.

Genç ve yaşlı kesimin attığı türküler konu bakımından farklılık göstermekte midir?

Gençler türkü atarlarsa birisini seviyor demektir. Karşısındaki de onu seviyorsa o türkünün ona atıldığını anlar. Yani sevdalık üzerinedir genelde. Yaşlılarda kendi yaşıtlarına atar.

Fora nedir?

Fora dinlenme amaçlıdır. Yorgunluk alınır. Bütün horonlarda ki fora sola gider. Mesela, forayı veren kişi düş soluma diyor, yani sol tarafa gitmek anlamında. Yorgunluğunu alırsın sola giderek, ama normal insan gider gibi değil, oynayarak. Komut veren insan türküsünü söyler. Hem türkü söylenir, hem de dinlenilir. Gençler şimdi öyle etmezler. Dinlemezler. Dinleyince türkünü de söylersin, eğlencende olur.

B.3 Nihat Sarıahmetoğlu

Adınız Soyadınız?
Nihat Sarıahmetoğlu
Doğum Tarihiniz?
1947
Mesleğiniz?
Ticaret (emekli)
Köyünüz?
Yenice (Parağol)

Sizce horon nedir?

Benim için horon İslam'dan önceki inanışların içine alabildiği ve günümüze kadar gelen eğlence biçimidir. Fakat İslam da horona yer yoktur.

Gündelik yaşamın horonla bağlantısı nasıldır?

Gündelik hayatla horonun bağlantısı; güzelliklere, coşkuya, mutluluklara ulaşmanın kutlaması, dışa vurulmasıdır. Mesela; Hemşinlideki yayla sevgisi coşkuyu arttırır, horona dönüşür. Bir evladımızın nişanlanması, evlenmesi mutluluk duygumuzun kabarmasının horonla kaynaşmasına vesile olur. Hayatımızda var olan vartevor, mecilik ve buna benzer başarılara ulaşmaları coşkuyla, horonla kutlarız.

Gündelik yaşam içerisinde yapılan işler (çay toplamak, yük taşımak vb.) horonlardaki hareketlere etki etmiş midir?

Gündelik yaptığımız işler bedensel ve uzvi hareketlerimiz horonların oluşmasında kesin etki etmiştir. Mesela ip ile asılı yayığın sallanması, tahta biçen hızarcıların aşağı yukarı, alıp vermeleri, eskiden ayaklarla çamaşır yıkanırdı. Çamaşırın üzerinde iki ayakla tepinme hareketleri, dereden, ırmaktan, suyun üzerinden taştan taşa atlama, bol yağış olması nedeniyle çamurdan korunup çamuru aşmak için yürüyüş biçimleri. Bu misalleri çoğaltabiliriz. Bunun içindir ki günlük işlerimiz, bedensel ve uzvi hareketlerimiz horonlarımızın figürlerini oluşturmuştur.

Şekil B.3: Nihat Sarıahmetoğlu

Hemşin bölgesinde oynanan kaç horon vardır, isimleri nelerdir?

Aslında geliştirilip de günümüze kadar gelen horonlar ve Lazların da geliştirdiği horonlar desek daha doğru olur. Bu iki halk birbirleriyle bitişik olduğu için horonlarını karma, iç içe, beraber oynamışlardır. Fakat ayrı olan folklorlarının halk oyunları kısmı Hemşin halk oyunları diye adlandırılır. Tulum da öyledir. Hemşin de kaç türlü horon vardır, hangilerinin Lazlara, hangilerinin Hemşinlilere ait olduğu sorusunun cevabı bence oldukça zordur. Bu ayıklama imkânsız hale gelmiştir. Asıl olan yedi oyunun var olduğudur. Bunlar figürleri birbirinden ayrı olan Hemşin, Rize, Çarişka, İki Ayak (Rize oyunu), Savuş, Bakoz (veya Çeymakcor Kız Horonu), Paraçkur Kız Horonu. Benim ve bazıları için bu doğru iken, başkaları için daha değişik doğrular oturmaktadır. Ama doğru bir tanedir. Bu konuda kayıtlı kaynak olmadığı için doğruları bire indirmek çok zor. Bunun yanında Hemşin insanı horonları çok sevdiği için gelişim daha fazla olmuş. Köylerde başka horonlar gelişmiş, ya o köyün ismini almış, ya da geliştiren tulumcunun veya horon ustasının adını almış. Ve ya bir başkasına, sülaleye ya da bir köyün bir mahallesine addedilmiş. 54 tane horon ismine ulaşmış bulunmaktayım ama bunların birçoğu tartışılır.

Hemşin horonları içerisinde hareket olarak birbirinin aynısı olup (ya da benzerlik gösteren) isim olarak farklı horonlar var mıdır?

Şurası muhakkak ki 54 oyunun birbirlerinden ayrı figürleri olması imkânsızdır. Fakat bu 54 horon, 54 ayrı ezgi ile çalınmaktadır. Bu arada birçoğu da kaydelerden türetilmiştir. Fakat bazı yerlerde veya köylerde Rize stili oyunlar ve savuşarak oynanan oyunların aynı figürlerle ama ayrı ezgilerle oynanmakta olması mümkündür. Bunlara Bakoz, Çarişka, Memedina, İki Ayak, Ortaköy, Savuş, Papilat, Hodeçur, Langa Limanı, kesin dâhil değildir. Bu sorunun cevabını horon ustaları daha iyi verebilirler. Verirler demiyorum çünkü sağlam kaynak olmadığı için, açıklaması zor bir konudur.

Hemşin'de geçmişte oynanıp günümüzde oynanmayan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir?

Noktalı Anzer ile Anzer'in ayırımı yapılmadığı için Anzer yok oldu. Savuş tamamen yok oldu. Hatta savuş diye bir oyunun olmadığını söyleyenler çoktur. Hâlbuki Savuş,

en eski oyunlardandır. Abdinin Horonunun pek oynandığını görmüyorum. Polat'ın Rize'si, Langa Limanı ve Alican horonlarını da söyleyebilirim. Şunu da ilave etmekte yarar var. Bakoz ile Ceymakçor Kız Horonu aynı oyun ayrı isim olduğu için, Bakoz ismi ile oynanıyor. Diğer horonlar ise bazıları az oynansa bile devam etmektedir.

Horonlarda ki uyarı ve komutlar nelerdir? Bu uyarı ve komutlar günümüze gelene kadar değişikliğe uğramış mıdır?

Her horon ustasının kendini göre bir söylemi vardır. Bölge ve köylere göre değişir. Her usta kendi ustasının yöre ve bölgesi ile etkilenmiştir. Bunların neler olduğunu horon ustaları ile yarı bir çalışma yapılması ile öğrenilmesinin daha sağlıklı olacağını düşünüyorum. Bazı örnekler verebilirim. Ezma arkadaşuni, ha boyle yavrum nani nani, hayde odune, kollar çubuk, ezma gezma, hey çaça yaka paça in yere in, git da bas geri fora fora, tulum ilen oyna ayak sesi, aşağde tik tak var, yayukla yavrum yayukla, neriye gel geri, yaşa tulum, üçtur beştur sabah köçtur, pat küt pat küt, al aşağa in yere, varmi derdi olen, oyle deyil boyle, savuş savuş, hayde beraber, kulak ver, omuz omuz şeklinde örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Horonlar da en çok rastlanan naralar hangileridir?

Horon oynanırken horonun eller yukarda kısmının oynanması bitikten sonra kollar omuzlara doğru çekilirken, Hey Hey ya da Hemşin Hemşin diye topluca bağırılır. Bir de haykırma, haykırlama ya da gürleme vardır. Bunlar aynı anlama gelmektedir. Topluca da yapılır, bir kişi de yapabilir. Bence haykırlamak bir yaradılış özelliğidir. Herkes yapamaz. Örneğin; Aiiiuhuhuuuuuhu… Genel kültürde bu yoktur. Alt kültürde ise yalnız Hemşin'e özgüdür.

Son zamanlarda genç kesim tarafından atılan bazı naraların (aho… vb.) Hemşin horonlarında ne derece yeri vardır? Bu tarz naralar sizce horonları yozlaştırıyor mu?

Bu naralar horonlarımızı yozlaştırdığı gibi, kültürel şenliklerde kitleler önünde oynanan horonlarımızı izleyenler tarafından da böyle olduğu sanılmaktadır. Ayrıca yeni yetişen gençlerimizde horonun bu olduğunu sanmaktadırlar. Onlar da gelecekteki yozlaşmaya alet olacaklardır. Hemşin Derneği olarak ne kadar bunu

önlemeye çalıştıysak da başaramadık. Horon ustalarının komut sözleri ve bahsettiğimiz naralar dışında hiçbir söz yoktur. Horoncular konuşamazlar bile. Bir yanlış hareket ya da konuşma olursa komuta eden usta dışarı atılacağını ihtar eder. Hatta eskiden atarlardı. Horon belli bir disiplinle oynanırdı.

Fora nedir?

Hemşin Horonları uzun süreli oynandığı için yorgunluğu gidermek devamlılığı sağlama amaçlı horonun bütün aşamaları oynandıktan sonra dinlenme forasına alır. Zaten foranın kelime anlamı da salma, bırakma, gevşeme ya da gevşetme olduğu da bir gerçektir. Horonlarımıza güzellik katan o anki oynanan horonun figür hareketlerine uygun fakat daha değişik hareketlerle yapılır. Horonlar sağa doğru oynanırken horonun bütün bölümleri oynandıktan sonra kalan en son fora kısmının sola doğru gidilmesidir diyebilirim. Ama bu aynı zamanda bir de dinlenmedir. Çünkü burada hareketler dinlenmeye yöneliktir. Bu esnada horonun doğasına uygun olan kayde ile türkü söylenir. Horonda oynayan sevdalıların türkü dili ile birbirleri ile halleşmesi de vardır fakat burada genelde doğaçlama yapılmaz.

Sadece fora diye adlandırılan bölümde mi türkü söylenmektedir? Horon oynanırken de fora dışında türkü söylenebilir mi?

Evet, sadece horonun fora bölümünde türkü söylenir çünkü Horon oynanırken, kesinlikle konuşulmaz ve laubali hareketler yapılmaz. Yapılırsa horonu çeviren kişi bunlara mani olur. Hatta dışarı atar. Forada da fazla türkü söylenmez. Bir ya da iki türkü söylenir.

Her horonun forası var mıdır?

Her horonun forası yoktur, ama forası olmayan horonda çok azdır.

Sizce atma türkü nedir?

Sevgiliyle süslemeli konuşmadır. Olanları ve olacakları kimi alaylı, kimi komikçe ve espri ile kimi zaman da dramatize ederek doğaçlamayla dile getirmektir.

Hemşin horonlarında türkülerin yeri nedir?

35–40 sene geriden alacak olursak sevdalıların birbirlerine hazır, bilinen türküler ile halleşmesidir. Çünkü son 35 ile 40 senedir kadın-erkek beraber oynamaktadırlar. Yalnız erkeklerin kadınsız oynadıkları zaman da gene sevdalık türküleri söylenirdi ama o zamanki sevdalıklar gizli idi. Fakat sevdalılar birbirlerini bilirdi. Sevdalılar horonda türkü derken kadın ve kızlar seyrederlerdi. Mesajlar türkü ile iletilirdi. Ya da yeni sevdalıklar başlardı.

Söylenen türkülerde genelde kalıplaşmış sözler ve kaideler mi kullanılır? Doğaçlama yani o anda oluşan sözler ve kaidelerin ne derece yeri vardır?

Söylenen türküler genelde kalıplaşmış sözlerden ibarettir. Kaydelerde öyledir. Hemşin türküleri 7 heceden oluşur. Bizim Hemşin kaydeleri ancak 7 heceye uygundur. Şunu da ilave edeyim klasikleşmiş bazı destanlarımız var. Bunların kaydeleri farklıdır. Sözleri de 7 heceden fazlasına uygundur. Avcı Destanı, Nokta Hala Destanı gibi... Şunu söyleyebilirim ki, şimdiki horonlarda doğaçlama kalmamıştır.

Genellikle hangi konular üzerine türkü atılır?

Folklorumuzun bütününe hitap eden türkülerimiz vardır. Her kişi bolca bilir ama uygun olan söylenir. Bu hazır kalıplaşmış türküler içindir. Ne var ki son yıllarda bu konuda gelişme, durma noktasına geldiği için eski bilinenler söylenmektedir.

Geçmişte atılan türkülerle günümüzde atılan türküler arasında farklılıklar var mıdır?

Yaşam tarzı kısmen değiştiği için gidenler yerlerini yenilere bırakmıştır. Alafçılık, katırcılık, koyun sağma, sığır sağma, odun taşıma vb... bunların yerine gurbet, çay toplama şeklinde çoğaltabiliriz. Ne var ki eskiden doğaçlama ustaları oldukça fazla idi. Şimdi ise yok gibi.

Genç ve yaşlı kesimin attığı türküler konu bakımından farklılık göstermekte midir?

Elbette ki gösterir. Her insan bulunduğu yaşın durumuna göre bulunduğu ve yaşadığı zamanın etkisi altındadır. Mesela;

Omuzuma orağum
Budur benum merağum
Daha bakmam dağlera
Geliyor ağlamağum...

Yüksek yaş için uygun olabilir. Genç yaş için ise;

Bahçelerde gezemem
Taze biber ezemem
Bu yıl evlenceğim
Daha bekar gezemem...

Bu türküyü yaşlıların söylemesi abes olabilir. iki yaşlı dulun birbirlerine attıkları bir doğaçlamadan örnek vereyim.

Ben aldum da sen sardun
Belunde ki kuşağı
(Dul kadın)
Bir gün de senunkine
Öyle der el uşağı...

Hemşin horonlarında kadın – erkek ayrı oynanan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir? Bu horonlar günümüzde de kadın – erkek ayrı mı oynanmaktadır?

Eski zaman için fazla bir bilgi veremeyeceğim ama şimdilerde ayrı oynanan yok gibidir. Fakat genelde savuşmalı horonlar kız horonu olarak tabir edilmektedir. Bu tabirden yola çıkacak olursak kadınların savuşmalı horonları, erkeklerinde diğer horonları oynadığını söyleyebiliriz. Diğer horonlar biraz daha sert ve yorucudur. Savuşmalı horonlar kadının nazik yapısına uygundur. Samistal Kız horonu, Paraçkur Kız Horonu, Hamlakit Kız Horonunu örnek verebiliriz. Günümüzde bu ayırım ortadan kalkmıştır. Kadın ve erkekler bütün horonları beraberce oynamaktadır.

Hemşin Horonlarında fora yerine geçmeyen fakat fora yapısında türkü söylenen bölümler var mıdır? (Nazar Boncuğu Gibi, Başındaki Puşu'nin vb. kaideler fora dâhilinde mi söylenmektedir yoksa horondan bağımsız olması gereken bir yapıda mıdır? Bu gibi kaidelerin Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardır?

Fora bağımsız bir yapıdadır. Bu gibi davranışların, Hemşin kaynaklı olmayan bir kaydenin o an oynanmakta olan horonun içine girmesi kesinlikle doğru değildir. Bu haller son yıllarda sıkça görülmektedir. Hemşin horonlarının ve kültürünün dejenere olmasının başlıca sebeplerinden birisidir. Hemşinliler Eğitim ve Kültür Derneği olarak olağan üstü gayret göstermekteyiz. Aslında görsel medyanın Doğu Karadeniz kaydelerinin horonun içine sokulmak istendiği, bunun da sebebinin kültürü tam olarak bilmeyenlerin, horon oynamasını beceremeyenlerin başvurdukları, kolaycı ve bozucu bir yöntem olduğunu söyleyebilirim. Fakat burada şunu belirteyim, horonu seyreden yabancıların, hatta turistlerin, Hemşin horonlarının böyle oynandığını zannetmelerine neden olmaktadır. Hatta kameralarına çekerek izletmekte ve de tanıtmaktadırlar. Neyi? Tabi ki yanlışı.

Hemşin, Hemşin (yukarı havası, yüksek Hemşin eski, Hemşin), Alika, Rize, Seydioğlu Rize'si Avono Rize'si, Sık Rize, Anço, Mahmudoğlu, Samistal, Alican, Bakoz, Paraçkur Kız Horonu, Ortaköy Kız Horonu, Cano, Eski Çano, Gant, Çarişka, Çinçiva, Heveg, Papilat, Kemer, İki Ayak, Amlakit, Dumlu, Hodeçur, Yali, Anzer, Kaçkar, Memedina, Noktalı Anzer, Büyük Düz Horonu, Ceymakçor Kız Horonu, Büyükoğlu, Abdi'nin Rize'si, Savuş, Sabah Horonu, Abdi Horonu, Sırtlı'nın Rize'si, Ye Hala Horonu, Çinçiva Vişne Horonu, Tumas Horonu, Dik Büyük Horonu, Kaynaklı Rize Horonu, Polat'ın Rize'si, Tapeçi, Dereci, Müslüoğlu, Zabitoğlu, Sarhoş. Bu horonların hepsi Hemşin'de oynanmakta mıdır?

Sorunuzda belirttiğiniz isimlerde Sarhoş Horonu geçmektedir. O horonun ismi Sarhoş Horonu değil Vice'nin Rize'si veya Sabah Rize'si ya da Sabah Horonudur. Müslüoğlu diye bir horon yoktur, onun ismi de Abdi'nin Rize'sidir. Dereci diye de bir horon yoktur. Horonları liste halinde veriyorum.

Büyük Düz Horonu, Anzer, Noktalı Anzer, Papilat, Abdi'nin Rize'si, Mahmutoğlu, Kemer Kız Horonu, Kaçkar, Eski Çano, Çano, Seydioğlu Rize'si, Eski Hemşin, Düz Rize, Ança'nın Rize'si, Polat'ın Rize'si, Sık Rize, Vice'nin Rize'si (Sabah Horonu), Çinçiva Rizesi, Dik Büyük, Gvant (Ğant), Yali, Sırtlı'nın Rize'si, Langa Limanı, Apso'nun Rize'si, Kaynaklı Rize, Abdi'nin Horonu, Ye Ğala (Ye Hala), Zabitoğlu, Tapeçi, Çarişka, Alican, Bakoz, Ceymakçor Kız Horonu, Memetina, Hevek, Sabah Horonu (yeni), Yüksek Hemşin, Alika, Polat Horonu, Dumlu, Kotuna, Hamlakit Kız

Horonu, Samistal Kız Horonu, Paraçkur Kız Horonu, Büyükoğlu, Hodeçur Horonu (Avcı Destanı), Çinçiva Vişne Horonu, Tumas Horonu, Savuş, Hemşin Sallaması, Ortaköy, İki Ayak.

Sizce Hemşin Horonları ve Türküleri'nin kültür içinde günümüzde ki yeri nasıldır? Bu kültürün geleceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Hemşin Horonları, kaydeleri, türküleri ve sözlerinin günümüzde ki yeri maalesef olması gereken yerde değildir. Şunu üzülerek söyleyeyim tuz ile şeker birbirine karıştırılmıştır. Yozlaşma – dejenerasyon tüneline girilmiş ve epeyce de yol alınmıştır. Koskoca bir ülkenin marjinal bir bölgesi Hemşin'de muazzam bir kültür nasıl böylesine büyümüş, gelişmiş, kabına sığmaz hale gelmiş. Fakat son yıllarda bir okadar da gereği gibi korunmamış lümpence yaklaşımlar ile yazlaşmaya başlamıştır. 1960'lı yıllardan beri İstanbul'da Hemşin Derneği bu kültürün özgün akışını ve devamlılığını sürdürmüş ise de bu zaman zaman kesintiye uğramıştır. Zaman zamanda ehil olmayan ya da gereği gibi üzerinde durulmadığı için koca kültür kısmen yozlaşmıştır. Dernek ve bu işle uğraşan derneklerin hatta kişilerin bu işin üzerine ciddi olarak eğilip yozlaşmayı durdurmaları gerekmektedir. Hemşin fazla göç verdiği için dernekçilik bir ihtiyaç haline gelmiştir. Şu anda dernek var ama olsun diye vardır. Üzülerek böyle yazmak durumundayım.

B.4. Remzi Bekar

Adınız Soyadınız?

Remzi Bekar

Doğum Tarihiniz?

1937

Mesleğiniz?

Hemşinli Tulum sanatçısı

Köyünüz?

Nurluca (Sçanova)

Biraz kendinizden bahseder misiniz?

Sene 1950 oldu. Babam dedi ki "Remzi'yi artık mektebe gönderemeyiz. Nasılsa okuryazarlığı var. Otoriter bir adamdı babam. Fakat tenha kaldığımız zaman rahmetli

annem dedi ki “oğul sen okuyabiliyorsun ama senin bir diploman olsun” dedi. Okulda 3. sınıfa kaydettiler. İyi derece ile 5’i bitirdim.

Hocalarım benim okumamı istediler ama “babam öldüğü için beni okutmazlar, ben gurbete gidicem” dedim. 1954 senesinde Erzurum’a gittim. Orda bir pastanede çalıştım. 56’nın 8. ayında Divan oteline müracaat ettim. 15 sene komi-garson 20 senede şef olarak çalıştım. 35 sene üzerine iş hayatım emekliliğimle bitti.

Şekil B.4: Remzi Bekar

Tulum çalmaya 1948 yılında başladım. 11 yaşında öğrenmeye başladım. Fakat bizim köy, ağa köyüydü. Orda ağaların astığı astık, kestiği kestikti. Köyden de ağalar yolumu kestiler falan yere kadar tulum çal, falan yerden aşağıdan çalma dediler.

54’te Erzurum’a gittiğim zaman tulum yanımdaydı. Orda folklor gösterileri oluyordu. Çalıştığım pastanedeki Çinçivalı elemanlar “biz Hemşin ekibi olarak çıkıcaz sen de bize tulum çalacaksın” dediler. İlk defa sahneye orda çıktım. Hemşin, Papilat ve Rize horonlarını çaldım.

63 senesinde radyoya müracaat ettim. Alican Bey’e müracaat ettim. “Bana yurttan sesler de yer verebilir misiniz” dedim. Bana Çarşamba günü şu saatte gel dediler. Bana dediler ki “ ses başladığında direk ezgiye başlicaksın, biz kes dediğimiz zamanda anında keseceksin.” Aniden başladım ama kesemedim. “Hele bir programa alalım sonra düşünürüz” dediler. Yayın günü gittim bana yurttan seslerin sonunu

bıraktılar. “5 dakika çalacaksın” dediler. Yayından sonra Ali Bey “sonunu bitirmeye çalış – sor araştır, bul bitirmeye çalış” dedi. Uğraştım, ettim. Onu da yakaladım. Benim Remzi Bekâr oluşum radyo da başlar.

Sizce horon nedir?

Dünya üzerinde ki yaşayan bütün insanların kendine has hareketleri, tavırları vardır. Bunların bazılarına horon, bazılarına hora, dans, oyun, kaşık havası denir. Böyle yazılmıştır Türkiye’mizde. Dünyada da böyledir. Türkiye’de Karadeniz dolaylarında oynanan oyunlara “horon” demişlerdir. Dolayısıyla Hemşin’de de horan denmiştir. Karadeniz folkloru derken aklımıza koşma, hareket, titreme gelir. Ama Hemşin böyle değildir. Ağırdır, ahenklidir. Hemşinlilerin yaşantısı, hareketi, tavrı Karadeniz’e benzemez. Çünkü Hemşinliler Oğuz Türkmenlerinin torunlarıdır.

Gündelik yaşamın horonla bağlantısı nasıldır?

Birçok kişi bir şeyler söylüyor. Ama bana göre o söylenenlerin hiçbiri doğru değildir.

Hemşin bölgesinde oynanan horonların isimleri nelerdir? Kaç Horon vardır?

45 -50 arasında horon vardır.

Büyük Düz Horonu, Memetina Horonu, Çinçiva Rizei Horonu, Anço Horonu, Samistal Kız Horonu, Hemşin Horonu, Ceymakçor Kız Horonu, Ancer Horonu, Alican Horonu, Büyükoğlu Horonu, Papilat Horonu, Abdinin Rizesi Horonu, Eski Hemşin Horonu, İki Ayak, Sabah Horonu, Çarişka Horonu, Seydioğlu Horonu, Sırtlının Rizesi Horonu, Ye Hala Horonu, Çinçiva Vişne Horonu, Tumas Horonu, Dik Büyük Horonu, Kaynaklı Rize Horonu, Polat’ın Rizesi Horonu, Çano Horonu, Çano İki Horonu, Tapeçi (Langa Limanı) Horonu, Yüksek Hemşin Horonu, Paraçkur Kız Horonu, Rize Horonu, Mahmudoğlu Horonu, Ğant Horonu, Gotina Horonu, Sık Rize Horonu, Amlakit Kız Horonu, Kemer Horonu, Yali Horonu, Bakoz Horonu (Ceymakçor Kız Horonu ile aynı), Heveg Horonu.

Tulumun hasını Çamlıhemşinliler çalar ve oynar. Bizim Hemşin’de üç horon vardı. Rize, Papilat, Hemşin. Teferruat oradan gelmiştir. Bütün horonlarda eller bir defa kırılır. Yalnız Ğant horonunda üç defadır. Şimdi arkadaşlar bütün horonlarda üç defa kırdırıyorlar. Yanlıştır.

Heveg, Artvinle Ayder yaylası arasında kalan bir yerdir.

Yali Horunu Laz tarafı da çalar, biz de çok çalarız.

Savuş diye bir horon yok. Gotina diye bir horon var. Hemşin gibi oynanır. Aşağı inildiğinde savuşulur.

Birbirine benzemeyen horonlar, Abdi Horonu, Çarişka, Alican, İki Ayak.

Hemşin'de geçmişte oynanıp günümüzde oynanmayan horonlar hangileridir?

Abdi Horonunu gençler bilmez. Memetina'yı da bilmezler.

Günümüzde en çok hangi horonlar oynanıyor?

Sizin oynadığınız horonlar.

Horonlarda ki uyarı ve komutlar nelerdir?

Hemşin horonları oynanırken evvela "tok aşağı" denir. Bu şart. Kollar çibuk, sallama kolunu, konuşma, gülme, vuralım beraber.

Oynayamayanlar, ya da horonu bozanlar nasıl uyarılır?

Bizim zamanımızda bir ikaz edilirdi. İkincisinde kolundan tutulup atılırdı dışarıya.

Horonlarda en çok rastlanan naralar hangilerdir?

Horonlar da ki naralar aynıdır. Değişmez. Aho… gibi şeylerin hiç yeri yoktur. Hemşin Horonlarında. Onları Lazlar çıkarmış işte.

Sizce atma türkü nedir?

Hemşin'de çatma türkü denir. Köyde kızlar, kadınlar türkü söylerken, hep iki kişi vardır. Karşı tarafta da iki kişi vardır. Tulumun da iki sesi var. Folklor burada ortaya dökülüyor işte.

Hemşin horonlarında türkülerin yeri nedir?

Geçerlidir ve olması lazım. Olmazsa olmaz. Benim çocukluğumda bir kız bir delikanlıya ya da delikanlı kıza sevdalı ise onunla konuşamaz, yanaşamazdı. Ancak

türküyle mesela onun bir özelliğine, puşusini yandan bağlamışsa ona türkü söylerdi. Herkes ona söylediğini anlardı. Horonlarda atma türkü diye geçer. Eskiden iki kişi omuz omuza verir, sallanarak türkü söylerdi. Karşı-beri de böyleydi. Atma türkü günümüzde eskisi gibi yok.

Fora Nedir?

Horonlarda aşağı inildiği zaman "gitta fora gel" denir. Eğer bir yanlışlık olursa tekrar "foro gel fora" denir. Bu bölüm de muhakkak sola gidilir. Ahenkli bir vaziyette.

Genellikle hangi konular üzerine türkü atılır?

Belden aşağı olmamak şartıyla her konuda. Günlük yaşantıdan elbisesine, kuşağına, gülüşüne, dişlerine, gözünün güzelliğine, mesela ceketinin yırtıklığına… O atmosfere uygun bir atma türkü olacak.

Genç ve yaşlı kesimin attığı türküler konu bakımından farklılık gösteriyor mu?

Şimdi ben görmüyorum bir gencin karşı tarafa türkü attığını. Hep usta malı kullanıyorlar.

Hemşin Horonlarında kadın – erkek ayrı oynanan horonlar var mı?

Benim gençliğimde kadın – erkek hiç beraber horon oynamazdı. Çamlıhemşin'de de böyleydi. Onlar kapalı yerlerde oynardı. Ancak dışardan sesleri duyulurdu. Ahırda oynarlardı. Pokut yaylasında halen ahırda oynarlar.

Niyet iyiyse beraber oynanabilirdi. Şu an oynanmasından memnunum. Çünkü folklorde beraberlik vardır.

Sadece fora diye adlandırılan bölümde mi türkü söylenmelidir?

Evet. Başka yerde söylenmemeli ve konuşulmamalıdır.

Hemşin Horonları ve türkülerinin kültür içinde günümüzde ki yeri nasıldır?

Aslına uygun olursa çok iyi.

Kültürün geleceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çok üzgünüm ama geleceğini hiç iyi görmüyorum. Ben 50 sene önceki Hemşin'i seviyorum. Şimdiki Hemşin'i beğenmiyorum. Ahlak sıfıra düştü.

Horonların geleceği hakanda ne düşünüyorsunuz?

Şimdilik o kadar kötü değil ama 20 – 30 sene sonra onlarda dejenere olur. Aho… lar falan yer yapacak onlardan öğrenen kişiler öyle olduğunu bilecek. O da öyle yapacak.

B.5. Yakup Avhan

Adınız Soyadınız?

Yakup Avhan

Yaşınız?

52

Mesleğiniz?

Emekliyim

Köyünüz?

Ortaköy Mahallesi

Sizce horon nedir?

Bence horon insanların kendisini hareketlerle ifade etmesi demektir. Daha değişik ifadelerle de anlatanlar olabilir.

Gündelik yaşamın horonla bağlantısı nasıldır?

Gündelik yaşamın bence horonla bağlantısı vardır. Bizim atalarımız Orta Asya'dan gelmişlerdir. Örf, adet ve ananelerini de oradan getirmişlerdir. Hemşin horonu ve tulum da Orta Asya'dan gelmiştir. Onun için gündelik yaşamla paralelliği olmaması mümkün değildir.

Şekil B.5: Yakup Avhan.

Gündelik yaşam içerisinde yapılan işler (çay toplamak, yük taşımak vb.) horonlardaki hareketlere etki etmiş midir?

Benim babamdan, atamdan, dedemden duyduğum, gördüğüm Hemşin'de oynanan horonların böyle bir özelliği olmadığıdır. Ben öyle biliyorum.

Sizce savuş hareketi nereden geliyor?

Bu hareket Savuş horonu içerisinde yapılan bir harekettir. Dedelerimizin, atalarımızın harp esnasında yaptıkları bazı şeylerdir. Ama genelde kemençe ile oynanan horonlarda varolduğunu söylüyorlar. Tulumla oynanan horonlarda ben öyle bir şey duymadım. Ama yoktur diye de bir kaide yoktur.

Hemşin Bölgesinde oynanan kaç horon vardır, isimleri nelerdir?

Hemşin'de oynanan birçok horon var. Başta Hemşin horonu. Ondan sonra Rize horonu. Rize'nin birkaç türü var. Sık Rize; Pazar kesiminde, Laz kesimlerinde biraz daha yoğun oynanır. Eski ve Yeni Rize var. Papilat, Çinçiva, Çarişka, Anzer, Kaçkar, Çano (Eski ve Yeni Çano olmak üzere), Çift Ayak, Ğant, Sabah Horonu gibi horonlar vardır.

Hemşin horonları içerisinde hareket olarak birbirinin aynısı olup (ya da benzerlik gösteren) isim olarak farklı horonlar var mıdır?

Sabah horonu ve Kaçkar horonu hareket olarak hemen hemen aynıdır. Kaide farkı vardır. Üstten sallamaları da aynıdır. Birkaç ayak farkı vardır. Sabah horonu ise; insanlar sabaha kadar oynamış oynamış yorulmuşlardır. Uykunun en yoğun olduğu saatlerdir. Çok hareketli oynanmaz. Daha aheste, sakin oynanan bir horondur. Yukarıda oynanan (hareket olarak) horonların hemen hemen hepsinin hareketleri birbirine benzerdir. Hemşin ve Ğant horonu biraz daha değişiktir. Sert oynanan horonlar aşağıda değişiktir. Yukarıda da değişktir. Rize, Papilat, Çinçiva, gibi horonlar birbirine paraleldir. Çok fazla farklılık yoktur. Sadece kaide farkı vardır.

Hemşin'de geçmişte oynanıp günümüzde oynanmayan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir?

Elbetteki vardır. Mesela bir Çarişka horonu…. Unutulmaya yüz tutmuştur. Genç tulumcu arkadaşlarımızda bu horonu çok iyi çalamıyorlar. Bizim yaş gurubumuzun üstündekiler bu horonu oynayabiliyorlar. 50 yaşın altında olanlar unutmuşlardır. Oynanmıyor gibi artık. Eskiden Çinçiva oynardık. Şimdi o da oynanmıyor. Anzer'i bizim gibiler oynatırsa oynanıyor. Çalınırsa ve de iyi komut verilirse Anzer horonu oynanır. Çok iyi bir horon olmasına rağmen gençlerimiz arasında oynanmıyor. Genelde Papilat, Hemşin ve Rize oynanıyor.

Horonlardaki uyarı ve komutlar nelerdir, bu uyarı ve komutlar günümüze gelene kadar değişikliğe uğramış mıdır?

Geçmişten gelen komutlar çok fazla değişmemiştir. En çok kullanılanlar; al oyna, yüksek oyna, geliyorum, aha geldim, hep beraber, bidaha, vur bidaha gibi komutlardır.

Yanlış oynayanı nasıl uyarırsınız?

Delikanlı ayağını düzelt, seni gördüm, elini kaldır, konuşma gibi…

Kaç kere uyarırsınız?

Sürekli uyarırız da… Geçmişte bizi horonlardan çıkarırlardı horonun ahengini bozduğumuzda. Kim olursa olsun çıkarılırdı. Şimdiki gençleri bizim horondan çıkarma gibi bir lüksümüz yok. Çıkaramıyoruz. Gençler biraz daha haşarı oynuyorlar. Biz de hoş karşılıyoruz.

Horonlarda en çok rastlanan nara'lar hangileridir?

Ben Hemşin horonlarında nara diye bir şeyin olduğunu bilmiyorum. Ancak, beraber horon oynayan insanlar enişteyi çağırmak için hep bir ağızdan "enişte" diye bağırırlar. Bu tür naralar vardır. Hemşin horonlarında haykırma gibi naralar yoktur.

Son zamanlarda genç kesim tarafından atılan bazı naraların (aho… vb) Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardır? Bu tarz naralar sizce horonları yozlaştırıyor mu?

Birkaç senedir Hemşin'de türedi. Ben araştırdım. Hopa'da oynanan horonlardan bize sızdı. Ben horon oynatırken ikaz ediyorum. Hemşin horonlarının hiç birinde o tür kelimeler yok. Horon oynatan kişinin haricinde konuşmak yok horonlarda. Bunlar gençlerin enerjisinden meydana gelen durumlar. Bu tarz şeyler Hemşin horonlarının disiplinini, ahengini bozuyor.

Hemşin horonları bizim gençliğin oynadığı gibi değil. Bunlara tamamen karşı değiliz. Horonların aslını unutmamak şartıyla her şey oynanabilir. Karşı olmak mümkün değil.

Hemşin Horonlarında türkülerin yeri nedir?

Türküler olmazsa horonlar güzel olmaz. Her horonun kendine has bir kaidesi vardır. Bu kaideye göre türkü söylenir. Türkü söylerken de kaidenin dışına çıkmamak gerekir. Sesi birbirine uyan insanların söylemesi çok daha gözel olur, çok daha ahenkli olur. İki kişi karşı beri veya üç gurup halinde de söylenebiliyor. Mesela ben söylüyorum yanımdaki alıyor. Toplu olarak söyleyince yine horonun ahengi bozuluyor. Değişik sesler çıkıyor. Böyle olduğu zaman ne tulumun sesini duyuyorsun, ne de horona hakim olabiliyorsun.

Söylenen türkülerde genellikle kalıplaşmış sözler ve kaideler mi kullanılır? Doğaçlama yani o anda oluşan sözler ve kaidelerin ne derece yeri vardır?

Eskiden atma türkü dediğimiz karşı – beri söylenen türküler vardı. Şimdi horonları salonlara taşıdığımız için söylenmiyor. Bu tarz türküler genelde evlerde horonlarda söylenirdi. Kede türküsü söylenirdi, yenge türküsü söylenirdi. Köy düğünlerinde iki kişi karşılıklı gelinin yengesine türkü atardı. Epeyi bir zaman devam ederdi bu

atışına. Yengede "tamam artık susun" diye yaptığı kedelerden türkü atanlara verirdi. Damada da türkü atılırdı. Bu tür atma türküler sadece horonun içerisinde olmazdı. Gençlerin çoğu genellikle bilmedikleri için türkü atmıyorlar. Düşünemiyorlar da. Ama söyleyenlerde var tabi…

Genellikle hangi konular üzerine türkü atılır?

Bizim türkülerimiz genellikle sevda türküleridir. Askerlik, yayla, dağlarda çimen biçme türküleri söylenir. Sığırlara türküler söylenir. İnsanlar gündelik hayatta meşgul oldukları şeylerle ilgili türküler söylerler. Dağlara söylenir, anne babaya söylenir. Gurbetteki evlada, eşe söylenir.

Geçmişte atılan türkülerle günümüzde atılan türküler arasında farklılıklar var mıdır?

Karadeniz müziği yapan bazı sanatçılarımız, arkadaşlarımız türküleri aslını bozarak söylüyorlar. Mesela; bizim gençken söylediğimiz bir türkü vardır.

Karşıya Çifte Çamlar
Sakizi Yere Damlar
Sevip Alamayanın
Yüreğine Kan Damlar

Bu türkünün sonu yüreğimi buz bağlar olarak değiştiriliyor. Bir insan sevdiğini alamayınca yüreğini buz bağlamaz herhalde. İçi ateş gibi yanar. Ya da yarum basma çamura bulurler izumuzi ile yarum basma çimene aynı şey değildir. Çimende iz belli olur mu? Olmaz. Bunlar yanlıştır. Türkülerin değiştirilmemesi lazım.

Genç ve yaşlı kesimin attığı türküler konu bakımından farklılık göstermekte midir?

Hâlâ aynı konular üzerine türkü atılıyor. Geçmişte olup ta günümüzde olmayan konu yok.

Mektupla atışma var mı?

Eskiden varmış gençler arasında. Ama şimdi yok. Telefon var, her şey var. Şimdi öyle bir şeye ihtiyaçta yok. Gurbete gittiğimiz zaman mektuplarda türkü yazardık.

Ben hanıma çeşitli türküler yazmıştım gurbetteyken. Annem köyden bana yazmıştı, hanım da yazmıştı.

Hemşin Horonlarında kadın – erkek aynı oynanan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir? Bu horonlar günümüzde de kadın – erkek ayrı mı oynanmaktadır?

Babamın, amcamın ya da daha büyük insanların zamanında ayrı ayrı horon oynanırdı. Kadınlar ayrı bir yerde, erkekler ayrı bir yerde. Ve ya erkekler oynardı ondan sonra kadınlar oynardı. Erkek ve kadın müşterek horon oynamazdı. Her horon da ayrı ayrı oynanırdı, 40 sene önce böyleydi. Ama bizim gençlik dönemlerimizde biz oynardık. Geçmiş zamanlarda ayıp sayılırdı. Kadın da erkek de utanırdı. Sonradan değişti. Artık oynanıyor. Ben horon esnasında hiçbir gencin terbiyesizlik yaptığına rastlamadım. Sarhoş olanların dışında tabi…

Fora nedir?

Hemşin horonlarında türkü söylemek için horoncuya ve tulumcuya verilen komut. Forayı horonu çeviren kişi verir. Tulum çalan insan horonu oynatan kişinin komutundan çıkamaz. Çıkınca horonun şirazesi şaşar. Horonun düzeni değişir. Oynatan da şaşırır. Fora verdiğin zaman tulumcu türkü havasına başlar. Her horonun değişik forası vardır. Türküsü de değişiktir. Kaidesi de değişiktir. Günümüzde horon oynarken fora gel, sola yürü komutunu veriyorsun, bir iki adım sola yürüdükten sonra başlıyorlar sağa gitmeye. Böyle değildir aslında. Türkü söylerken hep sola gidilir. Şimdiki gibi bir sağa bir sola değil.

Sadece fora diye adlandırılan bölümde mi türkü söylenmektedir? Horon oynanırken de fora dışında türkü söylenebilir mi?

Hemşin horonlarında türküler sadece forada söylenir. Söylenmez diye bir kural yok ama aslına uygun olmaz. Horonların dışında “yarum basma çamura”, “ye hala” gibi türküler söyleniyor. Rize yöresinden ve civarından, Hopa’dan gelen horonlarda da söylenir bu tarz türküler.

Her horonun forası var mıdır?

Çift ayak hariç her horonun forası vardır. Çünkü çok hareketli bir horon.

Hemşin horonlarında fora yerine geçmeyen fakat fora yapısında türkü söylenen bölümler var mıdır? (Nazar boncuğu gibi, Başında ki Puşi'nun vb. kaideler fora dahilinde söylenmektedir yoksa horondan bağımsız olması gereken bir yapıda mıdır? Bu gibi kaidelerin Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardır?)

Nazar Boncuğu Gibi Hemşin horonuna ait değil. Yaklaşık 5–6 senedir var. Rizelilerden gelmiştir. Hemşin horonunu oynarken söylüyorlar ama horona ait değil. Bu tarz türküler ve horonlar bize dışarıdan gelmiştir. Oynanmaz diye bir kaide yok. Oynanıyor, güzelde oluyor.

B.6. Yaşar Çorbacıoğlu

Adınız Soyadınız?

Yaşar Çorbacıoğlu

Doğum Tarihiniz?

1939

Mesleğiniz?

Hemşin'li tulum sanatçısıyım

Köyünüz?

Nurluca Köyü. Eski adı ile Çaneva.

Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz?

Bir dönem TRT'de sözleşmeli olarak çalıştım. 1965'te TRT beni Avrupa'ya turneye gönderdi. Her bölgeden bir sanatçı seçmişlerdi. Karadenizli olarak beni gönderdiler. TRT'de 100'ün üzerinde parçam var. Bölgeden aldığım parçalarda var, bana ait olan parçalarda var. Aynı zaman da bir dönem Rize'de halk oyunları hocalığı da yaptım.

Şekil B.6: Yaşar Çorbacıoğlu

Sizce Horon Nedir?

Ben şöyle yorumlarım. Cenazede matem olur, ağlaşma olur. Horon da güzel günlerin bir eğlencesidir. İnsanların coşkuyla streslerini atmasıdır. Müzik ve horon insanların bir bağıdır. Trabzon'da kemençe ile oynanan oyunlara da horon denir, Hemşin'de oynanan oyunlara da horon denir. Fakat bizim Hemşin horonları hiçbir yerde yoktur. Artvin oyunlarıyla biraz benzerlik gösterir. Hemşinliler Orta Asya'dan, Kafkasların Horasan Boylarından geldiler. Asıl kaynak Hemşin ve Çamlıhemşin'dir. Çamlıhemşin'de Hemşin'e bağlıydı. Aramızda bir dağ olduğu halde örf, adet, kültür ve geleneğimiz hep aynıdır. Bugün televizyonlarda da görüyoruz, tuluma herkes sahip çıkıyor. Artvinliler, Lazlar… Tabii ki gurur duyuyoruz. Ama bizim Hemşinlimizin bir eksiği var. Kendi değerine sahip çıkamıyor. 55 sene Hemşin kültürüne hizmet ettik ben ve bir arkadaşım daha var. Ama bizim Hemşinlimiz kendi içinden çıkana sahip çıkmazlar. İnsan önce kendisine değer vermeli ondan sonra etrafına değer vermeli. Ben Avrupa'da, Almanya'da daha çok tanınıyorum. Onlar daha çok değer biliyorlar. Yüceltiyorlar. TV programlarına çıktığım zaman bugünkü Hemşin'i anlatmıyorum. En az 20 sene evvelki Hemşin'i anlatıyorum. Hemşin diye bir şey kalmadı artık.

Sizce bu bozulmaya neden olan unsurlar nelerdir?

Çağın getirdikleri… İnsanları yozlaştı. İnsanlar terbiyeyi toplumdan alıyor artık aileden alamıyor.

Genç kesim hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ben 15 seneye yakın düğünlere gitmiyorum. Kime tulum çalayım ben! Tulum çalmaya başlayan gençlerin çoğu bu işi maddiyat olarak görüyorlar. Onun için hiçbir şey olamıyorlar. Tabii ki yapılıyor, çalınıyor. Hoş bir şey, devam edilsin. Fakat sadece tulum çalmak değildir. Tulum sanatçısı orta insanıdır. Onun her şeyi örnek olmalıdır. Çalacağı yeri bilmeli, susacağı yeri bilmeli. Artık horon oynayan yok, oynatan yok. Bugün düğünlerde bir sürü Hemşin havaları varken Çayeli'nden bir hava tutturuyorlar. Bir şeyi güzelleştir ama kendi özünden sapmadan. Onu kendi içinde güzelleştir. Ama çalacağın havaları da bil. Hemşin'de kaç tane horon havası var biliyorlar mı acaba? Bunlara biraz daha eğilim, biraz daha ilgi, biraz daha eğitim olsa daha güzel olur. Burada vurgulamak istediğim bu işi sadece maddi olarak yapmamak lazım. Aslına dayalı olmayan şeyler daima sönmeye mahkûmdur.

Gündelik yaşamın horonla bağlantısı nasıldır? Gündelik yaşam içerisinde yapılan işler (çay toplamak, yük taşımak vb.) horonlardaki hareketlere etki etmiş midir?

Hemşin oyununu poruş etmeye (ekim yapmak için bahçeyi kazmak) benzetiyorum. Bütün oyunlar insanların yapısına göre ve yaşayış şekillerine göre kurulmuştur. Birde bu oyunları yaratan kişiler vardır.

Hemşin bölgesinde oynanan kaç horon vardır, isimleri nelerdir?

Hemşin, yine Hemşin (Yukarı Havası, Yüksek Hemşin) Çamlıhemşin tarafında oynanır başka bir kaide ile. Eski Hemşin de denir. Bu tip horonlarda kaide farklı figürle aynıdır. Alika; Lazlarda da oynanır. Figürler biraz daha hareketli. Ritim de hemen hemen aynı. 3 tane Hemşin dedik. Aslında daha farklı kaidelerle çaldığımız Hemşin de var. Rize (daha ağır), Seydioğlu Rize'si (gene ritimler aynı ama kaide değişik), Avono Rize'si (kaide farklı, ritimler aynı), Sık Rize (daha hareketli), Anço (Rize'ye yakın, kaide farklı), Mahmudoğlu, Samistal, Alican, Bakoz, Paraçkur Kız Horanı, Ortaköy Kız Horanı, Çano, Eski Çano, Gant, Çarişka, Çinçiva, Heveg,

Papilat, Kemer, İki Ayak, Amlakit, Dumlu, Hodeçur, Yali, Anzer, Kaçkar, Memetina, Noktalı Ancer.

Hemşin Horonları içerisinde hareket olarak birbirinin aynısı olup (ya da benzerlik gösteren) isim olarak farklı horonlar var mıdır?

Kaçkar'la Rize hareket olarak aynı ama ritim değişikliği var tabii. Bu tarz horonlarda kaide farklı figürler aynıdır. Genelde horonlar 5 zamanlıdır. 4 zamanlı olanlarda var.

Hemşin'de geçmişte oynanıp günümüzde oynanmayan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir?

Bugün Alican horanını kimse bilmez, Noktalı Ancer'i bilmezler. Çalmaya belki çalarlar ama ritmini, oyununu bilmezler. Tulumcu ne demek? Tulumcuyu yetiştiren borancıdır. Horan oynatan insan tulumdan anlamazsa, eşek gibi o tarafa bu tarafa götürür getirir seni. Eğer anlıyorsa tulumun ritmine göre oynatır. Davul nasıl ritim veriyorsa tulum da oyuna öyle ritim verir. Günümüzde genelde Rize, Hemşin, Papilat gibi 2–3 tane horan oynanıyor. İki ayağı da zar zor oynuyorlar.

Alican Horonu adını bir kişiden mi almıştır?

Alican horanını bulan kişi kendi ismini vermiş horana. Oyunların birçoğu böyle Mesela Mahmudoğlu Horonu.

Yozlaştı dememin sebebi şu; eskiden cumartesi giderdim düğüne, pazartesi sabahı gelirdim. Düğünde 12'ye kadar yemekler yenirdi. Saat 12'yi vurunca artık bir tulumcunun sesi, bir ayak sesi, birde horancının sesi olurdu. Bizde tulum doyamazdık o zaman. Sabah olmasın derdik. Şimdi 2 – 3 saate sığdırıyorlar. Bir şeyi ya yapmayacaksın ya da doğrusunu yapacaksın. Geriye bir şey bırakıyorsan düzenli bir ey bırak. Köy düğünleri kalktı salon düğünleri oldu. Şimdi bilende giriyor horana, bilmeyende, eskiden bilmeyeni almazlardı horana. Ne işi var bilmeyenin horan da! Çocuklar öğrenmek için dışarıda oynarlardı.

Horonlardaki uyarı ve komutlar nelerdir, bu uyarı ve komutlar günümüze gelene kadar değişikliğe uğramış mıdır?

Farz etki Hemşin oynatıyoruz. İlk olarak "dök aşağı" diyoruz. Bu bir komuttur. Daha sonra "işle yürü dön sağa, dön sola, eller havada" gibi. Altta "işle yürü" diyorsun, yukarıda "alda yürü" diyorsun. Geldim, geliyorum, üçtur, beştur, oyun üçtur… gibi komutlar vardır. Hemşin oyunları gerçekten üçtür. Bizim horonlar gerçekten başkalarına benzemiyor. Hemşin'de horonlarda kesinlikle 3 ileri 3'te geri durumu var. Bütün Hemşin horanları kalktığında sağa devam eder. Yalnız Çarişka ve Alican horon'unda kalktığında sola gidilir.

Horonu bozanı nasıl uyarırsınız?

Bozma horanı, yiğilma orasi. Mesela oynayamıyorsa "çıkar belinden huçkayı" denir. Öyle konuşmak bilmem ne yapmak horonlarda yoktu ki. Biz bir sert bakardık olay biterdi. Mesela horonda konuşan "hekeye (hikâye) dişarda" diye uyarılır. Şimdi horanı bozsa da adama bir şey diyemezsin.

Horonlarda en çok rastlanan nara'lar hangileridir?

Horana girişlerde bağrışmalar olur, enişte diye bağırılır. Nara'nın da bir bağırma şekli var. Örneğin; iihuu… Gibi.

Son zamanlarda genç kesim tarafından atılan bazı naraların (aho… vb) Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardı? Bu tarz naralar sizce horonları yozlaştırıyor mu?

Bunların hepsi yanlış. Bu tip şeyler oyunları yozlaştırıyor. Onların hepsi uyduruktur, yapmacıktır. Ne kurala uyuyor, ne de horonlara uyuyor. Bence horanın disiplinini bozuyor.

Hemşin Horonlarında türkülerin yeri nedir?

Hiçbir halk oyununda bizim gibi bir güzellik yoktur. Bizim bütün horonlarımızın hepsinin kendine özgü forası var. Kaideleri kendine özgüdür. Oyun oynandı, dolaştı, horoncı gel fora dedi mesela. Orada horanın kendine has kaidesi çalınır. Türküler ya

sevdayı anımsatır, ya da kederi. O arada hem dinlenme oluyor, hem de sevdalı olan sevdasına türkülerini söylüyor.

Söylenen türkülerde genellikle kalıplaşmış sözler ve kaideler mi kullanılır? Doğaçlama yani o anda oluşan sözler ve kaidelerin ne derece yeri vardır?

Doğaçlama şimdi çok az var. Genelde Hemşin'de bilinen türküler söyleniyor. Bizim kasetlerde okuduğumuz türküler. Forada kaidenin doğaçlaması olmuyor. Ben de çoğu türkümü doğaçlama yapmışımdır.

Hemşin'de kadıbağı var mı?

Ben Hemşin'de görmedim. Yayla göçlerinde atışma, türkü atma olurdu. Bu konuda Çamlıhemşin Hemşin'den daha ileri. Tulumu ben Çamlıhemşin'den buraya aktardım. Oradaki ustalardan yetiştim. Hatırlıyorum Çamlıhemşin'de türkü söyleyen kızlar vardı. Kızlar öyle türküler atarlardı ki hiç kalıplaşmış sözler yoktu. Doğaçlama. Su gibi akardı. Bizim yayla göçlerinde ise ateş yanardı, sabah horan bitmeye durdumu, karşılıklı tulumlu türkü atılırdı. Zamanla bunlar kayboldu. Çünkü yayla göçleri bitti, vartevorlar (yayla şenlikleri) bitti, düğünler salonların ve ya çay alım yerlerinin oldu. Mesafeler kısaldı. 2 - 3 günlük düğünlerde insanlar daha yaratıcı olabiliyorlardı. Şimdi maalesef bu özellikler kayboldu.

Genellikle hangi konular üzerine türkü atılır?

Sevdalık başta gelir. Yayla üzerine atılır, keder üzerine atılır, gurbet üzerine atılır.

Gidiyoruz yayladan	Karşiya kayalara
Güz geldi onun içun	Vardur geyik yuvasi
Her puğardan su içtum	Neden kabul olmuyor
Sevduğum senun içun	Aşikların duasi

Bunlar benim kasetlerimde okuduğum sevda türküleri. Bunlar anında gelen türküler.

Genç ve yaşlı kesimin attığı türküler konu bakımından farklılık göstermekte midir?

Gençliğin isteği başka tabi. Gençlerde bir heyecan var. Ama gençliği kötülemek anlamında söylemiyorum. Kötülemeyi de kabul etmem zaten. Onların da hatası

yoktur. İyi öğretilmiyor onlara. Bu bir kültürdür. Bende benden önceki kuşaktan öğrendim. Ama gençleri şimdi yönlendiren yok. Kendi düşünceleri ile hareket ediyorlar. Bir şeyler üretmek istiyorlar, oynamak istiyorlar ama sadece egolarını tatmin ediyorlar. Gençlerimiz lakayt biraz. Benimsemiyorlar. Benimseyerek yapmıyorlar.

Hemşin Horonlarında kadın – erkek ayrı oynanan horonlar var mıdır? Varsa isimleri nelerdir? Bu horonlar günümüzde de kadın – erkek ayrı mı oynanmaktadır?

Şu anda yok. Önceden vardı. Bir anımı anlatayım. 12 – 13 yaşlarındaydım. Yaylaya gidiyordum. Amlakit Yaylasına. O zaman katır vardı. Katırla yaylaya gidiyordum. Bende biraz tulum çalabiliyordum o zamanlar. Beni yoldan aldılar. Amlakit'ten Palovid'e çıkacağız. Dediler ki bize biraz tulum çal. Tamam dedim. Orda ahır vardı. Ahıra gittik. Ahırda da kızlar vardı. Ben şaşırdım tabi. Önce biraz çekindim. Daha sonra birkaç saat çaldım. Kızlar oynadılar. Hiç erkek yoktu. Paraçkur Kız Horanı oynadılar. Bizim buralarda yoktu o zamanlar. Paraçkur Çamlıhemşinlilerin kız horanıdır. Ortaköy Kız horanını da ben kendim ürettim. Zaman geçtikçe bunlar aşıldı. Artık kız erkek birlikte oynuyorlar.

Burada da horon ayrı ayrı mı oynanıyordu?

Burada da öyleydi. Kızlar toplanıp heyatlarda oynardı. Tepan (Bilen Köy) örnekti o konuda. Her şey onlara bizden önce geldi. Senelerce tulum çaldım onlara. Benden başka tulumcu da girmemiştir. Onlarda başladı kız horanı, kızların horan oynaması. Sonra diğer köylere geçti.

Fora nedir?

Horonlarda dinlenmek. Oyunun ritmiyle beraber sola gel fora diyorsun sonra forada türküler söylüyorsun. Her horanın belli bir forası var. Her foranın da kendine özgü kaidesi var. Hemşin horanlarının özelliğidir bu. Ama bugün bakıyoruz ki yukarıda Rize'yi çalıyorlar, aşağıda (altında) Çayeli'nden ya da başka bir yerden başka bir havayla türküye giriyorlar. Horanlarda yukarıda sağa gidilir. (Çarişka ve Alican Horanında kalkıp sola gidilir) Aşağıda 3 sağa 3 sola gidilir. Ama fora da hep sola gidilir. Şimdiki gibi bir sağ bir sol değil.

Sadece fora diye adlandırılan bölüde mi türkü söylenmektedir? Horon onanırken de fora dışında türkü söylenebilir mi?

Bazen çalınan melodi bazı foraların ritmine uyar. Aşağı inildiğinde 3 sağa 3 sola o türkü söylenebiliyor.

Her horonun forası var mıdır?

İki ayakta fora yok. Zaten o da Hemşin'e ait bir horan değil

Hemşin Horonlarında fora yerine geçmeyen fakat fora yapısında türkü söylenen bölümler var mıdır? (Nazar Boncuğu Gibi, Başında ki Puşi'nin vb. kaideler fora dahilinde mi söylenmektedir yoksa horondan bağımsız olması gereken bir yapıda mıdır? Bu gibi kaidelerin Hemşin Horonlarında ne derece yeri vardır?)

Bunlar kalıplaşmış türküler. Bir kaide üzerine istediğin kadar türkü söylersin. Aslında bu kalıp türküler ve kasetlerde olan türküler söylenmese yeniden doğaçlama yapılsa daha iyi olur. Onlarda olabilir, söylenebilir ama kendimizde yaratabilmeliyiz. Horonda bir türkü düzebilmelisin mesela. Hepsi kalıplaşmış türküler olunca bir anlamı olmuyor.

Gençlerin bu konuda eksik olduğunu mu düşünüyorsunuz?

Kesinlikle eksiktir. Ben hiç duymadım ki böyle genç biri çıksın da şairane bir türkü düzsün. Doğaçlama yok. Dışarıdan gelen türkülere karşı değilim. Ama mesela Hodeçur'un kaidesine de başka türkü uyduramazsın. Ona çok fazla türkü uymaz çünkü. Onun notası da daha değişiktir. Öbürleri gibi değildir.

C) Resimler

Şekil C.1: Hemşin'de düğün

Şekil C.2: Hemşin'de düğün

Şekil C.3: Hemşin'de düğün

Şekil C.4: Hemşin'de horon oynayan bayanlar

D) Hemşin Horonlarına Ait "Fora" Bölümlerinin Notası

D.1.

ABDİ HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
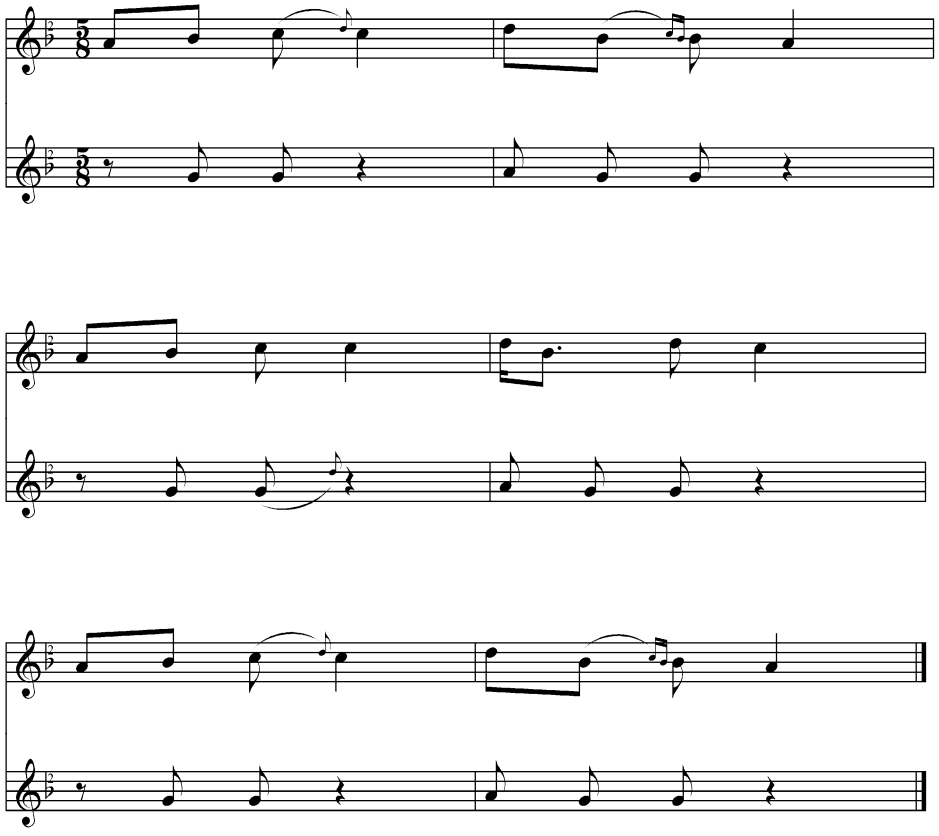
Şekil D.1: Abdi Horonu Forasının Notası

D. 2.

ABDİNİN RİZESİ HORONU FORASI
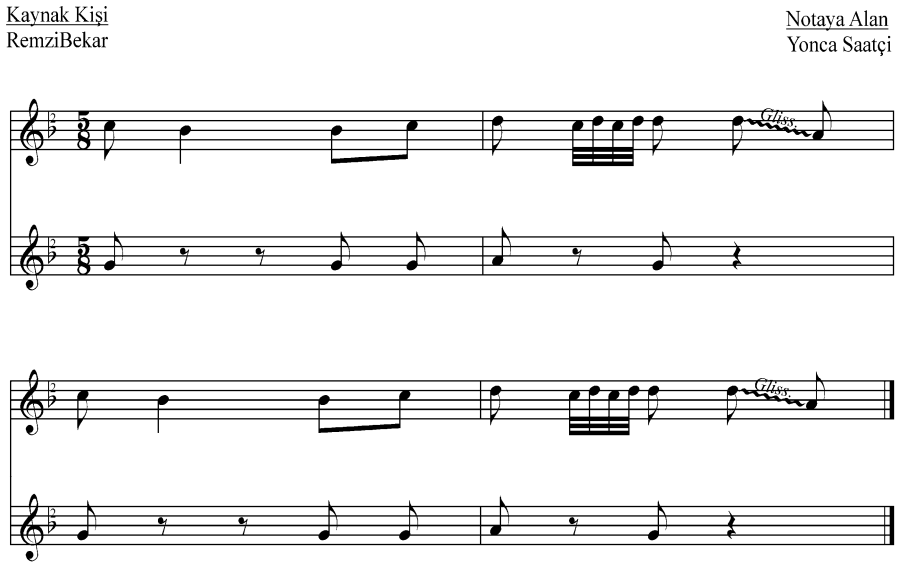
Şekil D. 2: Abdinin Rizesi Horonu Forasının Notası

D. 3.
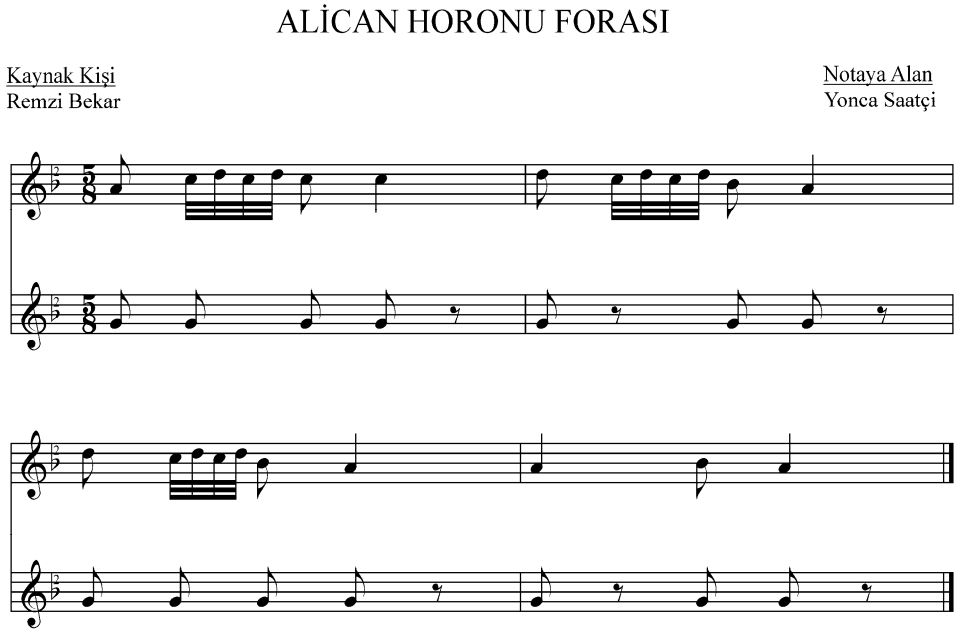
Şekil D.3: Alican Horonu Forasının Notası

D. 4.

ALİKA HORONU FORASI

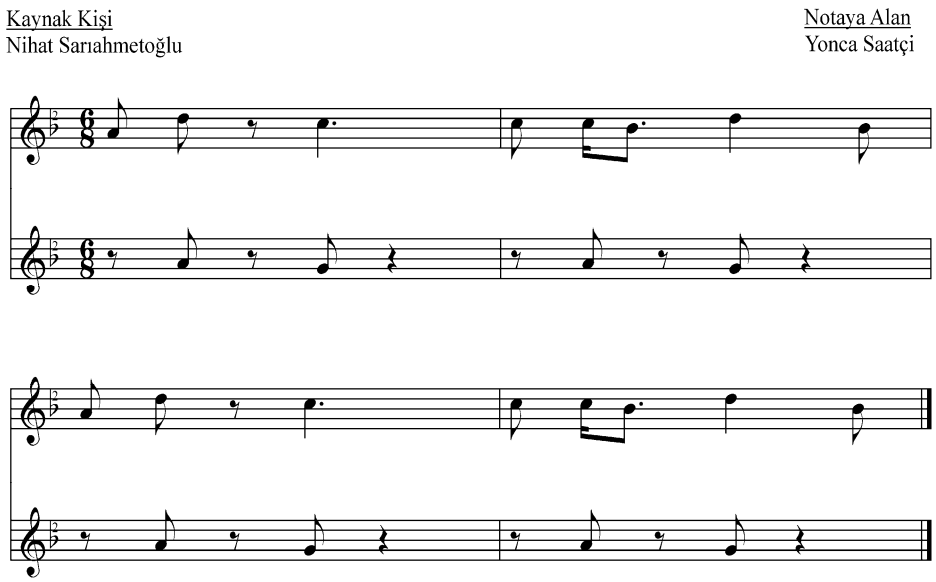

Şekil D.4: Alika Horonu Forasının Notası

D. 5.

AMLAKİT KIZ HORONU FORASI*

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
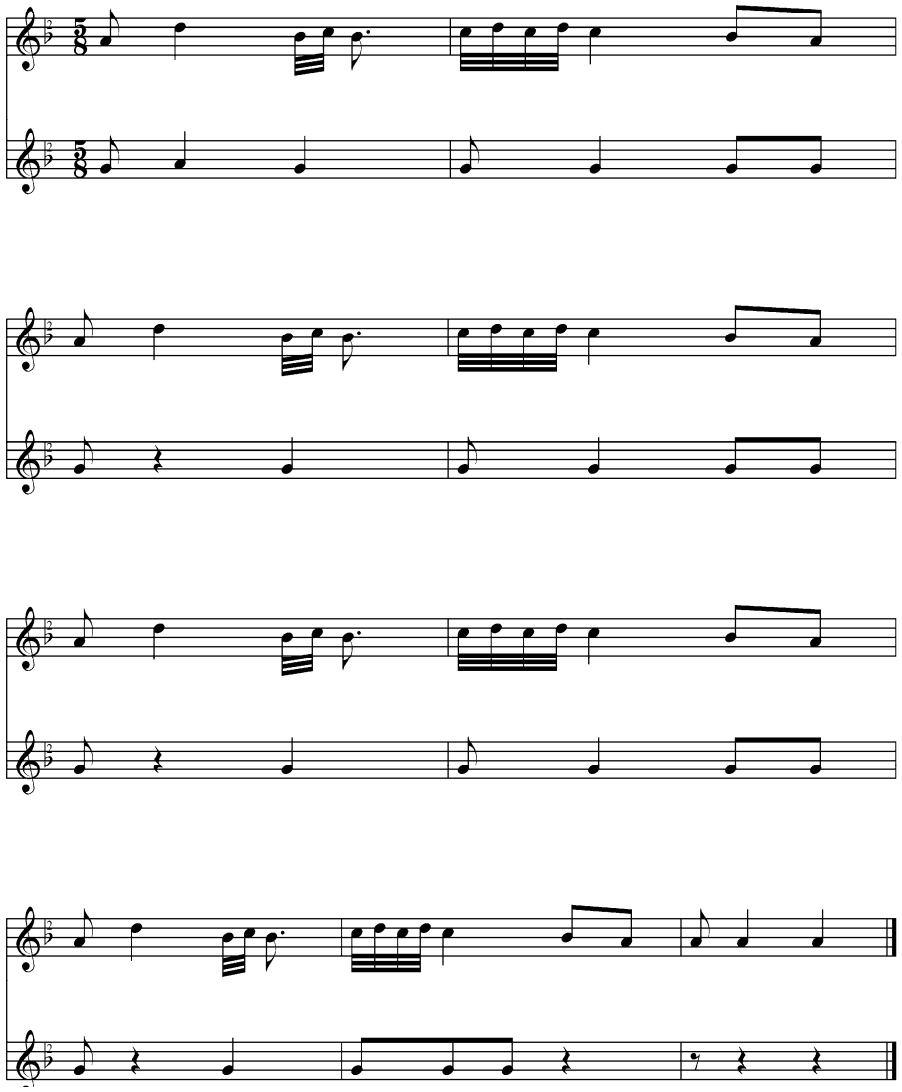
Şekil D.5: Amlakit Kız Horonu Forasının Notası

* Amlakit bölgedeki bir yayladır.

D. 6.

ANÇO HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
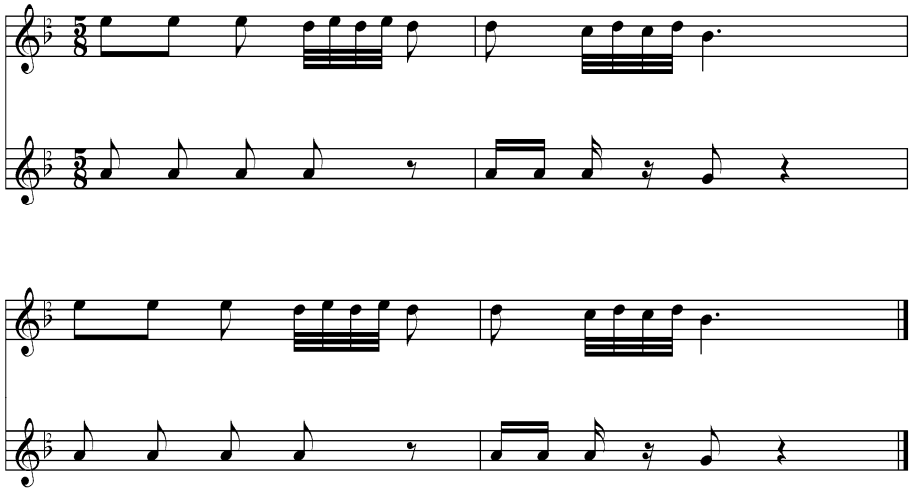
Şekil D.6: Anço Horonu Forasının Notası

D. 7.

ANZER (ANCER) HORONU FORASI*
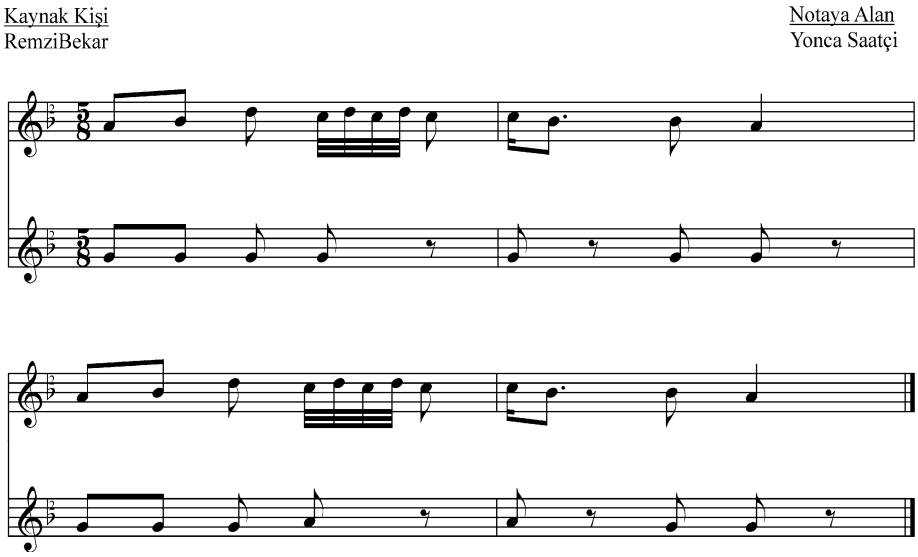
Şekil D.7: Anzer (Ancer) Horonu Forasının Notası

* Anzer Horonu "Noktalı Anzer" olarak da ifade edilmektedir. " İkizdere'nin balı ile ünlü bir bölgesidir. Ancer, Anzor, Ancor ya da anzer biçiminde de söylenmektedir." (Arıcı, 2008)

D. 8.

APSO ZANAT HORONU
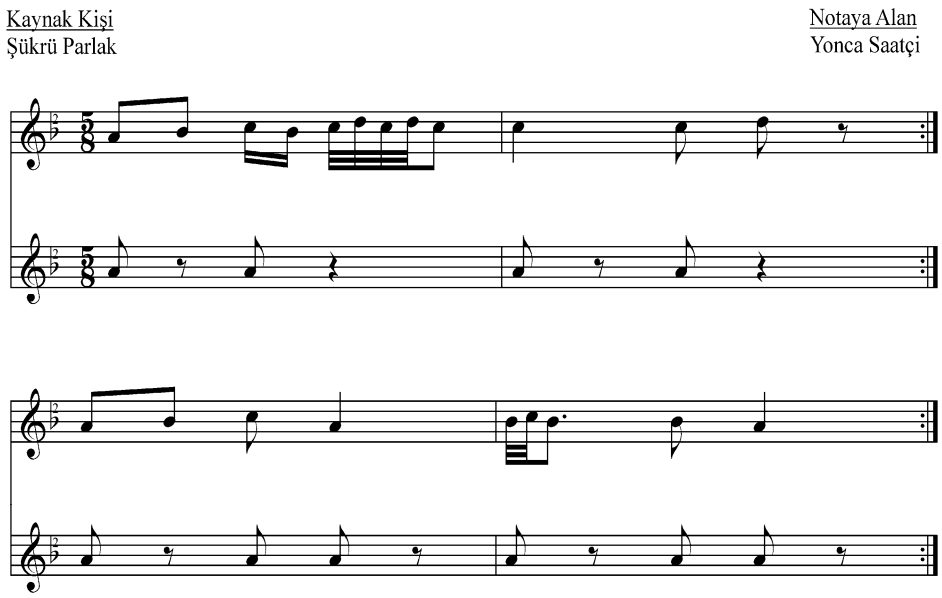
Şekil D.8: Apso Zanat Horonu Forasının Notası

D. 9.

BAKOZ – CEYMAKÇOR KIZ HORONU FORASI*
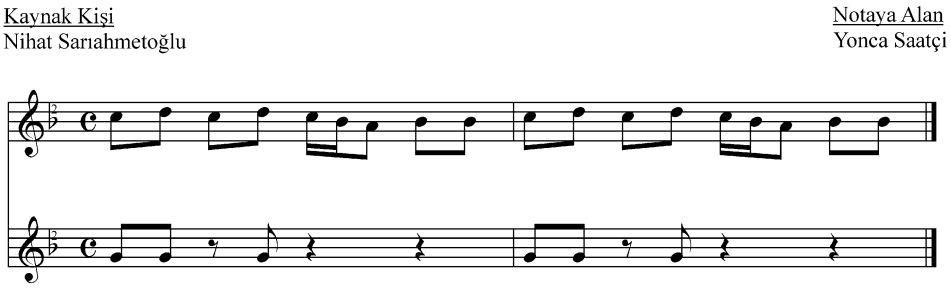
Şekil D.9: Bakoz – Ceymakçor Kız Horonu Forasının Notası

* Bakoz, Ardeşen'e bağlı bir köydür. Yeni adı Yamaçdere'dir. Bölgede "Çaymakçur" adında bir yayla yer almaktadır. Bakoz ve Ceymakçor Kız Horonu aynı kaidelerle icra edilmektedir fakat Hemşin'li tulum icracısı Remzi Bekar Bakoz Horonu olarak bu horon kaidelerinden farklı bir kaide çalmaktadır.

D. 10.

BÜYÜK DÜZ HORONU FORASI

Kaynak Kişi
RemziBekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
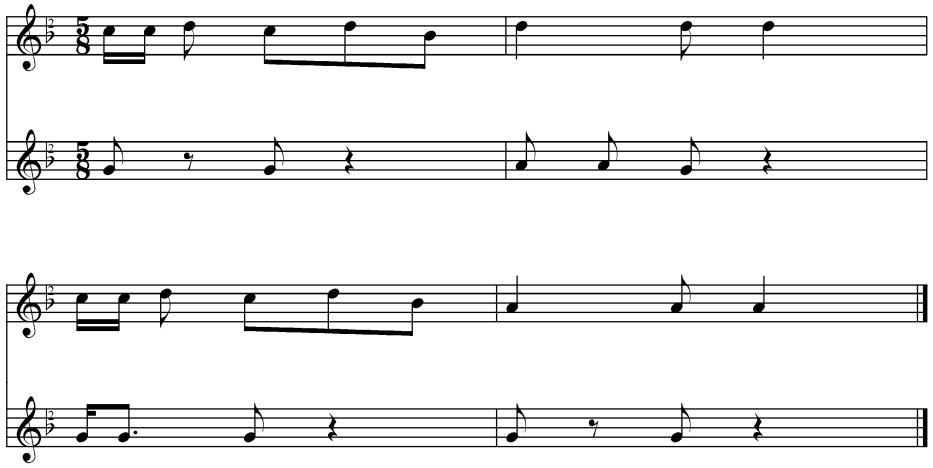
Şekil D.10: Büyük Düz Horonu Forasının Notası

D. 11.

BÜYÜKOĞLU HORONU FORASI
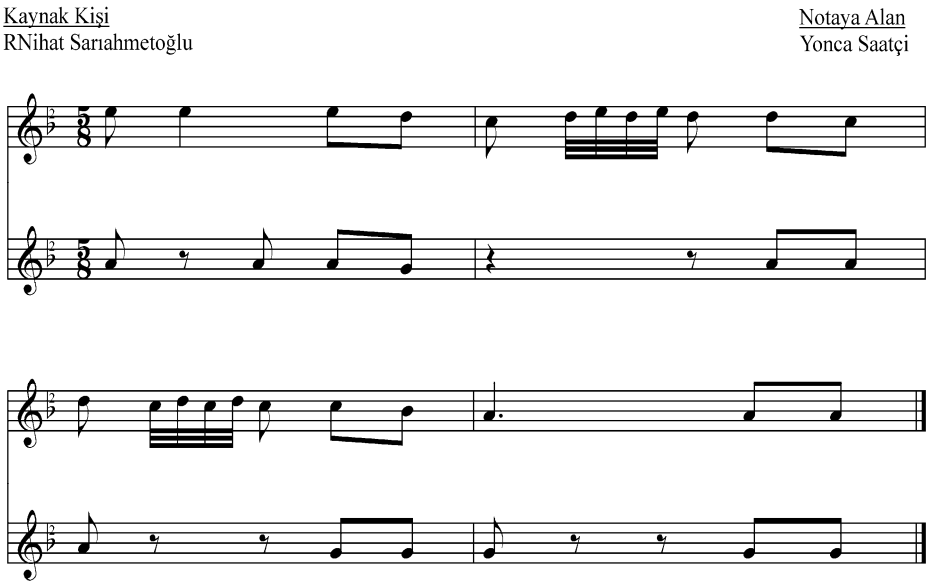
Şekil D.11: Büyükoğlu Horonu Forasının Notası

D. 12.

ÇANO HORONU FORASI*

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
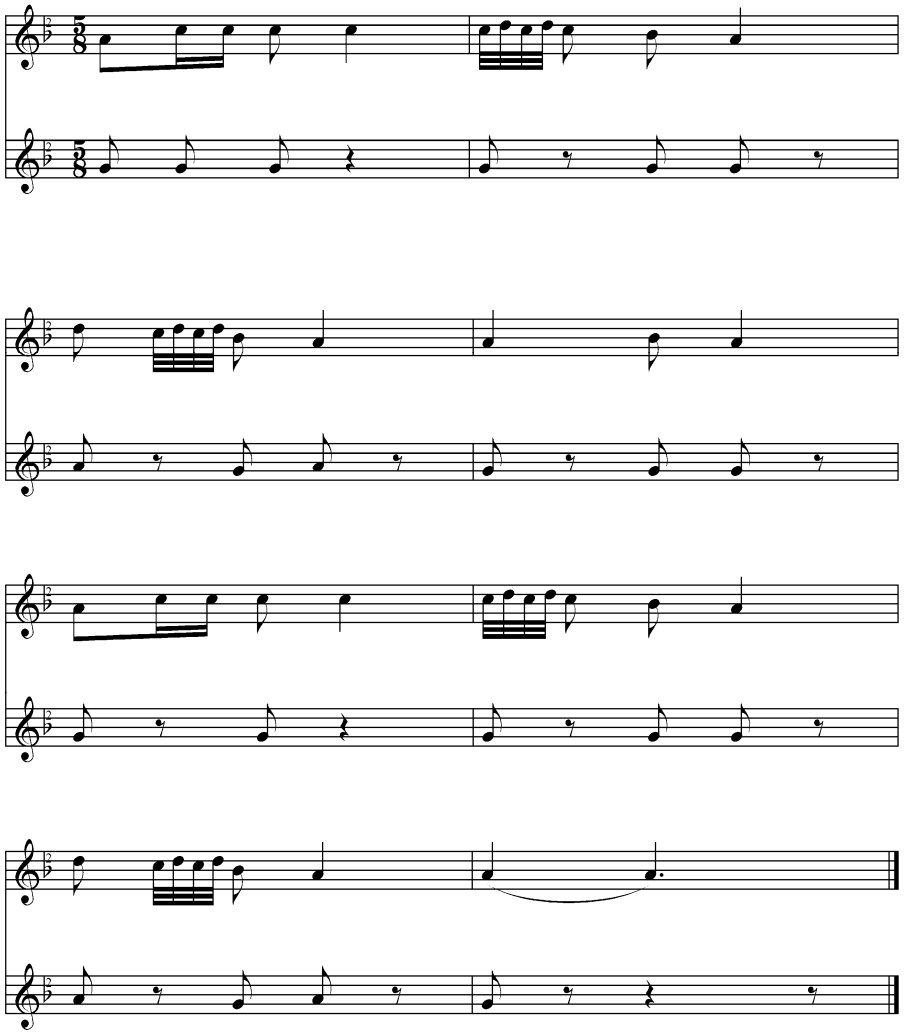
Şekil D.12: Çano Horonu Forasının Notası

* Çano (Sçano): Topluca Köyü. Çamlıhemşin'e bağlı.

D. 13.

ÇANO İKİ HORONU FORASI
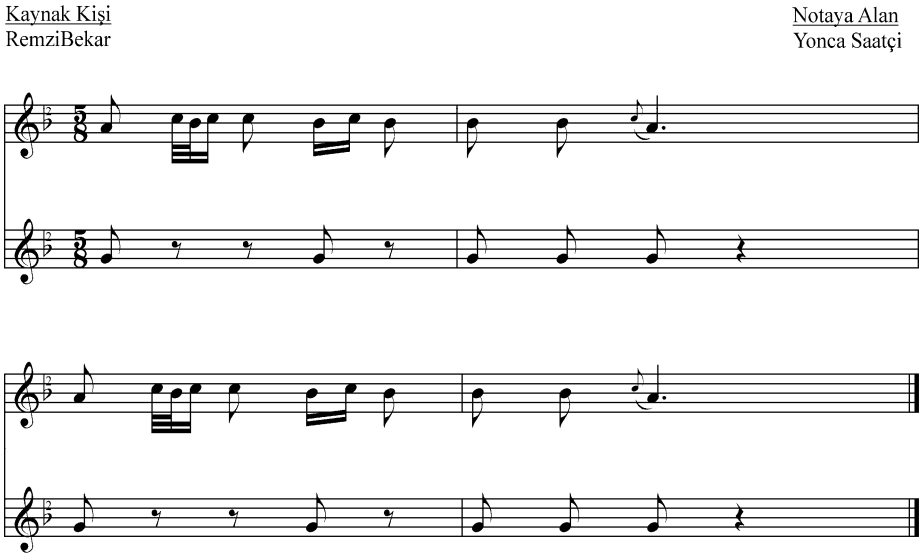
Şekil D.13: Çano İki Horonu Forasının Notası

D. 14.

Şekil D.14: Çarişka Horonu Forasının Notası

Çarişka; Lazca'da suyun beli, suyun ortası, suyun kaynağı anlamına gelmektedir. Bucaklişi ve diğ.(2007)

D. 15.

ÇİNÇİVA HORONU FORASI
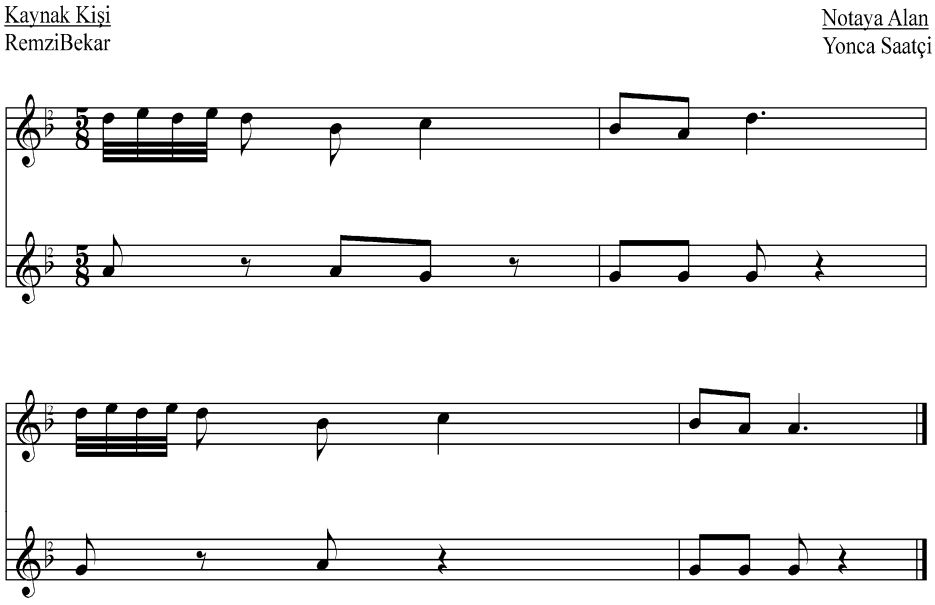
Şekil D.15: Çinçiva Horonu Forasının Notası

D. 16.

ÇİNÇİVA VİŞNE HORONU FORASI
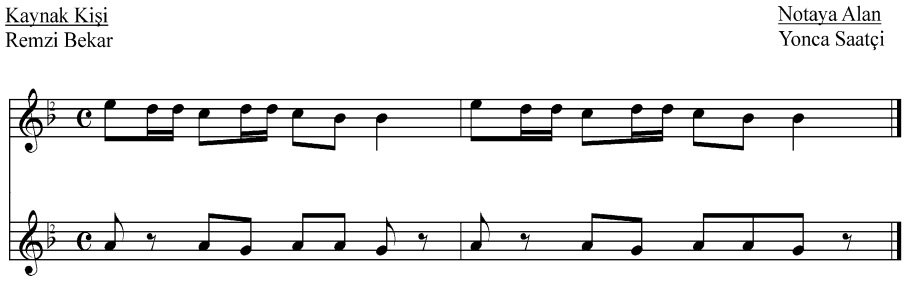
Şekil D.16: Çinçiva Vişne Horonu Forasının Notası

D. 17.

DİK BÜYÜK HORONU FORASI
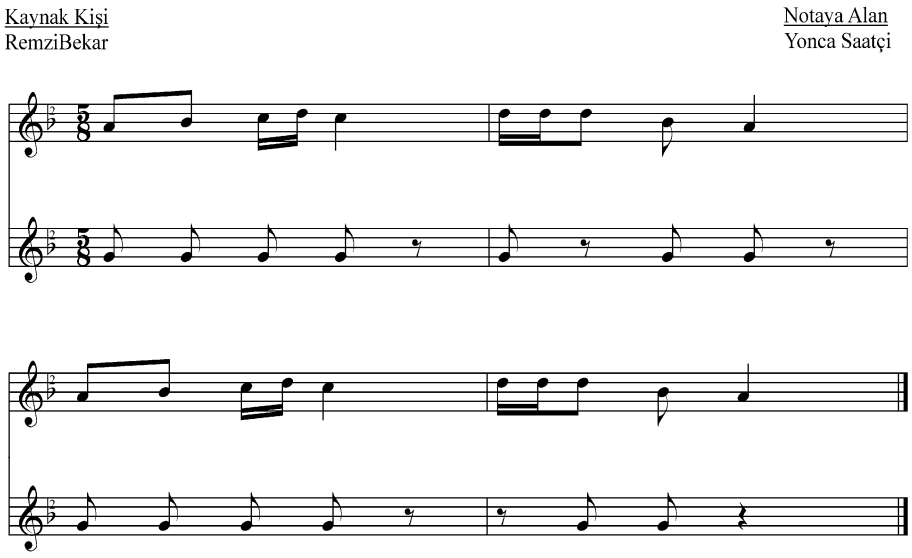
Şekil D.17: Dik Büyük Horonu Forasının Notası

D. 18.

DUMLU HORONU FORASI
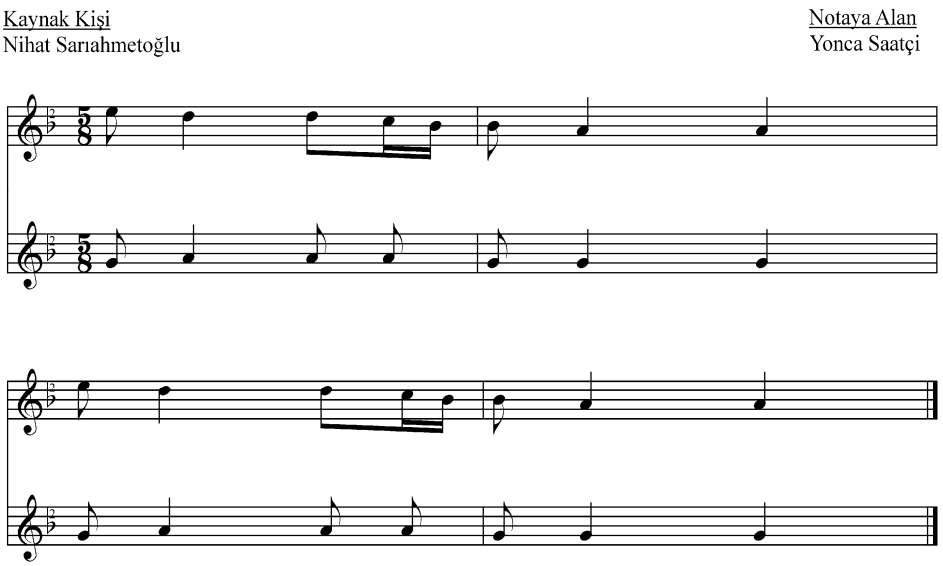
Şekil D.18: Dumlu Horonu Forasının Notası

D. 19.

ESKİ HEMŞİN HORONU FORASI

Kaynak Kişi
RemziBekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi

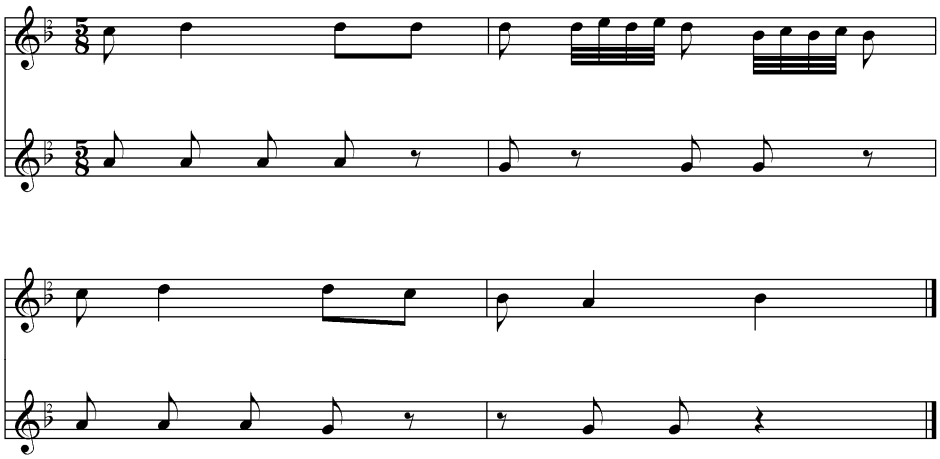

Şekil D.19: Eski Hemşin Horonu Forasının Notası

D. 20.

GOTİNA HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
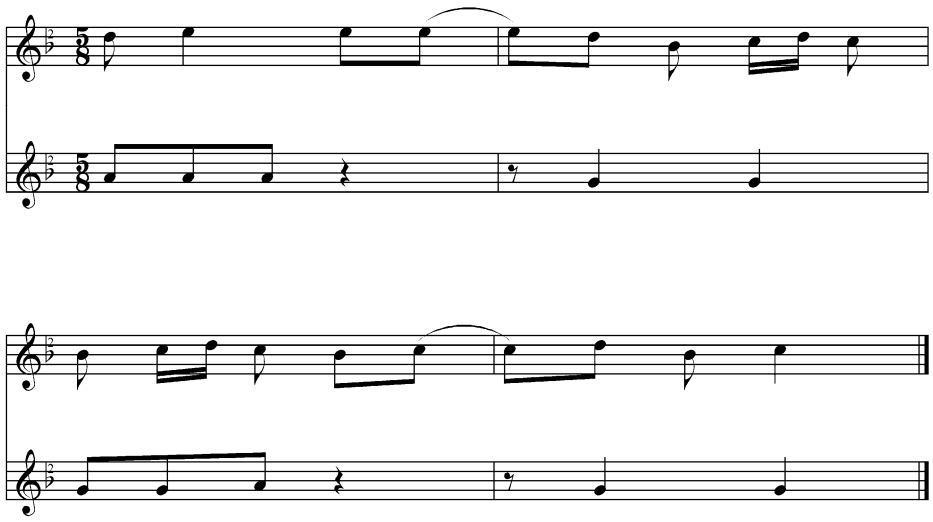
Şekil D.20: Gotina Horonu Forasının Notası

D. 21.

ĞANT HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
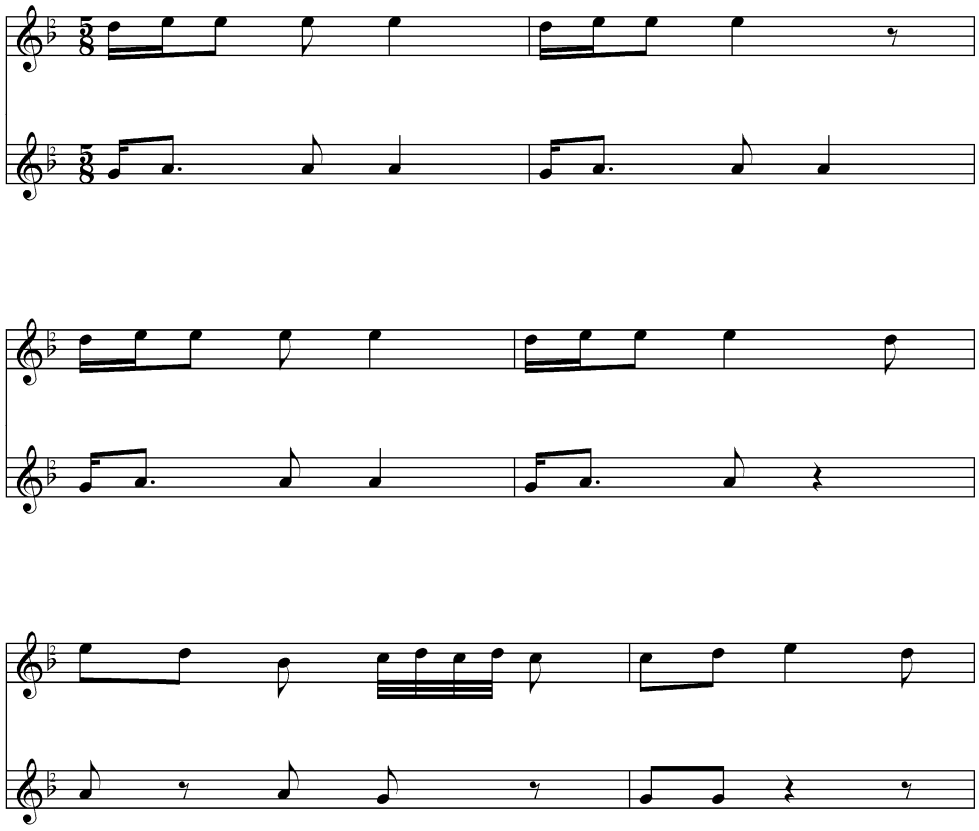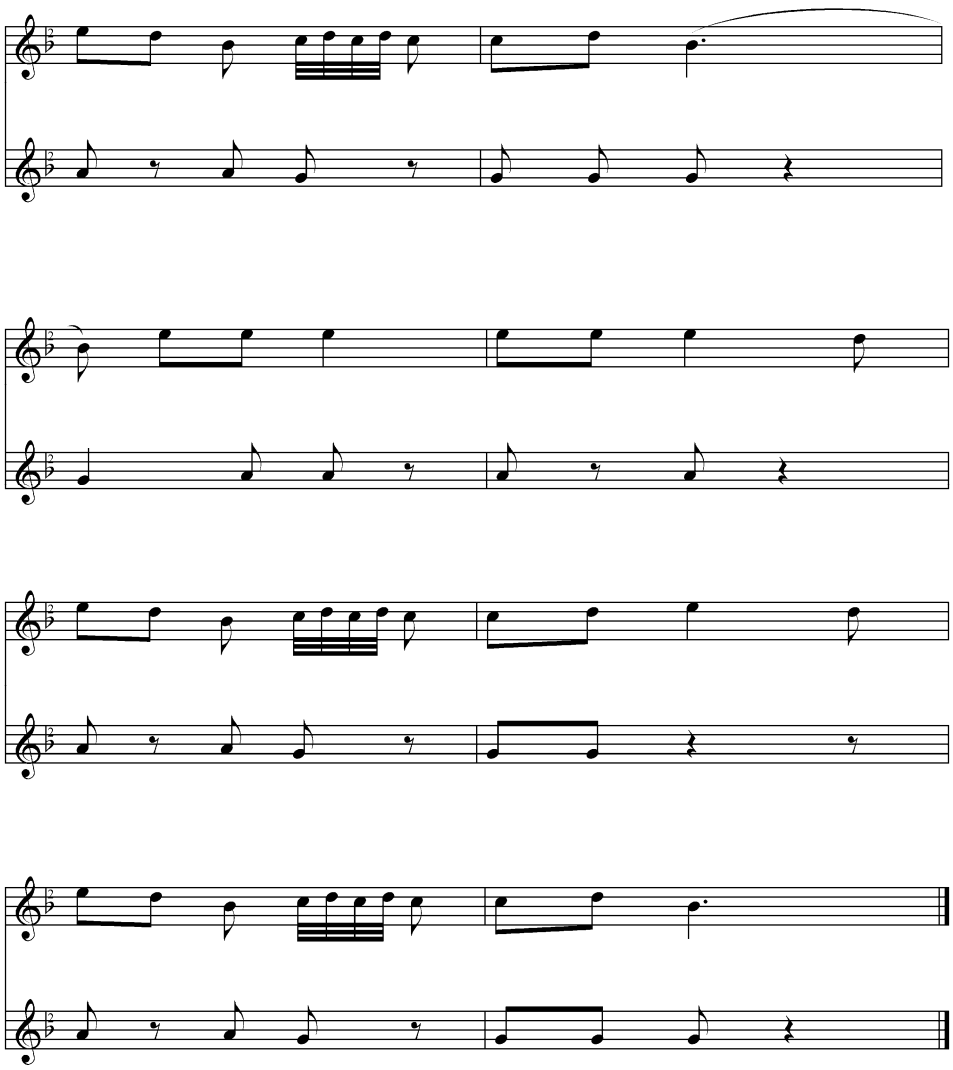
Şekil D.21: Ğant Horonu Forasının Notası

D. 22.

HEMŞİN HORONU FORASI
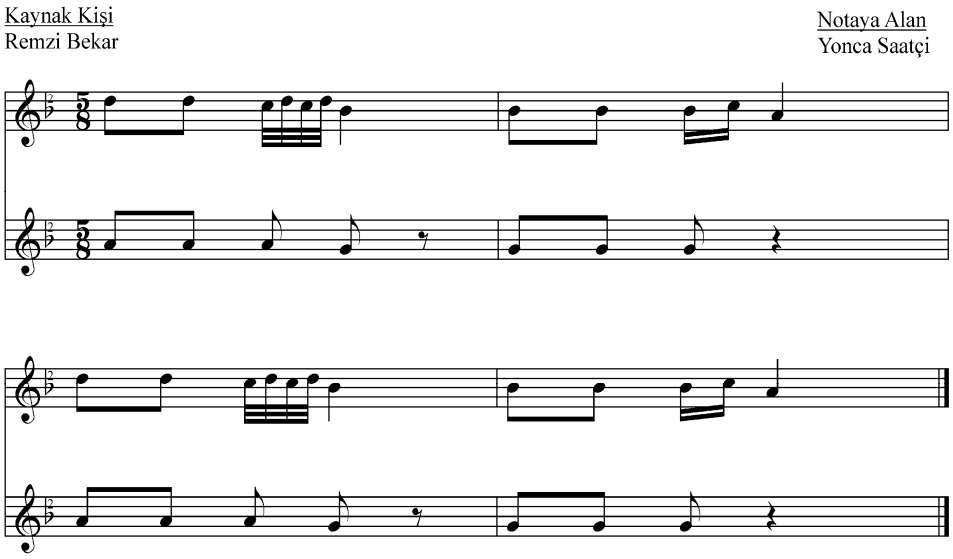
Şekil D.22: Hemşin Horonu Forasının Notası

D. 23.

HODEÇUR HORONU FORASI*

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

(AVCI DESTANI)

Notaya Alan
Yonca Saatçi
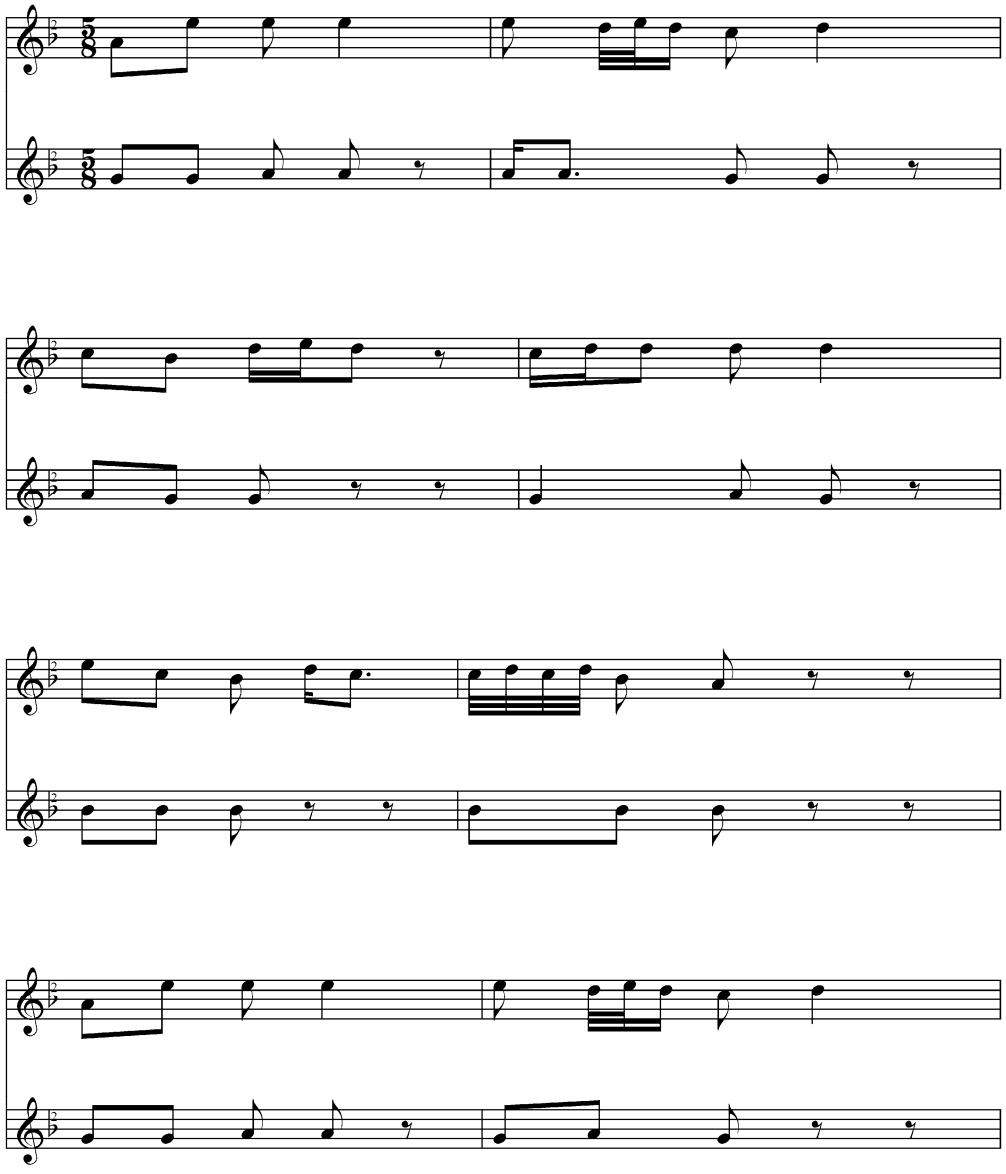
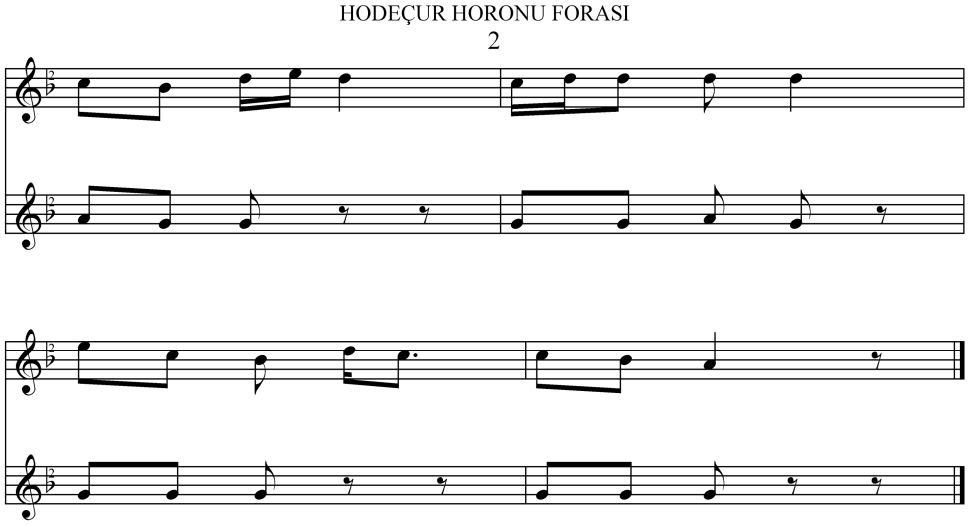

Şekil D.23: Hodeçur Horonu Forasının Notası

* Ğodeçur (Hodeçur); Zilkale'den hemen sonra Palovit Dersinin son yaylası Apivanak'ın başından diğer tarafa aşıldığında Ğodeçur-Hodeçur deresine ve vadisine inilir. Ermeniler vadiye "cor" demektedirler. Sözcüğün sonundaki "çur" vadi anlamına gelen "cor" olmalıdır. Ermenice'deki anlamı Otlu Vadi olabilir.(Khod-cor) Kafkas-Kıpçak Türkleri, Kafkaslardan gelerek bu dereye Hudes-çur (Ğodeçur) adını vermiş olabilirler: Güçlü Kutsal Irmak." (Arıcı, 2008)

D.24.

KAÇKAR HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
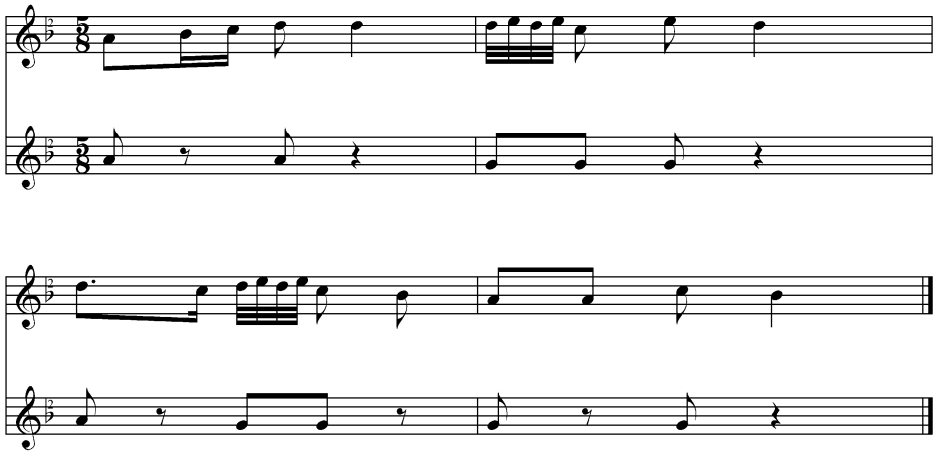
Şekil D. 24: Kaçkar Horonu Forasının Notası

D. 25.

KAYNAKLI RİZESİ HORONU FORASI

Kaynak Kişi
RemziBekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
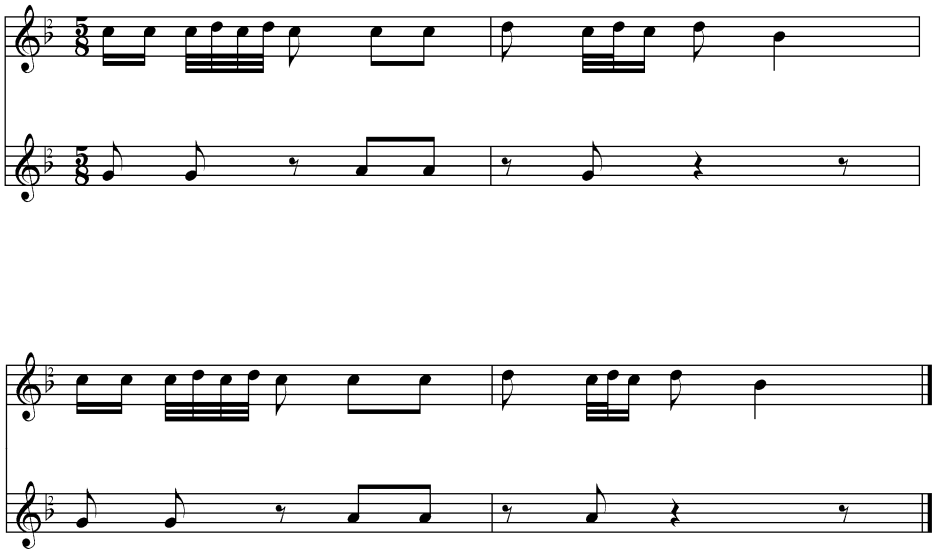
Şekil D.25: Kaynaklı Rizesi Horonu Forasının Notası

D. 26.

KEMER HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
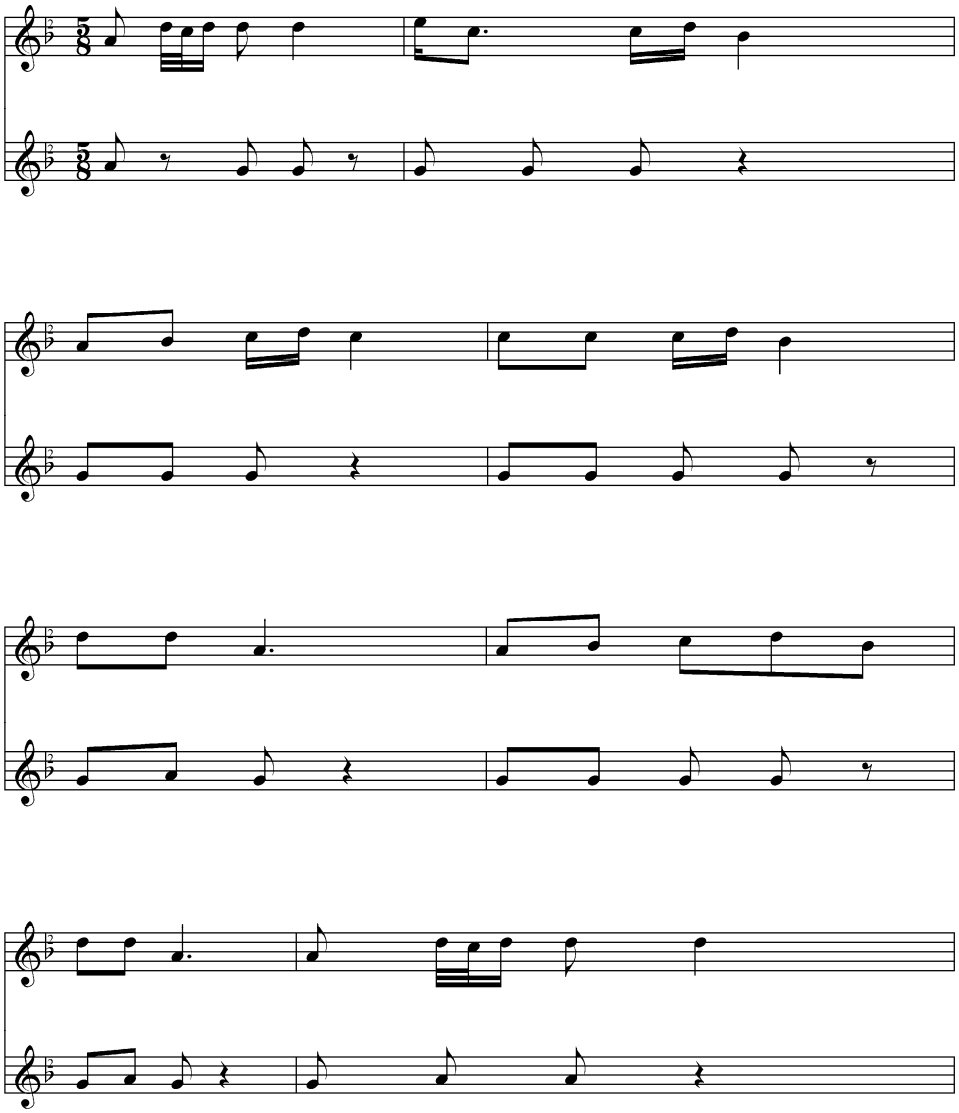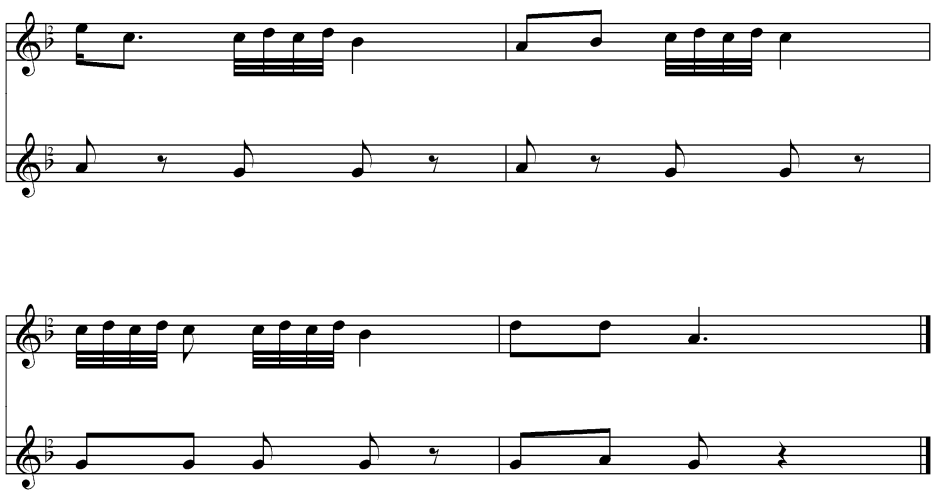
Şekil D.26: Kemer Horonu Forasının Notası

D. 27.

LANGA LİMANI HORONU FORASI*

Kaynak Kişi
RemziBekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
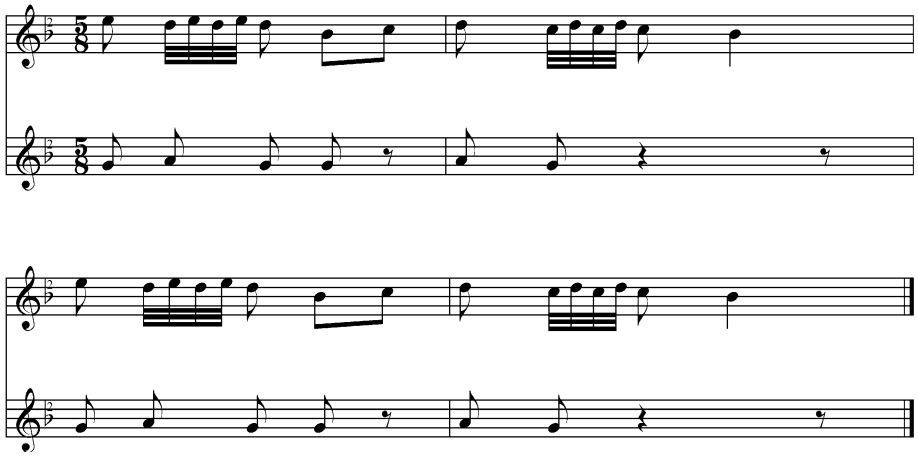
NOT:Horonun bu bölümü üzerine türkü söylenmektedir

Şekil D.27: Langa Limanı Horonu Forasının Notası

Langa: Dalganın çarpıp kırıldığı uzun sığlık.(Türkiye'de Halk ağzından Derleme Sözlüğü, 1977, IX; 3063)

Bölgede "langa liman gibi sallanmak" şeklinde bir tabir vardır. Horonun ismini bu ifadeden aldığı belirtilmektedir.

D. 28.

MAHMUDOĞLU HORONU FORASI
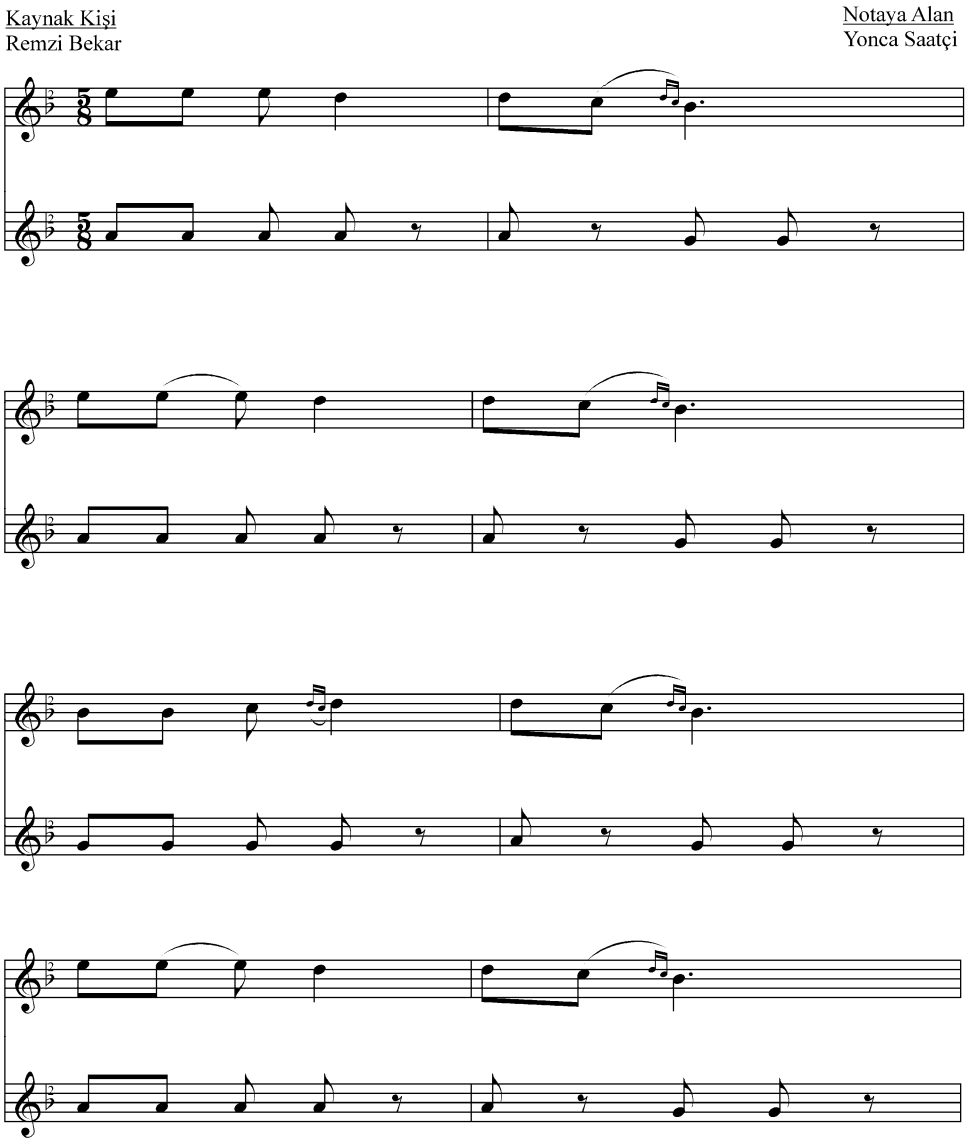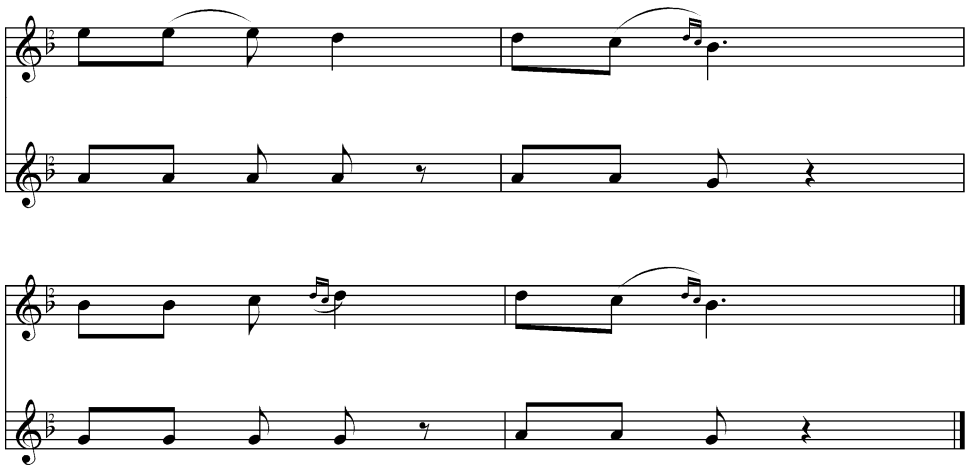
Şekil D.28: Mahmudoğlu Horonu Forasının Notası

D. 29.

MEMETİNA – SAMİSTAL KIZ HORONU FORASI*

Kaynak Kişi
Nihat Sarıahmetoğlu

Notaya Alan
Yonca Saatçi

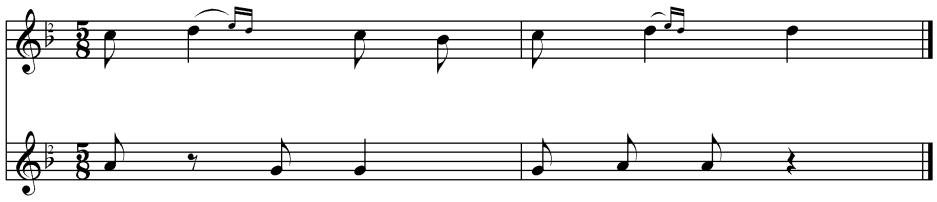

Şekil D.29: Memetina – Samistal Kız Horonu Forasının Notası

* Sarmistal (Samistal) Çamlıhemşin'e bağlı bir yayladır. Bu iki horonun fora bölümlerinin kaideleri aynıdır.

D. 30.

ORTAKÖY KIZ HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Nihat Sarıahmetoğlu

Notaya Alan
Yonca Saatçi
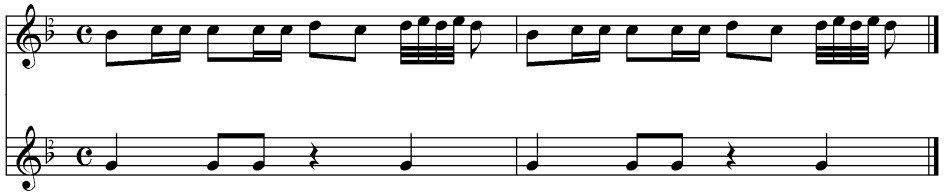
Şekil D.30: Ortaköy Kız Horonu Forasının Notası

D. 31.

PAPİLAT HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
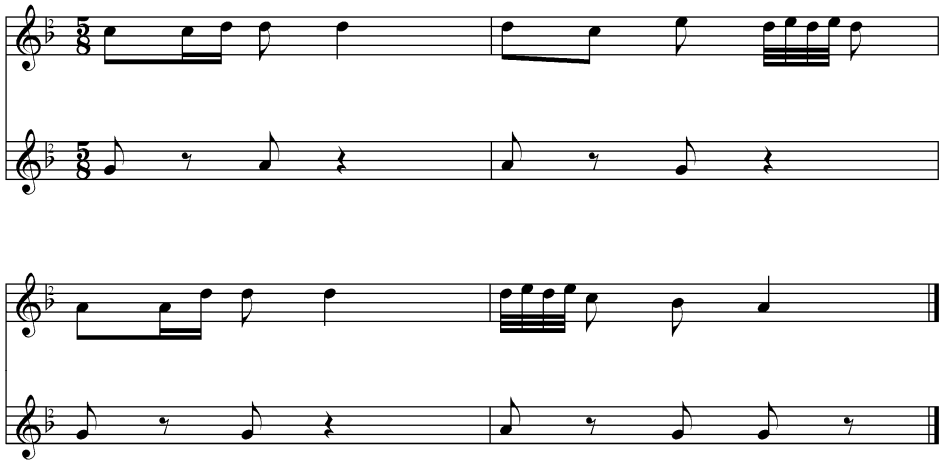
Şekil D.31: Papilat Horonu Forasının Notası

D. 32.

PARAÇKUR KIZ HORONU FORASI*

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
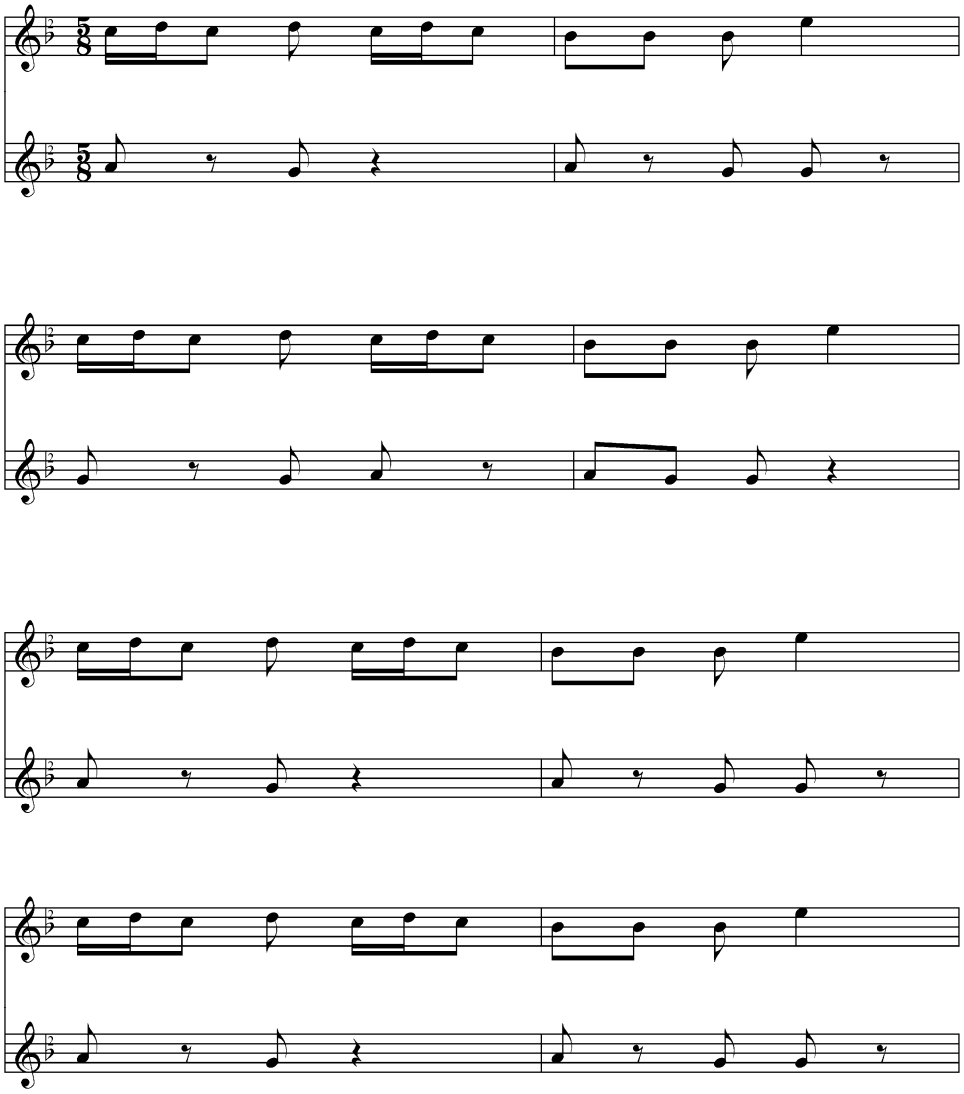
Şekil D.32: Paraçkur Kız Horonu Forasının Notası

* Paraçkur Horonu'nun ismini Palakçur Yaylası'ndan aldığı ifade edilmektedir. "Palakçur (Palağçur, Palahçur): Ayder'den Kavron Yaylası'na çıkan şosenin 10. kilometresinde sola doğru açılan vadideki tek yayladır. Palakçur bir isim tamlamasıdır. Palağ ve çur'dan oluşmuştur. Palağ; sarı kuyruğugiller familyası türündendir. Sarı ve beyaz çiçekler bir küme oluşturur, kırlarda ve yol kenarlarında

fazla bulunur. Hemşinliler palak otunu tanırlar ve palağ diye adlandırırlar. Karaçay-Kıpçak Türkleri palah'ı felaket, dert, bela anlamında kullanırlar. Palah-çur; felaket suyu, dert suyu anlamına da gelebilir. Kesin karar veremediğim iki anlam 1-Dert Deresi Yaylası, 2- Palağ'ı Dere Yaylası." (Arıcı, 2008)

D. 33.

POLAT HORONU FORASI
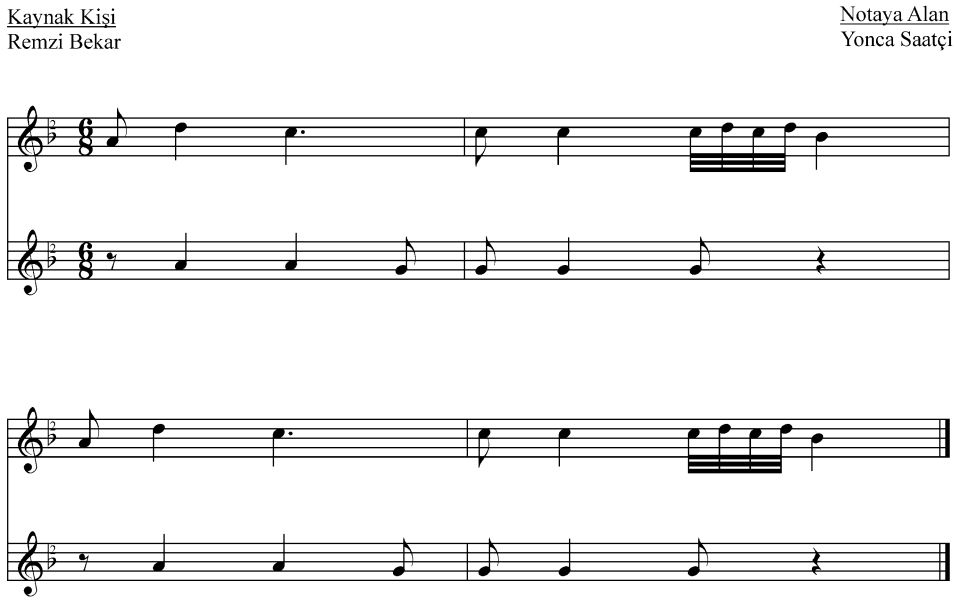
Şekil D.33: Polat Horonu Forasının Notası

D. 34.

RİZE HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
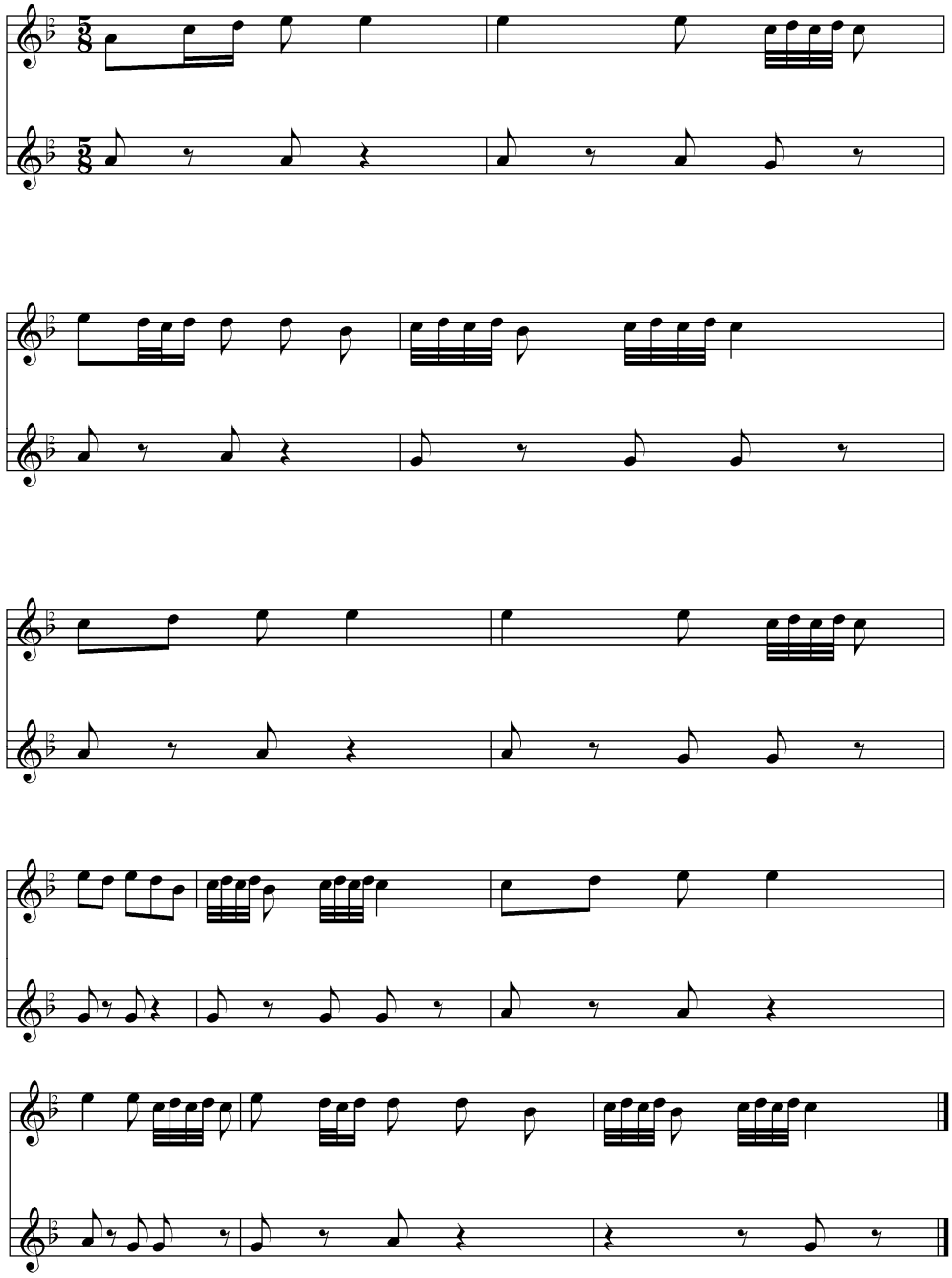
Şekil D.34: Rize Horonu Forasının Notası

D. 35.

SABAH HORONU FORASI

Kaynak Kişi
RemziBekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi

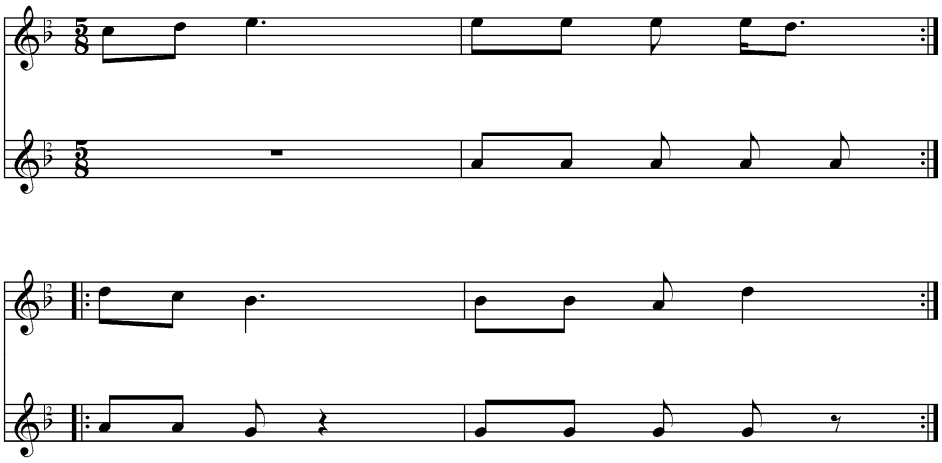

Şekil D.35. Sabah Horonu Forasının Notası

D. 36.

SAVUŞ HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Nihat Sarıahmetoğlu

Notaya Alan
Yonca Saatçi
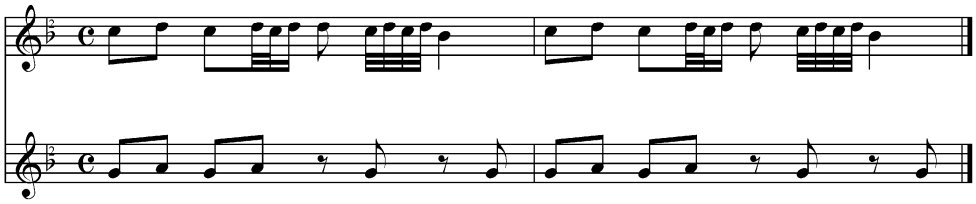
Şekil D.36: Savuş Horonu Forasının Notası

D. 37.

SIRTLININ RİZESİ HORONU FORASI

Kaynak Kişi
RemziBekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
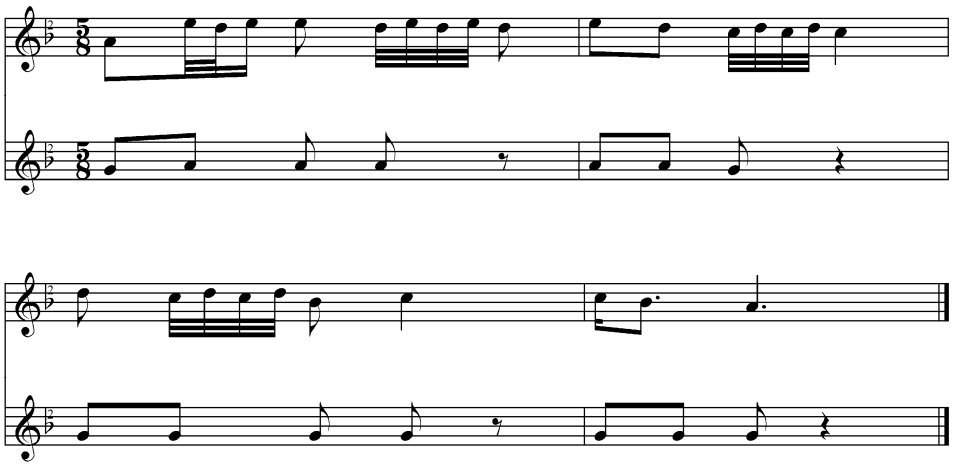
Şekil D.37: Sırtlının Rizesi Horonu Forasının Notası

D. 38.

YALİ HORONU FORASI

Kaynak Kişi
Remzi Bekar

Notaya Alan
Yonca Saatçi
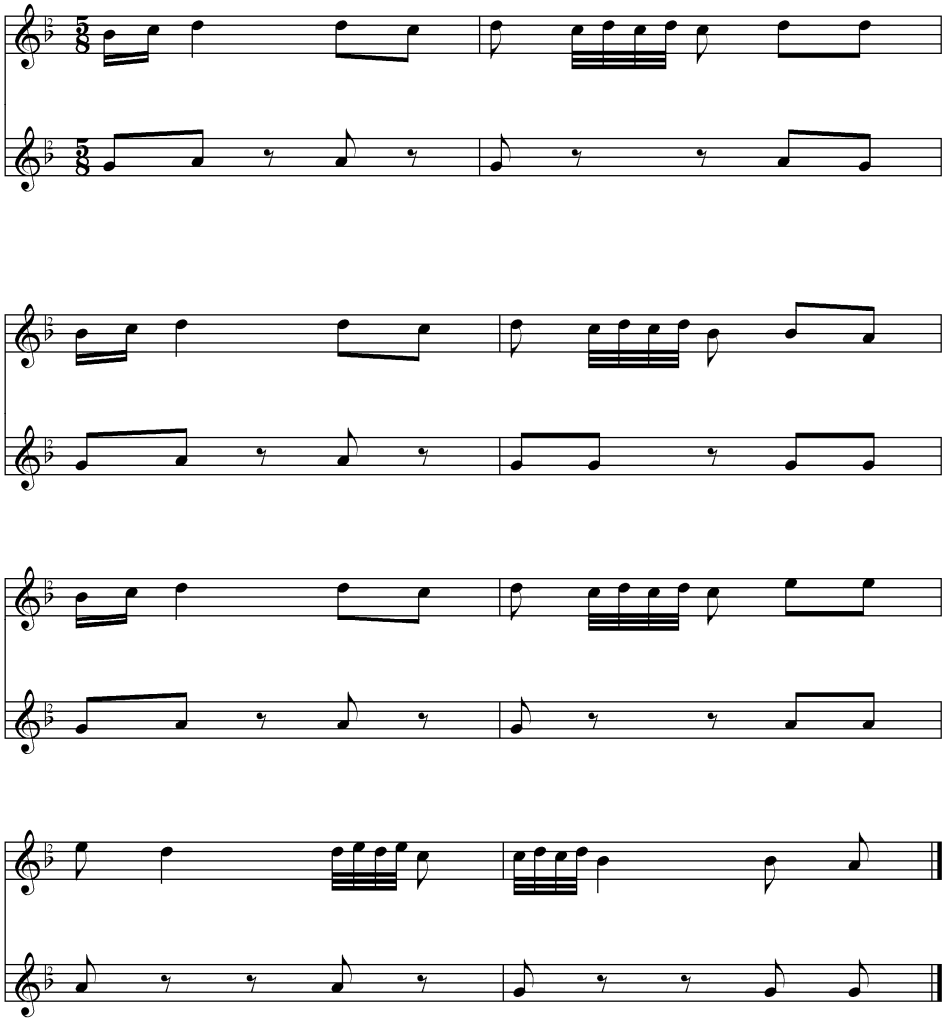
Şekil D.38: Yali Horonu Forasının Notası

D. 39.

YE HALA HORONU FORASI
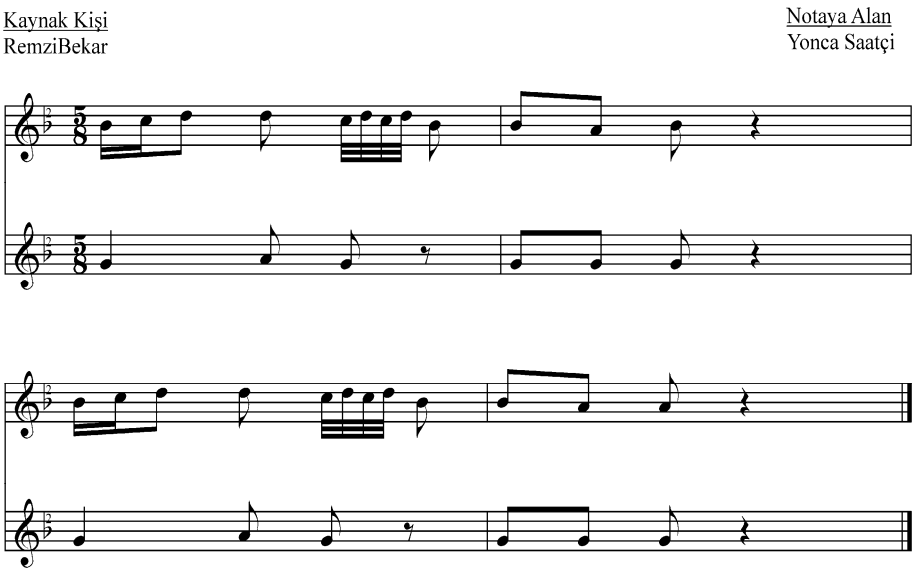
Şekil D.39: Ye Hala Horonu Forasının Notası

D. 40.

ZABİTOĞLU HORONU FORASI

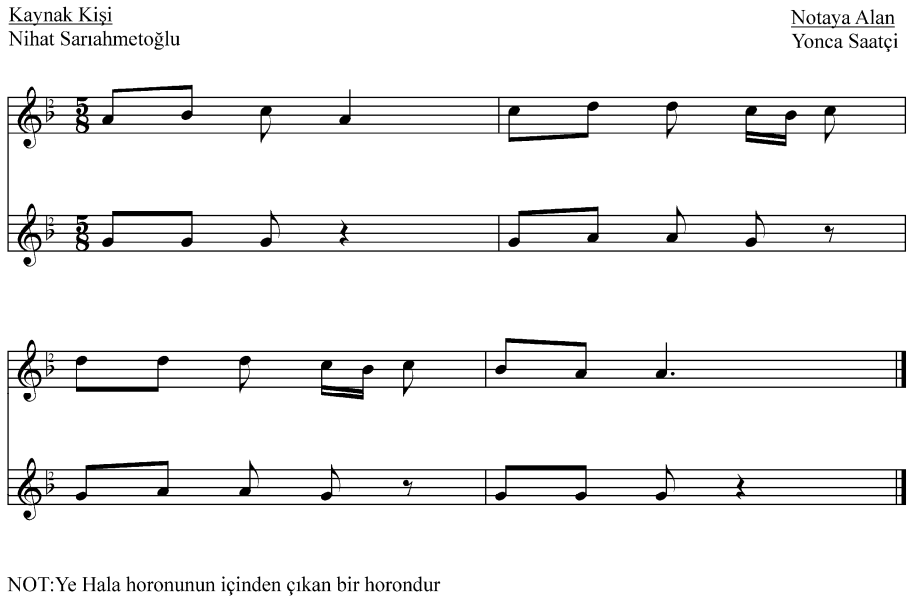

Şekil D.40: Zabitoğlu Horonu Forasının Notası

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında, İstanbul'da doğdu. Sırasıyla Mehmet İpgin İlkokulu, Özdemir Sabancı Emirgan Ortaokulu, Beşiktaş Lisesini bitirdi. Daha sonra İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümünü kazandı. 2004'te bu bölümden 2.likle mezun olarak, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Yüksek Lisans Programına girdi. Birçok koro da solistlik, koristlik ve bağlama icracılığı yaptı. Halen çalışmalarına devam etmektedir.